کتب خطی

فارسی و عربی

فهرست
کتابخانهٔ مجلس شورای ملّی

تألیف

عبدالحسین حائری

جلد بیست و یکم از انتشارات کتابخانه

امرداد ۲۵۳۷

به‌نام خدا

یکی ازگنجینه های گرانبهایی که درکتابخانه مجلس‌شورای ملی‌نگهداری میشود مجموعه‌نفیس کتابهای اهدائی شادروان مجید فیروز ناصرالدوله فرمانفرماست . ازاین مجموعه که نزدیک به شش هزار مجلد کتاب است ۳٦۸ جلد خطی (بیشتر نفیس) است و درحدود ۱۳۰۰ جلد چاپی فارسی و عربی و بقیه کتابهای‌چاپی فرانسوی است که بسیاری از آنها از ارزنده‌ترین آثار ادبی فرانسه است.

برای کتابهای چاپی سالهاست فیش‌تهیه شده و دردست‌استفاده است و فهرست حاضر (مجلد ۲۱ ازفهرستهای کتابخانه‌مجلس‌شورای ملی)ویژه معرفی۳٦۸ مجلد خطی مجموعه فیروز است و در آن ٦۲۹ عنوان (کتاب و رساله) که در میان آنها آثار نادر و نفیس‌بسیار است‌شناسانده شده است وامیداست مورد استفاده اهل تحقیق‌قرار گیرد .

درباره مجموعه فیروز

روان‌شاد فیروز کتابهای خودرا ـ چنان که درنامه‌ای به‌مجلس مینویسد ـ درمدت ٤۰ سال از اینجا وآنجا از ایران و اروپا فراهم آورد (تعدادی از جملهٔ کتابهای خطی اوچنان که ازیادداشتهای‌داخل نسخه‌ها پیداست‌به کتابخانه شخصی میرزا علی اصغر اتابک تعلق داشته است) و در سالهای پایان باهمتی والاتصمیم گرفت مجموعه کتابهای خودرابه کتابخانه‌مجلس هدیه کندودر۱۳۳٦ شمسی هجری این تصمیم خویش را عملی ساخت . مرحوم فیروز دراین مورد نامه‌ای به مجلس نوشت که بوسیله‌شادروان‌سردار فاخردرروزیکشنبه‌دوم‌تیر ماه ۱۳۳٦(درجلسه ۵۸ دورهٔ۱۹ مجلس) خوانده شد . وازآن جا که یادآورپاره‌ای ازنکات در مورد مجموعه فیروز وتاریخچه و چگونگی‌اهداءآن به کتابخانه است دراین جانقل‌میگردد :

۱ــ از کسانی که در تهیه فیش برای کتابهای چاپی فرانسوی این‌مجموعه مدتی کار کرده‌اند نام دکترعبدالرحیم‌احمدی ونیزروان‌شاد[illegible] رهنمارابه‌یاددارم.

درآن‌جلسه رئیس مجلس خطاب به نمایندگان چنین گفت:

میخواستم مطلبی را با کمال مسرت به اطلاع مجلس و آقایان نمایندگان برسانم .درایران خوشبختانه هنوز اشخاص نیکوکار وآزادمنش‌وجوددارند.دیروز جناب آقای ناصرالدوله فیروز بابنده ملاقاتی فرمودند و درتعقیب‌صحبت‌هایی که سابق کرده بودیم کتابخانه مفصل و نفیس خودشان را اختصاص به مجلس دادند . این نامه را هم نوشته‌اند که من خودم این نامه را قرائت میکنم .

« مجلس شورای ملی ، بانهایت توقیر به‌استحضار آن مجلس محترم میرساند : این بنده تقریباً چهل‌سال مقداری کتب خطی وچاپی از فارسی وعربی وفرانسه‌تهیه نموده وگرد آورده‌ام واینک برای اجرای منویات دیرینه خود که علاقمند عملی شدن آن بودم تصمیم گرفته و به این وسیله کلیه کتب مزبور را به کتابخانه مجلس شورای‌ملی اختصاص می‌دهم که درحقیقت‌ران ملخی است که به پیشگاه ملت با عظمت ایران تقدیم میشود تا درخانه ملت‌مورد استفاده فرهنگ دوستان‌و هم‌میهنان ارجمندوگرامی قرار گیرد. ضمناً نیز موافقت بامستدعیات معروضه زیر را از مجلس شورای ملی تمنا دارد :

۱ — مقرر فرمایند کتب تقدیمی در کتابخانه مجلس برای همیشه درغرفه مخصوص وبطورجداگانه بنام این بنده نگاهداری شده، مورداستفاده قرار گیرد. در اینجا لزوماً معروض میدارد که حاضرم هزینه قفسه‌بندی مذکور راشرکت‌نموده مخارج آنرا هرچه باشد شخصاً بپردازم .

۲ — بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم به خط سلطان‌بایسنقر که اهمیت آن‌مستغنی از توصیف است در اول غرفه اختصاصی نصب شود.

۳ — عکس عم اکرمم مرحوم شاهزاده عبدالحسین میرزا فرمانفرما که در بالای آن نوشته است باید درکتابخانه این بنده نگاهداری شودودر غرفه مزبوردر معرض نمایش گذاشته شود. ونیز مقداری عکس‌های قدیمی که جنبه‌تاریخی را دارد به‌علاوه عکس پدرم مرحوم ناصرالدوله فرمانفرما وعکس خودم که روی‌آن علامت گذاشته شده است تقدیم میگردد که نصب دوعکس اخیرالذکر رادرغرفه اختصاصی موکول به اراده مجلس محترم می‌نماید .

۴ — اتیکت و کارت های کلاسه کتب درغرفه مزبوربنام این بنده‌تهیه شود .

با تقدیم احترام — سرلشگر مجید فیروز

رئیس مجلس سردار فاخر پس از قرائت‌نامه ناصرالدوله اینطور ادامه داد :

البته تمام اینها را بنده قبول کردم به استثنای خرج غرفه را که خودشان می‌خواستند نصف آنرا بدهند وبنده قبول نکردم وگفتم کتابخانه مجلس اعتبار دارد و در این کتابخانه جدید هم که مشغول ساختن هستیم غرفه‌ای بنام ایشان تخصیص میدهیم که خودشان دیگر تحمل هزینه نکنند وضمناً بایدبه‌اطلاع آقایان برسانم که تعداد کتب هم در حدود شش‌هزار جلداست. بنابراین بنده از طرف خودم واز طرف نمایندگان محترم مجلس شورای‌ملی از این هدیه نفیس‌وعمل نیک ایشان‌تشکر میکنم وامیدوارم که ایشان با سعادت وسلامت سالیان دراز زندگی را طی بفرمایند .

نکته‌ای که دراینجا بایدبرسخنان‌سردارفاخر افزوده‌شوداین است که کتابخانه‌فیروز دارای قفسه های چوبی منبت کاری‌وگرانبها بود که برای‌حفظ کتابهااز‌آسیب‌موریانه کتابخانه ناچار از تهیه قفسه‌های آهنی بود (وبه همین دلیل در ساختمان کنونی همه‌قفسه هاآهنی‌است).آقای‌ابراهیم شریفی‌رئیس کاردان کتابخانه(۱)بانظر کارپردازی‌مجلس و کسب‌موافقت‌مرحوم‌ناصرالدوله‌قفسه های‌چوبین‌وزیبا رابا کتاب مبادله کردند(قفسه ها فروخته شد و بهای آنها صرف‌خرید تعدادی کتاب‌گردید) .

---

۱ — علاوه برآقای شریفی که درآن‌وقت رئیس کتابخانه بودند و کارانتقال کتابها به کتابخانه باتوجه ونظارت‌دقیق ایشان عملی شد بایدازچندتن دیگر از کارمندان کتابخانه یادشود . یکی آقای حاج ابراهیم بوذری که از دوستان شادروان فیروز وشوق اودربه‌انجام رسانیدن این کار والامنشانه‌بودودیگری‌آقای مهدی کاسبیز و آقای رحیم رحیمی خوب که کار پرزحمت‌ودقیق صورت برداری کتابها و قفسه هاو انتقال آنها ازخانه مرحوم‌فیروز (درامیریه) به کتابخانه مجلس‌با کوشش‌وعلاقه و دقت فراوان ایشان به‌انجام‌رسید .

نکته دیگر نیز که باید یادآور شوم این است که پس از درگذشت مرحوم ناصر الدوله فیروز حدود هشتصد جلد کتاب دیگر که همه از انتشارات دانشگاه بود به‌عنوان تتمهٔ مجموعهٔ فیروز بوسیله آقای فرهاد معتمد به کتابخانه اهدا گردید و در کنار دیگر کتابهای مرحوم فیروز در قفسه های ویژه قرار گرفت

برای همکاران عزیزم که در تهیه فیش‌ها و پاره‌ای از پیش‌نویس های این فهرست یاری کردند: خانمها بهبهانی - صاحب دیوانی و عتیق و آقای مصطفی رحمان دوست آرزوی موفقیت بیشتر دارم

از کارکنان محترم چاپخانه مجلس نیز که در کار چاپ این فهرست از هیچ مساعدت دریغ نورزیدند تشکر دارم .

۲۳ امردادماه ۲۵۳۷ شاهنشاهی - رئیس کتابخانه مجلس شورای ملی

عبدالحسین حائری

بخش یکم

فهرست نسخ خطی مجموعهٔ اهدائی

(ناصرالدوله مجیدفیروز)

این بخش نخست با همکاری اساسی دکترعلی‌اکبر صادقی(درمورد نزدیك به ۲۰۰ نسخه) ومساعدت شادروان سیدجلال شعاعی کرمانی درباز نویسی وتنظیم قسمتی از یادداشتها فراهم آمده است.

آتشکدهٔ آذر　　　　فارسی

تألیف : لطفعلی بیك آذر بیگدلی .

فهرست مجلس : ۲ : ۱۸۸، ۳ : ۱۱۰، ۱۰ : ۶۵۰ و ۶۱۹، ۱۷ : ۱۶۳ دانشگاه ۲ : ٤۵۳ ذریعه ۱ : ٤ قاهره فارسی طرازی ج ۱ : ۱۵ ، تذکره‌نویسی ۱ : ۷۲۰

۲۴۶

نسخه‌ایست بخط نستعلیق وشکسته قرن ۱۳ - ه عنوانها بشنگرف پشت صفحه‌اول وآخر صفحه آخر تاریخ فوت مظفرالدین‌شاه به خط محمد اسماعیل نوشته شده پایین‌صفحه آخر وصالی است .

قطع : رحلی : ۲۰×۳۰ سانتیمتر . جلد تیماج قرمز بامقوا درون ابری ۰صفحات: ۴۸۰ . سطور: ۲۵. کاغذ : سفیدآهار مهره ۰ شماره‌ثبت قدیم : ۴۴۶۱۰ ثبت جدید : ۵۳۷۴ ۰

۲۵۰

نسخه‌ای دیگر بخط نستعلیق مورخ ۱۲۴۷ - ه یك برگ از آغاز کتاب افتاده در نیم ترنج پشت جلد است (تنزیل من‌رب‌العالمین) برجسته نقش شده عنوان‌ها بشنگرف‌در ذیل نسخه نوشته ایست که نام‌نویسنده‌را درذیل‌آن پاك‌کرده‌اند وظاهراً از کاتب‌نسخه است .

قطع : رحلی : ۲۱ × ۳۰سانتیمتر ۰ جلد : تیماج‌زرد با ترنج ودور منگنه .صفحات ۵۰۴ . سطوو : ۲۴ (چهار ستونی) کاغذ : فرنگی . شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۱۴ ثبت جدید : ۵۳۷۸

آیینه گیتی نما و طلسم گنج گشا **(فارسی)**

از ابوسعیدبن یحیی یمنی . موضوع کتاب بیان حقیقت انسان و بدایع خلقت واسرارتن و روان اوست و مؤلف آن را دریازده باب برای صدراعظم احمد خالدی در قیروان نگاشته (دیباچه)

در ذریعه نام این کتاب : «آینه جهان‌نما و طلسم گنج گشا» ونام مؤلف ابوسعیدبن مجتبی الیمانی نوشته است ولی درمقدمه رساله (نسخه‌جای سخن) ودر یادداشتهای مؤلف ریاض العلماء نام کتاب و مؤلف باهمین صورت است که در اینجا یاد شد .

ذریعه ۱ : ۵۱ و فهرست ۱۰ : ۱۸۱۴-۱۸۱۵

آغاز : بسمله الحمدلله الذی تعزز عن وصف الواصفین و تعالی عن تفکر العارفین وتقدس عن تصور العاقلین حمد بیحدوشکر بیعد دجناب مقدس حضرت منزه صانع قدیم ومبدع کریم ... چنین گوید مؤلف این کتاب الغریب المضطر العاجز ابوسعیدبن یحیی الیمنی - نگویم ازیمنم کان که بوی من شنود - زبوی من بشناسدمرا که ازیمنم

پایان: وازسلطان العارفین سئوال کردندکه ازدل‌مارانشان ده فرمود که دلراعین یقین گویند ونشان نداد لیکن صفت آن بیان کردوالله اعلم والحمدلله اولا وآخراً قال النبی(ص) الناس اربعه الکریم والسخی والبخیل واللئیم .

کاتب درذیل نسخه چنین آرد :

«حسب الفرموده قبله حقیقی وواقعی آقا محمد هادی مرشدالکامل درصدد تصنیع این نسخه برآمده امید که ارباب کمال ودانش به‌چشم حقارت ننگرند و مخلص خودرا خجل نساخته درصدد تصحیح آن برآیند سنه ۱۲۲۵».

۳۵

نسخه‌ایست بخط شکسته نستعلیق مورخ ۱۲۲۵ همه صفحات دارای‌جدول‌بچندقلم طلائی ولاجوردی خطوط در بعضی صفحات بطورچلیپا نوشته شده در صفحه ما قبل‌صفحه آخر ابیات چند بخط خوب دیده می‌شود .

قطع : رقعی ۱۱ × ۱۸ ج تیماجی قرمز صفحات ۱۱۶ سطور : ۱۲و۱۵ کاغذفرنگی شکری‌شماره دفترثبت قدیم ۴۴۳۹۹ جدید ۵۱۶۳.

ابواب‌الجنان **(فارسی)**

در مواعظ واخلاق از محمد رفیع بن فتح‌الله واعظ قزوینی (م ـ ۱۰۸۹) که واعظ تخلص دارد .

کتاب ابواب الجنان دارای یك‌مقدمه وهشت باب است ومؤلف‌باب‌اول را درهشت باب بنام‌شاه‌عباس نوشته است .

جلد دوم (باب دوم)را درپس ازیکسال وبعد ازوفات شاه‌عباس بنام‌شاه سلیمان نگاشته وپسرش محمدشفیع‌بن‌محمدرفیع باقی‌ابواب را پس ازاوتکمیل کرده است. این کتاب درتبریز وهندبه‌چاپ رسیده‌است .

ذریعه : ۱ : ۷٦مشار : ٤۲ مجلس ۱۰ : ٤٦٥و۱۷ : ٤٥

آغاز : بسمله بهترین مقالی که سرخیل کاروان فنون محاورات تواندبودو خوشترین کلامی که .

پایان ج اول : توفیق اتمام باقی ابواب را بروجه صواب کرامت‌فرماید بمنه وکرمه اللهم اغفر سیآت کاتبه و ضاعف حسناته بحق شافع یوم‌العرصات بمحمد وآله‌الطیبین‌الطاهرین .

۱۴۰

نسخه‌ایست بخط نستعلیق محمد صالح اصفهانی مورخ ۱۱۰۰ دارای سرلوحه‌ای

درآغاز وجداول بقلمهای لاجورد وشنگرف وزردرهمه صفحات. ابیاتی به‌فارسی وعربی‌از سعدی وسنائی وازمؤلف درحاشیه برخی ازصفحات دیده می‌شود . برگ اول وصالی‌دارد، بریك برگ اضافی وسط دفتر نسخه‌ایست برای امتحان مرکب. پشت آخرین برگ آن‌چند بیت فارسی وشکل اسبی نقاشی شده .

قطع : نیم خشتی ۲۱/۵×۱۳ سانتیمتر ج تیماجی مشگی صفحات ۷۴۰ سطور ۱۳

کاغذ : اصفهـانی متن سمرقندی نخودی و حاشیه فرنگی . شماره ثبت قدیم ۴۴۵۰۴ .

جدید ۵۲۶۸

۱۹۸

این نسخه جلد اول ابواب الجنان است بخط نستعلیق قرن ۱۲ . بر نخستین برگ آن سرلوحه‌ای است مزین بطلا و لاجورد وشنگرف وزنگار آغاز مقدمه وفصول وبرخی ازاعلام و کلمات شنگرف نوشته شده‌برگها دارای جدول‌زرین ولاجوردی است چندین‌برگ ازاوائل نسخه صحافی ووصالی شد و برگوشه های بـالای قسمتی ازبرگهای آخر نسخه لکه های چربی آشکار است برپشت اولین برگ چند تاریخ تولد است .

قطع : نیم خشتی ۲۶×۱۵/۵ سانتیمتر ج تیمـاجی قرمز رنگ عطف قرمز روشن صفحات... سطور ۱۹ ، کاغذ : اصفهانی شکری رنگ آهار مهره شده شماره ثبت قدیم ۴۴۵۶۲ جدید ۵۳۲۶

۲۱۷

این نسخه‌بخط نستعلیق حسنعلی نائینی مورخ ۱۲۴۵ ـ ه نام‌کتاب وعناوین‌بشنگرف آیات وجملات عربی به‌خط نسخ دوبرگ آخر وصالی شده ولی به‌متن آسیب نرسیده .

قطع : رحلی ۱۹×۲۸/۵ سانتیمتر . جلد : تیمـاج قهوه‌ای رنگ ضربی صفحات ، ۶۶۴، سطور : ۱۷ ، کاغذ فرنگی سفید آهار مهره، شماره ثبت قدیم : ۴۴۵۸۱ جدید : ۵۳۴۵ .

۳۲۳

نسخه ایست بخط نستعلیق محمدبن علی‌نقی کاتب مورخ ۱۳۰۷ هجری چندبرگ ازاول وچند برگ ازآخر وصالی شده عنوانها وخط بالای بعض عبارات عربی بشنگربی و بعضی ازبرگها آبدیدگی دارد .

قطع : وزیری ۱۵×۲۴ سانتیمتر ، جلد : تیماجی قرمز صفحات : ۴۲۸، سطور : ۱۷ ،کاغذ: فرنگی شماره ثبت‌قدیم : ۴۴۶۸۷، جدید : ۵۴۵۰ .

اخلاق ناصری **(فارسی)**

تألیف خواجه نصیرالدین محمدبن محمدبن حسن‌جهرودی طوسی (م۶۷۲)

۱۸۵

نسخه ایست‌به‌خط نستعلیق (عبارات عربی‌وآیات قرآنی به‌نسخ‌است) دارای‌سرلوح ظریفی درآغاز که باطلا ولاجورد شنگرف و زنگار نقاشی دارد میان سطور صحیفه اول و دوم طلا اندازی شده وحاشیه این دوصحیفه نیز باآب زرگل بوته نقش‌گردیده است .

آغاز مطالب وفهرست ابواب وفصول وعناوین به‌شنگرف . درکنار برگها حواشی توضیحی بدون امضاء دیده میشود ودرگوشه برگ‌دوم یادداشتی راجع باشتباه محشی‌مزبور درترجمه این‌بیت : (وارضهم ما کنت فی‌ارضهم) بامضاء صدرالسلطنه وزیر فوائد عامه‌بسال ۱۳۲۱ بچشم می‌خورد ونیز درپایان دفتر یادداشتی مفصل وتاریخی است‌که یك صفحه‌را فراگرفته ونویسندهٔ یادداشت ازمیرزا آقاخان نوری یاد میکند .

قطع : وزیری ۱۴/۵×۲۵/۵ ج : تیماجی ، مشکی صفحات ۳۷۲ سطور ۱۵ کاغذ شکری شمارهٔ ثبت قدیم : ۴۴۵۴۹ جدید : ۵۳۱۳

ادب‌المتادبین **(فارسی وفرانسه)**

تألیف محمدحسن سیرجانی‌کرمانی

وی این رساله را برای آموزش آسان زبان فرانسه نگاشته وسرگذشت خودرا (بجای مواد قرائت) قطعه قطعه به‌فارسی وپس ازآن به‌فرانسه میآورد و

واژه‌های هرقطعه را جدا جدا تفسیر میکند.

در قسمت آخر کتاب نیز لغات و اصطلاحاتی را با دو زبان میآورد.

مؤلف در آغاز از ناصرالدینشاه وهمچنین از امین‌السلطان (میرزاعلی‌اصغرخان) که راه را برای آموزش زبان فرانسه در ایران هموار نموده ستایش و تشکر می کند.

آغاز : بسمله ، الحمدلله‌الذی خلق‌الانسان علمه‌البیان فنطق بحمده‌اللسان با حسن تبیان ... وبعد چنین گوید بندهٔ فانی محمدحسن سیرجانی کرمانی که چون باقتضای

پایان: مرا باید : Le doi

۱۳۸

نسخه‌ایست بخط شکسته نستعلیق خوب که قرن ۱۳ ـ ه ۰

قسمتهایی از نسخه بخط فرانسه زیبایی است وترجمه آن‌ها بقلم سبز نگاشته شده شماره برگها برفراز این قسمت از کتاب با رقم فارسی ولاتین هردو دیده میشود صفحه ۱۵۹ وهمچنین چهار برك اضافی در آغاز وپایان دفتر سپید است.

قطع : نیم خشتی ۲۱×۱۵/۵ جلد مقوائی مخمل سرمه‌ای با عطف وحاشیه تیماج قهوه‌ای صفحات: ۲۳۴ ، سطور ۱۷ کاغذ : فرنگی شکری رنك شماره ثبت قدیم ۴۴۵۰۲ جدید ۵۲۶۶ ۰

الاذکیاء **(عربی)**

از عبدالرحمن‌بن علی قرشی تیمی ملقب بجمال‌الدین ومکنی به‌ابوالفرج ومعروف به‌ابن جوزی (م ـ ۵۹۷ در بغداد) دارای ۳۳ باب.

معجم المطبوعات ۱ : ۶۷ فهرست مؤلفات ابـن جوزی از علوچی : ۱۳۸ ـ ۱۳۹ .

آغاز : بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم ـ الحمدلله‌الذی خلق عباده وخص من‌شأنهم

بوافرالعقل المتین فمیز وا بین الانام مؤید ابالذکاء المبین

پایان: غدر علیه اضره من سمی. رقم کاتب چنین است:

«علی یدالعبدالضعیف الحقیر العنیف اسیرذنبه الراجی عفوربه محمدعلی بن محمدصالح بن علی بن محمدالشیرازی وذلك فی لیلة الاحد بمکة المکرمه تجاه الکعبه المعظمه فی السادس والعشرین من شهر ربیع الاول من السنه التاسعه والستین والف من هجرة تاج النبوة والشرف غفرالله ولوالدیه و اسکنهم فرادیس الجنان بجاه السید المبعوث وصحبه وتابعیهم باحسان.

۵۵

نسخه‌ایست بخط نسخ محمدعلی شیرازی مورخ ربیع‌الاول ۱۰۶۹ برپشت‌صفحه‌اول (از شش صفحه اضافی آغازنسخه) صورت پیش‌کشی آقا میرزا عبدالرحمان مدرس مورخ جمادی‌الاولی ۱۳۰۳ و در صفحه دوم شرح حالات مولف با خط نستعلیق ودر صفحه بعد اشعاری از عبدالصمد الشهیر به بابك و ازشریف و در صفحه ٦ شرح حال مولف بعربی دیده می‌شود عنوان‌ها با شنگرف برك اول نسخه وصالی شده ولی آسیبی بخطوط وارد نیامده.

قطع: ۱۴×۲۰ س. جلد تیماج یشمی با ترنج صفحات: ۱۷٦. سطر ۲۵. کاغذ: اصفهانی شمارهٔ ثبت قدیم ۴۴۴۱۹. جدید ۵۱۸۳

اربعین حدیث **(عربی)**

از شیخ بهاءالدین محمدعاملی.

ذریعه ۱ : ٤۲۵ مجلس ۲ : ۱۱ و ۱۰ : ۳۰۵ و۸۱۷، ۱۷ : ۷ و ۱۷۵ و ۲۲۹.

نسخه‌ایست به خط نسخ قرن ۱۳ دارای حاشیه‌هایی از سولف با نشان «منه» ونیز حاشیه‌هایی از داود حسینی، مقیم، جولای وغیره. عنوانها شنگرف.

قطع خشتی ۱۴×۲۱ ج تیماجی قرمز با حاشیه زرین صفحات ۴۵۴ سطور ۱۵ کاغذ فرنگی شمارهٔ ثبت قدیم ۴۴۴۴۸ جدید ۵۲۱۲

اربعیه **(فارسی)**

این رساله نوشتهٔ ناصرالدوله فیروز مجیدبن حمید فرمانفرما (اهداکننده مجموعه حاضر به‌این کتابخانه‌است) است درباب مرفوعات (ازابواب‌نحو).

وی این رساله را در ۱۳ سالگی برای برادرش حسینقلی میرزانوشته‌است و در۱۲۱۹ آن را پایان داده است.

رساله مشتمل است بریك مقدمه وچند فصل بشکل‌پرسش وپاسخ.

خطبه از شهاب‌الدین طباطبائی (۱) است و او پشت برك اول‌نوشته:

«خطبه کتاب این کتابرا محض تشویق نواب‌اشرف و الاناصرالدوله با کمال تفرقه حواس نگاشت امید است رسائل نافعه بعد از این بنگارند.شهاب الدین‌الطباطبائی سنه۱۳۱۹».

آغاز: بسمله حمد بیحدو ستایش خالی از عد دانای مطلقی را میسزد که بنی نوع انسانی را بواسطه نفوس طیبه انبیاء و رسل که هر یك رکن ممالك درایت ودانش‌اند....

و بعدچنین گوید محتاج‌رحمت خداوند حمید ، مجیدبن حمید فرمانفرما طاب ثراه‌که چون برادرعزیزم‌حسینقلی‌میرزا در این‌ایام خیال‌داشت که‌مبحث

---

۱ ـ این شهاب‌الدین طباطبائی ظاهراً معلم‌مفلوك (وسرخانه) شاهزاده فیروزمیرزا بوده و او این رساله را که ترجمه کودکانه ایست ازعربی، به تشویق معلم خود نوشته است .

مرفوعات را بخواند

پایان: مثل هذا حلوحامض که هذا مبتدا وحلو خبراو وحامض خبر دوم یعنی می‌خوش و یاترش وشیرین است. خدای تعالی وسعت بدهد سینه‌های مارا بنورهایی که شناخته میشود (. .؟) و قرار بدهد جای ما را آن چیزیکه وارد میشویم باو در این ورقات در ذیل نسخه این یادداشت دیده میشود:

قدتمت الکتاب فی النحو الفارسی بعون الملك الوهاب فی سنه الادئیل فی یوم پنجشنبه بیست و پنجم شهر ذیقعده الحرام شنبه ۱۳۱۹ هجری هذا کتاب لویباع بوزنه درآ (لکان) البایع مغبوناً الحق والانصاف در رتبه خود کمال متانت وصحت را دارد و در واقع درمدت پنج شش ماه تحصیل کمال حذاقت میخواهد که باین نحو دقایق صحیحه که این کتاب مشتمل بر آنهاست ملتفت بشود (شهاب) در سن سیزده سالگی نوشته شده است درسنه ۱۳۱۹ هجری.

۲۸

نسخه به‌خط نستعلیق ابتدائی مولف (فیروزمیرزا) است که در ۱۳ سالگی (سال ۱۳۱۹) نوشته است درآغاز و پایان نسخه یادداشت شهاب‌الدین طباطبائی (که خطبه کتاب را بجای مولف انشاء کرده) در مدح فیروزمیرزا دیده می‌شود، عناوین قرمز کتیبه صفحه اول آب طلائی ودر ص ۱ و ۲ تقریظ کتاب است (ظاهرا از شهاب طباطبائی)

قطع : رقعی ۱۰/۵×۱۷ ج تیماجی زرد رنك صفحات ۶۲ سطور ۹ کاغذ فرنگی شکری رنك ضخیم شماره ثبت قدیم ۴۴۳۹۲ جدید: ۵۱۵۶.

اصول قواعدنظامی (فارسی)

تألیف محسن سرباز یکی از صاحب منصبان لشکری دربار ناصرالدینشاه قاجار دارای مقدمه‌ایست در تعریف سربازی و آن که سرباز باید دارای چه شرائطی باشد.

و پس از آن سیاست و اداره امور نظامی را که برچهار رکن استوار می‌داند:

رکن اول تربیت عقل وروح سربازان رکن دوم تغذیه (مواجب)

رکن سوم ـ تعلیم وتربیت وتنسیق ورعایت سلسله مراتب درافراد لشگری
رکن چهارم ـ پاداش عمل لشکری است .

آغاز : بسمله حمد محمود معبودی راست جلت عظمته که درمعسکر امکان . . . و بعدکمترین خانزاد دولت جاوید بنیان محسن سرباز چندی است که درآستان ملایك پاسبان به‌شغل سربازی سرافراز است

پایان: بلکه باید قوای نظامیه هریك ازارکان مزبوره بطور تفصیل نوشته ضبط و جاری شود چنانکه اگر رجوع به‌کتب نظامیه ممالك خارجه و حکم به‌ترجمه قواعد نظامیه آنهـا شود مشخص خواهد شدکه در نظام چیزی تصور نمیتوان کرد مگرآنکه فصلی درآن باب ثبت شده وضبط کرده‌اند .

۱۱۲

نسخه ایست بخط نستعلیق قرن ۱۳ ـ ه نخستین برگ دارای سرلوحه ایست‌نقاشی شده‌با قلمهای لاجورد وشنگرف است .
قطع : خشتی ۱۳×۲۱ ج : تیماج مشکی صفحات ۴۰ سطور ۱۴ ، کاغذ فرنگی شکری شماره ثبت قدیم ۴۴۴۷۶ : جدید ۵۲۴۰

الاغانی **(عربی)**

تألیف ابوالفرج اصفهانی (م ـ ۳۵۶)

اغانی ابوالفرج که یك مجموعهٔ تاریخ ادب و موسیقی و حـاوی اسناد ارزنده برای فرهنگ ایران است ، بارها تلخیص شده ویکی از تلخیص‌ها از قرن ۷ ـ ه است بانام یجرید الاغانی تألیف جمال‌الدین محمدبن سلیم حموی که اخیرآ به‌چاپ رسیده است .

برای نسخ اغـانی و تلخیصات آن رجوع شود به‌کتاب تاریخ ادبیات عربی تألیف پروفسور فواد سزگین ج ۱: ۳۸۱ ـ ۳۸۲

۲۲۵

نسخه‌ایست بخط نسخ ونستعلیق قرن ۱۳ هجری برصفحه قبل ازآغاز کتاب قصیده‌ای بعربی نوشته‌اند عنوانها بشنگرف .
قطع : رحلی ۲۰×۳۰ سانتیمتر، جلد : تیماج قرمز دور منگنه باترنج ، صفحات : ۶۱۲ ، سطور ۲۴ ،کاغذ : فرنگی سفید آهار مهره شماره ثبت قدیم : ۴۴۵۹۰

۲۴۹

نسخه‌ایست بخط نسخ اوائل قرن ۱۳ هجری .
این نسخه مجلد اول اغانی وناتمام است گوشه پائین چند برگ اول نسخه موریانه خورده عنوان‌ها بشنگرف بالای صفحهٔ اول یادداشت بمهر وامضاء اما مقلی‌خان‌بن محمد علی‌بن فتحعلی شاه قاجار می‌شود پشت صفحه آخر اشعاری دیده می‌شود یکی از ادباء شوشتر دیباچه‌ای براین نسخه نوشته است .
قطع : رحلی : ۲۱×۳۰/۵ سانتیمتو . جلد : تیماج قرمز تیره . صفحات : ۵۹۴ سطور : ۲۳ ،گغذ : فرنگی سفید . شماره ثبت قدیم : ۴۴۷۱۳، ثبت جدید ۵۴۷۶ .

اکبرنامه **(فارسی)**

= تاریخ اکبری تألیف ابوالفضل‌بن مبارك دکنی علامی (م - ۹۹۷)

علامی این تاریخ راتا سال ١٤ الهی نوشته و عباسقلی سپهر به فرمان مظفرالدین شاه آنرا تحریر و تلخیص کرده وتا سال ۲۵ الهی رسانیده (در این باب درص ۳۲۵ فهرست ۱۷ سخن رفته است) .

فهرست این کتابخانه ۲: ۱۲۲ : ، ۱۷ : ۳۲۵ وفهرست دانشگاه ۲ : ۵۱۷ سپهسالار ۳: ۱۸۱ ذریعه : ۲: ۲۷۶و۳:۲۳۵ ا. ستوری۱: ٥٤٠ - ٥٤٣ و ١٣٠٤ و ١٣١٤

۲۴۷

نسخه‌ایست بخط نستعلیق اوائل قرن ۱۲ ه ، صفحه اول وآخر نونویس شده‌اشکال وعنوانها و بعضی جملات بشنگرف چند برگ وصالی شده بالای بعضی صفحات آبدیدگی داردکنار صفحه ۹ نوشته‌ای ازمحمد مؤمن ایشك آقاسی است محتوی نقل رؤیای عجیب مورخ یکهزار وسیصد واندی .

قطع : رحلی اندازه : ۱۸×۲۹ سانتیمتر، جلد : تیماج قرمز ترنج‌دار حاشیه تیماجی.
صفحات : ۶۵۴ ۰ سطور : ۲۳ ،کاغذ فرنگی ضخیم، شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۱۱ ، ثبت جدید : ۵۳۷۵ .

الف لیله‌ولیله **(فارسی)**

= هزار ویکشب ترجمه ازاصل عربی بقلم عبداللطیف طسوجی‌تبریزی.
دربارهٔ طسوجی رجوع شودبه‌ذیل ترجمه‌کشف‌الغمه (ص۴۹-۵۲ فهرست‌حاضر) و در بارهٔ این‌کتاب و ترجمه های آن رجوع شود به‌بروکلمان ج ۲ص۷۲- ۷۳ وذیل ۱ : ۵۷۲ وذیل ۲ : ۵۹ دائرة المعارف اسلام (به‌تفصیل) سبك شناسی بهار ۱ : ۴۵و۳ : ۳۷۰کاوه ۶ ش ۱۱ :۷ (مقاله ازتقی‌زاده) سخن۱۰ : (مقالات دکتر محجوب) مجلةالثقافة (هند) ۱۳ : ۱۳ - ۳۱ دارالکتب ۲ : ۲۱ ذریعه ۲ : ۲۹۴ و۸: ۲۷ .

۲۸۷

نسخه‌ایست بخط نستعلیق اوائل قرن ۱۳ ﻫ ، جای سرلوح‌سفید. صفحات مجدول به‌لاجورد وشنگرف عنوان‌ها نیز بشنگرف ۰
قطع : رحلی : ۲۱/۵×۳۵/۵ سانتیمتر، جلد : تیماج سبزکم رنگ با ترنج ، صفحات : ۵۱۲ . سطور : ۲۸ ، کاغذ اصفهانی نازك ، شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۵۱ . ثبت جدید : ۵۴۱۴ .

۲۹۲

نسخه‌ایست از(ج ۲ الف‌لیل ولیله) بخط نستعلیق محمدکاظم‌بن محمد امین سرابی مورخ ۱۲۶۱ ﻫ ، جای سرلوح سفید صفحات تماماً مجدول به‌لاجورد وشنگرف . عنوانها بشنگرف .
قطع : رحلی : ۲۱/۵×۳۵ سانتیمتر ، جلد : تیماجی‌یشمی ترنج دار ، صفحات : ۵۰۴ ، سطور : ۳۸ ،کاغذ: فرنگی‌کرم تیره، شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۵۶ ، ثبت جدید : ۵۴۱۹

انوارالحکمه **(فارسی)**

= نصایح یوسفی از یوسفی حکیم (حکیم یوسفی) در طریقت و تصوف واخلاق .

ریو این رساله را از امام محمد غزالی دانسته و در فهرست تازه بچاپ رسیده موزه لندن تألیف مستر مردیت آونس نیز ازغزالی دانسته شده .

درفهرست رضوی نسخه‌ای ازآن‌بنام نصایح یوسفی یادواز حکیم‌یوسفی دانسته شده در فهرست ایوانف نیز انوار الحکمه ازحکیم یوسفی آمده . (در تعلیقات مجلد ۹ فهرست مجلس : ۹۴۲ ـ ۹۴۳ دراین‌باره تحقیق شده است) .

فهریست ریو۲ : ۱۸۳ اونس : ۹۷ ایوانف (بنگال) ذیل : ۸۸ رضوی ۶ : ۸۸ ـ ۳۸۹ ذریعه : نسخه های فارسی از منزوی ۲ : ۱۵٤۵ مجلس ۹ : ۲۹۵ و ۹٤۲ و۹٤۳ (تعلیقات) و۷ أ : ۱۱۸

عناوین مندرجات انوارالحکمه درمجلد ۹ فهرست یادشد .

آغاز : الحمدلله الذی نور مصابیح القلوب بانوار حکمه وزین بساطین ـ الارواح باظهار نعمه والصلوة علی محمد وآله المصطفین بکماله واصحابه ـ المتأدبین بآدابه

پایان: نسخه اقوال الحکماء والفقراء ـ گفته‌اند : التصوف طرح النفس فی العبودیه وتعلق القلب بالربوبیه. جماعتی گفته‌اند التصوف فناء الناسوتیه فی بقاء ـ اللاهوتیه .

۳۰

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ۱۳ ، ناقص است وتاریخ کتابت ندارد ۰ صفحه اول دارای کتیبه بزرگ مذهب وصفحات دیگر دارای کتیبهٔ بزرگ مذهب وصفحات دیگر دارای جدول بچند قلم طلائی ولاجوردی عنوانها باخط شنگرف نوشته شده این نسخه دارای یك «مناجات» (دردیباجه) واینك فهرست «گفتارها» درنسخه حاضر :

مناجات ، گفتار درشریعت، گفتار درطریقت ، گفتار درمعرفت ـ گفتار درحکمت خاتمه کتـاب (اقوال چندی راجع به تعریف تصوف) ترکیبات دارای چندین «کلمه» است . عنوانها شنگرف .

قطع : ۱۷×۱۰/۵ س جلد تیماج قرمز بدون مقوا صفحات : ۵۲ ، سطور : ۱۰ کاغذ شکری رنگ شماره دفتر ثبت ۴۴۳۹۴ ، جدید : ۵۱۵۸ .

انوار سهیلی **(فارسی)**

تألیف : مولی حسین‌بن علی واعظ کاشفی بیهقی (٤ـ۹۱۰) .

فهرست این کتابخانه ج ٦ : ۱۷۹ - ۱۸۰ ومجلد ۱۷ : ۲۷۵ ونیزرجوع شود به فهرست سپهسالار ۳ : ۲۱٤ ذریعه ۲ : ٤۳۰ فهرست دارالکتب قاهره (فارسی از نصرالله طرازی) ۱: ۳۱ - ۳۲.

۲۴۵

نسخه‌ایست بخط نستعلیق حاجی عزیز مورخ ۱۲۵۴ ه‍ ·
صفحه نخستین دارای سرلوح مذهب ومرصع صفحات همگی دارای جدول و کمند زرین ولاجورد. عنوانها بشنگرف در پایان یادداشتی بقلم کاتب مشاهده میشود.
قطع : رحلی ۱۹×۲۹/۵ سانتیمتر . جلد : تیماج قرمز مقوائی . صفحات: ۴۲۳ . سطور : ۱۳ . کاغذ فرنگی . شمارهٔ ثبت قدیم : ۴۴۶۰۹ . ثبت جدید : ۵۳۷۳ .

۲۷۴

نسخه‌ای دیگر است بخط نستعلیق قرن ۱۳ هجری·
کتیبه صفحه اول سفید است صفحات همه مجدول بزر ولاجورد و شنگرف ودارای منطقه زرین عنوان‌ها بشنگرف در پایان یادداشتی از امجدالملك دیده میشود.
قطع . اندازه : ۲۰/۵×۳۲ سانتیمتر . جلد : تیماج قرمز . صفحات ۴۳۴. سطور: ۲۰ . کاغذ : اصفهانی نازك . شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۳۸ · ثبت جدید : ۵۴۰۱.

اوصاف‌الاشراف (فارسی)

از حکیم خواجه نصیرالدین طوسی ، محمدبن محمدبن حسن- (م -٦٧٢) وی این رساله را بـاشارات محمدبن بهاءالدین محمد جوینی در شش باب نگارش داده است. و در آن ازاخلاق ناصری یاد میکند. آثار و احوال‌خواجه : ۲۳۷ مجالس ۱۰ : ٤٤۰ و۹۸۰ منزوی ۲ : ۱۰۵۷

آغاز: بسمله سپاس بی‌قیاس بار خدائی را که بسبب آنکه هیچ عقل را اطلاع برحقیقت او نیست

۲۰۰

نسخه‌ایست بخط شکسته نستعلیق قرن ۱۱ (یا اوائل ۱۲) - ه عبارات عربی آن به نسخ و برخی برگها بشکل چلیپاست ·

برگها دارای جدول‌از طلاولاجورد است چهار برك نخستین وصالی شده‌واثررطوبت در گوشه زیرین برگها دیده می‌شود. عناوین شنگرف در آغاز و انجام دفترهریك۸ برك سفید و اضافی موجود است.

قطع : نیم خشتی ۲٦×۱۵/۵ ج : تیماجی قهوه‌ای روشن بدون مقوا. صفحات۱۱ سطور: مختلف ۱۸ و ۱۹ و ۲۰ کاغذ فرنگی شکری رنك شماره ثبت قدیم ۴۴۵٦۴ . جدید ۵۳۲۸ .

بحرالغرائب **(فارسی)**

تألیف محمدبن شیخ محمدبن ابی‌سعید هروی درشرح اسماء حسنی.

در دیباجه از سید کمال‌الدین حسین اخلاطی و امیر سیدحسین‌سادات و شیخ ابوسعید ابوالخیر و شیخ ابوالعباس احمد بونی و شیخ برهان‌الدین علی‌بن یوسف کرکهری وشیخ‌محمود شبستری وشمس‌الدین محمدنابادکانی ودرضمن شرح اسماء نیز از اشخاص وکتابهای بسیاریاد میکند.

اولین اسمی که نویسنده به‌شرح آن پرداخته «هو» است.

چند نسخه دیگر از این بحرالغرائب در این‌کتابخانه است.

آغاز : بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم ـ الحمدلولیه و هوالذی له‌الاسماء الحسنی ...وعلی‌نبیه‌محمد بالاسم‌والمسمی و آله ...الذین سلکواطریق الهدی. امابعدبر رأی ارباب‌الباب پوشیده نماند

پایان موجود درنسخه: بدرستی که آنانی کـه از جهالت و نادانی و ارتکاب معاصی به‌وادی‌غفلت ودرتیه معصیت باشند وگردن‌کشی کنند ورو بخدا نیارند یعنی از پرستش من که‌خدایم غافل باشند.

۴۴

نسخه‌ایست بخط نسخ قرن ۱۲ وتاریخ کتابت بواسطه افتادگی صفحات آخر معلوم نیست صفحه اول ودوم دارای تذهیب بین‌سطور تمام صفحات دارای جدول‌بچندقلم‌طلائی و لاجوردی است عنوان‌ها ونوشته‌های در متن و حاشیه آب طلائی است کنار چند برك از اوائل نسخه وصالی شده ولی به‌نوشته‌هاآسیبی وارد نیامده است .

قطع رقعی۱۵ × ۱۷ جلدتیماجی قرمزصفحات ۳۴۸ سطور ۱۲ کاغذ شکری شماره ثبت قدیم ۴۴۴۰۸ جدید ۵۱۷۲ .

بحرالفوائدوعقدالفرايد **(فارسی)**

تألیف سیدمحمد شفیع حسینی همزمان‌شاه‌عباس‌ثانی .

این کتاب دائرةالمعارفی‌است دارای۵مجلد بااین‌ترتیب :

مجلد اول ـ مبداء و معادواخلاق (شامل‌یك مقدمه‌ودومقاله) .

مجلد دوم ـ سیرت پیغمبر خاتم(ص) ودیگر پیغمبران ، (احوال انبیاء سلف در۷ آغازکه‌درضمن آن چند «فائده»یادشده) .

مجلدسوم ـ سرگذشت‌امامان .

مجلدچهارم ـ سرگذشت اولیاء وعلماءوحکماء .

مجلد پنجم ـ تاریخ‌وسیرت پادشاهان وفرمان‌روایان جهان‌تاصفویه).

مجلد اول (ازنسخه‌حاضر) دارای دیباجه‌ایست مبسوط ومتکلفانه و یك مقدمه ودومقاله .

مقدمه کتاب بنوشته‌مؤلف(درفهرست‌مطالب) «درتمهیدقواعدسخن‌پردازی واساس قدس‌اقتباس معنی طرازی»است. اماظاهراً مؤلف ازنیت‌خودبازگشته‌و درمقدمه اصول عقائدومعارف‌رادرضمن ۱۲فائده بیان داشته است :

۱ـ شرح حدیث کنت کنزاًمخفیاً ۲ـ تعریف‌علم‌حکمت واقسام‌آن ۳ ـ فضیلت‌ووجوب‌طلب‌علم۴ـتقدیم‌علم‌النفس‌وتهذیب‌اخلاق‌بردیگرعلوم۵ـاطلاقات نفس‌واثبات نفس‌وماهیت‌آن ۶ـ اطلاقات‌عقل وماهیت‌عقل ۷ ـ قوتهای نفس ارضی وامتیازنفس واثبات‌بقاء نفس ناطقه ۸ـ اختیاری بودن افعال و تفسیر : وجوب، امکان، تحقیق جبر وقدرت واراده واختیار ، صدور افعال اختیاری ازانسان و ابطال جبر ۹ ـ در مراتب نفس ۱۰ ـ کمال نفس در چیست؟ ورد منکران بقاء نفس‌پس‌ازبدن۱۱ـ بیان خیروسعادت ۱۲ ـ درتعریف حقیقت‌خلق وتفسیر احوال‌ووصول به‌درجه کمال . واما مقالات :

مقاله اول دراخلاق (فضائل ورذائل) .

مقاله دوم ـ درآداب وعادات .. وقوانین سلوك باملوك... ودستورالعمل وزراء .. وآداب وسیاست زندگی این‌مقاله درسه‌قسم‌است :

قسم اول‌حکمت منزلی (دارای پنج فائده) .

قسم دوم حکمت مدنی (سیاست‌مدن) و آداب مملکت‌داری (دارای سه‌فائده ۱ـ سبب احتیاج خلق به تمدن ۲ـ آداب سلطنت و مملکت داری . ۳ـ آداب وزارت) .

دراین‌قسمت دوم ازمقاله دوم ، پاره‌ای مطالب وحکایات‌تاریخی داردو ازآن جمله‌است داستان فرمانی که شبانگاه از شاه‌عباس ثانی گرفتند و به‌تأیید ومهر خلیفه سلطان نیز رسانیده‌اندوخلیفه سلطان (که‌فرمان‌رابه‌احترام‌شاه مهرکرداماآن‌را ـ که در موردبه‌کارگماردن ساده رویان درقهوه‌خانه‌هابودـ روا نمی‌دید) حقیقت‌رابه‌عرض‌شاه رسانید وشاه را متوجه‌حیلت آنان‌ساخت‌وازاجراء آن‌مانع گردید (ص۳٦٤) .

درخاتمه این‌مجلد پاره‌ای‌از کلمات‌قصارحضرت‌علی (ع) بنقل‌ازفردوس الاخبار وغررو دررونیزوصایای منسوب به او را خطاب به فرزندش حسن (ع) ومحمدبن‌حنیفه‌می‌آورد .

مؤلف‌درفائده ٦ مقدمه، ازفیض ومولی رفیعا طباطبائی چنان یادمیکندکه اززندگان یادتوان‌کردبنابراین‌تألیف این‌کتاب‌پیش از ۱۰۸۰ (تاریخ درگذشت مولی‌رفیعا) انجام‌یافته‌است. (رجوع شودبه‌ص ٤٦ـ ٤٨ جلداول‌ازنسخه‌حاضر)

۲۵۹

نسخه‌ایست بخط نستعلیق وشکسته مورخ ۱۲۵۹ و در تهران نوشته شده دراول وآخرنسخه یادداشتی ازرضاقلی‌خان هدایت درباره نسخه ومولف کتاب و رویائی از او دیده میشود. پس از صفحه ۳۹۴ قسمتی افتاده وبجای‌آن‌هفت‌برك سفید گذارده‌اند . این نسخه مجلد یکم‌است ازکتاب‌بحرالفوائد شفیعی .

آغاز: صد شکر که بنمود رخ آن عبرت حور
آفاق شد از عکس جمالش پر نور

... لله‌الحمد که شاهد یکتای وحدت سرای توحید ومحبوب بی‌همتای خلوت‌خانه تجرید را ارادهٔ ازلی به‌ظهور صفات جمال‌وجلال تعلق گرفته

قطع : رحلی : ۳۱×۳۱ سانتیمتر . جلد: تیماج زرد ترنج داردورمنگنه. صفحات (با ۷ برگ سفیدوسط): ۴۴۸. سطور : ۳۲ : کاغذ : فرنگی سفید آهار مهره‌دار . شماره ثبت‌قدیم : ۴۴۶۲۳. ثبت‌جدید : ۵۳۸۷ .

۲۶۰

نسخه‌ایست بخط نسخ قرن ۱۳ . عنوانها و خطوط بالای عبارات عربی بشنگرف . همچنین سطور اول برخی ازفصول وابواب بشنگرف است . این نسخه مجلد دوم است ازبحرالفوائد وازسرگذشت پیغمبران تا وفات پیغمبر ما محمد (ص)

آغاز : هذاکتاب .. بحرالفوائد دربیان شمه‌ای ازآثار وسیرحضرت خیرالبشر و آباء واجداد ... وباقی انبیا که درسلسله نسب آن حضرت داخل نیستند واجب‌الوجودجل شانه .. بمقتضای جود و احسان

پایان : وصاحب روضةالاحباب گوید این حدس خالی ازضعفی نیست .

قطع : رحلی : ۲۱ × ۳۲ سانتیمتر . جلد تیماج مشکی ساغری با ترنج و حاشیه صفحات : ۶۸۰ . سطور : ۲۵ . کاغذ : فرنگی سفید آهار مهره‌دار . شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۲۴ . ثبت جدید : ۳۵۸۸ .

برهان قاطع **(فارسی)**

تألیف محمد حسین بن خلف تبریزی

۲۲۷

نسخه‌ایست بخط نستعلیق مورخ ۱۲۴۳ صفحات مجدول بشنگرف وزنگار عنوان‌ها درمتن و حاشیه بشنگرف از صفحه ۶ تا ۳۶ محشی

قطع : خشتی اندازه : ۲۹ × ۳۰ . جلد: تیماج قرمز منگنه دار . صفحات: ۵۶۶. سطور : ۲۵ کاغذ : فرنگی . شماره ثبت قدیم . ۴۴۵۹۱ . ثبت جدید : ۵۳۵۵ .

بستان السیاحه **(فارسی)**

تألیف زین‌العابدین بن اسکند شیروانی (م ـ ۱۲۵۲)

۲۴۹

نسخه ایست بخط نستعلیق ریز محمد صادق مورخ ۱۲۶۰ – ه کتیبه صفحه اول سفید است صفحات مجدول به زرولاجورد ودارای کمند زرین. لغات وعناوین بشنگرف برخی از صفحات محشی است.

قطع : خشتی اندازه : ۲۰ × ۳۰ سانتیمتر . جلد : تیماج زرد با ترنج دورمنگنه . صفحات : ۶۱۲ . سطور : ۲۵ . کاغذ : فرنگی . شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۱۳ ثبت جدید : ۵۳۷۷

پاتولوژی (شناخت علل و امراض) **(فارسی)**

ترجمه از اصل فرانسوی بـه قلم میرزا رضا پزشك فرانسوی ایرانی و مسلمان شده در دوران ناصرالدین شاه قاجار و اصل کتاب از دکتر کریزل فرانسوی است . این کتاب که‌درشناخت بیماریهاست و درده جنس دوبارترجمه شده ویکی از این دوترجمه بقلم دکتر رضاتبریزی (ریشارد میرزا)

در این باره درجلد۱۹فهرست سخن رفته‌است (فهرست ۱۹ : ۲۷۵ـ۲۷۷)

ونیز رجوع شود به ج ۱۰ : ۱۵۲۴ـ۱۵۲۵ (۱) و فهرست حاضر شماره ۱۳۳و۲۸۲

۳۲۵

نسخه‌ایست بخط نستعلیق وشکسته عبدالکریم اشکوری گیلانی مورخ ۱۲۹۶ – ه عنوانها و اسامی امراض بالای صفحه و درمتن با خط نسخ باشنگرف و مرکب‌سیاه نوشته شده این نسخه بخش دوم است ازترجمه کتاب علل وامراض شامل جنس ۶ـ۸

قطع : خشتی ۱۸/۵ × ۲۱/۴ . جلد : تیماج یشمی با عطف و گوشه صفحات: ۴۱۰ . سطـور : ۱۹ . کاغذ : فـرنگی رنگین . شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۸۹ . جدید . ۵۴۵۲ .

۱ـ درمجلد ۱۰ مجموعه‌ای‌با شماره ۳۵۶۲ شامل چند ترجمه‌به‌قلم دکتررضاتبریزی شناخته شدکه مندرجات آن از این قراراست :

۱ـ ترجمه تاریخ‌ناپلئون ازفرانسه ج سوم ۲ـ مجلدچهارم‌همان‌کتاب ۳ـ وصیت‌نامه سنت هلن.دراینجا خطای واقع شده درج ۱۹ ص ۲۷۶ سطر ۸ تصحیح‌میگردد .

پاد زهرنامهٔ گزین (فارسی)

مؤلف : محمد تقی طبیب کاشی پسرمحمد هاشم بن محمد حسین انصاری مترجم مجمع الصحهٔ دارالخلافه طهران. این کتاب مختصریست از کتاب پادزهر نامه مهین از خود مؤلف که انواع زهرها وراه شناختن ودرمان آنها را بازبانی ساده بیان نموده است در دو بخش : ۱ـ واژه‌هـای پزشکی این رساله ۲ـ زهرها و پادزهرها

آغاز : بسمله حمداً لمن لا لاولیته ابتداء ولالازلیته انتهاء والصلوة والسلام علی اشرف الانبیاء و علی ابن عمه سیدالاوصیاء و علی آله و عترته افضل النقباء والاصفیاء و بعد چنین گوید : بندهٔ درگاه عرش اکتناه حضرت اقدس همایون شاهنشاهی ناصرالدین غازی روحی وروح العالمین فداه لازال سیفه قاطعاً وامره نافذاً ابن محمد هاشم بن محمد حسین الانصاری محمد تقی الطبیب الکاشی مترجم مجمع الصحه دارالخلافه طهران که دارالشورای حفظ صحت مملکت ایران است چون چندی گذشت که مشغول به تصنیف وتألیف کتاب پادزهرنامه مهین بود و هرمرضی راکه سبب بروز آن، یکی از اقسام شرنگها بود بروجه اکمل در آنجا یادکردم شایسته چنان دیدم که مختصری از آن کتاب بیرون آورده رساله جداگانه شود که هرکس بتواند آنرا فهمید وهمه مردمان از آن توانند بهره‌مند شد لهذا این مختصر رساله را مرتب نموده امراض وزهرهای غیر مشهور و علاجهای مختلفه راکه درپادزهرنامه مهین گفته شده بود ترك کردم وآنرا پادزهرنامه گزین نامیدم وبرخی ازلغتهایی که معروف همه کس نبود پس از دیباجه یاد نمودم تا فهمیدن عبارات این رساله آسان شود والله الموفق والمعین

پایان : پس ازگذاردن مرهم باپارچه بپیچید تا آنکه ازکژی و بد شکلی دور ماند.

۱۵۱

نسخه‌ایست بخط خوب نسخ قرن ۱۳ - ه که آغاز فصول و عناوین بشنگرف . در آغاز رساله فهرست مطالب را در ۵ صفحه نوشته‌اند. صفحات همه مجدول است
قطع : نیم خشتی ۱۵×۲۳ سانتی‌متر ج تیماجی قهوه‌ای روشن صفحات ۸۶ سطور ۱۱
کاغذ : آهار مهره‌شده‌شکری رنك شماره ثبت قدیم ۴۴۵۱۵ جدید ۵۷۰۸

پیشنهاد کمیسیون مطالعات نظام **فارسی**

طرح آئین‌نامه تشکیلات نظامی ایران است پیشنهاد شده بوسیله انجمنی انگلیسی و ایرانی. این انجمن بار یاست عباس میرزا سالارلشکر وعضویت این عده تشکیل یافت :

عبدالحمید خان غفاری سردار منصور . عباس قلی خان مدحت‌الممالك سردار . کلنل فضل‌الله‌خان منشی . کلنل عزیزالله‌خان ژاندارمری. دکتر مهدی خان ملك‌زاده . زمان خان ازنظمیه . ژنرال دیکسن . ژنرال هادویس . ژنرال لامنت . کلنل فوریسکتو . کلنل فریزر . کلنل دیسکام . کلنل هواپیما .

درمقدمه چند سطری دفتر (پیش از ذکر اسامی اعضاء کمیسیون) چنین آمده : «کمیسیون مطالعات نظام جهت تدوین راپرت خود ، بدواً اوضاع کنونی ایران را درمدنظر گذرانیده ونظرات خود را درپنج فصل به‌قرارذیل شرح نموده است :

مخاطرات داخلی وخارجی ایران. قوای نظامی موجود. قوانین و تشکیلات وسائل ارتباطیه ومحصولات مملکت. وضعیت مالی در قسمتی که به‌قوای نظامی مربوط است. درفصل ۶ کمیسیون نقشه‌ای برای تشکیلات قشون ایران موافق احتیاجات نظامی مطرح نموده در فصل هفتم عملیاتی راکه بایدشروع نمودتا نایل به‌تشکیلات موافق فصل ۶ بشود پیشنهاد میشود»

دراین دفتر نام شاه قاجار و تاریخ تشکیل انجمن وانجام یافتن مطالعات و تدوین این دفتر یادنشده است.

۲۹۵

نسخه ایست بخط شکسته نستعلیق اوائل قرن ۱۴ یااواخر قرن ۱۳ هجری صفحات آخر جدول کشی شده ودرجات نظامی وتقسیماتی درآن نوشته شده .

قطع: رحلی اندازه : ۲۱×۳۳/۵ سانتیمتر . جلد : شمیز صفحات : ۱۴۸. سطور: ۲۷. کاغذ : فرنگی خطدار سفید . شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۵۹. ثبت جدید: ۵۴۲۲.

تاج المآثر **(فارسی)**

از صدرالدین حسن بن محمد نظامی (ق۷ـه) درتاریخ پادشاهان غوری و نیاکان تیموریان هند. دراین کتابخانه نسخه‌ای کهن از این کتاب موجود است عباس قلی سپهر این کتاب راکه دارای نثری دشوارو آمیخته به بسیارشواهد شعری تازی است به‌فرمان مظفرالدین شاه تلخیص و تحریر کرده بنام خلاصه مظفری (شماره ۵۷۵۹ مجلس) .

رجوع شودبه فهرست مجلد۱۷ :۱۹۷-۱۹۹ ذریعه۳ : ۱۳۱ فهرست نسخه‌های فارسی۶ : ۴۵۹۳ و کشف الظنون جلداول ص۲۱۱ و ا . ستوری ۱ : ۴۹۴ و ۱۳۱۰

۲۱۴

نسخه‌ایست بخط نستعلیق ونسخ موسی بهشتی مورخ ۱۲۵۵ هـ ـ آغازبرخی ازفصول و عناوین و موضوع مطالب درمتن و درحاشیه ونیزرقم کاتب شنگرف است برگها دارای جدول ومنطقه ازطلاولاجورد است .

قطع: نیم خشتی ۲۷/۵ × ۱٦ جلد تیماجی قرمز باترنج ونیم ولچکی مذهب صفحات ۴۹۲ سطور ۲۱ کاغذ فرنگی شکری رنگ شماره ثبت قدیم ۴۴۵۷٦ جدید ۵۳۴۰

تاریخ الفی **(فارسی)**

تألیف قاضی زاده تتوی (م-۹۹۷) وجمعی دیگر

فهرست کتابخانه مجلس۲ : ۱۲۵ فهرست نسخه‌های فارسی ٦ : ۴۱۰۰-۴۱۰۲

ا . ستوری ۱ : ۱۲۰ و ۱۲۴۰

۳۵۶

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ۱۱ هجری . آغاز وپایان نسخه افتاده برگهای بسیار ازنسخه وصالی شده‌وبرخی‌ازنوشته‌هاآسیب‌دیده‌عنوانهابشنگرف. گوشه‌قسمتی‌ازبرگها در نتیجه‌آبدیدگی پوسیده است . این‌نسخه مجلداول است وموجود درآن از حوادث‌روزدهم جنگ صفین‌است تا سال ۵۸۸ ازرحلت پیغمبر(ص)

قطع: رحلی اندازه :۲۲ × ۳۶ سانتیمتر. جلد:تیماج‌زرد مندرس .صفحات:۱۲۹۴ . سطور: ۳۰. کاغذ:فرنگی نازك،شماره ثبت قدیم: ۴۴۷۲۰ . ثبت جدید : ۵۴۸۳ .

تاریخ ایران **(فارسی)**

ترجمه رحیم‌بن حکیم‌الممالك ازاصل انگلیسی‌بقلم کلمانت ، ر. مارخام .

این مجلدویژه‌سلطنت‌قاجاریه‌است‌واطلاعات سودمندی‌درباره‌خلیج فارس وآداب ورسوم‌وآئین‌مردم ایران‌داردونیز دربارهٔ سیرعلوم وسیاست درایران واز آن‌جمله دربارهٔبرکناری وقتل امیرکبیر

متن انگلیسی این‌کتاب (که مترجم در این مجلد تنها قسمتهای ۱۲ـ۲۰ آن‌راکه خاص دورهٔ قاجاریه‌است‌ترجمه‌کرده‌است) به‌سال ۱۸۷٤ درلندن چاپ شده‌بااین عنوان : Agenral sketch of the History Of persia By Clements R. Markham,London 1874

این (۱) کتاب دربیست‌فصل است و فصلهای ۱۲ ـ ۲۰ مخصوص دوران

(۱) این ترجمه را ا. ستوری یاد نکرده و در جای دیگر نیز از آن نامی ندیدم . فریدون آدمیت درچاپ جدید «امیرکبیرایران» اصل انگلیسی کتاب، مارخام را در فهرست مآخذ خاص‌خویش یاد کرده‌است. مترجم درحاشیه ص ۱ـ۲ دربارهٔ متن‌کتاب واین ترجمه توضیحاتی میدهد: « بر حسب امر شاهنشاه در ترجمه این کتاب از ترجمه تحت اللفظی خارج نمیشود ... وچیزی ازگفته‌های مصنف که‌درکمال آزادی وجسارت ودربعضی‌موارد از روی عناد نگاشته نمیکاهد و ازخویشتن چیزی برآن‌نمی‌افزاید. چه‌مقصود ازامراقدس. فقط استحضار... است ازآن چه در آن‌مندرج است. در این‌صورت... از بزرگان ... و اربابان علم.. معذرت میجوید که‌قلم عفو برعبارات ناسلیس‌آن‌کشند ...»

قاجاریه است که رحیم پسر حکیم‌الممالك آن رابه‌امر ناصرالدین شاه‌به‌فارسی برگردانده ومیگوید بعدازین به‌ترجمه‌بقیه که جلداول کتاب است خواهدپرداخت. وشرح احوال مؤلف ومترجم رادر اول آن جلد خواهدآورد. این مجلدحاضر دارای ۵فصل و ۳ مقاله است و مترجم فهرست فصلها و مقالات را در مقدمه چنین آورد :

فصل اول ـ مقدمه سلطنت این خانواده . جهان‌گیری آقامحمدشاه‌غازی وجغرافیای مختصرایالات بلند شمالی ایران.

فصل دوم ـ شرح‌سلطنت فتح‌علی‌شاه .

فصل سوم ـ ایام‌حکم‌رانی عباس‌میرزا نایب‌السلطنه .

فصل‌چهارم ـ ایام سلطنت شاه‌مبرور محمدشاه غازی .

فصل پنجم ـ تفصیل ایام سلطنت... ناصرالدین‌شاه ادام. . ملکه .

مقاله اول ـ جغرافی خلیج فارسی و احوال سادات عمان.

مقاله دوم ـ جغرافی ممالك وسط آسیا . خیوق وبخاراو افغانستان.

مقاله سوم ـ صورت عهدنامه‌های بین دولت ایران‌وانگلیس.

مقاله چهارم ـ عهدنامه‌های بین دولت ایران وروسیه.

مقاله پنجم ـ اسامی سفراء کبارووزراء مختار انگلیس و روس و فرانسه دردربار ایران .

از جمله وقایع ونکات سیاسی وتاریخی که دراین کتاب دربارهٔ آن‌سخن رفته : فتنه‌باب، محاصرهٔ مشهد وشرح تجارت در فرات وشط بغداد. راه‌آهن فرات،واقعه نامق پاشادرکربلا، تجارت مروارید در جزائر بحرین و جز اینها

آغاز : بسمله الحمدلله‌رب‌العالمین ـ والصلوةوالسلام‌علی‌اشرف‌الخلائق..

مصنف این‌مختصر تاریخ مارخام‌که از اهالی انگلستان و نائبان وزارت امور خارجهٔ دولت انگلیس است تاریخ دولت شاهنشاهی ایران را به‌طور اختصار

از پیش‌دادیان تا سال بیست و پنجم سلطنت شاهنشاه جم اقتدار نگاشته این اقل خانه‌زادان و غلام‌زادگان رحیم‌بن‌حکیم‌الممالك برحسب امر قدر قدرت... امروز فقط به‌ترجمه تاریخ سلطنت سلاطین ... سلسله قاجار می‌پردازد و چون فراغت حاصل نمود... به‌ترجمه آن چه‌باز گذاشته خواهدپرداخت وشرح احوال‌مصنف و مترجم را... در ابتدای جلد ثانی که‌جلداول کتاب خواهدشد خواهد گذاشت

۳۳۸

نسخه‌ایست بخط نسخ مورخ ۱۳۰۱ هجری . دارای سرلوح مذهب بین‌سطوردو صفحه اول و دوم طلا افشان شده در حاشیه آنها علت ترجمه به قلم مترجم نوشته شده صفحات همه مجدول به‌زرد ولاجورد درپایان چند قرارداد وعهدنامه دیده میشود .

قطع:خشتی ۱۷ × ۲۵ . جلد : تیماج مشکی دارای کمند و منطقه و ترنج زرین . صفحات : ۴۸۴ . سطور : ۱۲ . کاغذ : فرنگی ضخیم . شماره ثبت قدیم : ۴۴۷۰۲ ثبت جدید : ۵۴۶۵ .

تاریخ‌پادشاهان‌عجم‌به‌سیاق (فارسی)

= خلاصه تواریخ پادشاهان عجم‌به‌سیاق

این تاریخ سیاقی چنانکه میدانیم چندگونه نسخه دارد وکتاب حاضر از نوع نسخه شمارهٔ ۵۶۹۸ این کتابخانه ودر ٦٦ مجمل است جزاین که‌این‌نسخه ناتمام‌است. این نسخه در اواخر (مجمل ٦٦ درتاریخ ۱۰۴۳ به پایان رسیده و پیداست کاتب دنبالهٔ سخن را ناتمام گذارده است) و نیز این که نـام محمد ابراهیم‌بن اسماعیل‌که در آخر تمام صفحات آن‌نسخه هست در نسخه‌حاضردر هیچ‌جا دیده نمیشود. نکته‌ای که ذکر آن لازم‌است و در شناسائی شماره ۵۶۹۸ مورد غفلت قرارگرفت ـ این است که مؤلف این تاریخ مسلماً در زمان شاه صفی‌بوده وبنابرین‌درنسخ‌مشتمل‌بروقایع تا عصرقاجار الحاقی‌است‌ازنویسنده‌ای دیگر . زیرا مؤلف در مجمل ٦٦ (آغاز پادشاهی شاه‌صفی) ازخویش ـ بدون تصریح به‌نام‌خودـ سخن آورد وگوید : «خسرو پاشا بغداد را محاصره نمود .

مسود اوراق در قلعه مذکور بود(۱). درعرض چهل یوم به‌ضرب چهل‌هزار گلوله دوازده‌منی توپ صاعقه‌کردار، دیوارهای قلعه را باره برابر کردند و در روز چهل ویکم یورش‌نمود» میرزاعبدالله منشی کاتب نسخه حاضر (او همان میرزا عبدالله طبری منشی وخوش‌نویس شکسته قرن ۱۳- است که برخی‌از آثارش در این کتابخانه‌موجود است) بریك برگ سفید در آخر نسخه‌یادداشتی یك‌صفحه‌ای دارد در سرگذشت محمدزمان‌لشکرنویس خاقان مغفورکه این تاریخ را درسه شب به‌رشته تحریر درآورد. بنابرنکته‌ای که دربارهٔ مؤلف گفته شد، ناچار تصور باید کرد که این‌محمدزمان نسخه‌بردار بوده نه‌مؤلف تاریخ (۲).

یکی‌ازامتیازات مهم‌نسخهٔ‌جای سخن که‌درنسخه۵۶۹۸نیز هست (ودردیگر نسخه‌ها این کتابخانه نیست) فهرست اسامی علماءِ وشعرا وخوش نویسان معاصرهریك ازپادشاهان است درذیل سرگذشت آنان .این نگارنده اسامی علماءِ همزمان شاه اسماعیل اول را درذیـل شماره ۵۶۹۸ درفهرست ۱۷(ص۱۵٤) آورد . و اسامی علماءِواهل‌هنریاد شده دربقیه کتاب‌را به ترتیب صفحات وبا مقایسه‌میان هر دونسخه در اینجا میآورد :

نظامی عروضی . شمس طبسی . معزی شاعر (عصرملکشاه) . فریدالدین کاتب وفخرالدین خالد هروی وعمعق بخاری وحکیم قطران وعبدالواسع جبلی

۱- در نسخه ۵۶۹۸ نیز این جمله بوده و دراثر ناآشنایی‌کاتب به‌جمله‌ای مهمل تبدیل گردیده‌است .

۲- اینك متن‌یادداشت عبدالله‌منشی‌طبری با اختصار: «این کتاب را مرحوم‌میرمحمد زمان‌لشکرنویس‌باشی خاقان خلدآشیان نورمضجعه در فاتحه امر و آغاز عمر .. من‌باب ضبط و استحضار ازخلاصه احوال سلاطین..علی‌سبیل‌الاستعجال درچندشب به‌رشته‌تحریر کشیدند چون اسم مبارك‌آن بزرگوار که‌من‌بنده عبدالله‌منشی را پدر واز پدربزرگوار بهتر بود به‌زبان قلم...آمد لازم‌گردید که مجملی از احوال‌این‌حمیده‌خصال ... به‌رشته تحریر کشد. آن‌بزرگوار پس‌از محنت و مشاق مالایطاق و رنج سفر...به‌خدمت پادشاهی‌چنان.. منسوب‌آمد... یکی ازمکارم شیم...آن است‌که هرشب تا ابراءِ ذمه از حقوق‌ودیون‌کافه انام‌ننمودی در بستر راحت نغنودی...درشب جمعه ۲۱ شهر محرم‌الحرام۱۲۵۸ قلمی‌شد»

وانوری (عصرسنجر)(۱) . نورالدین منشی وسید ذوالفقارشیروانی وشاه‌پوربن محمد نیشابوری ومولاناجلال‌الدین‌رومی (چنگیزوجلال‌الدین‌مینکبرنی) .سفیان ثوری وشیخ ابوسلمان وابراهیم ادهم (معاصران المهدی‌عباسی) . محمدحسن شیبانی وقاضی ابـویوسف و شیخ ابوعلی شفیق وشیخ لیل عباسی وشیخ بهلول (معاصران هارون) (۲) امام علی‌بن موسی‌الرضا (ع) و معروف‌کرخی ، شیخ محمد واسع وشافعی وحنبلی (عصرمأمون عباسی) احمدبن خضرویه بلخی و ابوعبدالله و ذوالنون وشیخ ابوتراب وشخ ابوبکربن احمد (عصرموکل‌عباسی) شیخ ابوعلی احمد بن عاصم انطاکی (عصرالمستعین عباسی) . شیخ ابوالحسن سیری وشیخ ابوزکی ویحیی بن معاذ رازی و شیخ محمدبن اسماعیل سامری شیخ ابوصالح ابن‌حمدون وابومحمد عبدالله تستری وشیخ‌ابوسعید بغدادی(عصر معتمد عباسی) وابوالحسین علی بن سهل اصفهانی وابوحمزه بغدادی وابوبکر احمدبن نصرد قاق (عصر معتضد) . شیخ ابوعثمان وجنید نهاوندی و ابوعبدالله محمدبن اسماعیل مغربی، ابوالعباس‌بن محمدطوسی‌وشاه شجاع کرمانی‌وشیخ ابوعباس قمی (یا) قومسی وشیخ ابوالحسن اقطع و ابومحمد بغدادی وحلاج و شیخ مظفر قمی (یا) قومسی وابوالحسین‌بن تبان واسطی (عصرالمقتدر) ، شیخ ابوبکرمحمدبن علی (عصرالقاهر) . ابومحمد مرتعش نیشابوری وابو علی‌الثقفی وابوالحسن بغدادی(عصرالراضی) .ابوالحسن صائغ وعبداله مبارك‌وابویعقوب اسحاق وابوبکرعبداله انطاکی وفتح‌موصلی (عصرمتقی) . ابوعلی کاتب، شیخ ابوبکر دینوری وابوالعباس دینوری‌وابوسعید احمدبن محمد نصری وابوالعباس ساری و ابوعمرومحمدبن ابراهیم وحاجی‌نیشابوری وابوجعفربن‌محمدبن‌نصرو

۱ـ معاصران سنجر تنها درنسخه حاضر یاد شده‌اند

۲ـ تنها درنسخه ۵۶۹۸ هست

ابوالحسن سهیل قوشجی (فوشنجی) وشیخ ابواعبدله (عصر مستطیع عباسی) (۱) وابوعمر واسماعیل بن محمد وابوالقاسم ابراهیم و شیخ احمد عطار رودباری وابوعبدالهرازی (درنسخه‌حاضرشیرازی) وابوالعباس احمدبن محمد وابوعثمان مغربی وشیخ ابواسحاق (عصرالطائع) . شیخ برجیس (عصرالقادر) (۲) شیخ محمد عراقی (عصرمیری) (۳) ابوبکر شادان و شیخ مکارم وفخرالدین بغدادی (عصرالناصر) سیف‌الدین باخرزی (عصرمنکوقاآن) خواجه نصیرطوسی وخواجه صفی‌الدین وحسام‌الدین منجم وصدرالدین ساوجی وعمادالدین مغربی ، ابویعقوب سکاکی و حبش عمید ومولانـا جلال‌الدین بلخی . صدرالدین موصلی و محمد کجوجانی ونصرالدین کرمانی وعمادالدین نطنزی وعلامه شیرازی ، قاضی نظام الدین اصفهانی ، صدرالدین کاشی ، ملارضی‌الدین ، کمال‌الدین (ظهیرالدین) سیف و قوامی کاتبی (٤). پوربهاءجامی (۵) (عصراحمدخان بن هلاکو). بیضاوی ، رضی‌الدین محمد ، شمس‌الدین درنون ، یوسف بن محمد کاتبی ، شهاب‌الدین محمدجوینی ، جمال‌الدین محمد جوینی ، ناصری ، کمال‌الدین خواجو (عصرارغون) . مولانا هبةاله ، فخرالدین ، شمس‌الدین عبیدی ، سلمان ساوجی ، رفیع کرمانی . شمس الدین کاتبی ، جمال‌الدین مطهرحلی ، قطب‌الدین محمود ، بهاءالدین عبدالله ، ابوسلمان فخرالدین داود ، عـراقی همـدانی ، حسینی سادات ، عمـاد فقیه شمس‌الدین (عصر غازان والجایتو خدابنده). صفی‌الدین اسحاق ، شرف‌الدین طویل ، شرف‌الدین خواجه قزوینی ، علاءالدوله سمنانی ، اوحدی اصفهانی ،

۱- بین دونسخه در تعداد وصورت این اسامی (معاصران‌مستطیع) اختلافاتی دیده میشود. در هردونسخه‌درذیل اسامی این دوبیت ازابوسعیدآورده شده‌است :

چشمی داری (دارم) همه پر از دیـدن دوست
بادیده مرا خوش است چون دوست دراوست
از دیدهٔ دوست فرق نتوان‌کردن یا دوست بجای دیده یا دیده خود اوست

۲- تنها درنسخه حاضر ۳- تنهادرنسخه حاضر ۴- نام‌اخیر تنها در نسخه حاضر است

۵-تنهادرنسخه‌ش:۵۶۹۸

عبدالرحمان لاهیجی، قطب رازی ، خواجه عبدالرزاق ، جلال‌الدین منصفی ، فتح‌الله بن حمدالله ، حمدمستوفی ، فخربناکتی ، سراج قمری ، صائن ترکه ، عبدالرزاق ونصوح (عصرابوسعید) ، سلمان ساوجی ، ناصرنجاری و عبیدزاکانی وشیخ کججتبریزی (عصراویس ایلکانی). مولاناجلال الدین محمد زاهد ، سیدعلی همدانی ، بابا سلوك ، مولانا زین‌الدین الوند ، خواجه بهاءالدین نقشبند ، خواجه علاءالدین عطار ، مولانا سعدالدین ، مولاناشاه‌محمد ، شمس‌الدین محمدحافظ شیرازی ، لطف‌الله نیشابوری ، کمال خجندی ، عبدالملك سمرقندی ، مولانا برندق (عصر امیر تیمور). محمدیاری ، حافظ الدین ابونصر ، شمس‌الدین محمد ، فخرالدین محمد عراقی (اعرابی) ، جلال‌الدین اوبهی ، نورالدین نعمة‌الله ، حافظ ابرو ، فخر خوافی ، ابوالوفا خوارزمی ، جمال‌الدین خوارزمی ، صدرالدین محمد ، شاه قاسم انوار ، فصیح‌الدین محمد ، فصیح‌الدین خوافی ، صدرالدین محمد ، جلال الدین محمد ، ابوسعید ، خواجه عبدالقادر ، نورالدین گرگانی ، شمس‌الدین محمد . قوام‌الدین معمار ، عمادالدین ، شرف‌الدین علی یزدی ، عبدالرحمان لسان (کذا) مولاناجلال‌الدین ، مرتضی صحاف ، کاتبی نیشابوری ، باباسودائی ، محمود عارفی ، جعفر تبریزی ، شهاب‌الدین ، ابوالفتح ، محمد اصغر ، علاءالدوله علی شهاب تبریزی ، شیخ آذری ، شاهی ، یوسف امیدی (هندی) ، شرف‌الدین رضا سبزواری حافظ حلوایی ، زاده یادگاربیك (۱) (عصر شاه رخ) . غیاث‌الدین جمشید . معین‌الدین کاشی (درنسخه دیگرمکار) ، صلاح‌الدین موسی. غلام شاهی ، محمد عالم ، عصام‌الدین ، افضل‌الدین ، عاشق ، محمداردستانی ، قاضی شمس‌الدین ، خواجه فضل‌الله منشی ، علی قوشچی ، خواجه عبدالمؤمن . مولانا حسابی . مولانا وحشی ، (یامدحتی) خواجه عصمت بخاری (عصرالغ بیك) . قاضی قطب الدین محمد ، سعدالدین کاشغری ، محمدعرب ، قاضی عبدالوهاب ، مولانا ابو

---

۱ ـ نام اخیر درنسخه حاضرنیست.

یزید، خواجه‌شمس‌الدین محمد، شیخ آذری، مولانا طوطی، قمری ، درویش باباعلی ، طاهربخاری، طوسی، قلندر، نیشابوری (عصربابر)، کمال‌الدین غیاث شیرازی و طالب جاجرمی (عصر سلطان ابراهیم) . مولانا سلیمی نیشابوری و مولاناصاحب‌بلخی(۱)وخواجه‌منصورفراقیه‌وخواجه‌محمود(عصرمیرزاجهان‌شاه) خواجه آصفی(عصرابوسعید). قطب‌الدین‌خوافی، خواجه‌حسین‌اهلی، جلال‌الدین قاسم، سلطان صدرالدین ابراهیم ، عبدالرحمان جامی، علی‌شیر . معزالدین ، خواجه افضل‌الدین محمد، احمدشهاب (سهیل) خواجه‌عبدالله مروارید، عبدالله خطیب (اخطب) ، شمس‌الدین محمد مروارید ، خالقی ، خواجه نظام‌الملک، خواجه عطاءالله (عصر حسین میرزا) . طرب سمرقندی وعصمتی (عصر حسن بیك) (۲). کاتبی (عصربا یسنقر) . خواجه رستم شاعر حورائی (خوزستانی) من‌اعمال‌بسطام(عصرالغ میرزا). صدرالدین‌محمد، غیاث‌الدین منصور ، جلال دوانی ، نورالدین اسعد (سعید) ، ابو یزید ، شرف‌الدین علی یزدی ، مولانا عبدالله، اهلی‌شیرازی، نعمت‌الله ثانی ، تاج‌الدین کرمانی، میرحسین یزدی، غیاث‌الدین‌محمد، قواما اصفهانی، قوام‌الدین‌حسین، معزالدین‌محمد، نورالدین، اسماعیل شنب غازانی ، عبدالوهاب صفی‌الله ، قاضی مسافر، قاضی مسیح ، نصرالله بغدادی، عبدالصمد، میرك قناد(بیك‌قناد)، علاءالدین، حسین ، ابراهیم حسینی (ابراهیم‌علی) ، محمد، زین‌الدین‌علی، نعمت‌الله حسینی، (حلی) قاضی ضیاءالدین، قاضی‌نورالدین‌عبدالله، درویش‌دهکی، شهیدی، شمس‌الدین‌محمد، جعفر قاسم نورعلی ، قوام الدین بن شمس‌الدین، بهاءالدوله ، مولانا امیری ، رکن‌الدین محمد ، قاسم نجفی، سلطان حسین ، شمس‌الدین علی سبزواری ، ابوالقاسم ، جعفر، امیرزاده‌محمد، علی‌اکبر، غیاث‌الدین‌محمد، محمدموسوی، نظام‌الدین علی‌استرآبادی، علاءالدین علی قاینی (علاءالدوله‌ثانی)، ابوالحسن

۱ـ درنسخه دیگر: حاجی بلخی. ۲ـتنها درنسخه ۵۶۹۸

رازی (۱) کمال‌الدین‌حسین، عبدالعلی بیرجندی (عبدالحسین مصری) سیداحمد وسید میرك، میرقاسم، محمدمؤمن، خواجه‌عبدالمؤمن، حاجی‌واعظ، نظام‌الدین بیك (نظام‌الدین منشی)، نظام‌الدین احمد جیلانی (عصرشاه اسماعیل اول). محمدسیاوشانی، سیداحمد شمع‌ریز، مولانا باباشاه اصفهانی، معزالدین کاشی محمدحسین تبریزی، صدرالدین پسر میرزا شرف، ابراهیم پسر شاه حسین، علاءالدین مظفر، احمد پسر میرزاعطا، محمد حسین پسر میرزا شکرالله، حسین منشی (این‌یازده‌تن زیرعنوان خوشنویسان و درنسخهٔ‌دیگرمنشیان یادشده‌اندو نام اخیر تنها درنسخه حاضر است)، حکیم غیاث‌الدین (غیاثا) کاشی، حکیم کمال الدین‌حسین‌شیرازی، حکیم‌میرزامحمد شیرازی، حکیم‌عمادالدین محمود، حکیم ابونصر، حکیم‌ابوالفتح تبریزی (شیرازی) وحکیم‌یارعلی همدانی جمال‌الدین اصفهانی، محتشم کاشانی، مولانا ولی، وحشی‌یزدی، حسین ثنائی، حیدرمعمایی، طیفوراهمدانی (جلقوزاهمدانی)، داعی، والهی‌قمی، ملك‌قمی، ضمیری، روزبهان اصفهانی حاتم‌طائی، فهمی، حضوری‌قمی، خیالی (خانی)، نور اصفهانی، حیاتی (حلولی) اصفهانی، باباشاه‌اصفهانی، صدرالدین‌محمدبن میرزااشرف، هلالی همدانی، مظهری مکری، فروغی، عطا، فتحی‌قزوینی، بزمی (حکیمان‌و شاعران عصرشاه‌اسماعیل اول)

رجوع‌شودبه‌فهرست ۶: ۱۷ :۱۵۳-۱۵۴ وا. ستوری ۱: ۱۲۷۱

۲۳۸

این‌نسخه به‌قلم شکسته نستعلیق میرزا عبدالله طبری منشی است مورخ ۱۲۵۸. وی نسخه را ناتمام‌گذارده (تا پایان سرگذشت شاه‌صفی قریب نیم‌صفحه مانده) در آخر نسخه چند برك‌سفید است‌و برچند صفحه اشعار مختلف و چند صورت محاسبه و در آخر یادداشت طبری درباره محمدزمان لشکرنویس‌آمده و نیز بر یکی از این‌برگهای سفیداین یادداشت دیده میشود:

۱ - این نام‌اخیر درنسخهٔ حاضرنیست.

«تاریخ خلاصة التواریخ پادشاهان عجم را این بنده که میرزا حسن علی مستوفی می‌باشم به‌آقا میرزا بزرگ‌خان بخشیده‌ام. به‌تاریخ دهم‌محرم ۱۳۰۱» . برپشت نخستین برگ، نسبت‌کیومرث به‌آدم و به‌نوح به نقل از تاریخ گزیده وسپس شعروصاف « نخستین خدیوی که‌کشور گشود...» گویا به‌قلم عبدالله منشی دیده میشود .

قطع: رحلی : ۱۷ × ۲۸ سانتی‌متر. جلد : تیماج زرد یك‌لا. صفحات: ۱۲۶ .سطور: مختلف . کاغذفرنگی‌آبی.شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۰۲ . جدید : ۵۳۶۶ .

تاریخ‌الخلفاء (عربی)

تألیف جلال‌الدین عبدالرحمن سیوطی

۲۷۹

نسخه ایست بخط نسخ قرن ۱۳ هجری، عنوانها بشنگرف درپایان نسخه اشعاری بعربی نوشته شده‌است .

قطع رحلی اندازه : ۳۱×۳۳/۵ سانتیمتر ، جلد : تیماج قرمز : صفحات : ۶۰۲ ، سطور : ۱۸ ، کاغذ : فرنگی ، شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۴۳ ، ثبت جدید : ۵۴۰۶

تاریخ‌روسیه(کاترین دوم) (ترکی)

= تاریخ کاترین‌ترجمه‌ازاصل‌فرانسوی. در مقدمه‌کتاب تاریخچه‌گذشته کشورروسیه‌را(تاعهدکاترین‌دوم) دارد.

مترجم دیباجهٔ مفصلی دارد با اشاره به موضوعات کتاب .

۳۵

نسخه‌ایست بخط نسخ بشیوه ترکی مورخ۱۲۳۴ هجری حواشی‌صفحه‌در نوشته شده پشت برگ نخستین تملك‌محمد حسن طباطبائی مورخ ۱۲۸۲ ویادداشتی‌درمعرفی کتاب‌دیده میشود .عناوین شنگرف

قطع : رحلی . ۳۲×۴۴ سانتی متر . جلد : تیماج یشمی عطف وگوشه مشکی صفحات : ۲۴۸ ، سطور : ۲۶ ، کاغذ : فرنگی نازك ، شماره ثبت قدیم : ۴۴۷۱۴ ، ثبت جدید : ۵۴۷۷

تاریخ عثمانی (فارسی)

= تاریخ سلاطین‌عثمانی ترجمه ازترکی .اصل‌ترکی‌این‌کتاب که«دولت

علیه عثمانی تاریخی» نام دارد تألیف خیرالله‌افندی (دانشمند وسیاستمدارترك) ودرده مجلد است . مجلدنخستین آن (درشش دفتر) دو ترجمه به فارسی دارد (ازدومترجم‌ویا دوتحریر از یك مترجم) و هردو نسخه دراین کتابخانه موجود است(۱) :

الف ـ نسخه شماره : ۲۲۸ (یك‌مجلد شامل شش دفتر و هردفتر منقسم‌به سه یا چهاربیان) که‌نشان کتابخانه صنیع‌الدوله را باتاریخ۱۲۹۶ برپشت نخستین برگ دارد ودرمقدمه دفتر اول نام‌مترجم چنین آمده: «مترجم‌دولت علیه‌ایران محمدحسین خویی» .

ب ـ نسخه جای سخن که دفتر ۲ ـ ۶ است از ج اول و در دو مجلد (دفتردوم در یك‌مجلد ودفتر ۳ـ۶ در مجلددیگر) و نام مترجم وتاریخ ترجمه در آن نیامده جز این که‌درپایان دفتر دوم‌تاریخ ۱۳۰۲(۱۳۲) دارد(واگر این‌تاریخ ترجمه باشد ناچار این ترجمه‌چندسال‌پس ازترجمه‌محمدحسین‌خویی‌انجام‌یافته) تفاوت میان این دو ترجمه در خصوصیات‌صدر وذیل ودر اجمال وتفصیل‌ودر کیفیت وکمیت عبارات‌است وروی بر هم نسخه حاضر مفصل تر است . چنان که در اواخر دفتر ۶ که سخن از مقام ادبی و شعرسلطان محمد فاتح است . در ترجمه حاضر غزلی به‌ترکی از اونقل شده که درآن ترجمه نیست.

(برای آشنایی‌بانسخه ترجمه‌تاریخ‌عثمانی‌ازمحمدحسین‌خویی‌رجوع کنید به‌فهرست۶: ۲۳۳ـ ۲۳۵). اینك فهرست‌مندرجات ترجمه جای‌سخن:

دفتردوم مشتمل است بر وقایع سالهای ۷۸۰ ـ ۷۲۵ هجری و زمان حکومت‌عثمان غازی‌وچگونگی تأسیس دولت عثمانی وآغاز سلطنت‌غازی و احوال معاصرین وی‌ازملوك‌اسلامی‌وعیسوی . (دفترنخست‌شامل‌مقدمه‌ای‌درباره: تاریخچه و سابقه دولت عثمانی و وقایع سالهای ۶۲۰ ـ ۶۸۰هجری = زمان سلطنت طغرل غازی است که‌درنسخه‌حاضر نیست).

۱ـ از ترجمه بقیه مجلدات‌این تاریخ،نسخه ویا نشانی دردست‌ندارم.

دفتر سوم ـ ازسال ۷۲۶ تا ۷٦۱ (برگ ـ۱ ٦٤) .

دفتر چهارم ازسال۷٦۱ تا ۷۹۱(برگ ٦٥ـ۱٥۲) .

دفتر پنجم ـ ازسال ۷۹۱ تا ۸۰۵ (برگ ۱٥۳ ـ ۲۲۱).

دفتر ششم ازسال ۸۰۵ تا ۸۲٤(برگ ۲۲۲ ۳۱٦).

آغاز : دفتردوم‌بسمله: پس‌از حمد وثنای خالق و درود نا محدود بر پیغمبر محمود صلی‌الله علیه وآله وسلم. مخفی نمـاناد‌که دفتر اول‌که قبل ازین سمت نگارش یافت.. شامل مقدمهٔ اعتلاء کوکب کوکبهٔ دولت علیه عثمانیه بود ... ازخول طغرل‌غازی ... تاوفات او

پایان: باوقایع عثمان خان غازی‌که بانی ایندولت است داخل نموده این جلد دویم راترتیب دادیم فنعم‌الخاتمه درروز چهارشنبه بیست ویکم شهر صفر‌ـ المظفر سنه ۱۷۲ اختتام یافت .

آغاز دفتر۳: بسمله‌پس‌ازحمدخداودرودخواجه هردوسرا. .مخفی‌نماناد‌چون دفتر ثانی‌که قبل ازاین‌نگارش‌یافت درزیر سایه هماآیه‌پادشاهی واصل حد ختام گردید . این‌دفترثالث نیزتفصیلات سی‌وشش‌ساله فتوحات ... واموارت‌داخله‌را ازجلوس اورخان غازی‌برتخت‌عثمانی مطابق ۸٦٦ الی وفات‌ایشان..ـدرضمن آن‌احوال جمیع ملوك‌اسلامیه . . . فصل اول در بیان احوالات مختلفه ملـوك اسلامیه ...

پایان: آن‌وقت کسانی‌که به دیدهٔعبرت به‌این‌احوال نظر می‌کردنداین‌را استدلال می‌نمودندکه عن‌قریب عربها درآندلس محوومنقرض خواهندشدانتهی. این دفترثالث وقوعات ۳۵ ساله ... سلطان مراداول‌را شامل‌است وهمه‌اش در جلدرابع نگاشته‌شده‌است . تمام‌شددفترثالث .فی ۲٦محرم۱۳۰۲ .

آغازدفتر۴: دفترچهارم‌از وقائع دولت علیه عثمانیه‌از ۷٦۱ تا ۷۹۱درود بی‌شمار نثارسرادق عظمت‌واجلال پادشاه بی‌زوال باد ... امابعدمنت خدای‌را

که دفترثالث در زیرسایه حمایت ملوکانه .. السلطان الغازی عبدالمجیدخان به‌سرحد ختام رسید ... ودفترچهارم ... درسه‌فصل شرح‌وبیان میگردد

پایان: واین حقیقهتارا ازمآل‌ومفهوم وقایع مفصله که‌دراین‌باب‌نوشته‌اند اخذواستنباط نموده‌ام . این‌دفترچهارم که وقایع عمومیه ... را جامع‌بود که‌قصهٔ آن دردفتر خامس‌است ۱۲صفر۱۳۰۲ .

آغازدفتر ۵: سپاس مرخداوندی راکه ازنیستی هستی پدیدآورد ..درزیر سایه ... السلطان عبدالمجیدغازی دفتر چهارم ... دراثناءشرح وقعه‌قصوه‌قرین ختام گشته‌این‌دفترپنجم ازجلوس یلدرم بایزیدخان

پایان: برق که یلدرم‌باشد محوشد وآهی که‌کنایه ازتیموراست‌باقی‌ماند خاتمه دفترپنجم ... دراینجا درزیر سایه شاهانه به‌حسن‌ختام‌پیوسته‌است به‌دفتر سادس که‌چگونگی احوال چلپی‌سلطان محمدخان وسایر شهزادگان را شامل‌است شروع‌میشود .

آغازدفتر٦ : حمدبی‌غایت‌ودرودبی‌نهایت نثاربارگاه .. امابعد دفترپنجم این‌تاریخ .. که‌ازکتب مختلف‌جمع وترتیب می‌نمایم تاوقایع ۸۰۵ هجری ... قرین ختام‌گردید ودفترسادس ازمابعد وقعه‌مشهوره ... شروع‌نمود .

پایان: دراین تاریخها بودکه ناخدای مشهور کریستف‌کلمب در یکی از قریه‌های ژنوه متولدگشت تحصیل علوم و فنون نمود و بجای این‌که در عوض خدمتهـای شایسته ... مظهرمکافات گـردد ... مورد چندین زحمتا و فلاکتها گردیدکه تفصیل احوالش دردفترهفتم وهشتم مندرج است مراجعت شود .تمام جلد اول‌کتاب تاریخ‌عثمانی

۱۴۹

نسخه ایست بخط نسخ مورخ ۱۳۰۲و دفتر دوم‌کتاب است . عناوین شنگرف قطع : خشتی ۳۳×۱۷ سانتی‌متر جلد : تیماجی سرمه‌ای باترنج ونیم‌ترنج‌ولچکی منگنه‌شده‌صفحات ۲۴٦ سطور : ۱۰ کاغذ : فرنگی شکری رنگ وآهار مهره شده شماره ثبت قدیم۴۴۵۱۳ شماره ثبت جدید:۵۲۷۷

۱۵۰

این نسخه که تا برگ۶ بخط نسخ وبقیه شکسته نستعلیق است دفتر ۳ـ۶ ح اول کتاب تاریخ آن عثمان است وعناوین و اعلام شنگرف برگی اضافی موجوددرپایان چنین نوشته نوشته شده « در حضور مرحمت ظهور منورحضرت مستطاب اشرف اقدس شاهنشاه زاده اعظم ظل السلطان .. این غلام آستان مبارك فتح‌الله ازبدوالی ختم قرائت نمود فی شهر جمادی الاول ۱۳۰۲ وشاید نسخه خط همین فتح‌الله است .

قطع : خشتی۳۳×۱۷ ج : تیماجی قرمز باترنج و نیم ترنج ولچکی منگنه شده صفحات:۶۳۲ سطور ۱۱ ، کاغذ : فرنگی شکری رنگ آهار مهره شماره ثبت‌قدیم ۴۴۵۱۵ جدید ۵۲۷۸

تاریخ یمینی (فارسی)

= ترجمه تاریخ عتبی . اصل عربی از ابونصر محمدبن عبدالجبار عتبی (م-۴۲۳) وترجمه بقلم ابوالفضل منشی برای یمین الدوله در ۶۰۳ انجام‌یافته‌است

۲۴۸

نسخه ایست بخط نستعلیق مورخ ۱۲۷۹ هجری دارای کتیبه مرصع ومذهب دو صفحه‌ای بین سطور طلاکاری شده صفحات تماماً دارای جدول و کمند زین ولاجورد .

قطع : رجلی : ۱۸×۳۰ سانتی‌متر، جلد: مقوای سفید باعطف دامن‌تیماج‌قرمز، صفحات : ۴۵۰ ، سطور : ۱۵ ،کاغذ : فرنگی . شماره ثبت قدیم: ۴۴۶۱۲ ، ثبت جدید : ۵۳۷۶ .

تجارب السلف (فارسی)

= ترجمه‌تاریخ الفخری‌ابن طقطقی بقلم هندوشاه بن‌سنجربن‌عبدالله‌الصاحبی الکیرانی برای نصرة الدین احمدبن یوسف‌شاه . این کتاب به تصحیح عباس اقبال در۱۳۱۳ وباردیگر در۱۳۴۴ شمسی به چاپ رسید

۱۲۱

نسخه ایست بخط نسخ‌مورخ۱۲۷۶درکنار برخی ازبرگها ، حاشیه‌ای کوتاه بدون امضاء دیده می‌شود . برگها دارای جدول با قلمهای شنجرف ولاجورد است . نام کتاب و مؤلف آن درآغاز رساله بقلم ثلث‌لاجوردین نوشته . اعلام و عناوین گاه به‌لاجورد و گاه‌شنجرف

است پشت نخستین برگ رساله یادداشتی است درمعرفی‌کتاب ومؤلف آن واتابك احمداز اتابکان لرستان و معرفی محمدبن علی‌العلوی الطقطقی (مؤلف‌کتاب الفخری) . در پایان نسخه چندیادداشت طبی برای درمان دردگوش ونزله ودندان دردبچشم‌می‌خورد .
گوشه فوقانی برك ۱۴۳-۱۴۴-۱۴۵ رساله وصالی‌شده
قطع خشتی ۱۴ × ۲۲ جلد تیماج قهوه‌ای روشن صفحات ۲۴۵ سطور ۱۷ . کاغذ فرنگی شکری شماره ثبت قدیم ۴۴۴۸۵ جدید ۵۲۴۹ .

۱۴۷

نسخه‌ای دیگر است بخط نستعلیق مورخ۱۲۷۷ عناوین واعلام وابیات‌غالباًشنجرف وبرخی بقلم لاجورد نوشته شده .برخی از صفحات محشی است پشت نخستین برك دو یادداشت می‌بوده که یکی را محو کرده‌اند ودیگری چنین است «هوالله تعالی شانه این جلد کتاب تجارب السلف را در دارالسلطنه اصفهان استکتاب نموده ولی بقدری مغلوط است که نمی‌توان ازو انتفاعی نمود العبدالاقل بتاریخ شهررجب المرجب فی‌شهرسنه ۱۲۷۷» درپشت آخرین برك دوبیت فارسی از سعدی ثبت شده است .
قطع : نیم خشتی ۲۱/۵ × ۱۴/۵ ج تیماجی قهوه‌ای روشن صفحات ۵۰۰ سطور ۱۵ کاغذ : فرنگی شوری رنگ‌آهارمهره شده شماره ثبت قدیم ۴۴۵۱۱ جدید۵۲۷۵

تجزیة الامصار وتزجیةالاعصار (فارسی)

= تاریخ وصاف تألیف : خواجه عبدالله‌بن فضل‌الله شیرازی .

تحریر تاریخ وصاف اخیراً به دست عبدالمحمد آیتی در دومجلد بوسیله بنیاد فرهنگ ایران به چاپ رسید .

۲۸۶

نسخه ایست بخط نسخ عبدالله تبریزی دارای پنج سرلوح مذهب و مرصع کنار سرلوحه اول حاشیه‌ای از ابراهیم چلبی است، بین خطوط طلاکاری ونوشته شده است عنوان‌ها وخط بالای عبارات عربی درمتن وحاشیه شنگرف. قبل ازآغاز هرمجلد یك صفحه سفید است . اغلب صفحات محشی وتمام مجدول است
قطع : رحلی ۲۱ × ۳۴/۵ سانتی‌متر . جلد : تیماج سبزکم رنك مجدول صفحات ۷۵۲ . سطور ۲۷. کاغذ :فرنگی نخودی‌رنگ شماره ثبت‌قدیم : ۴۴۶۵۰ ثبت‌جدید :۵۴۱۳.

تحقیق در دین‌یهودونصاری (فارسی)

این رساله خلاصه‌ایست از اصول عقاید نصاری وپاره‌ای از احکام‌دینی آنان و همچنین پاره‌ای از عقاید وآداب و رسوم مذهبی یهود . مؤلف دعاء

مخصوص قبل از نمازشنبه و اعیاد یهودیان‌را به‌عبری‌نقل کرده و ترجمه فارسی آن رانیزدرذیل‌آن آورده است .

مولف در دیباجه از ترجمه کتب اربعهٔ مقدسه که پیش از این به‌امر شاه انجام داده یادمیکند .درذریعه از ترجمه‌کتب‌اربعه مقدسه الهی به‌قلم مهدی‌بن محمد نعیم استرآبادی عقیلی یادشده و نیزمیدانیم که درعصر نادر پاره‌ای از کتابهای مقدس عتیق‌وجدیدبه‌دست‌میرزا مهدی‌استرآبادی‌وجمعی‌دیگربه‌فارسی ترجمه‌شده‌است.

مؤلف کیفیت گرد آوری مطالب مندرج در این رساله را چنین بیان‌میدارد: « امر اشرف ... از افق اعلی . برکشور آفاق ... تجلی.. فرموده بودکه این ذرهٔ‌گمنام بی وجود، بعد از تقدیم و انجام ترجمه کتب اربعهٔ مقدسه ملك‌علام اصول‌دین‌اهل‌کتاب‌راتحقیق نموده‌به‌عرض‌اقدس ...شاهنشاهی‌رساند. امتثالالامرهالاشرف ... آن چه از اصول وفروع‌دین نصاری و ملت یهودبراین احقر بندگان فدوی از تقریرعلماءمسیحی ویهودی و ازگفتگو باخلیفهای ارمنی و پادریان فرنگی‌لاتینی و از تصفح‌کتب و رسائل‌عربی و فارسی ایشان و در طی ترجمه تورات عربی و عبری معلوم گردید ، هریك را جداگانه در فصلی مشتمل برچند خلاصه عرضه داشت‌می‌نماید» .

هم چنان‌که‌از اشارت‌مؤلف‌نیزبدست می‌آید این‌رساله‌مشتمل است بردو فصل وهرفصل برچندخلاصه ازاین‌قرار:

فصل اول ـ در تحقیق اصول دین نصرانیت وقواعدوقوانین ملت‌مسیحیت مشتمل‌بر سه‌خلاصه بدین ترتیب :

خلاصه اول چگونگی اعتقاد نصاری درمعرفت جناب‌الهی.

خلاصه دوم بیان‌کلمات نصرانیت که دانستن وگفتن‌آن ازشرائط‌مسیحیت است (در این بخش تصریح دارکه‌مطالب را از تقریر (پادریان)فرنگی و بیان

خلیفه‌های ارمنی نقل میکند و نیز میگوید: «در تفسیر بعضی از این کلمات حرف دارند و بعضی از مشاهیر علماء ارامنه کتابی در اصول دین به‌زبان فارسی نوشته و در آن کتاب برای دین نصاری چهارده اصل و چهارده فرع بیان نموده»

خلاصه سوم ذکر بعضی از قواعد ... و بیان پاره‌ای از رسم و آئین کیش مسیحیت.

فصل دوم (در نسخه به‌غلط: خلاصه‌دوم) تحقیق اصول دین یهودیان و پاره‌ای از قوانین ایشان در چند خلاصه. خلاصه اول عبارات یهود در اصول دین. (خلاصه دوم و بقیه کتاب (هرچه هست) در این نسخه‌نیست)

آغاز: بسمله ـ بعداز اداء فرض حمد جناب اقدس الهی و درود واجب برحضرت مقدس رسالت پناهی و بر آل و اصحاب او پیشوایان دانش و آگاهی

پایان: نباید خورد خمیر ترش درعید پسح نباید نمودار شود خمیر ترش تا هفت روز.

۱۲۹

نسخه‌ایست بخط شکسته نستعلیق قرن ۱۲ (یا اوایل ۱۴) عناوین و زیرنویس فارسی و دعاء عبری یهودیان شنگرف است برگها دارای جدول و منطقه بقلمهای زر ولاجورد و و شنگرف ودر دوصفحه آخر جای عبارات عبری سفید مانده و تنها ترجمه نوشته شده قطع رقعی ۱۲×۲۰ ج تیماج یک‌لاقرمز برك: ۳۷ سطور هرصفحه ۱۱ کاغذ فرنگی شماره ثبت قدیم ۴۴۴۹۳ جدید ۵۲۵۷

تحفة‌العراقین **(فارسی)**

از خاقانی شروانی. مثنوی دارای شش مقالت

از جمله فوائد این مثنوی، این است که نام عده‌ای از علماء در آن یاد شده که غالباً مورد مدح خاقانی قرار گرفته اند. دکتر یحیی قریب در تعلیقات ممتع خود برچاپ تحفة‌العراقین ـ که به‌اهتمام و تصحیح و مقدمه خود ایشان (به سال ۱۳۳۳) انجام یافته‌درباره بیشتر این اعلام تحقیق کرده‌اند. جز این که این

نگارنده نیز به‌نام این چند دانشمند برخورد کرد : نجم‌الدین علی‌سیم‌گر ، ملك‌الوزراء جمال‌الحق و الدین ، مجدالدین اسماعیل ، عمادالدین رازی و شهاب‌الدین ابونصر بن یوسف الدمشقی.

برای نسخ تحفة‌العراقین رجوع شود به فهرست نسخه‌های فارسی ٤ : ٢٧١٤

٦١

نسخه‌ایست بخط نستعلیق مورخ ١٠٨٢ این نسخه دیباجهٔ خاقانی را ندارد و در عوض فهرست مقالات تحفه درصفحه ٢-١١ نوشته‌شده. صفحه‌اول و دوازده دارای کتیبهٔ مذهب ومرصع ،صفحات همه دارای جدول بچندقلم‌طلائی و لاجوردی و شنگرف و سرسوره های طلائی عناوین با شنگرف و با لاجورد وآب‌طلائی نوشته‌شده پشت‌صفحه‌اول‌یادداشت هائی است از آن‌جمله: «تحفة‌العراقین‌قطع کوچك کاغذسمرقندی متن‌افشان. جدول مذهب جلد سلاطی‌دار از اموال میرزا معصوم‌وزیرمالی بتاریخ ٦ صفر سنه ١١٠٥ جمع‌شد» بامهر (بنده آل‌محمدمعصوم). چند مهردیگر (بیضی ومربع) در پشت جلد دیده میشود که خوانا نیست ودربرك اضافی آخر نیز یادداشتهایی دیده‌میشود (ازآن‌جمله تاریخ‌تولدمحمدحسین و محمدحسن).

درکناربرگهای ٦، ٧، ٨، ١١، ١٢، ١٣ این‌نسخه‌حواشی‌توضیحی‌است‌از «حسینقلی بن آقاخان نوری سنه ١٢٨٨» با امضا وبدون امضاء و با خط ریزشکسته زیبا

کنار چندبرگ اول مندرس است و یك‌برگ از اول وآخر اندکی وصالی دارد و همچنین‌برك ١٢٥ و ١٢٦. دربعضی‌از برگها لکه‌های چرکین دیده‌میشود.

قطع: رقعی ١٢×٢٠ س. جلد تیماج مشکی . وصالی شده آستر تیماج قرمز شماره صفحات ٣٠٠ سطر: ١٢ کاغذ سمرقندی شکری‌شمارهٔ دفتر ثبت ٤٤٤٢٥ جدید٥١٨٩

١٤٥

این‌نسخه‌به قلم نستعلیق میرعمادمورخ ١٠٣٠(در ذیل آن رقم میرعماد حسینی و تاریخ١٠٣٠ (١٣٠)دیده‌میشود) ودیباجه‌منثور خاقانی رادارد (درده‌صفحه‌نخست).دارای دوسرلوح بزرگ است (در برگ او ٦) و جداول به‌چند قلم آب‌طلا و شنگرف و زنگار (در همه صفحات). برگها متن و حاشیه‌است و چندبرك اول و آخر مندرس وچرکین‌است و برك ٢-٦ شکسته است و قسمتی اندك از حاشیه برخی از برگها را دو پوست کرده و یك‌پوست را برداشته‌اند. برپشت‌برك‌اول یادداشتی است‌با قلم شکسته نستعلیق‌زیبا که نام نویسنده و مهر اورا سیاه‌کرده‌اند. برهمین‌برك تملکی است مورخ ١٢٢٥ که آنرا نیز سیاه‌کرده‌اند. حاشیه‌داخلی چندبرك وسط نسخه وصالی اندکی‌دارد. کاتب‌جای عناوین

را درتمام نسخه سفید گذارده است .
قطع‌وزیری کوچك ۱۲×۲۰ج روغنی اندرون وبیرون(با دونوع نقش‌ونگار و دو زمینه) صفحات ۳۶۲ سطور ۱۴ کاغذسمرقندی‌ضخیم شکری‌رنگ شماره‌ثبت‌قدیم ۴۴۵۰۹ جدید ۵۲۷۳

تذکرهٔ‌اسحاق **(فارسی)**

از اسحق‌بیك عذری برادر کهتر حاج‌لطفی آذر بیگدلی است که‌بسال ۱۱۸۵ در گذشته. تذکره‌ای که وی ترتیب داده همانا اشعار آتشکده است که بترتیب قافیه بانام شاعر (بدون شرح حال) آورده در چهاربخش قصاید ـ مقطعات ـ غزلیات ـ رباعیات .

آغاز: تاجر عشقم بکف مایه و سودم وفا
تا که شود مشتری تاچه دهد دربها

۱۹۲

نسخه‌ایست بخط شکسته نستعلیق‌بسیارزیبا دارای سرلوحی مذهب اطراف‌دوصفحه نخستین نسخه ترصیع و تذهیب گردیده و اسامی شعراء در کنار شعر ایشان بقلم شنگرف نوشته است .ابیات درمتن‌وحاشیه‌هردوآمده‌وبرخی‌از برگهابشکل‌چلیپا است‌صفحات دارای جداول آب طلایی .
قطع نیم خشتی ۲۵×۱۵/۵ ج روغنی صفحات : ۳۲۵ سطر مختلف کاغذ فرنگی شکری‌رنك شماره ثبت‌قدیم ۴۴۵۵۶جدید : ۵۳۲۰

تذکرهٔ شعرا **(فارسی)**

تألیف میرزا مسکین چهارمحالی اصفهانی (قرن۱۳)

مولف درقسمتی‌ازاین‌تذکره، نخست غزل طرح شده‌درانجمن‌ادبی‌رانقل‌و سپس غزلهایی‌راکه به استقبال آن‌غزل سروده‌شده بااشاره به‌نام وترجمه کوتاه سرایندهٔ هر یك یاد میکند و نام استقبال کنندگان‌غالباًتکرار میشود.(دریك‌مورد ـ ص ۴۷ـ۴۸ـ کاتب غزل طرح رانِنوشته و جای آن‌راسفید گذارده و غزلهای استقبال را آورده‌است) .

بخش دیگر (شامل اوراقی از اول وآخر کتاب) غزل‌طرح درکار نیست وهمچون‌دیگرتذکره‌ها، اشعار مختلف یك شاعربه دنبال‌نام‌اونقل گردیده‌است .

درکنار نام دوتن ازشعراء (یکی بیضاء چهارمحالی که دوغزل به‌استقبال غزل حافظ دارد ودیگری سرگشته که اشعارمختلف‌دارد و به‌دنبال‌طرحی نیست) چنین نوشته : « جزء سیاهه ارسالی ». دراین تذکره، نام شاعر وسرگذشت او بسیارکوتاه است واز سطری تجاوز نمیکند . اینك فهرست اسامی شعراء یاد شده دراین تذکره: قطرهٔ سامانی ، دریا پسر قطره ، عمان (نوهٔ قطره)، دهقان سامانی(۱) ، آشفته حسن‌علی ، بیضاء از چهار محال اصفهان ، فرخ میرزا کلب علی اصفهانی ، خرم عباس علی بیك ، شعله محمد اسماعیل ، طوبی ، صفا میرزا علی رضا پسر میرزا اسماعیل قاینی ، طغرل میرزاعلی ، محتسب - میرزا رضا، ثاقب - میرزا اسماعیل‌پسرتاج‌الشعرا، پرتو- میرزاعلی‌رضامشهور به میرزا آقاجان، مسکین، باقر میرزا عبدالرحیم فرزندمسکین ، میرزامحمد سعید اردستانی . بهار آقامحمدعلی‌مذهب ، صافی‌میرزا محمد ، اصفی‌میرزاجعفر، جیحون میرزا مرتضی (نوهٔ سیدمحمدنوح متخلص به‌آتش) ، میرزا بدیع درب امامی ، سرگشته میرزا عبدالله .

اشعارطرح‌ازاین‌سه شاعراست: حافظ(۲)وسعدی‌واسرار(حاج‌ملاهادی) و مسکین (۳) بالای غزل اسرار میگوید « این غزل را از ایشان به رسم تبرك در انجمن‌طرح کرده‌بودیم» .

۳۲۰

نسخه‌ایست‌به‌قلم‌نستعلیق . ترجمه ها به‌قلم‌شکسته نستعلیق تحریری از نویسنده ای دیگر و ظاهراً از مولف است . نام شاعران غالباً باهمان قلم نستعلیق (که اشعار را

---

۱ ـ مسکین درترجمه کوتاه دهقان برکنار عنوان نام او (وظاهراً به خط خود) میاورد : «کتاب الف لیله‌را بنای به‌نظم آوردن گذارده وبسیاری ازآن‌رامنظوم‌نموده

۲ـ درحاشیه غزل حافظ باهمان‌خط‌که‌گویااز خود اوست چنین آمده : «این‌غزل‌از جناب خواجه است علیه‌الرحمه که‌مطرح شعرای‌انجمن بوده وهریك به‌اندازهٔ‌طبع‌خودبیانی نموده . چنان‌که‌رسم ایام همه هفته است».

۳ـ درکتاب جامع‌المناقب(شماره‌۵۴۳۹)نام میرزامسکین‌ونیز عده‌ای از هم‌عصران او ـ که در این‌تذکره یاد شده‌اند‌ـ‌دیده میشود . (فهرست ۱۷:۱۳۵) .

نوشته) درکنار صفحات نوشته شده و گاه با قلم دیگر تکرار گردیده . برپشت برگ اضافی آخر نزد کسی نوشته : «نسخه اصل خط میرزا سکین اصفهانی ، وظاهراً نویسنده این یادداشت به تفاوت بین قلم اشعار وقلم ترجمه شعرا واینکه قلم اشعار کاتبانه است توجه نداشته

برپشت نخستین برگ یادداشت شعاع الملك شیرازی درباره این نسخه دیده میشود.

قطع رقعی ۱۱×۱۷ ج تیماجی قرمز باترنج ونیم ترنج صفحات ۱۵۷ سطور ۱۲ کاغذفرنگی سفیدشماره ثبت قدیم ۴۴۴۸۶ جدید ۵۴۴۸ .

ترجمه جامع شاهی (فارسی)

جامع شاهی کتاب دائرة المعارفی است درنجوم ازابوسعیداحمدبن محمد ابن عبدالجلیل سجزی شامل چندین مقالت (مترجم بجای نوع، مقالت اصطلاح کرده) وکتاب حاضر ترجمه آن کتاب است به فارسی وکهن می نماید وقدر مسلم آن است که ترجمه پیش از سال ۷۷۷ (تاریخ کتابت نسخه حاضر) انجام یافته است. و شیوهٔ نثر کتاب نیز کهن است .

موجود درنسخه حاضر نیمه‌ای ازمقاله اول ـ وپس از آن مقاله ۲ و۳ ونیمی ازمقاله ٤، بخشی ازمقاله ۵ نیز درآغاز نسخه است.

آغاز نسخه : مقاله پنجم از کتاب جامع شاهی . بسمله . چون مراد ما دراین کتاب حاصل کردن نوعهای دلیل گرفتن به شخصهای علوی برشخصهای سفلی ... وقصد مادراین کتاب اختصار کردن هزارهابود واختصار کردن قرانها بود وتحویل سالها ، چاره نبود دراین نوع مارا ازآن چه کتاب الوف بود بود ابومعشر را دستور واصل سازیم وکتاب محمدبن عبدالله بن عمرالبازیار وشرح آن رافصلها بسیارآوریم ... تاازاین معنی تقدیم دلیلهاء کلی راکردیم درابتداء دورهاوقرانهاوزپس اوبگوئیم دلیل تحویل سالها وروزها . و این است کتاب الوف .پیداکردن قسمت اقلیمهاواختلاف احوال آن

(رجوع شود به ج ۲۰ : الجامع الشاهی)

۳٦۱

نسخه‌ایست بخط نسخ ونستعلیق مورخ ۷۷۷ قسمتی ازمقالهٔ ۵ نابجا در آغاز قرار

گرفته (گویادرصحافی)جداول وعناوین قرمز.رقم کاتب درذیل مقاله ۳ دیده‌میشود. برگهایی چند ازآخر نسخه تازه نویس است . کنار چندبرگ وصالی

قطع : رحلی : ۲۵ × ۳۷ سانتیمتر . جلد: تیماج قرمز دور منگنه .صفحات ۷۴.

سطور:۲۵ . کاغذ:اصفهانی‌نازك.شماره‌ثبت‌قدیم: ۴۴۷۲۵ . ثبت‌جدید :۵۴۸۸

ترجمة الفرج بعدالشدة والضیقه (فارسی)

معروف به‌جامع الحکایات ازحسین‌بن‌اسعد دهستانی مؤیدی(رهبانی)دارای ۱۳ باب وهرباب مشتمل برچند حکایت. بین‌نسخ متعدداین کتاب تفاوت فراوان است ودربرخی ازنسخ- که‌قدمت نیزدارد- علاوه برشیوه‌نثرفارسی آن- که‌عالی است- اشعاری بسیار به‌فارسی (واندکی نیزبه‌عربی) ازمؤلف ویابدون انتساب به‌گوینده دیده‌میشود که‌دردیگر نسخ نیست یااندکی است ازبسیاری . در این کتابخانه ازهرسه‌نوع چند نسخه‌موجوداست .

نسخه چاپ بمبئی (۱۲۷٦) علاوه براغلاط وسقطات وشیوۀدگرگون‌شده نثر، نیز فاقدمزیت یاد شده‌است وگاه‌در آن‌به‌جای اشعار شیوای مؤلف که در نسخه‌های کامل‌هست، یك‌یادوبیت دیگر دیده میشود .

مؤلف‌خوددر پایان مقدمه سبب وشیوه‌تصنیف رابیان‌داشته ودربارۀاشعار مندرج درکتاب نیزسخن میگوید. وچون بین‌نسخه‌چاپی ونسخه‌کامل و کهن‌این کتابخانه درمقدمه نیزتفاوت‌بسیاراست ،دراینجا آن قسمت ازمقدمه ازنسخه کامل‌بااختصارنقل‌میگردد :

«ذکر سبب تصنیف این‌کتاب : آرای ارباب معنی واصحاب هنر چنان اقتضا کرد دراین معنی که‌ایزد سبحانه‌وتعالی‌اهل‌این‌زمانه رابعدازآنك به‌شدت وبلا .. مبتلا بودند .. وازآن‌شدت فرج‌یافتندتاریخی برروی‌روزگار باقی‌ماند وازشرح احوال‌کسانی که‌درقدیم‌الایام به‌بلایی مبتلا بوده‌اندوبه‌محنتی درمانده شده‌وبعدازآن‌خفی‌الالطاف...ایشان‌راازآن بلافرج‌وازآن مضیق‌ارزانی(کذا) داشته ، مجموعۀ این‌نظم‌ونثر پرداخته‌گردد تادرمستقبل روزگار کسانی که به

محنتی وشدتی درمانده باشند .. چون مضمون این‌مجموعه رامطالعه کننـد و براحوال گذشته وقوف‌یابند وثوق ایشان به‌کرم‌ایزد ... مضاعف‌گردد و باتفاق تألیف این تاریخ و تصنیف این مجموعه را به‌منشی این کلمات حسین‌بن‌اسعد بن‌حسین مؤیدی‌دهستانی (۱) حوالت کردند. هر چند خود را در این، مقصرمی شمردم واز قبول چنین مهمی نازل . بنابرآنك گفته‌اند من صنف فقد استهدف احترازمی‌کردم، چون‌اشارت ودرخواست اهل‌براین بود اجابت آن دعوت از فرائض دانستم...شرح آغاز کتاب.چون‌به‌یك‌اشارت‌ودو کلمه... بنابرسه‌عادت خودکه آن‌برموافقت اخوان‌و ملازمت احسان... پنج حس‌وشش‌جهت خود را درهفت ستاره وقت... درابتداءِ کیفیت‌ابتداء جمع کردن این‌کتاب ... صـرف کردیم‌و ازجوانب‌طریق آن‌می‌جستم وکتب‌تواریخ‌می‌دیدم تااساس‌این‌تألیف به چه‌طریق‌نهم و...اقتباس ازنورنور کدام‌صاحب طریقت‌کنم. هیچ‌مقصوداز هیچ طرف‌روی نمی‌نمود ونیزسؤال برهدف‌جواب نمی‌آمد... تادراثناءاین‌حالت... وقوف یافتم‌برمجموعه‌ای به‌گفت‌عرب‌تصنیف‌ابوالحسن‌علی‌بن‌محمدالمداینی... پنج‌ورق بیش‌نبود احوال‌کسانی که‌به‌شدت‌وبلا مبتلابوده‌اند وبعد ازآن،غم بـه شادی... مبدل‌گشته‌است شرح‌داده وآن‌مجموعه راالفرج‌بعدالشدة والضیقه نام نهاده ودربعضی ازتواریخ‌وکتبی‌که تصدیق مضمون‌آن کتب‌متحقق‌بود حکایات جماعتی‌که دراول عهددررنج ومحنت‌بوده‌اند و به آخربه دولت رسیده بـودند معلوم‌گشت. بعدازاین‌حالت.. که‌شرح‌داده آمده‌به‌توفیق کردگارروی به جمع کردم... آوردم وآنچ‌ابوالحسن ... آورده‌بود وآنچه ازکتب ... یافتم ترجمه آن‌حکایات به‌پارسی درعبارت خودشرح دادم‌ودر بعضی‌از حکایات‌از اشعار عربی اندکی‌بوده است، ترجمه‌آن به‌پارسی نظم‌کردم واکثر اشعار پارسی و

۱ــ درنسخه‌کهن شمارهٔ ۶۸۰ ودرنسخه شمارهٔ ۱۰۸ فیروز(کـه مقدمه ای کامـلا متفاوت باچاپی‌و بانسخه‌کامل دارد) : دهستانی ودیگر نسخ‌ما: رهبانی

عربی که درمتن حکایات اشارت به‌خود کرده‌ام از گفته‌من است ودر آن منظومات سفته‌الماس فکرت‌من ودر آخرهر حکایت فصلی چنانك لایق وموافق آن حکایت بیان کرده‌ام واشعارعربی وپارسی‌از گفتهاءِ خودملایم آن فصل‌ثبت کرده ، این مجموعه‌را (۱) ترجمة‌الفرج‌بعدالشدةوالضیقه‌نام نهاده

اینك نمونه اشعار فارسی که درفصل آخر حکایت هشتم‌از باب ۸ در نسخه کامل آمده‌و به‌گفته مؤلف درمقدمه سرودهٔ خود مؤلف‌است:

فتنه در هیچ بر زنی نبود	تاش بنیاد بر زنی نبود
باد فتنه کجا هبوب کند	آن‌زن ار باد بیزنی نبود
برنیارد بلاسری هرگز	گر ز مکر زنان تنی نبود
جزسرزلف‌دلبران بجهان	فتنه را هیچ مسکنی نبود
ایمنی از زن‌و وفا درزن	این دو درهیچ برزنی‌نبود

سپس‌او می‌گوید: واین‌ابیات نیزمناسب این‌معانی‌است ازمنشآت‌من:

زن‌گرچه یکی شبه‌نیرزد	محروسش‌دارهم‌چوگوهر
همچون‌مس‌اگرچه‌هست‌بی‌غش	جز دربندش مدارچون زر
در حبس نیام بهتر آمد	همواره‌به سان تیغ وخنجر
مستورچوعیب‌دارش‌ازخلق	هر چند هنر بود سراسر
ورنیز چوآفتاب‌خوب‌است	درزاویه‌هم‌چوسایه بهتر
چون‌صوت‌خوش‌است‌سربه‌سرباد	زین روی به پرده در نکوتر

ونمونه‌ای دیگر(ازحکایت ۴۰ باب۷) :

وقت نعمت بیاد دار آن‌را	کت گه رنج غم‌گساربود
چویکی از هزار باشد آن	که‌گه‌رنج با تو یار بود
اندرآن کوش تامکافاتش	عوض هر یکی هزار بود

۱ـ درنسخهٔ‌چاپی نام‌جامع‌الحکایات دراینجاافزوده شده.

رخ نهد شاه‌بخت پیش کسی	که بر اسب کرم سوار بود
نکند دهر سعی آن باطل	که وفادار وحق گذار بود
درزمستان چویافت تربیتی	اصل گل گرچه‌جمله خار بود
به‌مکافات آن، دهدصد برگ	با رخ تازه چون بهار بود

ضبط نامهای وارددر نسخه‌های‌خطی‌نیز‌با نسخه‌چاپی(و نسخخ‌خطی مطابق آن) متفاوت است .

درمجموعهٔ‌اهدائی‌فیروز ، نسخه‌ای‌دیگر است که‌مندرجات آن‌مطابق‌باچاپی است‌مگر این که دیباجهٔ آن‌نه‌بادیباچه نسخه‌های کامل (مانند نسخه۶۸۰) مشابهت داردونه با دیباجهٔ نسخه چاپی‌واز هردو جدائی کلی‌دارد (دیده‌شودنسخهٔ شماره ۱۸۰فهرست حاضر) .

نسخه‌شمارهٔ ۵۹۲۷/۲ این کتابخانه مانند نسخه‌چاپ بمبئی‌است‌وتنهانسخهٔ‌جای سخن(۲۰۹ فیروز) وشمارهٔ ۶۸۰ (فهرست ۲ : ۴۳۹)کامل است وهمه اشعارو مزیت های یادشده را دارد .

۲۰۹

نسخه ایست به خط نستعلیق خوب حدود قرن ۱۲ از. آغاز و پایان نسخه اوراق بسیار افتاده (ازسطور آخرحکایت ۲۸ باب۳ دارد تا اوائل حکایت ۹ باب ۱۳) حواشی چندبرگ‌اول‌وبرگ‌آخرنسخه وصالی‌شده . در تمام‌نسخه خاصه دراوراق اول‌وآخرلکه‌های چرکین وآثار رطوبت وجود دارد و نیز در چندجای نسخه یادداشتهائی از کامران میرزا قاجاروازروح‌الله تقوی دیده‌می‌شود. دریادداشت موجود درحاشیه صفحه اول‌چنین‌آمده : «این‌کتاب‌جامع‌الحکایات خلفاء عباسی است‌که درزمان قبل ترجمه شده . وشعرهای‌فارسی آن‌مال رودکی‌ورشیدالدین‌وطواطاست‌که‌اشعارشعرای معروف‌عرب رابه‌فارسی... گفته‌اند. حرره‌کامران میرزاابن شاهزاده معین‌الدوله‌احمد میرزا» دریادداشت دیگر (مورخ۱۲۷۷) می‌گوید «این‌کتاب جامع‌التمثیل است حکایات غریبه وعجیبه دارد اشعارشیرین عربیه‌درش یافت می‌شود اشعارفارسیه‌اش پرمزه ندارد...» چندیادداشت دیگر او درباره اسورشخصی است، عناوین شنگرف .

قطع وزیری ۱۶/۵×۲۶ج تیماجی قهوه‌ای صفحات :۴۹۸ سطور:۲۰ کاغذ فرنگی شکری شماره ثبت قدیم۴۴۵۷۳ جدید ۵۳۳۷ .

۱۸۰

نسخه‌ای دیگر است‌از کتاب ترجمةالفرج بعدالشدة والضیقه به‌قلم نستعلیق مورخ ۱۰۸۱ با مقدمه‌ای خاص که‌بادیگر نسخه‌ها متفاوت است .
آغاز دیباجه: سزاوارترین حمدی‌که زبان‌گوینده بدان مشغوف باشد وعنان جوینده بدان معطوف ..
کنار برگهایی‌ازاول و۴ برگ آخرنسخه وصالی شده وسطور برگ ۱-۲ ودوبرگ آخرآسیب دیده است . صفحات مجدول با قلم زر ولاجورد عناوین شنگرف .
قطع وزیری۲۵ × ۱۳ ج تیماجی مشکی‌ترنج دار. صفحات ۴۷۱ سطور ۲۱ کاغذ اصفهانی شکری رنگ شمارهٔ ثبت‌قدیم ۴۴۵۴۴ جدید ۵۳۰۸

ترجمه قطب شاهی **(فارسی)**

= شرح ترجمه اربعون حدیث شیخ بهائی از محمدبن خاتون عاملی
(فهرست ۱۰ : ۱۱۷٦ - ۱۱۷۷ وج ۱۷ : ۲۲٦ و ۲۴۲)

۲۳٦

نسخه‌ایست بخط نستعلیق امیربیك مشهدی مورخ ۱۰٦۵ دارای یك‌سرلوح مرصع ومذهب صفحات‌تا ۲۴۲ مجدول. برگ‌اول‌پاره ووصالی‌شده .درآغاز وانجام‌دو برگ اضافی است‌که اشعاری برآن‌نوشته‌اند .
قطع: رحلی ۱۸×۵/۳۰ سانتیمتر. جلد: تیماج قهوه‌ای سوخته با ترنج و لچکی. صفحات: ۵۷۲ - سطور: ۱۸ کاغذ : فرنگی . شمارهٔ ث‌ت قدیم: ۴۴۵۹۵ . ثبت جدید : ۵۳۵۹ .

ترجمهٔ کشف‌الغمه **(فارسی)**

از ملاعبداللطیف آذربایجانی ملاباشی در۱۲۸٦

مترجم‌همان‌عبداللطیف‌طسوجی تبریزی‌است‌مترجم‌الف‌لیلةولیله(در۱۲۵۹) اما درهیچ یك ازمراجع، این ترجمه به‌اومنسوب نشده و هیچ اثری بجز ترجمه الف لیله ولیله از اویادنکرده‌اند . مرحوم قزوینی در مقاله و فیات معاصرین (یادگار شمارهٔ ۸ - ۹ص ٦۸ - ۷۰) جستجویی دربارهٔ زندگی ومرگ اوانجام داده‌اند و جواب میرزا یحیی دولت آبادی را (که‌به‌نوشته آقای قزوینی «عیال

ایشان نوادهٔ طسوجی بوده است») به نامه خود در بارهٔ طسوجی عیناً آورده‌اند.

در نامه دولت آبادی(درپاسخ مرحوم قزوینی) آمده که طسوجی‌را در ۱۲۹۴ قمری‌درحدود۶۰سالگی در کربلا دیده‌اند ونیزدر آن‌نامه آمده «ملاعبداللطیف‌در تبریز درزمان ولیعهدی ناصرالدین میرزای قاجار، ملاباشی ولی عهد ویا یکی ازشاهزادگان بود ... وعیالش اززنهای فاضل وتحصیل کردهٔ آن‌عهد بود ودر کارهای تألیف وترجمه، شوهر خودرا یاری می کرد ...»

از سخن ملا عبداللطیف در دیباجهٔ کتاب حاضر برمیآمدکه ملا باشی ظل‌السلطان بوده‌و بنابرین، نکتهٔ‌ابهام نامه نیز روشن میگردد. وسط نسخه ما صورت (ظاهراً پیش‌نویس) نامه‌ایست که‌طسوجی (ظاهراً) به‌شاه‌نوشته ومضمون نامه دولت آبادی را تأیید میکند و نیز سندی است برای‌زندگی نامه طسوجی.

خلاصه نامهٔ‌طسوجی‌بعین عبارت‌وباحذف عبارات غیرمفید درشناسایی او چنین است:

«قربان‌تراب آستان ملائك پاسبانت شوم‌اقل دعاگویان ازعهد (زیراین جمله نوشته است: کمترین دعاگویان عبداللطیف طسوجی) خاقان مغفور . . . مشغول دعاگویی وخدمت‌گذاری است وقریب ده‌سال است‌که مواظب حضور نواب ظل السلطان ... می‌باشد چندیست‌که مرخصی مجاورت عتبات عالیات راحاصل‌کرده مشغول دعاگویی وجود مبارك‌اعلی حضرت ... وبه‌اتمام ترجمه تتمه کتاب کشف الغمه‌که خدمت به‌دولت وملت است هستم. جلد اول‌که در شیراز ترجمه شده بود به‌نظر انور مبارك رسیداگر داعی ... استحقاق ... داشته

---

۱ ـ قابل‌تأمل‌است‌که این‌سوده (یانامه فرستاده ناشده)چگونه‌ازکربلا درخاندان شاهزاده فیروز میرزاافتاده است.

باشد که دراین آخر عمر به‌فراغت ... به خدمت مرجوعه حضرت ظل‌السلطان اشتغال نماید مستدعی اندك توجهی ازمراحم ... خسروانه است ... بلکه ... در سن کهولت به‌علت کثرت عیال وقلت بضاعت پریشان خاطر نشود ... »

طسوجی درسال ۱۲۸۶ وبه‌امر ظل‌السلطان دست درکار ترجمه کشف‌الغمه شد ودر همین سال درشیراز آن‌را به‌پایان رسانید. اوخود دربارهٔ این ترجمه و کیفیت آن دردیباجه می آورد:

«دربدوسال .. ۱۲۸۶ که‌شاهنشاه ... ناصرالدین ... فرمان فرمایی‌مملکت جم وصاحب اختیاری تخت‌گاه ملوك عجم‌را به‌شاهزاده ... عین‌الدوله مسعود میرزا ... ظل‌السلطان مرحمت فرمودند آن ملك زاده هوشنگ هوش ... با وجودکثرت مشاغل دیوانی ... که غالباً در میدان مشق سرباز به نفس نفیس حاضر میشدند ... مع هذاکله درمباحثه علوم عربیه وفنون ادبه ومطالعه تواریخ وسیر ... اهتمام‌تمام داشتند وبه‌استماع احادیث کتاب کشف الغمه ... مایل‌بودند ومکرر می‌فرمودند احادیث این‌کتاب دررد مخالفین ... برهان قاطع ... اولی و انسب آن است‌که این کتاب به فارسی ترجمه شود ... تا این‌که حقیر آثم جانی حاج ملا عبداللطیف آذربایجانی راکه پروردهٔ نعماء وآلاء وملاباشی حضرت والابود به‌حضور ... خواسته با خلعت‌فاخر نواختند وبه انجام‌این‌خدمت بزرگ ... سرفرازساختند ... چون ... مصنف این کتاب ... دربیان سبب تألیف کتاب فقراتی چندذکرکرده وبعداز آن‌شروع به‌مطلب نمود حقیر ایراد ترجمهٔ آن فقرات را راجح بل لازم دیده به‌ذکرحاصل معنی آنها متصدی‌گردید»

و در پایان کتاب حاضر گوید . «قدتم فی‌العشر العاشر من‌العشر الثانی من‌الشهرالعاشر من السنةالسادسه‌من‌العشر التاسع‌من المائةالثالثه‌من الالف الثانی .. به یمن توجه شاهنشاه‌زاده ... الملقب بظل‌السلطان ... ترجمه جلد اول کتاب مستطاب کشف‌الغمه به‌پایان رسید . اگردر اجل تأخیر رود وتقدیر موافق تدبیر

آید ترجمهٔ جلد ثانی نیز در زیر سایه ... ظل‌ظل‌الله ... سمت اختتام خواهد پذیرفت .

۲۱۹

نسخه‌ایست بخط نسخ آقابابا پسر ملامحمدمهدی شهمیرزایی مورخ ۱۲۸۸ هجری. صفحات دارای جدول و منطقهٔ بشنگرف و لاجورد عنوانها وفصول بشنگرف وبین ابیات خط ترمزکشیده شده درآخردوبرگ‌سفید زائداست .

قطع : رحلی: تیماج قرمز. صفحات : ۶۹۶ سطور : ۱۹. کاغذ : فرنگی شکری . شماره ثبت قدیم: ۴۴۵۸۳. ثبت جدید: ۵۳۴۷ .

ترجمة‌المناقب (فارسی)

= ترجمه کشف‌الغمه‌اربلی‌ازعلی بن‌حسن زواری .

نسخه‌ای دیگراز این‌کتاب باشمارهٔ ٤۹۳۱ (فهرست ١٤ : ١٥٦)شناسانده شده وچند نسخه دیگر به‌تازگی به‌این‌کتابخانه تعلق یافته است.

نسخه‌ای دیگرازاین ترجمه دراین‌کتابخانه است‌که به‌خطا بانام محراب القلوب (شمارهٔ ٤٠٢١ فهرست ج١١) آمده و نام مترجم نیز به گونه‌ای‌نادرست معرفی شده‌است وبااین‌چند غلط فاحش عیناً به‌کتاب‌الذریعه نیزراه یافته .

۳۵۵

نسخه‌ایست بخط نسخ آخر قرن ۱۲ یا اوائل قرن ۱۳ هجری . خط بالای عبارات تازی وعنوان‌ها بشنگرف چند برگ از آخر وصالی شده .

قطع : رحلی: ۲۱×۳۵ سانتیمتر. جلد: تیماجی قرمز . صفحات: ۸۲۸ سطور: ۲۰، کاغذ: فرنگی نازك . شمارهٔ ثبت‌قدیم: ۴۴۷۱۹. ثبت‌جدید: ۵۴۸۲.

تعلیقات وصاف (فارسی)

ازفرهادمیرزا برنسخه‌ای‌ازتاریخ‌وصاف چاپ‌سنگی(۵مجلد.دریك‌مجلدبا فرهنگ لغات) .

او بطور دقیق ازاول تا آخرکتاب‌رامقابله‌کرده وتعلیقات‌سودمند ادبی و

لغوی وتاریخی بر آن نوشته وبرخی لطائف ونوادر نیز دارد وازآن جمله‌است تعلیق اودر حاشیه ص۱۶۹ (ج اول) (۱)

این تصحیحات وتعلیقات که‌حواشی دوصفحه بزرگ‌را فرا می‌گیردو فرهادمیرزا در آخر هر مجلد گواهی بر مقابله و تصحیح با تاریخ نوشته و از آن جمله در پایان مجلدپنجم (قبل ازفرهنگ) چنین‌نوشته است : «مقابله ومناظره و مطالعه جلدپنجم با خاطر مستمند وحالتی نژند روزپنجشنبه یازدهم شهر ربیع‌الثانی ... سنة ۱۲۷۵ هجری مطابق‌سیم آذر ماه جلالی موافق ۱۸ نوامبر ماه انگلیسی سنة ۱۸۵۸ مسیحی در دارالخلافه طهران... به‌انجام رسید درتصحیح این‌نسخه کمال سعی وجهد رامبذول‌داشت ولی‌بازچندین لغت ترکی وعبارت کتاب معلوم‌نشد.» تاریخ‌پایان تصحیح کتاب اواسط شوال همین سال است .

به‌نظر میرسدکه فرهادمیرزا باردیگر به‌تاریخ ۱۲۹۲ به تصحیح این نسخه پرداخته اما گویا تصحیح دوم تا مجلد سوم ادامه یافته زیرا قرینه‌ای برتصحیح ثانوی ج ٤ ـ ۵ در این‌نسخه نیست (درپایان مجلد ۱ـ۲ گواهی تصحیح دوم به خط فرهادمیرزا ودرپایان ج ۳ بخط دیگر دیده‌میشود)

ونیز چنین‌به‌نظرمیرسدکه فرهادمیرزا درتصحیح ومقابله‌این‌کتاب‌همکاران داشته که در تصحیح کتاب باآنان مشاوره می‌کرده ودرپایان مجلددوم از هم کاران خود این‌گونه یاد میکند : «مناظره ومقابله جلدثانی و صاف شب سه‌شنبه پنجم رمضان‌المبارك من‌شهورسنه ۱۲۷٤ هجری... به‌اتمام رسید وباوجود این که‌مهماامکن درتصحیح اوسعی‌شده وازاهل‌فضل وکمال اعنی‌محمد قاسم‌خان

۱ ــ در آنجا که وصاف سخن از بخشیدن اتابك « ده‌صرهٔ زروده تخت جامه واز اصطبل خاص ده‌سرعناق جیاد» به سلغرشاه میراند ، فرهاد میرزا می‌نویسد:

«حکایت است. دروغ است.شاه‌بخشید ولی‌شیخ‌علی‌خان نمی‌بخشد مثل‌معروف‌است. طائفهٔ میرآخور اسب به‌کسی‌نمیدهندکما شهدنافی عصرنا هذا وانگهی ده رأس جیادعتاق . چنانچه درسفر سلطانیه اعلی‌حضرت همایون به‌این بنده اسبی مرحمت فرمودند ، پنج ماه سفرطول‌کشید میرآخورنداد وسراجعت‌کردیم نداد تا مأیوس‌شدم»

ومحمودخان ملك‌الشعراء واحمدخان .. تحقیق شد بازچند موضع از نظم ونثر بواسطه غلط‌بودن نسخه‌ها درست معلوم نشد...». درپایان مجلد ۱ ـ ۳ گواهی تصحیح دیگری است با تاریخ ۱۲۹۲ و بدون امضاء به‌این عبارت : «درکمال خانه نواب...معتمدالدوله... لغت‌نویسی وتصحیح ومقابله جلد.. وصاف به‌اتمام رسید». درکنار آخرین صفحه ج ۵ (پیش ازفرهنگ‌نامه) یادداشتی است به‌قلم شکسته نستعلیق زیبا ومورخ ۱۲۷۵ که دراثر وصالی‌نام نویسنده ـ اگرنیز بوده‌ـ خوانده نمیشود و این‌یادداشت دربارهٔ اهمیت وسودمندی تصحیحات وتعلیقات فرهاد میرزاست .

تفسیراحسن‌القصص **(فارسی)**

= تفسیر سورهٔ‌یوسف از معین‌الدین هروی (۳ـ۹۰۹)

رجوع شود به فهرست ۳: ۳و ۱۰ : ۷۶ و فهرست نسخه‌های فارسی از منزوی ۱ : ۵

۳۳۷

نسخه‌ایست‌بخط نسخ‌ونستعلیق‌متن(قرآن) نسخ وتفسیرنستعلیق‌ازقرن ۱۲ ه عنوان بشنگرف ازآغازنسخه نیز چندبرگ افتاده‌و برگ نخستین موجود از آن نسخهٔ خلاصهٔ مجمع الفرس سروری است که آن را به جهت شباهت رنگ کاغذ جزء این نسخه گمان کرده‌اند . نسخه ناتمام است‌وبرگ اول و آخر وصالی‌شده . پیش ازبرگ آخر وپس از آن چند برگ افتاده

قطع : خشتی‌۵/۱۹×۲۶ سانتیمتر. جلد؛ تیماجی‌قرمزدورمنگنه ترنج‌دار. صفحات : ۳۹۲. سطور: ۲۲. کاغذ: فرنگی‌نازك . شمارهٔ ثبت قدیم: ۴۴۷۰۱. جدید: ۵۴۶۴.

تقویم سال‌۱۳۰۶ **(فارسی)**

تقویم سال ۱۳۰۶ با اختیارات وبنابرنوشته‌ای بریك برگ‌اضافی‌در اول نسخه‌این تقویم‌ازعبدالغفاراست .

۱۰۴

نسخه‌ایست بخط نستعلیق و نسخ دارای دوسرلوح بزرگ در برگهای‌۳و۴ دفتر. برگها دارای جدول کشی بقلمهای لاجورد وطلا وشنگرف است .

دربعضی ازحواشی وپشت نخستین برگ چند یادداشت کوچك ازمعتضدالدوله تاریخ ۱۳۲۳ ویادداشتی از حسن کرمانی وحواشی باقلمی ناخوانادرضبط برخی ازوقائع است(مانند تشریف فرمایی اعلی حضرت شاهنشاه باجناب امیرنظام ازتبریز، وجزاین)

آغاز : هوالعالم بحقایق الامور مجملی از دلائل هذه‌السنه اودئیل خیریت مانند : دلیل ۱۲۰۶ فی‌احوال الناس ـ چون ملاحظه حالت رعایا وصحت وسلامت

پایان : ختم‌السنه تحویل شمس به حل شب جمعه .

قطع خشتی ۱۵/۵ × ۲۱/۵ ج : مقوا زرد رنك عطف و حاشیه تیماجی مشکی صفحات ۳۲ کاغذ فرنگی شماره ثبت قدیم ۴۴۴۶۸ ، جدید ۵۲۳۲

تنبیهات المعادیه **(فارسی)**

تألیف علیرضا بن سیدعلی حسینی تفرشی.مؤلف(که‌نسب‌خود راباسی‌ویك واسطه‌به‌حسن‌الافطس‌بن‌علی‌الاصغربن‌السیدالسجاد(ع) می‌رساند) درپایان‌مقدمه می‌گوید : « بعضی تنبیهات که خودرا درآن حاضرنموده و استغفار از حضور این مردم چند روزه را نموده است برسبیل رساله‌ویادگارهمین‌کار واین‌رساله را ، نامش‌تنبیهات المعادیه میگذاردتا به‌دست هریك از معقولین‌قوم افتدمطالعه نموده وحقیر را یادنمایند واین رساله مشتمل برچند باب است»

باب اول سلسله نسب مؤلف باب دوم توحید و اصول دین . در این باب‌تحول روحی و بیداری معنوی‌خود رادر۱۳۰۲ شرح داده است و درپایان آن‌گوید :«این اشعار را محض تنبیهات برلوح دل نقش وبه تجریر میآورد ودر واقع مذهب و اعتقاد و اصل و فرع مذهب من این است ۱۳۱۶» در دنبال این سخن اشعار او است شامل بخشهای: مثنوی (در پایان مثنوی تاریخ ۱۳۱۶ تکرار شده) غزلیات و مقطعات . غزلیات از الف تا یاء است و در عنوان پاره‌ای ازآنها آمده‌که در قم ویادرتفرش سروده شده‌است .

آغاز : بررأی مهرضیای منیر قمر اعتلای صاحبان عقل و ذکا این معنی پوشیده نماند

۲۹۹

نسخه‌ایست بخط شکسته نستعلیق محمد رحیم‌بن محمد حسن تفرشی مورخ ۱۳۱۶ (به اسرمظفرالدین شاه نوشته) عنوانها بشنگرف چند برك اضافه درآغاز نسخه سفیداست.

قطع رقعی : ۱۳×۲۰/۵ سانتیمتر ، جلد : مخمل سبز با عطف چرمی ، صفحات : ۱۸۶ ، سطور : ۱۲ ، کاغذ : فرنگی آبی ، شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۶۳، ثبت جدید : ۵۴۲۶ .

تهذیب الاحکام (عربی)

تألیف شیخ الطایفه ابوجعفر محمدبن الحسن‌بن علی‌الطوسی متوفی ۴۶۰

۱۹۷

نسخه‌ایست‌به خط نسخ عبدالکریم‌بن حاجی‌محمد مورخ ۱۰۷۲ این نسخه‌مشتمل برچهار جزء تهذیب است (ازطهارت تاکتاب الحج) . عناوین شنگرف

قطع : خشتی ۲۰×۲۵/۵ سانتیمتر ج : ساغری با عطف دامن صفحات :۱۰۳۲ سطور ۲۱ کاغذ : آهار مهره‌شده شکری رنك شماره‌ثبت قدیم ۴۴۵۶۱ . جدید۵۳۲۵

جامع‌عباسی (فارسی)

از شیخ بهاءالدین‌محمدعاملی وباتکمیل شاگردش (نظام الدین ساوجی)

۶۰

نسخه‌ایست بخط نستعلیق زیبا (عبارات عربی بخط نسخ است) درصفحه اول ودوم کتیبه ایست مذهب و مرصع که تمام صفحه را فراگرفته‌ودروسط هریك قسمتی از خطبه کتاب درسه‌سطر کوچك‌نوشته‌شده . تمام‌صفحات دارای جداول‌با چندقلم طلایی‌ولاجوردی عنوانها با قلم طلائی برگهای اول وآخر نسخه وصالی شده وجزدرصفحه ۱۴۹۴ بخطوط آسیبی واردنشده. معمائی فکاهی بریك برك سفید اول نسخه نوشته‌شده که بیت‌نخست‌آن این است :

داشت یکی مرد، دوزن بی‌نظیر هردوبه خوبی چوسه مستطیر

درذیل نسخه تملك«محمد حسین الحسینی تنگوزئیل ۱۱۴۶» دیده میشود .

قطع : رقعی ۲۰×۱۱/۵ س . جلد تیماج مشکی با مقوا باعطف از تیماج قرمز. صفحات ۴۴۶ . سطور : ۱۲ . کاغذ سمرقندی شماره دفتر ثبت ۴۴۴۲۴ . جدید ۵۱۸۸

جامع مفیدی **(فارسی)**

تألیف مولانا محمد مفید بافقی درتاریخ یزد (مجلدسوم)۰ رجوع شودبه مقدمه چاپ همین مجلد به قلم ایرج افشار .

۳۳۴

نسخه‌ایست بـه نسخ مورخ ۱۳۲۱ . بر ۱۲ صفحه آغاز، فهرست مندرجات با اعلام‌اشخاص و جایها باقلم‌نستعلیق. نوشته شده . عناوین شنگرف
قطع خشتی۱۷×۲۳/۵جلد تیماج مشکی . صفحات ۹۹۲ سطور۱۷ کاغذ فرنگی : شماره ثبت‌قدیم :۴۴۶۹۸.ثبت‌جدید :۵۴۶۱ .

جلاءالاذهان‌وجلاءالاحزان **(فارسی)**

تألیف : ابوالمحاسن حسین بن حسن گرگانی

۳۶۳

نسخه‌ایست بخط نستعلیق (عبارات تازی نسخ)بهرام بن‌شاه نظر مورخ۱۰۶۹ و مجلد اول کتاب است‌کنارچندبرك‌ازاول‌وآخرنسخه‌وصالی شده وبرخی صفحات محشی است . در ذیل نیز چندتاریخ تولداست .
قطع : رحلی ۲۴/۵×۳۸. جلد : تیماج مشکی مندرس . صفحات : ۸۸۲سطور : ۲۶. کاغذ : اصفهانی ضخیم . شماره ثبت قدیم : ۴۴۷۲۷ ۰ ثبت جدید: ۵۴۹۰ .

جنگ(کتاب درعلم...) **(فارسی)**

ترجمه ازفرانسه به قلم محمدعلی تبریزی نایب آجودان باشی نظامی‌ایران دارای ٦مقدمه وهشت باب .

مترجم در دیباجه در ضمن شکایت از مناسب نبودن مشاغل دولتی اوبا تحصیلاتش واین که‌با وجودتحصیلات ومنصب نظامی‌غالب‌اوقات‌بامناصب‌غیر نظامی بسرمی‌برد وفرصت آن نیافته آن چنان که‌آرزو دارد ازتحصیلات خوددر راه خدمت به‌وطن‌بهره‌برداری‌کند ، میگوید : «درایام اقامت درآنجا (درلندن

به‌عنوان ترجمان اول سفارت کبری)...از کتب نظامیه فرانسه ...یك نسخه کتابی را که پس‌از جنگهای بزرگ قرم وسیواستابول... تألیف‌و ترتیب یافته‌و حاوی برخی ملاحظات جدیده وعتیقه‌قشون گردانی...می‌باشد به‌سنت‌تازگی وجامعیت برای پیشکش محقرانه خود منتخب...به‌تاریخ یك‌هزار و دویست وهفتادو دواز فرانسه به‌فارسی ترجمه کرده اینك به‌عنوان احتیاط از زلل ونقصان خود وزبان اعتراض نکته گیران به‌نام‌نامی اعلی‌حضرت...ناصرالدین‌شاه... مصدر ومعنون می‌نماید امیدوار است به‌برکت نام‌نامی همایون‌ازجمیع‌معایب...مبری‌ومصون»

آغاز: بسمله حمد وثنا مخصوص بارگاه کبریایی است که حصارمعرفتش خارج‌از حیطهٔ تسخیر...و بعداقل چاکران دربار جهان‌مدار محمدعلی تبریزی نایب آجودان‌باشی عساکر منصوره که‌مدتی به‌حکم دولت‌جاوید... درشهرپاریس.. مشغول تحصیل علم‌نظام‌بود

پایان. و تقاضای وقت‌هم برای اوبی‌ثمراست.

۳۰۸

نسخه‌ایست بخط نستعلیق خوب قرن ۱۳ هجری . بربرك اول فهرست مندرجات کتاب نوشته‌شده وعنوانها بشنگرف‌است .

قطع: رقعی‌اندازه: ۱۳×۵/۲۰ سانتیمتر. جلد: تیماجی قهوه‌ای صفحات ۲۶۴ سطور ۱۲ . کاغذ: فرنگی‌ضخیم برقی. شماره ثبت‌قدیم: ۴۴۶۷۲ . ثبت‌جدید: ۵۴۳۵ .

جنگ‌چین در ۱۸۶۰ (فارسی)

= تفصیلات لشکرکشی انگلیس وفرانسه برکشورچین در ۱۸۶۰ مطابق ۱۲۷۷ هجری ترجمه به‌قلم علی‌بن محمدبن‌عبدالرزاق‌دنبلی(سرهنگ) ازاصل فرانسوی که‌ژنرال‌بلوندل به‌امر کنت‌راندون‌وزیرجنگ‌فرانسه تألیف کرده‌است، دارای ٤ فصل و ملحقات . مترجم درچهار برگ آغاز کتاب سرگذشت خویش و چگونگی

ترجمه‌این کتاب را بازگفته و خلاصه‌کوتاه آن از این‌قراراست : او پس از فراغت از تحصیل علم پیاده‌نظام در دارالفنون تهران ، همراه جمعی دیگر از محصلان به‌دستورشاه‌به‌وسیله علی‌قلی‌میرزا وزیر علوم (اعتضادالسلطنه) به‌پاریس رفت. در ۱۲۷۰ واردپاریس شد وپس‌از طی دوسال‌که به تحصیلات مقدماتی و زبان در مدرسه مسیووردوگذشت‌وارد مدرسه‌سن‌سیر، شد پس ازپایان‌تحصیل‌و پذیرفته‌شدن در امتحانات و ملاقات با امپراطور ناپلئون سوم وامپراطریس و اقامت یك سال دیگر در سربازخانه پرنس اوژن و اردوی نظامی شالـون به فرماندهی مارشال ماك‌ماهون ودوك‌دماژنتا در ۱۲۸۱ به تهران بازگشت و به حضور ناصرالدین‌شاه رسید و به‌منصب سرهنگی نـائل شد (وی تفصیل سفر و تحصیلات خود را به سفرنامه‌ای‌که نوشته ارجاع میدهد) و اما این‌کتاب رادر ایام‌تعطیل در دوبخش‌تألیف کرده‌است:

«بخش‌اول‌مختصری درباب چگونگی اوضاع‌ترقی دول خارجه و داخله نسبت برسپاه و ملت ووضع تربیت لشکر وغیره‌که علما و عملا تجربه‌شده‌بود.

بخش دوم ـ ترجمه تاریخ جنگ جدید انگلیس و فرانسه با دولت چین برای اطلاعات و تجربیات سرکردگان و اهل‌نظام ایران که دارای هشت‌قطعه نقشه بسیط (تیپوگرافی)بود». دنبلی بخش(مطلب) اول‌رابه‌اتمام‌رسانیدومطلب‌دوم (کتاب‌حاضر) به‌عللی (که‌خود او به‌شرح آورده است) با تاخیرات بسیار پایان یافت .دنبلی میگوید: «کشیدن‌نقشه‌هایش‌لااقل‌شش‌ماه‌زحمت داشت‌علاوه‌ازاین که درست ترجمه‌کردن و اصطلاح جستن خودش یك اشکال و زحمت بزرگی است جداگانه (ص۶مقدمه). اوظاهرآموفق‌به‌کشیدن نقشه‌ها نشده زیرا درنسخه حاضر جای نقشه‌ها سفید است.

نظیر این‌جنگ (حملهٔ نیروهای متحد اروپا به‌چین) در ۱۹۰۰ تکرار شده و کتابی نیز درتاریخ این جنگ دوم تألیف کرده‌اندکه ترجمه مجلد دوم‌آن به‌قلم اسماعیل صحاف‌باشی درکتابخانه ملی موجود است .

خطبه‌ترجمه حاضر منظوم‌است‌و درمقدمه‌نیز ابیاتی‌ازمترجم گنجانیده‌شده.

آغاز: بسمله. ستایش کنم ایزد پاك را

که‌گویا و بینا کند خاك را

به‌موری دهد مالش نره‌شیر

کند پشه برپیل جنگی دلیر

سخن هیچ‌بهتر زتوحید نیست

به‌ناگفتن وگفتن ایزدیکی‌است

توگرسخته‌ای راه‌سنجیده‌پوی

نیاید به‌بن هرگز این گفتگوی

امابعد راقم حروف علی‌بن‌محمدبن‌عبدالرزاق‌دنبلی تبریزی پس‌ازفراغت تحصیل‌علم پیاده نظام ... سالی‌که مقرب‌الخاقان حسن‌علی‌خان به سمت وزیر مختاری‌بردولتین بهیتین... روانه فرنگستان بود نواب...علی‌قلی‌میرزا وزیرعلوم حسب‌الحکم پادشاه ... جمعی از ابناءنجباء ... انتخاب‌فرموده برتحصیل علوم مختلف مأمور میکرد . بنابراستدعاء حقیر آن شاهزادهٔ والاتبار اسم بنده را به جهت‌تکمیل علم‌جنگ در آن دفتر ثبت‌فرمود

۲۸۳

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ۱۳.در ص۱۵۸-۱۹۷ فهرست مندرجات است .

قطع: رحلی ۵/۲۰×۵/۳۳ سانتیمتر. جلد : تیماج‌عنابی دورمنگنه یك‌لا . صفحات : ۱۹۸. سطور : ۱۹. کاغذ : فرنگی آبی رنك شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۴۷. ثبت جدید: ۵۴۱۰.

جواهرالاسرار (فارسی)

= اخلاق محسنی تألیف ملاحسین کاشفی واعظ بیهقی (م ـ ۹۱۴)

(رجوع شود به‌فهرست این‌کتابخانه ۲ : ۳۳۴ و۱۰ ۷۸۲ ، ٦٤٦ و٤٥٤ ،

٦٥٢، ٧٠٨ وفهرست نسخه‌های فارسی ۲ : ۱۵۹۱ ـ ۱۵۹۳ .

۳۳۲

نسخه‌ایست بخط‌نسخ ونستعلیق حدود قرن ۱۰(تاریخ ۹۴۷ درذیل‌مخدوش‌است) دارای یك‌سرلوح جداول ومذهب درتمام‌صفحات عنوان‌ها بشنگرف وفهرست ابواب نسخه درصفحه ۱۳ باقلم زرین‌و قرمزدرجدول نوشته‌شده ۰

قطع: خشتی: ۱۸×۲۵ سانتیمتر . جلد : تیماج مشگی حاشیه‌و عطف مندرس‌دارای ترنج ونیم‌ترنج ولچکی‌وروغنی‌مندرس. صفحات: ۳۸۰سطور:۱۱ کاغذ : سمرقندی‌شکری شماره ثبت‌قدیم: ۴۴۶۹۶ ثبت‌جدید: ۵۴۵۹

جوك‌بشست **(فارسی)**

ترجمه نظام‌پانی‌پتی‌ازاصل سنسکریت‌تألیف گوداابیننداپندیت‌کشمیری .

شرح‌منتخب سخنان ومباحثات بشست با رامچنداست درشش‌باب .

میرابوالقاسم فندرسکی(قرن۱۱) براین‌کتاب تعلیقات نوشته ولغات‌آنرا تفسیرکرده‌است. واخیراً(به‌سال۱۹٦۸) بامقدمه‌وشرح‌وفرهنگ‌لغات‌درهندبچاپ رسیده‌است. رجوع‌شود به فهرست۲:۴۰۷و٤۱٥ و ۳۸٥ ج۱۰:٥٦٦ و فهرست نسخه‌های‌فارسی ۲ : ۷۷۸ و مقدمه دکتر تاراچند و دکترسید امیرحسین عابدی برچاپ‌هند .

۲۲۲

نسخه‌ایست بخط‌نستعلیق فاضل بیك‌مراد بیك‌برلاس مورخ ۱۰۲۵ هجری ۰ نسخه مصحح است واصلاحات وسقطات درکنارصفحات باقلم ناپخته‌ای نوشته‌شده۰

قطع‌رحلی: ۱۶×۲۹سانتیمتر. جلد: تیماج‌فرسوده باترنج‌ونیم ترنج صفحات: ۷۲۰ سطور: ۱۹. کاغذ اصفهانی آهارمهره. شمارهٔ‌ثبت قدیم: ۴۴۵۸۶ ثبت‌جدید: ۵۳۵۰.

جهانگشا (تاریخ) **(عربی)**

تألیف علاءالدین عطاملك جوینی

۲۷۶

نسخه‌ایست بخط نسخ غلامحسین ابوالقاسم گلپایگانی مورخ ۱۲۰۸. عنوان‌ها بشنگرف. درآغاز هر قسمت یك صفحه سفید است.

قطع: رحلی: ۲۱/۵×۳۳ سانتیمتر. جلد: تیماج قرمز. صفحات ۴۲۰. سطور ۳۲. کاغذ: فرنگی شکری آهارمهره‌دار. شماره‌ثبت قدیم: ۴۴۶۴۰. ثبت‌جدید: ۰۵۴۰۳

چاره‌ساز

شرح و ترجمه کلمات قصار امیرالمؤمنین علی(ع) از نهج‌البلاغه از تقی منشی ساوجبلاغی عنوان نگار پسر رئیس محمدمنشی ساوجبلاغی،

وی این کتاب‌را در وقتی که رکن‌الدوله (که‌به گفته‌مؤلف: شخص سلطنت را والاگهر برادراست) والی بود برای ناصرالدین‌شاه نوشته‌و درمقدمه، سرگذشت واحوال‌خودوچندتن‌ازخویشاوندان (ازجمله برادر نابینایش بنام ملاعباس علی اعمی‌و پسرش عزیزالله که‌او نیز منشی‌وخوش‌نویس‌است) آورده‌و پاره‌ای‌از نوشته‌ها وتألیفاتش را (وازآن‌جمله ترجمه مجلد اول ازشرح ترکی‌مثنوی که‌آن‌را به‌نام اتابك، اتابکیه اقدسیه(۱): نام‌داده) ونیزخدمات‌خودوخانواده‌اش‌رامیشمارد(۲)و درجایی‌دیگرازمقدمه کتاب‌میگوید:

«امسال‌ده‌واند ازقرن دوم ناصری میگذرد.» (ص۶) در پایان نیزسخن درباره احوال خویش میدارد و قطعه‌ای از چهارمقاله درباره دبیری‌میآورد و با مدح ناصرالدین‌شاه، کتاب را پایان میدهد.

۱- ترجمه شرح‌دفتر۶ ازمثنوی‌مولوی(ازجمله‌اجزاءهمین‌ترجمه‌که‌اتابکیه‌نام دارد) اکنون درکتابخانه ملك وسلطنتی (تهران) موجوداست.

۲- ازدیگر آثارخودکه برمی‌شمارهٔ یکی کتاب دعاهای هفته است‌به‌خط پسر وپدر (عزیزالله‌وتقی‌ساوجبلاغی) که روی‌جلدآن‌راباعکس شاه‌تزیین کرده‌اند.

آغاز: بسمله، ای تونوازندهٔ بیچارگان ای‌تورهانندهٔ آوارگان... خانه زادبن خانه‌زاد تقی‌عنوان نگارپسر مرحوم رئیس محمد ساوجبلاغی اول منشی دیوان‌رسائل خاصه همایونی عمری‌در خدمتگذاری وتحریرات دیوانی‌زیردست پدر... درماموریتها ونگارشات مطالب‌سرحدیه... وازاین‌فرامین لازمه (وپس از ده‌صفحه مقدمه): باب‌المختار من‌حکم‌امیرالمؤمنین‌علی‌بن‌ابی‌طالب‌ویدخل‌فی ذلك‌المختار من‌اجوبة‌مسائله‌والکلام‌القصیر» . این‌باب‌گزیده‌ایست ازحکم‌عالیهٔ حضرت ..

پایان: لمؤلفه .

شه ناصردین کـه مهر و مه بردهٔ اوست

تـاخیمهٔ مشتـری سرا پـردهٔ اوست

گر پیر خرد امین سلطان شه است

نبود عجبی که دست پروردهٔ اوست

۳۲۱

نسخه‌ایست بخط نستعلیق‌مولف. دارای کتیبهٔ گل‌بوته‌دار و صفحات مجدول بازرولاجورد وشنگرف. عنوان‌ها بشنگرف .

قطع: رقعی‌اندازه ۵/۱۱×۱۸ سانتیمتر. جلدتیماج قرمزمقوائی صفحات : ۱۴۸ . سطر: ۲۴، کاغذ: فرنگی‌شکری، شمارهٔ ثبت‌قدیم: ۴۴۶۸۵ ثبت‌قدیم: ۵۴۴۸.

چهارمقاله **(فارسی)**

نظامی عروضی سمرقندی .

۳۱۸

نسخه‌ایست نستعلیق محمدشفیع بن‌حاج‌محمدرضا کلپایگانی مورخ ۱۳۱۹ هجری. دارای یك‌سرلوح باقلم‌آبی‌وقرمز که‌نام‌کتاب دروسط‌آن نوشته‌شده‌صفحات مجدول به قلم‌لاجوردو وشنگرف است .

قطع‌رقعی اندازه: ۵/۱۲×۲۰ سانتیمتر جلد: تیماج‌قرمزیك‌لاصفحات: ۲۶۲.سطور. ۱۲. کاغذ فرنگی. شمارهٔ‌ثبت قدیم۴۴۶۸۲. ثبت‌جدید: ۵۴۴۵.

چهل حدیث (عربی و فارسی)

نورالدین عبدالرحمان جامی چهل‌حدیث نبوی(ص) راگردآوری‌وهریك‌رابایك دوبیتی فارسی ترجمه‌کرده ومقدمه‌ای به‌فارسی‌برآن نگاشته است

این‌اثرجامی اخیرآدر کابل‌به‌کوشش مایل‌هروی به‌چاپ‌رسیده است.

آغاز: صحیح‌ترین حدیثی‌که راویان مجالس‌دین‌و محدثان‌و مدارس یقین املاء‌کنند.

پایان: اربعین های سالکان جامی هست بهر وصول صدر قبول
نبود ازفضل‌حق‌عجیب‌وغریب که‌بدین اربعین‌رسی به وصول

۱۷۱

نسخه‌ایست بخط‌نستعلق زیبای احمدحسنی مشهدی‌کاتب‌خوش‌نویس‌قرن۱۰ دارای سرلوحه‌ای بزرگ درصفحه‌اول‌و برگهای همه‌متن‌و حاشیه‌ودارای جدول‌طلا و لاجوردو شنجرف میباشد کاتب‌متن احادیث رابقلم نستعلیق درشت‌تر درزمینه‌طلائی وترجمه آن‌را غالبا به‌قلم‌ریزتر ونیزدرزمینه آب‌طلای درذیل‌آن آورده‌است همه‌برگها اثررطوبت دارد. برخی‌از برگها صحافی‌وترمیم‌شده

قطع نیم‌خشتی ۵/۲۴×۵/۱۶سانتیمتر ج‌تیماجی‌قهوای برگ کاغذ سمرقندی‌شکری متن‌از حاشیهٔ ضخیم‌تر ثبت‌قدیم۴۴۵۳۵ جدید:۵۲۹۹

چهل‌حدیث (عربی‌وفارسی)

همان‌چهل‌حدیث جامی‌است باهمان مقدمه‌اما درترتیب احادیث تفاوت بسیار بین‌این دونسخه دیده‌میشود.

۲۲۳

نسخه‌ایست بخط نستعلیق خوب ریزودرشت حدودقرن۱۲هجری.صفحه اول دارای سرلوح تمام صفحات‌در متن و حاشیه نقاشی و ۵ گل بوته‌کاری با طلا و لاجورد وشنگرف ومجدل.پائین‌صفحه آخریادداشت مورخ۱۲۹۴ بامهرعلی اصغربن‌محمد ابراهیم دیده‌می‌شود پشت‌آخرین برك باخط‌تازه‌تر ابیات مختلف‌نوشته‌شده.

قطع: وزیری‌اندازه ۱۸×۲۹ سانتیمتر. جلد: تیماج‌مشکی ضربی‌دارای گوشه‌سوخته.

صفحات: ۱۸ . سطور: مختلف . کاغذ ضخیم . شماره ثبت قدیم: ۰۴۴۵۸۷ ثبت‌جدید. ۵۳۵۱ .

حاشیهٔ حاشیهٔلوامع‌الاسرار (عربی)

حاشیه‌ایست از امیر صدرالدین محمددشتکی (م- ۹۰۳) برحاشیه‌میرسید شریف‌برلوامع‌الاسرار قطب‌الدین‌محمدبن محمد رازی بویهی با نظر به‌حواشی دوانی که ازاو باعنوان «بعض فضلاء العصر» یادکند

ذریعه ٦ : ١٣٥ و١٤ :٦٩ فهرست ١٠ : ١٧٠٧-١٧٠٩

آغاز: بسمله . لماكان‌الجميل متناوباً للانعام فان‌قلت سيعترف‌العلامه‌بان الجميل هيهنامحمود به‌كماهوالمتبادر الى‌الفهم

پایان: فيلزم ان‌لايوجدان اصلا بدون‌المطابقه مستلزم للمطابقه‌غيرمسلم .

۱۹٦

نسخه‌ایست بخط‌نستعلیق روح‌الله مورخ ۱۰۲۹ ه ، برگ آخرنسخه وصالی‌شده ویك‌سطر آن‌آسیب دیده .

قطع وزیری ۱۲/۵ × ۱۲جلد : ساغری‌عنابی رنگ عطف دامن‌دار صفحات ٦١٧ سطور ۱۹ کاغذآهارمهره شکری رنگ شماره ثبت قدیم: ۴۴۵٦۰ جدید ۵۳۲۴

حبیب‌السیر (فارسی)

تألیف غیاث‌الدین محمد (خواندمیر) .

۲٦٦

نسخه‌ایست بخط نستعلیق صالح‌بن محمدکاظم خاتون‌آبادی مورخ ۱۰۷۵ هجری برگ اول نونویس است وچندبرگ اول‌صحافی‌شده اما بمتن‌آسیب نرسیده‌عنوان‌ها بشنگرف پشت صفحه آخر و در پایان نسخه چند یادداشت و ازآن جمله یکی به خط محمد شفیع‌بن حسین‌حسینی دیده‌میشود که‌صورت نسخهٔ: «ململات است که ازمیرزا ابوالحسن طبیب گرفته‌شده ».

قطع رحلی ۱۸ × ۳۲ سانتیمتر .جلد: تیماج‌قرمز با ترنج و دارای عطف دامن جدا . صفحات : ۸۱۴ : سطور : ۲۲ کاغدسمرقندی شکری ضخیم .شماره ثبت قدیم : ۴۴٦۳۰ . جدید: ۵۳۹۴ .

حدائق‌الادباء (فارسی)

یك«حدیقه» ازحدائق الادباء تألیف‌عبدالرزاق بیك دنبلی (مفتون)

(رجوع شودبه‌فهرست۳: ۱۵۸ و۵۳٦ـ۵۳۸) :

دراین بخش‌پاره‌ای ازآثار منظوم و منثور سخنوران تازی وفارسی‌است درمدح ومرثیه‌وتعزیت ویادربارهٔ دیگر موضوعهایی که درصدرکتاب (که‌در ذیل نقل میشود) یادشده باترجمه پاره‌ای ازقطعات نثرعربی به‌فارسی واشارت به‌سرگذشت برخی‌ازگویندگان‌قدیم عرب که‌ازآن‌جمله‌است : ابوالطمحان‌قیسی کنانی (حنظلةبن الشرفی) وربیع‌بن‌الضبع فرازی وذوالاصبع عدوانی (حرمان محرث مصری) وزهیربن‌جناب حمیری ورویدبن‌زیدحمیری والمستوغر (عمربن ربیعه بن کعب‌مضری) وحرث‌بن کعب مذحجی وسطیح کاهن وقس‌بن‌ساعدهٔ ایادی واکثم‌صیفی ومعدی‌کرب حمیری وابواسحاق صابی .

دنبلی ازآثارطبع خویش‌نیزدراین حدیقه‌آورده وازجمله دیگرگویندگان که ازآنان‌یادکرده (بدون شرح‌حال) اسامةبن‌منقذ ،محمدبن عبدالملك‌فارقی ،

ابومنصور خزرجی ، حسن بن مؤمل، ابن یمین ،ابوالعتاهیه، ابونواس،ابوبکر خوارزمی، ابوتمام الطائی، غزی، الشریف الرضی، جعفر بن محمد بحرانی، مسلم بن ولیدانصاری(صریع الغوانی) ،لبید، خواجه رشید وزیر (شعری فارسی)، محمد بن بشیر خارجی ، لیلی الاخیله (صاحبة توبة الحمیری) منصور النمیری ،ابوالحسن الدامغانی، عبدالقاهر بن طاهر التمیمی، شیخ حسن بن نضار (از متأخران) حسین بن مطر اسدی، متمم بن نویره، اوس بن حجر اسدی، بوالفرج نادی، الشیخ تاج الدین الصنوبری . سلم خاسر ، ابن بسام (صاحب خریده)، محمد بن خازم باهلی، مجیر بیلقانی ، صفیه بنت عبدالمطلب، منصور الفقیه ،محمد الاصفهانی و دیگران.

این حدیقه در ضمن یك مجلد از نسخه اصل در این کتابخانه موجود است.

آغاز: حدیقه ـ درمرض وصحت وطب وطبابت وعیادت وپرخواری وکم خواری وفربهی وحسن وقبح صورت، خضاب وجوانی وپیری وحکایات بعضی از اشخاص طویل العمر وخطب وکلمات ازامیرالمؤمنین (ع) وسایر خطبا در بیوفائی دنیا وتعزیت وموت ونعش وشعر وقصاید دراین باب وفوایداز عربی وفارسی و قصاید درمراثی وتعازی

پایان: مردان چوملخ درپس زانوی ریاضت
مأمور کمر بسته روان بردرودشتیم
گر خواجه شفاعت نکند روز قیامت
شاید که ز مشاطه برنجیم که زشتیم

١٥٦

دفتریست باقلم نسخ ونستعلیق شکسته نستعلیق درآغاز دفتر ٨ برگ و درپایان ٩ برگ سفید ونانوشته موجوداست. جای ترجمهٔ برخی ازقطعات عربی راکاتب سفید گذارده عناوین آبی ویاقرمز .

قطع خشتی ١٧/٥ × ١٢/٥ سانتیمتر ج تیماجی عنابی رنك .صفحات: ٣١٢ سطور ١٥ کاغذفرنگی شکری .شماره ثبت قدیم ٤٤٥٢٠ . ٥٢٨٤

حديقة الحقيقه **(فارسی)**

حديقة الحقيقه وشريعة الطريقه که معروف به «فخری نامه» نیز هست یکی از مثنویات شش گانه حکیم ابوالمجد مجدود بن آدم غزنوی متخلص به سنائی است

۱۷۴

نسخه‌ایست بخط نستعلیق محمدرحیم بن محتسب اردبیلی مورخ ۱۰۷۶ مشتمل بر دیباجه‌محمدبن‌علی‌الرفا که‌بادیگر نسخ متفاوت‌ودارای‌اغلاط‌فراوان‌است مقدمه خودحکیم سنائی‌راندارد. پس‌ازدیباجهٔ‌رفاء فهرست منظوم کتاب وسپس‌حدیقه‌آغازمیگردد.

نسخه‌دارای دوسرلوحه(درآغازدیباجه وآغاز حدیقه)است.حاشیه دوصفحه نخستین دارای نقاشی گل‌وبوته ومذهب است برگها دارای‌جداول‌ازلاجوردوطلاست .عناوین‌برخی بشنگرف وبرخی بلاجورداست درآخر نسخه یك‌برك مجدول ونانوشته است

قطع نیم خشتی ۱۵ × ۲۴ سانتیمتر جلد ساغری مشکی باترنج و نیم‌ترنج ولچکی سوخته وحاشیه مذهب دارای(لفاف)ازکاغذعنابی صفحات ۶۷۸ سطور ۱۵ کاغذسمرقندی شکری شماره‌ثبت‌قدیم ۴۴۵۳۸ جدید ۵۳۰۲

۵۹

این نسخه بخط نستعلیق نعیم‌بن‌منعم‌الدین محمدحسینی‌مورخ ۹۲۳. در برك‌اول و دوم (مقدمه) کتیبه‌ای مذهب و مرصع است و در میان هریك ترنجی با زمینه طلائی است که‌دروسطهریك‌چند سطر نوشته٠صفحه ۲۳ نسخه‌نیزدارای‌کتیبه مذهب‌است وصفحات دارای جدول بچندقلم طلائی ولاجوردی عنوانها گاه لاجوردی گاه طلائی است . دوبرك اول وصالی و برخی ازبرگهارطوبت‌دارد ٠

قطع: رقعی ۱۲ × ۲۰ س . جلد تیماج مشکی با ترنج و نیم‌ترنج آب‌طلاکاری . صفحات ۷۰۰، سطر: ۱۴ کاغذ شکری شماره دفترثبت ۴۴۴۲۳جدید۵۱۸۷ .

حسن و دل = دستورعشاق **(فارسی)**

منظومه‌ایست از مولایحیی بن سیبك فتاحی نیشابوری (م ۸۰۵) که‌آن را در ۸۴۰ (مطابق‌کلمه: خرم) به‌پایان رسانیده است .

رساله حسن و دل به نثر از فتاحی نیشابوری دردست است و چند نسخه از آن دراین‌کتابخانه موجود است (رجوع‌شود به‌فهرست ۳ چاپ دوم بخش ۲: ۵۶۰) در آخرنسخه‌ای ازحسن‌ودل‌منثور فتاحی که‌به‌خط مؤلف و متعلق‌است به کتابخانه سالتیکوف‌شچدرین‌لنین‌گـراد چنین آمده : «مخترع منظـوم و منثور اقل‌العباد فتاحی نیشابوری»(۱) .

این منظومه دو«ختم» دارد: نخست با این‌عنوان : «ختم داستان و شرح تفرقهٔ دوستان و حکایت جهان» و دوم بااین عنوان: «ختم‌کلام درتوجه‌وتوسل به‌آستانه حضرت خاتم‌النبوه علیه‌السلام والصلوة...» در ختم نخست‌گوید:

۱- صورت‌عکس این صفحه در پایان‌کتاب تاریخ نظم ونثر درایران از سعیدنفیسی به‌چاپ رسیده .

بحمدالله که این دستور عشاق | به پایان آمد از تأیید خلاق
مجالم داد تیغ بخت سرکش | که برسربردم این‌نامه قلم‌وش
... کشیدم‌هم‌چودردرسلك‌ترکیب | نهادم‌داستان را نظم وترتیب
چونقاشان چین ازروی دعوی | کشیدم صورت خوبان معنی
جمال یك‌به‌یك ازروی اجمال | در این آیینه بنمودم به تمثال
تونیزازروی‌انصاف اربخوانی | مبین روی وببین روی معانی
...چوخامه بافتوح درك‌اسرار | زبان فتاحیا درکش زگفتار
قوی‌دل باش در حسن گمانت | بست‌ازحسن ودل‌این‌داستانت

آغاز :

منزه خالق هر دوجهان است | کزاو برپازمین وآسمان‌است
جهاندار و کریم کارساز است | نوازنده‌است لیکن‌بی‌نیازاست

پایان :

چوحسن فیض‌تست‌این دادهٔدل | قبول مقبلان را دار قابل
پی این روضهٔ بستان عالم | چو تاریخ تمامش دار خرم

۷۷

نسخه‌ایست بقلم نستعلیق‌مورخ ۸۸۵. نخستین‌برك‌تازه ودارای لوحه‌ایست‌کوچك مذهب با نقاشی گل‌وبوته. میان سطور صفحه اول‌ودوم نیز مذهب شده برك ۲ـ۴نسخه ترمیم شده است.برگها همگی دارای جدول بقلم طلا و لاجورد است و در قسمت پائین برگها اثررطوبت است. عناوین‌به‌نسنخ و بآب طلا

قطع‌خشتی ۱۴/۵ × ۲۱ جلد تیمـاج‌مشکی ضربی‌با ترنج ولچکی وسجاف عطف و حاشیه تیماج قرمز صفحات ۴۰۲ سطور۱۲ کاغذ سمرقندی شکری (روشن و تیره) شماره ثبت قدیم ۴۴۴۱ جدید: ۵۲۰۵

حیوة‌القلوب **(فارسی)**

تألیف : محمد باقربن محمدتقی مجلسی.(مجلد اول)

۲۷۰

نسخه‌ایست بخط نستعلیق احمدبن ملامحمدتقی دارابی از قرن ۱۳ ه . . دوصفحه ماقبل‌آخر محشی‌است. درکناردوصفحه‌آخروپشت آخرین برك صفات مؤمن ذکرشده‌است .

قطع: رحلی ۲۱ × ۳۱ سانتیمتر. جلد : تیماج مشکی با ترنج متن‌سبز . صفحات ۵۸۴ . سطور ۲۳ . کاغذ: فرنگی آهار مهره‌دار ۰ شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۳۴ . ثبت جدید: ۵۳۹۸۰

خداوندنامه **(فارسی)**

از فتحعلی خان‌صبا ملك الشعرا

فهرست ۸: ٦٤ حماسه‌سرایی در ایران از دکترصفا : **۳۸۵ فهرست** نسخه های فارسی ٤ :۲۷۷۸-۲۷۷۹

۳٦۷

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ۱۳ هجری ۰

صفحه‌اول دارای‌کتیبه . حاشیه دوصفحه‌اول نقاشی‌گل وبوته زرین وهمه صفحات مجدول به‌زر و لاجورد۰عنوانها بشنگرف .درپایان مهرمربع‌وزارت‌اموزخارجه‌دیده‌میشود.

قطع: رحلی بزرگ: ۲۷ × ۴۰ سانتیمتر. جلد: روغنی گل و بوته‌دار با حاشیه . صفحات: ٦۲۰. سطور: ۲۰ (۴ ستونی)۰ کاغذ : فرنگی . شماره ثبت قدیم : ۴۴۷۳۱ ثبت جدید: ۵۴۹۴ ۰

خلاصة‌الاشعار و زبدة‌الافکار **(فارسی)**

تذکرهٔ شاعران‌تألیف تقی‌الدین محمدکاشانی (مجلد اول)

در این مجلد پس از برگزیدهٔ اشعار منسوب بـه امیرالمؤمنین علی (ع) سرگذشت‌ومنتخب‌آثار این شاعران آمده است : عنصری، منوچهری، فرخی سیستانی، اسدی‌طوسی، ناصرخسرو، ابوالفرج رونی،مسعودسعد، ازرقی. ادیب صابرترمدی، امیرمعزی، عمعق‌بخاری، سنائی، مختاری غزنوی، لامعی گرگانی. سوزنی‌سمرقندی، عبدالواسع جبلی، اشرف‌الدین‌حسن‌غزنوی. عمادی‌شهریاری،

رشیدوطواط، فلکی‌شروانی، انوری وخاقانی (نقل به‌اختصار از فهرست آغاز نسخه). ازاین‌مجلد خلاصة‌الاشعار، انتخابی به‌وسیله علی‌نقی‌کمره‌ای تهیه شده که نسخه‌ای‌ازآن دراین‌کتابخانه موجوداست(رجوع شود به‌بخش۲ فهرست ۳ چاپ دوم : ۵۴۲) .

خلاصة الاشعار دارای یك مقدمه (مشتمل برچهار فصل) وچهار رکن است و مؤلف خود در دیباجه (پس‌از خطبه و یادکردن از شاه‌طهماسب وشاه عباس اول) فهرست تفصیلی مندرجات مقدمه و اسامی شعراء مترجم در ارکان اربعه را میآورد.

رجوع شود به ا.ستوری ۱:۸۰۵-۸۰۳ تذکره نویسی در هند و پاکستان ازدکتر نقوی: ۱۲۴-۱۳۴ تاریخ‌تذکره‌های‌فارسی ازگلچین معانی۱ : ۵۲۴-۵۵۶

۲۷۲

این نسخه به‌قلم نستعلیق‌مورخ ۱۰۰۷ ودرکاشان نوشته‌شده، سه‌برك اول‌وصالی وبیشتربرگها اثر رطوبت دارد. و فهرست مندرجات به‌قلم نسخ قرمز و سیاه بریك برك اضافی اول و با قلم دیگر برپشت همین‌برك اضافی نوشته‌اند.

برپشت نخستین برگ نسخه‌تملکی‌است‌ازفرهادمیرزا مورخ ۱۲۶۱ ونیز یادداشتی‌که زیر آن مهری است‌بانقش«ابن‌محمدعلی‌محمدحسین»ودرآن‌چنین‌آمده :«کتاب‌تذکرهٔمیرمحمدتقی دردارالدوله کرمان‌شاهان جناب میرزا ابوالقاسم وزیر درنظرمبارك‌به‌رسم پیش‌کش‌گذرانید تحریرآفی شهررجب ۱۲۴۵» .

برپشت آخرین برگ نیز این یادداشت‌دیده میشود : «این‌کتاب اول مال‌حاج‌لطف علی‌بیك‌آذرتخلص‌صاحب‌آتشکده بوده واشعارشعرا را ازاین‌کتاب‌انتخاب‌کرده که‌درحواشی علامت انتخاب گذاشته است سلیقه حاج بیگدلی‌ازاین معلوم میشودکه مثلادراین‌تذکره از اشعار سوزنی ومختاری ازهرکدام سه هزاربیت شعر است قریب به صد بیت انتخاب کرده سهل است که ازیك قصیده‌که انتخاب‌کرده اشعار خوب را ترك کرده‌نمیدانم‌سلیقهٔ انتخاب نداشته یااین‌که عمداً چنین اشعاربرگزیده است‌که‌اشعار خودرا ... جلوه‌دهد.. جلو دهد ... درحق حاجی لطف‌علی همان هجوطوفان‌کافی‌است‌که یك‌بیت اودرنظراست.

زشعز خوددر اوبنوشت بسیار سقط شد تذکره «درزیراین‌بار».

بریك برگ‌اضافی آخرنسخه‌دوفرد از میرزا طاهر باقلم دیگرنقل است .

۲۸۲

قطع : رحلی بزرگ : ۱۹ × ۳۳ سانتیمتر . جلد : تیماج قرمز باترنج متن‌زرین‌آن روگوزن‌برجسته نقش‌است‌صفحات ۹۸۲. سطور ، ۳۰ (۴ستونی) کاغذ : اصفهانی‌صخیم. شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۳۶ . ثبت جدید : ۵۳۹۹.

خمسه امیرخسرودهلوی (فارسی)

امیر خسرو پسر سیف‌الدین محمود ازامیرزادگان هزارهٔ‌بلخ که‌بسال ۶۵۱ هجری قمری درقصبهٔ مؤمن آباد متولدوبسال ۷۲۵ وفات نمود .

۱۷۷

نسخه‌ایست‌بخط نستعلیق مورخ ۹۸۷-۹۸۸ شامل‌پنج‌مثنوی‌کامل‌تنهاچندبیت‌ازآغاز مطلع‌الانوار افتاده . برگ نخستین دفتر افتاده وبرگ دوم موجودکتیبه‌ای است مذهب‌و مرصع‌که حواشی آن پاره‌وسندرس‌است ودروسط‌آن ۶ سطر کوچك (ازمطلع الانوار) گنجانده شده است . تاریخ‌کتابت درپایان‌هریك ازپنج مثنوی تکرارشده .

همچنین درآغاز چهارمثنوی دیگر هریك سرلوحه‌ایست کوچك‌ترازنخست. صفحات مجدول‌ودربیشتر برگها اثررطوبت‌است . ابیات‌اواخرکتابهای‌مجنون‌ولیلی وآئینهٔ‌سکندری بچلیپا نگاشته نخستین وآخرین برگ دفترفرسوده وصحافی شده است ۱۰ برگ‌اول‌ودوبرگ آخرتعمیرشده. عناوین شنگرف .

قطع : خشتی ۲۵ × ۱۵/۵ سانتیمتر ج تیماجی قهوه‌ای روشن صفحات ۵۵۰ سطور ۱۷ کاغذ : سمرقندی‌ضخیم شکری‌رنگ متن‌وحاشیه شماره ثبت‌قدیم ۴۴۵۴۱ جدید ۵۳۰۵

خمسه‌نظامی (فارسی)

پنج مثنوی (مخزن الاسرار - خسرو شیرین - لیلی و مجنون - هفت پیکر واسکندرنامه)از حکیم ابو محمد ویس‌بن یوسف بن‌زکی مؤید متخلص به نظامی .

۱۷۸

نسخه‌ایست به‌خط نستعلیق حدودقرن ۱۰ (بدون تاریخ) دارای پنج سرلوح مرصع درآغازهریك ازپنج‌مثنوی ومجدول بقلمهای طلاولاجورد وشنگرف . درفاصله مثنویها یك برك‌سفید است وبسیاری ازبرگهادارای فرسودگی واصلاح شده است عنوانها شنگرف .

قطع نیم خشتی ۲۴ × ۱۵/۵ سانتیمتر ، ج : تیماجی قهوه‌ای رنگ صفحات ۶۷۸ تعداد سطور هر برگ ۱۹ سطر و در چهارستون. کاغذ شکری رنگ که خرده طلاافشان شماره ثبت قدیم ۴۴۵۴۲ جدید ۵۳۰۶ .

۱۵۹

این نسخه ایست بخط نستعلیق شیخ الاسلام بن حبیب اله انصاری مورخ ۹۰۲ و در قسطنطنیه نگارش یافته است این نسخه نیمهٔ نخستین خمسه است شامل مخزن الاسرار و شیرین و خسرو و لیلی و مجنون در آغاز، مخزن الاسرار در متن و خسرو شیرین در حاشیه و پس از آن لیلی و مجنون نوشته شده است نسخه دارای سه سرلوح کوچک است (در آغاز هر یک از مثنویات) . شش برگ نخست و دو صفحه از اول مثنوی لیلی و مجنون مجدول است . عناوین تا نیمهٔ بیشتر دفتر با آب طلا و در بقیه اوراق نسخه جای عناوین سفید است .بقیه این خمسه (دو مثنوی دیگر) در نسخهٔ زیر (شمارهٔ ۱۶۰) کامل شده و کاتب در پایان جلد ۲ رقم دارد .برگ آخر نسخه تازه نویس و برگ نخست دارای وصالی است و بر پشت آن نوشته‌های پراکنده او تملک: «محمد بن محمد الشهیر بشاهی حف بالمن الالهی» با خط کهنه دیده میشود (۱)

قطع : نیم خشتی ۱۵ × ۲۲/۵ سانتیمتر ج: تیماجی بی رنگ صفحات ۴۶۴، سطور متن ۱۵ ، کاغذ : ترک شکری رنگ و طلاافشان شماره ثبت قدیم: ۴۴۵۲۳ جدید ۵۲۸۷ .

۱۶۰

این نسخه نیز بخط نستعلیق شیخ الاسلام بن حبیب‌الله انصاری مورخ ۹۰۳ و در قسطنطنیه نگارش یافته است. درمتن شرف‌نامه و درحاشیه هفت پیکر نگاشته شده و دارای یک سرلوح است و برگ آخر وصالی شده و قسمتی از سطور آن از بین رفته آخرین برگ لیلی و مجنون - که کسی به گمان نقص در پایان نسخهٔ بالا افزوده- باقلم کاتب در آغاز این مجلد موجود است و ظاهراً درصحافی، این برگ را از این دفتر پنداشته اند . درصفحه آخر اشعار مختلف از نظامی با قلم دیگر آورده شده . نخستین برگ مجدول و عناوین تا آخر شنگرف است .

قطع نیم خشتی ۱۵ × ۲۲/۵ سانتیمتر ، ج : تیماجی عنابی رنگ صفحات ۴۵۰ سطور : ۱۵ ، کاغذ : اصفهانی عنابی رنگ و طلا افشان . شماره ثبت قدیم : ۴۴۵۲۴ جدید ۵۲۸۸ .

۱ـ درچند نسخه دیگر و ازجمله درپشت نسخه‌ای ازمجموعه خطی آقای سلطان القرائی تملکی باهمین عبارت و این نام دیده‌ام .

۲۰۲

این نسخه بخط نستعلیق قرن۱۳یا اواخر ۱۲ دارای : خسروو‌شیرین ـهفت‌پیکرـ مخزن‌الاسرار ولیلی‌ومجنون است نسخه از آغاز و انجام ناقص است وهم‌چنین هیچ یك‌از قسمتهای یادشده نیزکامل وتمام نیست .عنوانها برخی شنگرف وبرخی با آب زروغالباً باقلم نسخ‌است. برگها دارای‌جدول ومنطقه باآب‌طلاولاجورد وشنگرف‌است ابیات درمتن وحاشیه نوشته شده و متن دوبرك پایان نسخه چلیپاست . در آغاز دفتر دو برك ودرپایان، یك‌برك اضافی‌سفید موجوداست‌و بربرك سفید پایان دفتر یادداشتی‌است‌با این مضمون‌که نسخه‌را ازکاشان‌در هزاروسیصد بطهران‌آورده است وذیل آن یك مهر بیضی است‌که ازسجع آن تنها کلمهٔ «غفاری» خوانده‌میشود وپشت همین برك نشان مهربیضی کوچکی است بانام «محمد» ورنك آبی .

قطع : نیم خشتی ۲۶ × ۱۴/۵ ، ج : تیماجی مشکی رنگ ، صفحات۴۰٦ سطور متن ۱۹ ، کاغذ : فرنگی ، متن وحاشیه رنك متن شکری وحاشیه روشن‌تر است، شماره ثبت قدیم : ۴۴۵٦٦ جدید ۵۳۳۰ .

خواص‌الحیوان (فارسی)

ترجمه کتاب حیوة الخیوان دمیری است از محمد تقی بن خواجه محمد تبریزی درزمان شاه عباس دوم‌آنرابفارسی‌برگردانده است و مانند اصل‌دارای بیست‌وهشت‌باب وهرباب مشتمل‌بر۳فصل‌است :(مفتوح‌الاول ومکسورالاول و مضموم‌الاول).

فهرست۲ : ٤۵۰و٦ : ۱۳۷ . استوری۲(طب) : ۲۲۷فهرست‌نسخه‌های‌فارسی ۱ : ٤۲۰ وفونان : ۱۰۰و۱۲۹ .

آغاز : بسمله‌حمد بی‌حدوثنای‌بیحدخداوندی‌را سزدکه مشکوةبنیان‌حیوان را بچراغ جان برافروخت ...

پایان: به آب شهدانج ساییده در بینی صاحب صداع سعوط نمایند نفع عظیم بخشد .

۲۰۷

نسخه‌ایست بخط نسخ مورخ ۱۲۱۱ . شنگرف‌نوشته شده. دوبرك پایان‌تازه‌نویس وباقلم دیگراست دربرخی ازبرگها اثررطوبت‌بجای مانده. برگهایی ازوسط (صفحه۲۹۱-

۳۰۸) وصالی ناهم رنك شده وبرپشت آخرین برك و یك برك اضافی آخر ،نسخه های طبی وبرخی طلسمات ثبت‌شده‌است. پشت‌نخستین‌برك‌اشعاری به خط‌محمد نصیربن‌آخوند ملامحمد باقر دیده میشود .

قطع : نیم خشتی ۲۷/۵ × ۱۸ سانتیمتر جلد تیماجی مشکی صفحات ۳۱۸ سطور ۱۷ کاغذ فرنگی شکری‌رنك شماره ثبت‌قدیم : ۴۴۵۷۱جدید ۵۳۳۵ .

دبستان‌المذاهب (فارسی)

تألیف زین‌العابدین شیروانی.

۲۸۴

نسخه‌ایست بخط شکسته نستعلیق سورخ ۱۲۵۸ ودر تهران نگارش یافته صفحات دارای جدول وکمند بشنگرف ازصفحه ۲۴۸ تا ۲۸۶ با قلم دیگرنوشته شده .

قطع : رحلی ۲۱/۵×۳۴/۵ سانتیمتر. جلد، روغنی ترنج‌دار مشجر اندرون تیماج قرمز با دسته گل نرگس . صفحات: ۳۱۴. سطور ۲۱. کاغذ: فرنگی شکری. شمارهٔثبت قدیم : ۴۴۶۴۸. ثبت جدید: ۵۴۱۱.

درهٔ نادری (فارسی)

تألیف میرزامهدی‌خان استرآبادی .

۲۸۵

نسخه‌ای بخط نسخ و نستعلیق درشت اوائل قرن ۱۳ هجری . صفحهٔ اول ودوم دارای‌یك‌سرلوح‌مذهب است بزرگ با نقش وگل وبلبل و حاشیه‌ها وبین سطور نقاشی دارد.درصفحات ۲۹۴ و ۲۹۵ سه تصویراست که‌یکی ازآنها شبیه نادراست. صفحات همه مجدول بزرولاجورد عنوانها و بشنگرف .

قطع : رحلی ۲۱/۵×۳۳ سانتیمتر. جلد: روغنی متوسط و درون بر زمینهٔ آب طلائی ونقاشی دوتصویر از نادر الصاق ـ صفحات ۴۸۲ . سطور: ۱۱. کاغذ: اصفهانی نازك . شماره ثبت قدیم: ۴۴۶۴۹. ثبت جدید: ۵۴۱۲.

کتاب دعاء (عربی وفارسی)

دعای صباح وعدیله وتعقیبات نماز واسامی چهارده معصوم

۳۲

نسخه‌ایست بخط نسخ(ترجمه بخط نستعلیق) حسین‌قلی نوری مورخ ۱۲۹۳دارای یك کتیبه صفحات مجدول بچند قلم طلائی ولاجوردی با سرفصلهایی چند در لابلای سطور با قلم طلائی خط‌کشی شده ۰ عنوانها درمیان ترنجی طلائی‌نوشته شده .

قطع رقعی ۱۰×۱۷/۵ سانتیمترجلد تیماج‌قرمز (بدون مقوا) صفحات: ۵۴.سطور: ۱۲ کاغذ فرنگی شماره دفترثبت ۴۴۳۹٦. جدید ۵۱٦۰

دعاء (کتاب..) **(عربی)**

دعای صباح و دو دعای کوتاه دیـگر در کتیبه صفحهٔ نخست نوشته :
«مفتاح الفتوح ور موزالکنوز »

۳۹

نسخه‌ایست به‌خط نسخ‌احمد نیریزی مورخ۱۱۳۳ص اول دارای‌یك کتیبه وجداول و تذهیب بین‌سطور در همه صفحات. روی یك برگ اضافی آغاز نسخه و پشت نخستین برگ دوترنج است با زمینه شنگرف که درآنها با قلم طلائی درشت نوشته:
«هذا دعاءالصباح لمولانا وسیدنا امیرالمومنین‌علی‌بن‌ابیطالب علیه‌السلام‌ورحمةالله وبرکاته (ترنج اول)؛ وجدت بخطه‌علیه‌السلام ماهذا صورته وهذا دعاء علمنی رسول‌الله صلی‌الله علیه وآله وکان بدعوفی‌کل‌صباح (ترنج دوم) عناوین با آب طلاست در پایان رقم کاتب چنین است کتبه تراب اقدام‌المؤمنین‌احمدالنیریزی فی ۲۳۳»

قطع: رقعی ۱۰×۱۸ س ۰ جلد مقوائی طوفانـی صفحات : ۲۰ ۰ سطور : ۸ کاغذ فرنگی شکری. شمارهٔ دفترثبت ۴۴۰۳ جدید :۵۱٦۷

دعاء (کتاب ...) **(عربی)**

متن دعاء صباح است بدون ترجمه بین سطور

۴

نسخه‌ایست بخط نسخ وقارشیرازی مورخ۱۲۹۱ صفحه‌اول‌دارای‌کتیبه و ص۱ ـ ۲ دارای تذهیب بیـن سطور است همه صفحات دارای جدول و منطقه بچند قلم طلائـی و لاجوردی است .

قطع رقعی ۷×۱۲ س‌جلد مخمل‌سبزعطف‌وحاشیه تیماج سبزصفحات: ۳۶صفحه. سطور: ۵ . کاغذ فرنگی متن‌سفید وحاشیه آبی . شماره ثبت قدیم ۴۴۳۶۸جدید ۵۱۳۲

دعاء (کتاب..) **(عربی)**

مجموعه دعاهای ایام هفته وچند دعای دیگر.

۸

نسخه‌ایست بخط نسخ‌احمد نیریزی‌که در اصفهان‌نوشته. دارای یك‌کتیبه‌و۱۳ سر سوره . عناوین مذهب وهمه‌صفحات دارای جداول وتـذهیب‌بین سطور است. بین برگها یك‌برك کاغذ نازك گذارده شده .

آغاز: بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم. الحمدلله‌الذی اطیع‌فشکر

پایان: حرره‌الداعی لابودالدولة‌القاهرة‌الباهرة فی‌محروسة‌اصفهان. احمدالنیریزی.

قطع: رقعی ۹×۱۴ س جلد روغنی و اندرون ونقاشی شده از برگ و گل درزمینهٔ سینا صفحات ۲۸ . سطور ۷ . کاغذی سمرقندی شکری روشن شماره ثبت قدیم ۴۴۳۷۲ جدید ۵۱۳۶ .

دعاء (کتاب...) **(عربی)**

چند سورهٔ قرآن و ادعیه مختلف ونخست دوازده امام خواجه نصیر

۱۲

نسخه‌ایست بخط نسخ قرن۱۳ وهمه صفحات دارای جدول ومنطقه بچندقلم‌طلائی. تا صفحه سیزده شرح ادعیه درحاشیه نوشته شده

قطع: رقعی ۹/۵×۱۵سانتی‌متر جلدتیماج قرمزصفحات: ۳۲۰ سطور: ۱۱ . کاغذ فرنگی سفید، شماره ثبت ۴۴۳۷۶، جدید ۵۱۴۰

دعاء (کتاب...) **(عربی)**

چند دعاء مختلف و از جمله دو دعاءکه درعنوان آنها آمده «دعاء لعلی (ع) علمه‌اویساً »

۹

این نسخه به خط‌نسخ احمد وقار مورخ ۱۲۸۷ صفحه اول دارای کتیبه. درلابلای

سطور ص ۱ ـ ۲ طلاکاری وصفحات همه دارای حاشیه‌های مذهب وجدول ومنطقه باقلم طلائی است.

قطع رقعی ۹×۱۵ سانتیمتر جلد تیماجی مشکی دارای حاشیه باریك طلائی.صفحات: ۳۷. سطور، ۰۷ کاغذ فرنگی شکری روشن شماره ثبت ۴۴۳۷۳ جدید ۵۱۳۷

دعاء (کتاب...) (عربی)

دعای کمیل بن زیادو دعـاء سدرة المنتهی، زیارت عاشورا، دوازده امام خواجه نصیر وادعیه ایام رمضان است.

۹۵

این نسخه به قلم نسخ محمد صـادق بن محمد اسماعیل شیرازی مورخ ۱۲۴۵. همه صفحات دارای جدول به چند قلم آب طلائی و شنگرف وزنگار. چهار صفحه آغاز کتاب ویك صفحه آخر نیز مجدول است عناوین شنگرف.

قطع رقعی ۱۳×۲۰ ج تیماجی قرمز باترنج ونیم‌ترنج مذهب صفحات ۱۰۵ سطور ۸ کاغذ فرنگی آهار مهره شده شماره ثبت قدیم ۴۴۴۵۹ جدید ۵۲۲۳

دعاء (مجموعه ...) (عربی)

دعای صباح واحزاب ودوازده امام خواجه.

۳٦٦

نسخه ایست بخط نسخ احمد نیریزی مورخ ۱۱۴۹ تمام صفحات دارای جداول و تذهیب بین سطور وطلا افشان است. ترجمهٔ بعضی ازادعیه باقلم نستعلیق قرمز زیر سطور نوشته شده عنوانها شنگرف.

قطع : رحلی بزرگ ۲۶×۴۰ سانتیمتر. جلد : تیماج مشکی باترنج وحاشیه زرین صفحات : ۴۶۰ سطور : ۱۲ (ص ۴۱ : ۵). کاغذ : ضخیم شماره ثبت قدیم : ۴۴۷۳۰ ثبت حدید ۵۴۹۳.

دعا (کتاب...) (عربی)

کتاب دعائی است درآغاز آن سورهٔ یاسین وسپس ادعیه ایـام هفته و تعقیبات. سند وآداب دعاها درحاشیه باقلم نستعلیق همین کاتب نقل شده.

۲۱۵

نسخه ایست به‌قلم نسخ علی اکبر خاور زمینی اهل خوی مورخ ۱۲۵۹ ترجمه بین‌سطور وحواشی شکسته نستعلیق وعناوین وترجمه با شنگرف . دارای یك سرلوح در صفحه اول وجداول باآب طـلا و شنگرف وسیماب درهمه صفحات . پشت آخرین برگ دعایی باقلم دیگر و تازه نوشته شده . بر‌پشت نخستین برگ یـادداشتی است از اعتماد الاسلام علاءِ الدین موسوی بهبهانی مورخ ۱۳۳۴ بااین مضمون که نویسنده یادداشت این نسخه را به فرمان فرما (به هنگام اقامت آن شاه زاده در زاویه عبدالعظیم) تقدیم داشته است .

قطع وزیری ۲۸×۱۷/۵ جلد تیماجی قرمزبـاترنج . صفحات ۸۸ سطور۱۲ کاغذ ضخیم شماره ثبت قدیم ۴۴۵۷۹ جدید ۵۳۴۳ .

دفتر جمع وخرج (فارسی)

دفتر جمع وخرج کل ممالك محروسه ایران به‌سال ۱۳۰۳ .

۳۵۸

نسخه ایست بخط شکسته وسیاق .

قطع : رحلی : ۳۵/۵×۲۲ سانتیمتر ، جلد : تیماج زرد یا مقوا . صفحات : ۱۱۰ . سطور : مختلف . کاغذ : اصفهانی . شماره ثبت قدیم، ۴۴۷۲۲ جدید : ۵۴۸۵.

دیوان امید (فارسی)

ازمیرزا ابوالحسن خان نهاوندی متخلص به‌امید . دیوان غزلیـات امید نهاوندی که باشمارۀ ۹۴۹ دراین کتابخانه است بکلی بادیوان حاضر متفاوت است وحتی‌یك غزل نیست که درهر دونسخه باشد(۱) .

دیوان حاضر نخست غزلیاتی است(ازقافیه الف تا یاء)که در بیت آخر آنها نام محمود میرزا (محمود شاه) ودربیت ماقبل آخر تخلص شاعر یادشده

۱ ــ درمقدمه نسخه ۹۴۹ تصریح شده‌که بخشی است ازغزلیات امید نهاوندی . ونکته دیگر اینکه در بیت آخر غزلیات درآن نسخه ، بجای نام محمود میرزا در دیوان حاضرــ نام مجذوب علی‌شاه وامید هردو وگاه نام محمد شاه یادشد وگاه دربیت آخرنامی یاد نشده . در مقدمه دیوان حاضر تصریح شده‌که ترتیب دیوان به امر محمود میرزا انجام‌گرفته است .

وسپس قصائدی‌درمدح فتح‌علی شاه ومحمود میرزا ونیز مقدمه‌ای داردکه در نسخه شمارهٔ ۹۴۹ وجود ندارد .

آغاز : دفتر غـزل وقصائد و مقطعات و رباعیات (دراین نسخه مقطعات ورباعیات نیست) که اززادهای طبع عالی جاه میرزا ابوالحسن خان نهاوندی المتخلص به‌امید است که به‌سعی ملك‌زادهٔ سپهرجناب ... نواب‌محمود میرزا... به‌حکم محکمش. این دراری آب‌دار به‌نظم درآمده وبه امر همایونش صورت کتابت یافت. واینك دوبیت آخر نخستین غزل :

سزدامید گر گویم به مدح خسرو دوران
زمن آموخته مرغ چمن دستان سرایی را

شه انجم حشم محمود شه‌کز دست جود او
بجز نامی چو عنقا نیست درگیتی گدایی‌را

آغاز اشعار: مکن زین‌پس شعارخویش‌جانابیوفایی‌را
که می‌ترسم‌کنی‌گم راه ورسم آشنایی را

تورادل درکف سنگین دلی‌مانند خود نبود
چه میدانی غم هجران و درد بیوفایی را

پایان: تاجهانست ودرعشرت‌و شادی‌باز است
آخر کار تـو چون بخت تو محمود بود

بـاد پاینده بر اورنگ شهی شـاه جهان
زانکه بهبـودیت آنست کـه بهبود بـود

۸۳

نسخه ایست بخط شکسته نستعلیق محررالدوله مورخ ۱۲۴۰
برگ نخستین دارای‌سرلوح ومیان‌سطور صفحه اول ودوم دیوان باآب طلای کم رنگ تزیین شده ودر اوراق آثـار رطوبت و موریـانه خوردگی‌دیده می‌شود .

قطع خشتی ۲۰×۱۳ ج روغنی باعطف تیماج قرمز صفحات ۷۴ سطور ۱۶ کاغذ فرنگی شکری شمارهٔ ثبت قدیم ۴۴۴۴۷ جدید ۵۲۱۱ .

دیوان امیر معزی **(فارسی)**

ازامیر معزی خراسانی (ازشاعران‌عصر غزنوی) .

۷۳

نسخه ایست بخط نستعلیق قرن ۱۱ - ه . همه صفحات دارای جدول بچند قلم طلائی ولاجوردی. بریك برگ اضافی‌آغاز ، یادداشتهاواشعاری بفارسی وعربی دربارهٔخط نوشته شده. ص۴۳۸-۳۵۶ لکه‌هایی دارد ودربرخی ازاین‌صفحات‌سطوری خوانده‌نمیشود

قطع: نیم‌خشتی۵/۱۱×۲۱ س. جلد تیماج زرد با مقوا شمارهٔ صفحات ۶۹۲سطور ۱۵ کاغذ فرنگی شمارهٔ ثبت قدیم ۴۴۴۳۷ جدید : ۵۲۰۱

دیوان انوری **(فارسی)**

ازاوحدالدین علی‌بن اسحاق ابیوردی انوری(م - ۵۱۳).

۱۸۱

نسخه‌ایست بخط زیبای نستعلیق مورخ ۱۲۴۸ شامل قصاید ومقطعات وغزلیات ورباعیات . دارای چهارسرلوح‌مرصع درآغازهریك‌ازبخشهای چهارگانه یادشده. حاشیه‌دو صحیفه نخستین قصاید باگل وبوته آب طلا نقاشی شده وهمه برگها دارای جدول زرین ولاجوردین است دوبرگ آخرین قصاید ومقطعات رابه‌چلیپانگاشته‌اندعناوین‌شنگرف.پایان نسخه ناقص است وبه‌این بیت ختم می‌گردد :

دل بر تو زناله ات کجا گردد نرم　　آنرا که هزار دیده باشد بی شرم

درقسمت تحتانی برگها اثر رطوبت دیده میشود .

قطع : نیم خشتی ۵/۲۴×۱۴ سانتیمتر ج ساغری مشکی‌باترنج ونیم‌ترنج صفحات: ۷۶۱ سطور ۱۹ کاغذ فرنگی آبی‌کم رنگ شماره ثبت قدیم ۴۴۵۴۵ . جدید۵۳۰۹

دیوان بابافغانی **(فارسی)**

بابافغانی شیرازی شاعر معاصر سلطان یعقوب (م - ۹۱۵) .

آغاز : ای‌زغیب الغیوب کرده نزول به‌سرا پردهٔ نفوس و عقول

پایان؛ بنگر که چه سهو کرده باشیم همه

معشوق جبین نما و ما غافل ازاو

۱۴۸

نسخه ایست بخط نستعلیق محمد مؤمن‌بن محمد قاسم‌کرمانی مورخ ۱۰۰۲ دارای دوسرلوحه یکی‌درآغازدیوان ودیگری درآغازغزلیات (برگ ۲۸) همه‌برگهادارای‌جدول است و در آنها اثررطوبت‌وآب افتادگی محسوس است .

قطع : نیم خشتی ۲۲×۱۳ سانتیمتر ج : تیماجی قهوه‌ای سیر با عطف و حاشیه صفحات ۳۱۵ سطور ۱۴ کاغذ شکری رنگ ضخیم‌شماره ثبت‌قدیم ۴۴۵۱۲ . جدید ۵۲۷۶

دیوان جامی (فارسی)

ازعبدالرحمن جامی .

شامل: غزل، مسمط، ترجیع بند، قطعه ورباعی‌ودرآخر: قطعات وفردهایی درتعمیهٔ نامهای‌مختلف. مندرجات این‌نسخه مطابق‌نسخه (شمارهٔ ٤٦٦٩) مورخ ۸٦۹ این کتابخانه‌است که‌به‌خط درویش‌علی‌است وبه‌گواهی‌شیوهٔ خط نیزباید در همان حدودنوشته شده باشد .

(رجوع‌شود به‌فهرست نسخه های فارسی ۳ : ۲۲٦٤ - ۲۲۷۰)

آغاز : بسم‌الله الرحمن‌الرحیم اعظم اسماء علیم حکیم

محترمان حرم انس را تازه حدیثی است زعهدم

پایان:[معما بنام] رستم :

هرشب‌مه‌من بگوشهٔ بام‌آید وز پرتو روی خود جهان آراید

برکنگره‌های‌سدره‌نه‌پای‌قدر شاید سرتو بطرف بامش آید

۳۱

نسخه ایست بخط نستعلیق قرن ۱۰ یااواخر ۹ صفحه اول دارای یك‌کتیبه کهن و

همه صفحات دارای جدول با چند قلم طلائی و لاجوردی . جای عنوانها سفید است .
پشت‌صفحه اول این شعر باقلم‌کهن دیده می‌شود :

قطب آفاق حضرت جامی قدس الله سره السامی

یادداشتی‌کهن نیز بوده‌که محوکرده اند . بریك برگ اضافی آخر نسخه غزلی ازحافظ باخط‌کهن (نزدیك بقلم نسخه) ونیزیك یادداشت تازه‌است‌به خط شکسته نستعلیق زیبای عبدالله‌بن‌محمدامین همدانی . در دوبرگ ازاوائل نسخه (ص ۲۷-۳۰) سوراخهایی‌به‌وجودآمده وکلماتی‌ازبین‌رفته .

قطع‌رقعی ۱۱ × ۱۷ ج تیماجی سبز حاشیه‌آب طلاکاری صفحات ۴۰۰ سطور۱۴ کاغذ سمرقندی ضخیم شکری شماره ثبت‌قدیم ۴۴۳۹۵ جدید ۵۱۵۹ .

دیوان‌حافظ (فارسی)

شامل‌غزلیات وقطعات‌وساقی نامه ورباعیات‌خواجه‌ومقدمه .

آغاز دیباجهـ حمدبی‌حدوثنای بی‌عد و سپاس بی‌قیاس حضرت‌خداوندی راکه جمع حافظان به‌پروانه سلطان‌ارادت‌اوست

۱۲۳

نسخه‌ایست بخط نستعلیق مورخ ۹۴۹ دارای دو سرلوح بزرگ دربرگ ۱-۲ که دروسط‌آنهاپنج سطرکوچك‌نوشته‌است ویك‌کتیبه درآغازغزلیات.همه‌صفحات‌مجدول‌با قلم لاجورد وآب‌طلا وشنگرف جای‌عنوانهاسفیداست .

قطع خشتی ۱۴/۵ × ۲۱ ج تیماجی عنابی رنگ سوخته دارای ترنج صفحات ۲۸۱ سطور ۱۵ کاغذشکری سمرقندی متن‌نازك‌تراز حاشیه شماره ثبت قدیم ۴۴۴۸۷ . جدید: ۵۲۵۱ .

۲٦۷

این نسخه بخط نستعلیق درشت‌مورخ ۱۲۴۷ هجری . دارای یك‌کتیبه درص‌اول باتذهیب حاشیه‌های صفحه‌اول ودوم صفحات‌مجدول .

قطع : رحلی ۲۰×۳۱ سانتیمتر ، جلد مقوائی صفحات : ۴۹۸ . سطور :۹ کاغذ: فرنگی آهارمهره‌دار . شماره‌ثبت‌قدیم : ۴۴٦۳۱ ، ثبت جدید :۵۳۹۵ .

دیوان‌خاقانی (فارسی)

ازخاقانی شیروانی (م ۵۹۵) کلیات آثاراواست شامل قصائد فارسی وعربی وغزلیات قطعات‌ورباعیات .

۹۷

نسخه ایست بخط نستعلیق قرن ۱۰ ـ ه در برگ اول یك سرلوح مذهب است جدول برگ ۲۰۱ باقلم‌آب طلا و جدول برگهای دیگر بقلمهای‌شنجرف و لاجورد است است. دارای حواشی درتوضیح کلمات ولغات ونیز نقلهایی از(شرح) است. چندبرگ اول مندرس وسرلوح برگ اول‌پارگی‌دارد ۰

بر پشت نخستین برگ ،یادداشتهای مختلف وازجمله تملکی‌کهن‌که تمام‌آن براثر پارگی خوانده‌نمیشود. پیداست که مالك‌نسخه‌محمدمهدی‌بن‌حسین الکك.. (شایدانکرمانی) این‌نسخه‌را درمشهدالرضا(ع) خریداری کرده‌است . کناربرخی ازبرگهای نسخه وصالی دارد درلوحی ازصفحات کاتب اشعاررا درحواشی نیزنوشته .

قطع خشتی ۱۱×۱۹ ج تیماجی سبز صفحات ۸۵۹ سطور ۱۷ کاغذهندی‌زردرنگ شماره ثبت‌قدیم ۴۴۴۶۱ جدید ۵۲۲۵۰

۲۰٦

نسخه‌ایست دیگر ازدیوان‌خاقانی بخط‌نستعلیق مورخ ۱۲۵۹ ودرحاشیه برگهای نخستین آن توضیح لغات‌ازبرهان قاطع نقل گردیده . عناوین درآغاز نسخه بقلم شنگرف است و درباقی نسخه جای آنها سفید مانده‌است.برگها دارای جدول ومنطقه باآب زرو شنگرف وزنگاراست ازصفحه ۱۰ درمتن وحواشی نوشته شده ودرچند صفحه اول تفسیر لغات درحاشیه آمده‌است.پشت نخستین برگ، یادداشت خریداری نسخه با مهر بیضی «سراج لشکر» بچشم میخورد .

قطع : نیم‌خشتی ۲۷/۵×۱۷ج ، تیماجی، قهوه‌ای‌باترنج ونیم‌ترنج اکلیلی‌صفحات ۵۸۵ سطور درمتن ۱۸ ودرحاشیه مختلف وغالباً۱۴ ، کاغذ : فرنگی شکزی‌رنگ‌شماره ثبت قدیم ۴۴۵۷۰ جدید۵۳۳۴ ۰

۲۳٦

نسخه ایست بخط نستعلیق بشیوه ترکی اوائل قرن۱۳ هجری. صفحه اول دارای یك‌سرلوح وهمه‌صفحات مجدول. برگهاراموریانه‌خورده‌ولی به‌نوشته‌ها آسیب نرسیده. در برگ‌اضافی آخر نسخه‌چندیادداشت‌دیده‌میشوداز جمله‌یکی درباره‌زلزله‌شدیدبه‌سال۱۲۹۷ ودرقم ونیز مهری باسجع‌خان‌بهادر ۰

قطع خشتی : ۱۸×۲۷/۵ سانتیمتر، جلد: تیماج مشکی موریانه خورده صفحات ۸۲۴ ، سطور : ۱۷، کاغذ: فرنگی آهارمهره تیره ، شماره‌ثبت قدیم : ۴۴۶۰۰ ۰ ثبت جدید: ۵۳٦۴ ۰

دیوان خاوری

ازمیرزا فضل الله خاوری شیرازی. در ۱۲۳۹ گردآوری شده و مشتمل بر قصائد غزلیات، قطعات ، رباعیات و مثنویات و یك مقدمه است که به خامه یکی از دوستان نزدیك خاوری است در سرگذشت او. در اواخر مقدمه آمده: «درهنگام ترتیب این کتاب مستطاب، تذکرهٔ مسمی به انجمن خاقان من تألیفات جناب . . . محمد مدعو به فاضل خان جارچی باشی دیوان همایون ، میرزای معزی الیه به منصب کتابت اسرار تحفه ملوکانه وملفوفه نگاری خاصه ... ممتاز وسرافراز نبود . چندشعری که در آن کتاب مستطاب نوشته شده از اشعار قدیم ایشان است که اکنون اکثری ازدیوان چون دوسه نفرازشعرای سلف وخلف رادرتخلص باوی شرکتی ...دراین سال خجسته فال که سنه یك هزارودویست وسی و نه هجری است واشعار خودرا مدون نموده ... بود این ذرهٔ بی مقدار نظر به وفور الفت واستیناس باآن دوست حق شناس به تسطیر این دیباجه... پرداخت وشطری ازاحوال .. اورا مذکورساخت ... تم الرساله فی تقریر الدیباجه»

آغاز مقدمه: الحمدلله الذین جعل لسان الشعراء مفتاحاً

آغاز اشعار : درتوحیدجناب باری ... دربرهزج گوید:

زهی رزاق انس وجان خهی خلاق جان بخشا
خداوند خداوندان جهانبان جهان آرا

پایان: انصاف بود زدست دادن
وندر پی وحشیان فتادن

۳۲۶

نسخه ایست بخط نستعلیق محمدعلی بن محمد سعید گلپایگانی مورخ ۱۲۲۹ هجری وکاتب آنرا به امر ملامحمدصادق مدهوش ملاباشی نوشته دارای هفت سرلوح (درآغازدیباجه و اشعاروترکیب بندهاوغزلیات وقطعات ورباعیات ومثنویات)، صفحات تمام مجدول قسمت

پایین نسخه راموریانه خورده‌است . بریك‌برگ آخر نسخه نوشته : «این کتاب خاوری‌را سرکار اشرف والا به‌این کمترین‌بنده التفات فرمودند العبدجلال‌الدین... سنه۱۲۷۵»

قطع وزیری ۲۳/۵×۱۵/۵ سانتیمتر ، جلد : تیماج‌قرمز دورمنگنه صفحات:۳۴۸ سطور: ۲۴ ،کاغذ : فرنگی ،شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۹۰ ، ثبت‌جدید : ۵۴۵۳

دیوان‌دولت (فارسی)

ازمحمدعلی میرزادولتشاه پسرفتحعلی شاه قاجار بامقدمه وتقریظ‌محمد حسن طایر ومقدمه‌مثنوی‌گلچهر واورنگ‌دولت (دراواخر). این‌مقدمه دربرخی ازنسخ دیوان‌هست .

فهرست ۳ (چاپ‌دوم) :۴۸۰ نسخه‌های فارسی ۳:۲۳۲۸

۵۸

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ۱۳ ـ ه دارای‌کتیبهٔ کوچك ومهری‌بیضی بانقش «عبده‌الراجی جهانگیر» درآغاز نسخه قصائد دیده میشود .

همه‌برگهادارای‌جدول‌عناوین‌شنگرف.دنباله مثنوی‌معروف به‌گلچهرواورنگ‌افتاده. برخی از برگهای نخستین وپایان کتاب مندرس وترمیم‌شده‌است .

قطع‌خشتی ۱۴ × ۲۰ جلد : تیماج زرد باترنج ونیم‌ترنج حاشیه وعطف وصالی صفحات ۲۳۳ ، سطور ۱۱ ، کاغذ فرنگی شکری شماره ثبت قدیم : ۴۴۴۲۲ ، جدید : ۵۱۸۶ .

۲۴۰

این نسخه بخط نستعلیق قرن ۱۳ هجری صفحه ۲و ۳۸ و۱۹۶ و۲۱۰ و ۲۷۸ . دارای کتیبه است عنوانها شنگرف صفحات مجدول درچهارصفحه آخراشعاری درحاشیه نوشته شده .

قطع وزیری ۱۸ × ۲۹ سانتیمتر . جلد : مقوائی وسط کاغذ زرافشان حاشیه گل وبوته . صفحات۳۱۶ . سطور۱۵ . کاغذ فرنگی‌شکری آهاردار . شماره‌ثبت‌قدیم۴۴۶۰۴ جدید ۵۳۶۸ .

دیوان السجاد (ع) (عربی)

دیوان اشعار منسوب به‌امام‌علی‌بن الحسین بن‌ابیطالب (ع). به‌نوشته‌ذریعه

بخش قافیه‌الف ازاین دیوان راشیخ بهائی درکشکول (جزء ٤) درج ودرصحت نسبت آن به‌امام تردیدکرده وعبدالغفار نجم‌الدوله به‌هنگام چاپ کشکول بقیه دیوان را برآن افزوده است . صاحب ذریعه از نسخه‌ای از دیوان متعلق بـه کتابخانه مجید موقر ودارای‌تاریخ ۲۲۹ ورقم ابوسعدبن‌نوح‌بن ادریس‌الغنوی یـاد میکند . (ذریعه ۹ : ٤۳۱ فؤاد سیزگین۱ : ۵۲۸) .

این دیوان به‌نوشته ذریعه چند شرح دارد واین نگارنده نسخه‌ای ازشرح دیوان سجاد دیده‌ام ازقرن ۹که نام مؤلف آن‌بر‌پشت‌نخستین برگ چنین‌آمده: «تألیف‌ابی‌عبدالله‌محمدبن حاج نبی‌الحمیری الشهیر بکوسج» . واین همان‌شرح است‌که صاحب ذریعه صدرآن رانقل‌کرده‌اند وازمؤلف‌آن‌نام نیاورده‌اند .

آقای سزگین‌نیز از نسخه‌ای شرح دیوان سجاد متعلق به‌کتابخانه دکتر حسین محفوظ (درکاظمیه) وشرح‌قصائد سجاد تألیف‌مصطفی‌بن احمددوستاری موجود درکتابخانه استون (باشمارۀ ۲۳۹٦) یاد میکند .

آغاز : (مقدمه) بسمله : هذه درةلامعه علویه وغرة ساطعةولوية عليه مسحة من‌الحكم الالهيه و عبقة من‌الكلم النبويه وهى رشحة من رشحات المواعظ و الحكم المرويه عن سيدالعابدين... سيدنا ومولا على‌بن الحسين‌بن اميرالمؤمنين على‌بن ابيطالب (ع)

۱۳۵

نسخه ایست بخط نستعلیق محمد ایروانی مورخ ۱۲٦٦ درآغاز سرلوحه‌ای خوب دارد ۰ برگها مجدول باآب‌طلا ومیان سطوراشعار برك دوم نقاشی‌گل وبوته بآب‌طلاست

قطع : نیم خشتی ۲۱/۵ × ۱۵ سانتیمتر جلد تیماج سبز صفحات ۱٦ وتعدادسطور هر برك ۱۰ است کاغذ شکری و ضخیم فـرنکی مهرد زده شماره ثبت قدیـم ٤٤٤۹۹ ۰ جدید : ۵۲٦۳ .

دیوان سحاب **(فارسی)**

سیدمحمد حسینی متخلص‌به‌سحاب پسر سیداحمد هـاتف (م ـ ۱۲۲۲)

ازشعرای‌عهدفتحعلی شاه‌قاجار که ازطرف‌وی‌به «مجتهد الشعراء» ملقب گردید. (فهرست نسخه های فارسی ٤ : ٢٣٤٥).

آغاز: چه شد که‌چرخ جفاپیشه کردمیل‌وفا
هزار گونـه اسـاس نشاط کرد بپـا

پایان: هر شعرکز اوراق‌کهن میخوانی
سهل است اگر ز خویشتن میخوانی
میخوانی اگر به هر زبـان شعر مـرا
می‌دزدی و آنـگـاه بمـن میخـوانی

۱۰۰

نسخه ایست بخط نستعلیق شکسته شکرالله‌بن میرزا فتح‌الله‌تفرشی مورخ ۱۲۹۳. نسخه دارای اغلاط بسیار است وشامل قصائد وغزلیات وقطعات ورباعیات.

قطع: خشتی ۱۴ × ۲۱ ج تیمـاجی قرمز صفحات ۳۴۰ سطور ۱۱ کاغذ فرنگی سفید شماره ثبت قدیم ۴۴۴۶۴. جدید ۵۲۲۸.

دیوان سلمان ساوجی (فارسی)

ازجمال الدین بن علاءالدین‌ساوجی متخلص به‌سلمان (۷۷۸ ویا ۷۷۹).

۱٦۹

نسخه ایست بخط نستعلیق حدود قرن۹ که قسمتی درمتن وقسمتی‌درحاشیه نوشته‌اند برگها دارای جدول به‌قلم طلایی‌است. نسخه ازآغاز وانجام ناقص است وبرخی ازبرگها وصالی وترمیم شده. برگ ماقبل‌آخر نسخه‌واژگونه قرارگرفته.

قطع نیم خشتی ۲۴ × ١٦ ج تیمـاجی سبز صفحات متن ۱۸ حـاشیه ۱۴ کاغذ: قندی شکری رنك شماره ثبت قدیم ۴۴۵۳۳ ۰ جدید ۵۲۹۷

دیوان شاهی (فارسی)

ازأمیرشاهی سبزواری: آقا ملك‌فرزند جمال‌الدین فیروزکوهی (م-۸۵۹ یـا ۸۵۷) رك: نسخه هـای فارسی ۳ : ۲۳۷۲

۶۳

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ۱۰ یا اوایل ۱۱ (تاریخ ۱۰۰۳ موجود درآخر نسخه الحاقی است). دارای کتیبه مذهب وجداول باچند قلم طلائی ولاجوردی درهمه صفحات و نیز سرسوره های آب طلائی (درص ۱ ـ ۳). در پشت نخستین برگ تملکی است مورخ ۱۰۲۰ واشعار مختلف ودرذیل صفحه آخر تملکی است ازبابا مورخ ۱۱۷۳ ودوتملك سیاه شده که تاریخ یکی ازآنها (۱۱۷۲) خوانده می‌شود. کنار دو برگ آخروصالی شده و درهمه برگها آثار رطوبت به‌چشم می‌خورد: جای عناوین سفید است.

قطع: خشتی ۱۴×۲۱ سانتیمتر. جلد ضربی تیماجی مشکی دارای ترنج و نیم ترنج صفحات: ۷۳۰ سطور: ۱۱. کاغذ سمرقندی ضخیم نخودی شماره دفتر ثبت ۴۴۴۲۷. جدید: ۵۱۹۱.

دیوان صادق (فارسی)

ازملا صادق پسرملارجب اصفهانی (م. ۱۳۰۵)

فهرست نسخه های فارسی ۳: ۲۳۹۹ـ۲٤۰۰.

آغاز: خدای عمردهدچارباغ بالا را
که او نشان بدهد لاله زار عقبا را

۷۰

نسخه ایست بخط نستعلیق علی‌اکبربن‌عبدالرحیم مورخ ۱۳۴۳ به‌امرمعتمد الدوله. عنوانها وتفسیر برخی ازلغات خاص محلی دیوان درکنارصفحات باقلم آبی. کاتب درپایان باقلم شکسته رقم‌کرده: «لیلهٔ سه‌شنبه بیست و ششم شهر رجب المرجب سنه هزار و سیصد وچهل و سه هجری تمام شد دیوان مرحوم مبرور آخوند ملاصادق رحمةاله علیه حسب‌الامر بندگان حضرت اشرف‌امجد ارفع‌اقدس والا شاهزاده معتمدالدوله دامت‌شوکته بیداقل العباد علی‌اکبربن‌مرحمت پناه ملاعبدالرحیم غفرله درکمال صحت و مغلوط نبودن سمت اختتام پذیرفت امیدوارم چشم ازمعایب پوشیده ومطبوع طبع‌والا باشد».

قطع ۵/۱۳×۵/۲۰ س جلد تیماج مشکی شماره صفحات ۱۰۲. سطور: ۱۸. کاغذ فرنگی ضخیم. شماره دفتر ثبت ۴۴۴۳۴. جدید: ۵۱۹۸.

دیوان صائب (فارسی)

ازمیرزا محمدعلی صائب تبریزی اصفهانی

دیوان صائب ازروی نسخه‌ای با حواشی و تصحیحات صائب با اهتمام و مقدمه و تعلیقات آقای امیر فیروز کوهی به‌چاپ رسیده است.

۸۲

نسخه‌ایست بقلم نستعلیق قرن ۱۲ یا اواخر ۱۱ـه آغاز وانجام ندارد و برگهای آن وصالی و آبدیدگی دارد و ابیاتی چند ازدوبرك آخر درنتیجه وصالی ازبین‌رفته.

قطع: خشتی ۱۲ × ۲۱ ج: تیماجی قرمزصفحات ۳۰۷ سطور ۱۵ کاغذشکری‌رنك شمارهٔ ثبت‌قدیم ۴۴۴۴۶. جدید. ۵۲۱۰

۲۲۹

این نسخه بخط نستعلیق قرن ۱۲ ه‍. دارای یك سرلوح صفحات مجدول بطورمایل چندصفحه اول وصالی شده بصفحات دووسه آسیب رسیده وخوانده نمیشود.

قطع: رحلی ۱۷/۵ × ۳۰ سانتیمتر. جلد: تیماج قرمز دورمنگنه. صفحات: ۶۰۸ سطور: ۱۵. کاغذ: اصفهانی نازك. شمارهٔ ثبت قدیم: ۴۴۵۹۳. ثبت‌جدید: ۵۳۵۷.

دیوان ظهیر فاریابی (فارسی)

از ظهیرالدین‌طاهربن محمدفاریابی (م‍ـ۵۹۸ در تبریز).

نسخه‌ای کهن‌ازدیوان ظهیر در این کتابخانه‌باشمارهٔ ۲۴۶۰موجوداست.

۲۵

نسخه‌ایست بخط شکسته نستعلیق قرن ۱۳ـه شامل: قصائد، غزلیات است.درآخر نسخه برگهای‌سفیدی است وده‌برگ آن‌را بریده و برداشته‌اند پشت‌برگ اول‌یادداشتهایی مختلف است.

قطع: رقعی ۱۰ × ۱۷ س جلد تیماج قرمز بدون مقوا. صفحات ۲۱۶. سطور ۱۴ و ۱۵ کاغذ فرنگی شکری ضخیم شمارهٔ ثبت ۴۴۳۸۹ جدید ۵۱۵۳

دیوان عاشق (فارسی)

از محمد خیاط (نسخه: محمد صادق) متخلص به‌عاشق

فهرست نسخه‌ها ۳: ۲۴۲۷ـ۲۴۲۹

۲۵٦

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ۱۳ ه‍. پشت صفحه‌آخر رباعیاتی است‌بخط شکستهٔ ناظم آن‌ها علی‌اکبربن‌حاتم‌خان سورخ ۱۲۳۱ ه‍ .

قطع: رحلی۲۰/۵×۳۱ سانتیمتر. جلد: تیماج زرد صفحات: ۳۰۸. سطور‌متن۱۵ کاغذ: فرنگی‌ضخیم. شمارهٔ ثبت قدیم: ۴۴۶۲۰. ثبت جدید: ۵۳۸۴ .

دیوان‌عاصی (فارسی وعربی)

از حسن حسینی معروف به سیدآقا متخلص به عاصی ازپیروان سلسله ذهبیه‌ومرید سید جلال‌الدین مجدالاشراف.مندرجات این دیوان (یاکلیات) در سه بخش است بخش یکم: مثنوی ذخیرةالمعاد (ص ۲ ـ ۱٤۰ نسخه حاضر) که شجره مشایخ ذهبیه‌است (ازمجدالاشراف به بالا) و۳۳صفحه‌نخست این‌مثنوی را (که خود دریکی ازابیات آن‌را نوروزیه نامیده) به‌مدح قطب خویش‌وپاره‌ای‌از کلیات در باره عشق و تصوف و نام مشایخ اختصاص داده و از ص ۳۲ (در نسخه حاضر) مقصود اصلی را آغاز میکند :

این‌کمینه خادم فقرو ذهب	حسن الحسینی و آقا لقب
از ره‌اخلاص نه ازروی غرض	عرضه‌دارم بر قلوب بی مرض
احترام اولیا دارید هان	تا نگردید از شمار کافران
...هان‌برادر اولیا را باش یار	تا نگردی در قیامت شرمسار
سیما اقطاب سلسله ذهب	که‌همه‌پاکندوخالص‌چون‌ذهب
...درشریعت‌مصطفی راپیروند	در طریق مرتضی هم رهروند
چون حقیقت‌را گرفتندازرضا	از ره اخلاص و تسلیم و رضا
شد به آن شه منتسب‌این‌سلسله	جمع گشت‌انوار دریك‌حوصله
شیعیان خلص چارو دهند	در سماوات هدی مهر و مهند
حال‌که بگذشته‌ازهجرت تمام	یك هزار و سیصدوده ای‌همام
سالکان را مقتدا اندر طریق	لیس‌الامجدالاشراف ای رفیق

در پایان مثنوی اشعار عربی درذکر امامان (ع) دارد و کاتب نسخه (آقا شکرالله‌بن محمود افشار) در رقم‌خویش آن را با نام ذخیرةالمعاد یاد میکند.

کاتب پس از رقم خویش (درص ۱٤۱) چندبیت مثنوی از عاصی‌چندبیت از جلال (مجدالاشراف) با عنوان «ازحضرت سفیرکبیر ولایت» ویك رباعی از میرزا رشیدو سپس یك قصیده از عاصی آورده با این مطلع

خلعت فقر آن شه فقر و فنا کردم کرم
زین کرامت برگذشت ازعرش ومافوقش‌سرم

بخش‌دوم (ص۱٥۰ ـ ۲۰۹)ـ اشعار عربی: (غزلیات، قصائد ورباعیات).
کاتب (شکرالله بن محمود) درذیل این بخش نیز رقم دارد: «لقدتم‌هذه‌الغزلیات درروز چهارشنبه ذیحجه ـ نسخه ۱۲۱۲ ...»

بخش سوم (ص۲۱٤ تا آخر) ـ قصائد وغزلیات ورباعیات فارسی.
آغاز دیوان (مثنوی ذخیرةالمعاد):

عید سلطانی‌ات ای دل شادباش
از تعلق همچو سرو آزاد باش

٦٦

نسخه‌ایست به خط شکسته نستعلیق شکرالله‌بن محمود افشار مورخ ۱۳۱۲ کاتب درپایان هرسه‌بخش دیوان رقم دارد، درفاصله بخش۱ ـ ۲ و۲ ـ ۳ چهاربرگ سفیداست. عناوین شنگرف.

قطع نیم خشتی۱۲/۵×۲۰ ج نیمتاجی قرمزصفحات۳۳۵ سطور۱۶ کاغذفرنگی‌شکری رنگ شماره ثبت قدیم: ۴۴۴۳۰ جدید ۵۱۹۴

دیوان‌عالی (فارسی)

از (عبدالعلی)عالی گیلانی.

این دیوان (به‌نوشته دیباجه) دوازده هزار بیت است‌که مؤلف آن را از بیست‌هزاربیت خویش برگزیده وبه‌ترتیب الفبائی دراین دیوان‌گردآورده‌است.

و این درزمان جلوس شاه عباس دوم صفوی است برتخت سلطنت و در پایان دیباجه‌قصیده‌ای نیز به‌این مناسبت‌دارد. چنان‌که از مقدمه دیوان به‌دست‌میآید: عالی گیلانی تا سن ۲۲سالگی شعر نسروده جز گاهی «یکه‌بیتی که طبع از او راضی‌میشد» دراین وقت به‌هندرفت و«مدت بیست‌سال درهندبه‌خدمت نوکری و منصب‌داری در ملازمت پادشاه عرش آشیان ... نورالدین جهان‌گیر پادشاه می‌بود و همیشه در صحبت سخن‌وران و دانان به... فیض‌می‌برد و طبع راضی گفت‌وگوی (معنی سرودن‌شعر) نمی‌شد ومدام به‌خاطر می‌رسید که ...هرگاه به درجه اعلی برسد و به‌روش شیخ‌فیضی و بابافغانی و ملاعرفی خواهد شد ... متکلم می‌توان‌گشت» تا این‌که قصیده‌ای در مدح مولی علی (ع) سرود و آن حضرت را به‌خواب دید و درخواب چهاربیت(۱) در برابر آن حضرت سرود وچون بیدار شد آن ابیات را تکمیل کرد و غزلی‌ساخت «وبعد ازآن‌رتبه سخن فقیر مراتب‌یافت وفکر درپی‌تازه‌گویی‌شد وطبیعت ازطرز تناسب لفظی‌بابافغانی خوش دل شد و استعارهٔ عرفی را پسندید و هر دوزمین را یکی ساخته به‌جایی رسانیدم که هربیت بنده چهارپنج تناسب لفظی و سه‌چهار استعاره دارد» . در اینجا به تفصیل، نکات مهم و امتیازات شعر خود را بیان‌داشته و گوید : «در کلام فقیر درغزل به بیتی بیست‌تناسب لفظی با چند استعاره موجوداست الحال این طرز .. زمین تازه شد» دنبال این سخن را به موسیقی رساند و گوید : «موسیقی‌دانی را... به‌ترنم نمائی به اوج گردون‌رسانیده چنان که قصیده‌ای در ردیف عراق (۲) در دوازده مقام وبیست وچهارشعبه و شش آواز وچهار نغمه

۱ـ در مقدمه تنها یك‌بیت (سطلع‌غزل) را نقل میکند واین‌است آن بیت:

خجل بود زجمال تو آفتاب هنوز — که میرودهمه‌شب درپی‌نقاب‌هنوز

۲ ـ این قصیده را درپایان مقدمه‌آورده است:

به حسن،حور صفاتنددلبران عراق — به خنده آب حیاتند دلبران عراق
نمونه‌ای بود اززلف وبوی مه‌رویان — زآهوان خطا مشك و زعفران عراق
... جهان‌پناه سلیمان اساس‌شد عباس — که شاه‌هردوجهان است کامران‌عراق

دیگر که بیرون از این جاست درصفات... شاه‌عباس گفته.. وتصنیفهای مکرر درپنج نغمه زمزمه نموده ...»

این دیوان (هم چنان که در دیباجه‌نیز گوید) شامل قصیده ، غزل، ترجیع بندومثنوی ورباعی‌است‌ودرقصیده‌کمتر تخلص دربیت آخرداردویاندارد. غزلی در یاد از آستانه سیدجلال‌الدین اشرف درگیلان دارد که نسبت اورا به گیلان آشکار می‌دارد. اینک چند بیت از آن غزل :

امیر کشور گیلان جلال‌دین اشرف — که‌هست سید آنان وسرور واشرف
.. شریف دهر بودلاهیجان‌زمقدم او — که‌خاك‌درگه‌اوهست‌برجهان‌اشرف
.. زطوف‌درگه‌اودورمانده‌ام یارب — رسان مرا به در آستانه اشرف (۱)
... توجهی کند ارشاه اشرفم زکرم — رسم‌زهمت عالی‌به‌مسکن‌اشرف(۲)

---

۱ ـ این غزل قافیه منظمی‌ندارد ومعلوم نیست که‌قصور ازکاتب‌است یا از شاعر

۲ ـ اینك نمونه‌هایی از دیگر بخشهای دیوان عالی . پس از غزلیات چند ترجیع بنداست‌ترجیع بند نخست :

ای ظهورت به جلوگاه کمال — داده در حسن خال وخط جمال
..هرچه ازجزوو کل‌نموداراست — داده در قدر خویش جاه وجلال

وبیت ترجیع آن:

آنچه در کاینات موجود است — همه از صنع جود معبود است

ترجیع بند دوم مضمون ساقی‌نامه دارد با این ترجیع :

یا ساقی کوثر قدحی‌ده زشرابم — کز لطف تو آسودگی حشربیابم

دربخش مثنوی دومثنوی است در دو وزن. نخست ۲۰۴ بیت با این‌آغاز :

خداوندا جهان پروردهٔ تست — زمین و آسمان شرمندهٔ تست

مثنوی‌دیگر ۸۵ بیت در بحرمتقارب وبا این‌آغاز:

خدایا فرا پادشاهی تـراست — جهان‌دارد را اسم‌شاهی‌جداست

ونخستین رباعی :

ای عقده گشای غنچهٔ تنك تویی — بخشنده تاج وتخت واورنگ تویی
یارب تودهی شهنشی در دو جهان — عزت ده رنگ وگوهر وسنگ‌تویی

ازپاره‌ای ازابیات قصائدبه‌دست میآیدکه شاعر ازهندبه ایران بازگشته واین‌دیوان رابه‌مناسبت جلوس شاه‌عباس‌ثانی ترتیب داده‌است.

آغازدیباچه: بسم‌الله الرحمان الرحیم مالك ملکی وخدای‌کریم ... بعد بردانایان حقوق معنی ... مخفی نماندکه این حقیر فقیرقوت‌طبع معنی‌را ... به‌ذکرتوحیدکونی وازنعمت‌حضرت رسالت‌پناه و ... امیرمردان... بهرمندشده

آغاز (قصائد): تازه‌می‌گویدزمین‌طبع‌نظم آرای‌من

سر زند صد غنچهٔ فکر از لب گویای من

بشکفد چون گلبن نطقم به سان نو بهار

رنگ و بو یابد نسیم صبح ازگلهای من

۳۴۴

نسخه‌ایست بخط نستعلیق . قرن ۱۱هـ. دارای سه کتیبه وصفحات مجدول به‌زرو لاجورد وشنگرف. برشش برگ اضافی‌آخر،غزلیاتی با تخلص عالی بچلیپا نوشته شده که دراین دیوان نیست(۱) . حاشیه چند برگ اول وآخرنسخه وصالی شده.

قطع : رحلی : ۱۷×۳۱ سانتیمتر.جلد : تیماج زرد ترنج‌دار دورمنگنه .صفحات ۶۵۰ . سطور : ۱۹ ۰کاغذ: اصفهانی . شماره ثبت قدیم : ۰۴۴۷۰۸ ثبت جدید:۵۴۷۱

۱ـ نخست ، دوبیت‌آخرازغزلی است وبعدغزلهای دیگر وهمه‌تا پایان‌کامل‌است. وچنین پیداست‌یك‌یا چندبرگ‌ازاول‌این بخش چلیپا افتاده است. دوبیت نخست(باقافیه‌ش):

ملك زکوکبهٔ خود سپاه دولت داشت

قضا ز فتح و ظفر داده نوبت علمش

ز طـرز معنی طبـع سخنـوری عالی

حیات بخش‌زبان است چون مسیح دمش

ومطلع غزل بعد : نگار در پی جام شراب میگردد

به نیم‌جرعه رخش آفتاب میگردد

دیوان عرفی (فارسی)

از عرفی شیرازی . (فهرست نسخه‌های فارسی ۳ :۲۴۳۷)

۲۴۱

نسخه ایست بخط نستعلیق محمد زمان بن محمد شریف از قرن ۱۲ﻫ دارای چهارسرلوح‌آغاز دیباجه‌افتاده وصفحات مجدول بزر ولاجورد است گوشه پائین‌برگ اول پاره و وصالی شده وچهارسطرناخوانا است حاشیه های دوصفحه اول نقاشی و مذهب و بین سطور طلاکاری‌است. درپایان مهر محمد ابراهیم مشاهده میشود .

قطع: رحلی۱۵ × ۲۹ سانتیمتر. جلد : تیماج‌قهوه‌ای حاشیه زرین . صفحات:۵۴۲ سطور : ۱۶ .کاغذ فرنگی شمارهٔ ثبت قدیم ۴۴۶۰۵ ثبت جدید : ۵۳۶۹ .

دیوان فرخی (قصائد) (فارسی)

از ابوالحسن علی‌بن جولوغ سیستانی متخلص به فرخی (م-۴۲۹)

۱۸۶

نسخه‌ایست بخط خوب نستعلیق در قرن ۱۲ﻫ نسخه ازپایان ناقص است دارای سرلوحی ظریف زیبا و تذهیب میان سطور دوصفحه اول و دوم . برگها دارای جدول و منطقه باآب طلا ولاجورد

آغاز موجود : تاچرخ کماندارد‌تاکوه‌کمان دارد

از فخر نهر داری در غسر کمرداری

چند برگ در اواسط دفتر بهم چسبیده است ٠

قطع : نیم خشتی ۲۵ × ۱۵/۵ ج تیماجی عنابی رنگ صفحات ۴۷۶ سطور ۱۶ کاغذ شکری رنك شمارهٔ ثبت قدیم : ۴۴۵۵ جدید : ۵۳۱۴

دیوان فناء (فارسی)

= دیوان مراثی از میرزا عبدالرسول بن حسن حسینی زنوزی متخلص به فناء درمرثیهٔ امام حسین‌بن علی (ع) .

وی پدر میرزا حسن‌زنوزی فانی صاحب ریاض الجنه است

دانشمندان آذربایجان ذریعه ۹ : ۸٤٦ ـ ۸٤۷ فرهنگ سخنوران : ٤۵۵

فهرست‌نسخه های فارسی ۳ : ۲٤۷۱

آغاز دیباجه ـ بسمله ـ حمد و ستایش خداوندی سزاست که‌مداد علما را بدماء شهدا نیاز است وشکرونیایش بی‌چون وچندی رابجاست که به‌شکر شهادت تلخکامان مرارت دنیوی را ...

آغاز اشعار: بـازاین فغان وغلغله‌اندرزمانه‌چیست

وین آتش زبان فنـا را زبـانه چیست

مرغـان بال بـرده چـرا سر بزیر پـر

درمـانده جمله از طلب آب ودانه چیست

پایان: گوئیا ماه محرم شده بر خلق پدید

گر چه امروز فنا سلخ مه شوالست

چه غم از زندگی ما همه دشوار شده

مشکلات همه را حب علی حلالست

۱۱۴

نسخه ایست‌بخط نستعلیق مورخ ۱۲۶۹ دارای‌یك سرلوح برگها همه دارای‌جدول وطلا ولاجورد دربرگها غالباً رطوبت دیده است .

قطع : خشتی ۲۲×۱۴ ج : تیماج : مشکی صفحات ۳٦۰ سطور ۱۹ کاغذفرنگی آهار مهره شکری رنگ شماره ثبت قدیم : ۴۴۴۷۸ جدید : ۵۲۴۲ .

دیوان قاسم انوار **(فارسی)**

غزلیات و ربـاعیات سیدمعین الدین علی قاسم الانوار متخلص به قاسم و قاسمی. (رجوع کنید به فهرست ۸ : ۳۵۲ ـ ۳۵۳ و نسخه هـای فارسی ۳ : ۲٤۷۷ ـ ۲٤۷۹) .

۹۰

نسخه ایست به‌قلم شکسته نستعلیق آقاجان شیرازی مورخ ۱۲۸۶ وبه‌خواست‌آقا محمد خان انجام یافته . صفحات مجدول به‌قلم قرمز وآبی .

قطع : خشتی ۱۳ × ۲۱/۵ج : تیماجی یشمی صفحات۴۱۳ سطور۱۵ کاغذ فرنگی آهار مهره‌دار شماره ثبت قدیم ۴۴۴۵۴ جدید ۵۲۱۸ .

دیوان کمال اصفهانی (فارسی)

ازکمال‌الدین اسماعیل اصفهانی (فهرست نسخه‌های فارسی۳: ۲٤۹٤)

۱۱۷

نسخه ایست نستعلیق وزیبا وریز مورخ ۱۲۲۸ دارای یك سرلوحه درآغازدیوان وتذهیب بین سطور درصفحه‌اول ودوم دارای جدول. قسمت بزرگی ازنسخه ویژهٔ رباعیات است غالباً برگها اثر رطوبت‌دارد وبرگ‌آخر نونویس‌وحاشیه‌بسیاری ازبرگهاوصالی‌است.

قطع: خشتی ۲۱ × ۱۳، ج : روغنی، عطف تیماج مشکی صفحات ٦۸۴ سطور ۲۳ کاغذ فرنگی شکری شماره ثبت قدیم : ۴۴۴۸۱ جدید : ۵۲۴۵ .

دیوان متبنی (عربی)

ازابوالطیب‌احمدبن حسین‌متبنی. کتاب الابانه عن‌سرقات المتنبی تألیف احمدبن سعید (قرن ٤) باشمارهٔ ۵۸۷۱ معرفی گردید (فهرست ۱۷ : ۲۷۱)

۸۵

نسخه ایست بخط‌نسخ عبدالله بن‌محمد خوانساری مورخ ۱۲۷۷ این نسخه‌دارای حواشی توضیحی فراوانست آغاز دیوان ناقص است وازاین بیت شروع می‌گردد :

اذا بدا حجبت‌عینیك هیبته ولیس یحجبه ستراً اذا احتجبا

کاتب درپایان نسخه می‌گویدکه نسخه رابه‌دستورجلال‌الدین میرزا نوشته ودرکنار همین برگ این‌نوشته: «دربروجرد استکتاب شد شهر ربیع‌الاول‌سنه۱۲۸۰» ودومهر بیضی از«جلال‌الدین» دیده می‌شود .

قطع خشتی ۱۲/۵×۲۰ ج : تیماجی عنابی رنك عطف حاشیه تیماج سبز صفحات ۳۵۸ سطور ۱۵ ،کاغذ فرنگی الوان شماره ثبت قدیم : ۴۴۴۴۹ جدید ۵۲۱۳ .

دیوان مسعود سعد **(فارسی)**

ازمسعود سعدبن سلمان (م ـ ۵۱۵)

۱۵۳

نسخه ایست بخط زیبای شکسته نستعلیق قرن ۱۳ ـ ه که ازانجام ناقص مانده (تا حرف راء است) .
قطع : نیم خشتی ۱۴×۲۲ سانتیمتر ج : تیماجی سبز صفحات ۳۱۶ سطور ۱۴ کاغذ رنگی ضخیم آهار مهره شده شکری رنك شماره ثبت قدیم : ۴۴۵۱۷ جدید : ۵۲۸۱

دیوان مشتری **(فارسی)**

ازابوسعید حسام الشعرا محمد ابـراهیم خراسانی متخلص به مشتری از احفادطاهروحیدوقایع‌نگارشاه‌طهماسب صفوی است (م‍ـ۱۲٦٤‍ـ۱۳۰۵ درسند) (مراجعه شود به گنج شایگان ص ۵۲٤ و فهرست این کتابخانه ج۳) .
از او چند دیوان (مجموعه شعر) در دست است که اکثر مندرجات آنها در هجاء معاصران است و کامل‌ترین نسخه‌های این کتابخانه نسخه‌شماره (۱۰٦۸) است که‌علاوه‌برهجائیات‌دومنظومه (مثنوی)بزرگ‌داردیکی‌سفرنامهٔحج‌ودیگری حکایت‌منظوم (وتا این زمان این‌دومنظومه را در دیگرنسخ ندیدم‌ـ رجوع کنید به‌تعلیقات‌این‌نگارنده‌برفهرست۳چاپ۲ : ٦۰۵) ودرعوض‌مقدمه‌شمس‌الدین‌حکیم الهی(موجوددرنسخه‌زیر)ومقدمه‌عبدالغفارطبیب‌اصفهانی‌متخلص‌به‌قریب درچگونگی راه‌یافتن‌مشتری‌به‌مجامع‌ادبی‌ومحافل‌شاعران‌تهران‌درآن‌روزگار(موجوددرنسخه جای‌سخن) درنسخه شماره ۱۰٦۸ وجودندارد. ونیزپندنامه‌مشتری به‌فرزندخودبه شیوهٔزاکانی(که درهردونسخه جای سخن‌هست) درآن نسخه نیست .

۱۱۰

نسخه است به خط نستعلیق و ناتمام است (کاتب ناتمام‌گذارده) عناوین شنگرف قطع رقعی ۲۱×۱۳ سانتی‌متر ج تیماجی سبزرنگ باشرح‌ونیم‌شرح‌صفحات ۱۳۰ سطور ۱۱ کاغذ فرنگ سفید شماره ثبت‌قدیم ۴۴۴۷۴ جدید: ۵۲۳۸

دیوان مشتری (فارسی)

با مقدمه‌ای ازشمس‌الدین حکیم‌الهی درشرح حال میرزا مشتری .
تمام این نسخه (بجزمقدمه وپندنامه)درنسخه شماره۱۰٦۸ موجوداست(فهرست ۳- چاپ ۲: ۳۰۷)

۲۲

نسخه‌ایست بخط شکسته نستعلیق مورخ ۱۲۹۷ درصفحه ۱٦ مطلع‌مستقلی‌باعنوان (پندنامه شیخ‌الرنود)است دارای یك‌کتیبه‌وصفحات دارای جدول‌بچندقلم طلائی‌ولاجوردی عنوانها شنگرف نوشته‌شده

قطع :رقعی۱۰×۱۷ س ۰ جلدتیماج مشکی بدون مقوا صفحات ۱۸۴ سطور : ۱۲. کاغذ فرنگی ضخیم سبزروشن شماره ثبت قدیم٤٤۳۸٦ جدید ۵۱۵۰

دیوان منوچهری (فارسی)

از حکیم ابوالنجم احمدبن یعقوب دامغانی منوچهری (م-٤۳۲) .

۲٤٤

نسخه‌ایست بخط نستعلیق مورخ ۱۲٦۰ - ﻫ ، دیباجه وسرسوره‌ها وعبارات‌حواشی وجداول صفحات بشنگرف وزنگار

قطع : رحلی ۱۷ × ۲۹ سانتیمتر ، جلد : تیماج قهره‌ای دورمنگنه سندرس،صفحات ۱٦۰ ،سطور ۲۰ ،کاغذ فرنگی ، شماره ثبت قدیم : ٤٤٦۰۸ . ثبت جدید : ۵۳۷۲

۱۲۸

این‌نسخهٔ (تنهامسمطات) بخط نستعلیق محمد جعفرگلپایگانی مورخ۱۲۷۲ دارای یك سرلوحهٔ جقه‌ای وصفحات مجدول

قطع خشتی ۲۰×۱۲/۵ ج و روغنی صفحات ٤۸ سطور ۱۵ ،کاغذ فرنگی نازك (زردوآبی‌ارغوانی) شماره ثبت قدیم ٤٤٤۹۲ جدید ۵۲۵٦

دیوان المراثی (عربی)

از شیخ احمد احسائی. دوازده قصیده است درمرثیت امام حسین‌بن‌علی (ع) و به نوشته فهرست کتب مشایخ (۲ : ٤٤) ۱۱۱٤ بیت است (۱) .

آغاز: نعی‌النعی مصاب الهاشمیینا کان عاشور بالاحزان یعنینا

پایان: وصل علی‌الاطهار آل محمد و شیعتهم یا ذاالجلال وسلم

۱۹۰

نسخه‌ایست بخط زیبای نسخ عبدالرحیم‌بن محمد مورخ ۱۲۷۸ دارای‌سرلوحه‌ای زیبا وظریف در آغازوسرسوره‌هایی درآغاز قصاید بآب زرولاجورد وشنگرف و زنگار . برگها دارای جدول ومنطقه بقلمهای یاد شده ،پشت نخستین وآخرین برگ نسخه خالی از نوشته‌است ودرآغاز و انجام نسخه یك برگ اضافی وسفید موجود است، دررقم کاتب که بخط ثلث است نام شخصی را که به امرا و ایـن نسخه کتابت شده سیاه کرده‌اند و تنها القاب اوباقی است.

قطع: نیم‌خشتی ۲۵×۱۵/۵ سانتیمتر، جلد: مقوای سبز رنك‌با حاشیه طلائی‌وعطف تیماج عنابی رنك ، صفحات ۱۹۰ سطورهرصفحه ٦ کاغذ: فرنگی شکری رنگ‌وآهار مهره شده شماره ثبت قدیم ۴۴۵۵۴ جدید ۵۲۱۸.

دیوان ناصر خسرو (فارسی)

حکیم ناصرخسرو قبادیانی (م-٤۸۰).

۹۸

نسخه‌ایست بخط نستعلیق مورخ ۱۲۵۹ نخستین برك نونویس و بدون جدول و بقیه برگها مجدول است درپاره‌ای ازحواشی لغات تفسیرشده وکنار برك ۲ وصالی است .

قطع خشتی ۱۴×۲۱ ج روغنی با عطف مخمل سبز صفحات ۲۸۸ سطور ۱۹ کاغذ فرنگی سپید شماره ثبت قدیم ۴۴۴٦۲ جدید ۵۲۲٦.

---

۱ ـ مولف انوارالبدرین (ص۱۰۰) میگوید: که‌نسخه‌ای از دیوان المراثی‌احسائی را به خط فرزند اومحمدتقی دیده است.

۱٦۱

نسخه‌ایست بخط زیبای نستعلیـق و نسخ محمد خوانساری پسر آخوند ملاحسن خوش‌نویس مورخ ۱۲٦۹ دارای دوسرلوح یکی بزرك درآغاز مقدمه و دیگری کوچك‌در آغازاشعار .درآغازاین نسخه نخست سرگذشت منسوب به‌ناصرخسرو (که درنسخه دیوان چاپ تبریز نیز چاپ‌شده) موجوداست‌و۲۲ برك نسخه را فرا گرفته وپس ازآن سرگذشت ناصرخسرو به قلم تقی‌الدین حسینی صاحب عرفات العاشقین (که متضمن ترجمه رسالـه الندامه فی‌زادالقیامه‌ـهمان‌سرگذشت منسوب ـنیزهست‌و با وصایای او به‌خطاب‌به‌برادرش خاتمه می‌پذیرد)آورده شده‌است .

آغازمقدمه: چنین گوید کمترین خلق‌الله ناصرخسروبن حارث

پایان‌مقدمه: وگفتم ای ناصر درهر چیزی حیله کردی مگر در موت وهماناآورده است ازین معنی رباعی:

از قعر گل سیاه تا اوج زحل کردم همه مشکلات عالم را حل

بیرون جستم‌زبند هر مکرو حیل هربند گشاده شد مگر بند اجل

الحمدلله‌الذی له‌الملك الدائم.. وصلی‌الله علی‌سیدا لاولین

درحواشی نسخه توضیحاتی لغوی و تاریخی وضبط پاره‌ای از لغات و اسامی بخط زیبای کاتب نسخه‌آمده وازآن جمله است حاشیه صفحه اول در تحقیق مولد ناصرخسرو مورخ ۱۲۵۲ ۰ برپشت نخستین برگ‌تملك عبدالعلی میرزا معتمدالدوله عبدی(پسرفرهاد میرزا) و بریك برگ اضافی اول نسخه یادداشت وشعری ازاودیده میشود .

برگهاهمه‌دارای جداول زرین ولاجوردین‌است. لغات متن بقلم‌نسخ‌رنگین درحواشی نوشته‌وتوضیح داده شده

درپایان نسخه‌کاتب چنین رقم نموده «تم‌الکتاب الناصرالمنصور ابن‌المرحوم‌آخوند ملاحسین‌المشهور بخوشنویس وکان ذلك فی‌سنه ۱۲٦۹ مبارکه»

قطع خشتی ۱۴/۵×۲۳ تیماج قهوه‌ای صفحات ۵۷۹ سطور ۱٦ کاغذ فرنگی آهار مهره شده شماره ثبت قدیم ۴۴۵۲۵ جدید ۵۲۸۹

دیوان نظیری **(فارسی)**

از زهیری نیشابوری

۳۱۴

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ۱۰ (یا ۱۱)ازآغازو میان نسخه‌بسیارافتـاده و نیز نامرتب و مشوش است . قبل از آغاز اشعار چند یادداشت است . و از آن جمله فرمان حکومت فارس به‌نام شکراللەخان‌قاجار کشیك‌چی باشی به‌تاریخ ۱۲۵۶

قطع رقعی ۱۳×۱۹ سانتیمتر . جلد : تیماج قهوه‌ای با عطف و گوشه . صفحات ۲۲۶. سطور: ۱۵ . کاغذ : شکری شماره ثبت قدیم: ۴۴۶۷۸. ثبت‌جدید: ۵۴۴۱.

دیوان نوائی (ترکی)

امیرعلی شیرنوائی جغتائی متوفی ۹۰۶ هجری

۹۹

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ۱۲ - دارای یـك سرلوح و جـداول مذهب.تملك ابوالفضل محمود مشهور به قره چلبی زاده و اسماعیل بن علی اکبـر برپشت برك اول دیده میشود واین‌برگ‌وصالی‌شده‌است .

قطع خشتی ۱۵×۲۱ ج تیماجی قهوه‌ای روشن صفحـات . . سطور ۱۷ کاغـذ : سمرقندی شکری شماره ثبت قدیم ۴۴۴۶۳ جدید ۵۲۲۷

۲۳۵

نسخه‌ایست بخط نستعلیق سلطانعلی مشهدی صفحات مجـدول بزرو لاجورد پشت برك اضافی آغاز یادداشتی است با مهررئیس‌الکتاب دربارهٔ واگذاری این نسخه به میرزا علی‌اصغرخان صدراعظم مورخ ۱۳۱۲

قطع خشتی: اندازه: ۱۸×۲۷/۵ سانتیمتر . جلد : مخمل سبز . صفحات : ۱۰۰ . سطور ۱۴ کاغذ متن شکری رنك و حاشیه سفید شماره ثبت قدیم ۴۴۵۹۹ جدید ۵۳۶۳

دیوان وصال (فارسی)

از وصال شیرازی

۲۱۸

نسخه‌ایست بخط نستعلیق محمد کاظم‌بن محمد متخلص به ناظم مورخ ۱۲۶۱هجری عنوانها بخط زعفرانی وشنگرف وآبی تمام صفحات محشی به اشعار .

قطع : خشتی : ۱۹ × ۲۹/۵ سانتیمتر ،جلد : تیماج تهوه‌ای بدون مقوا ، صفحات: ۵۷۲ سطور : ۱۴ ،کاغذ : فرنگـی شکری رنگـ ، شماره ثبت قدیم : ۴۴۵۸۲ ، ثبت جدید : ۵۳۴٦

دیوان وفا **(فارسی)**

میرزا محمد حسین حسینی فراهانی متخلص به وفا (م-۱۲۰۹) مشتمل بر قصیده‌ای‌چند درستایش پروردگار وپیامبراسلام وامیرالمؤمنین علی (ع) و مدح فتحعلی شاه قاجار ومحمد شاه‌وناصرالدین شاه وبرخی از وزراء وشاهزادگان عصرخویش ونیزمشتمل برصورت استفتائی است راجع‌به‌عشق پسر و دختری از آخوند ملاابوالحسن طهرانی وپاسخ وی .

بنا بنوشتهٔ طرائق الحقایق وفابرادرمیرزا عیسی قائم‌مقام بزرگ و بنوشته فرهنگ‌سخنوران عم اوست .

رجوع شود به‌کتاب طرایق الحقایق۲ ص۱۱۲ و فرهنگ سخنوران ص ٦۵۰ وانجمن آرا ازگرجی وفهرست ۳ (چاپ۲) : ۵۳۳

آغاز : آغاز سخن بنام یزدان دانندهٔ راز های پنهان

پایان:زالطاف شاهنشه‌رزم‌ساز همیشه‌بوددرجهان‌سرفراز

۲۰۱

نسخه ایست بخط نستعلیق درشت دارای سه سرلوح یکی درآغاز و دیگری در آغاز قصیده‌ای درمدح محمد شاه قاجار (برگ ۱۵)وسوم درآغاز قصیده‌ای دیگر (برگ ۲۳) و۲۲سرسوره٠میان سطور جملهٔ برگها طلا افشان وحاشیه‌صفحات‌اول‌ودوم وپانزدهم وشانزدهم وبیست وسوم وبیست وچهارم دارای نقاشی‌گل وبوته بزرولاجورد وشنگرف است همه برگها مجدول ونام دیوان وسراینده وعناوین بقلم شنگرف ولاجورد برگ۱۴ و۳۳ نسخه‌آبی رنگ است و درپایان دوبرگ اضافی ویکی ازآنها مجدول است .

قطع : نیم خشتی ۲٦×۱٦ سانتیمتر جلد روغنی با عطف مشکی مندرس صفحات ۳۲، سطور ۱۴ کاغذ : فرنگی شکری رنگ شماره ثبت قدیم ۴۴۵٦۵جدید۵۳۲۹

دیوان یغما (منتخب ...) (فارسی)

انتخابی است ازهجائیات یغما (ازغزل ورباعی)

۳۱۱

این‌نسخه به‌خط نسخ اواخرقرن۱۳ یااوایل۱۴ برپشت‌نخستین برگ تملك‌علاءالدین موسوی مورخ ۱۳۱۱ وبر یك برگ اضافی آخر نسخه اشعاری در هزل.

قطع رقعی ۱۳ × ۱۹ ج تیماج قهوه‌ای‌ترنج‌دار. صفحات ۳۱۳ سطور۹ کاغذفرنگی شماره ثبت قدیم ۴۴۶۷۵ جدید ۵۴۳۸

ذخیرهٔ خوارزمشاهی (فارسی)

تألیف ابوابراهیم اسماعیل‌بن حسن حسینی گرگانی(م-۵۳۵)

(الف ، استوری۲(طب)؛ ۲۰۷نسخه‌های فارسی ۱ :۵۳۸-۵۴۳)

۲٦۴

نسخه‌ایست بخط نستعلیق سیدخان محمدبن سید مرحمت علی حسنی حسینی مورخ ۱۰۸۸ این نسخه ناتمام و دارای یك سرلوح کوچك مذهب و چند برگ نخست وصالی شده و دربرگ ۲ قسمتی از چند سطر از بین رفته.نخستین صفحات مجدول با قلم قرمز و آبی. اصلاحات وجبران سقطات باقلم دیگر درحواشی انجام یافته . درپشت برگ‌نخست نوشته:«این مجلد مشتمل‌برپنج کتاب ازده‌کتاب ذخیره ... است که باقی آن را در دومجلد فراهم‌کرده»

این نسخه درتملك طبیبی به نام محمدتقی پسر محمد ربیع کزازی بوده و اصلاحات او ونیز چندتملك ازاو درچند جای نسخه با تاریخ ۱۲۴٦ دیده میشود .کاتب نسخه در پایان رقم خویش دوبیت هندی (باخط فارسی) وپس‌ازآن این بیت فارسی راآورده:

عمرت دراز بـاد کـه تا دور مشتری ما از تو برخوریم وتو ازعمربرخوری

برپشت نخستین برگ‌کتاب دوم (ص۵۹) گواهی عرض (جزوجمع)دیده میشود.

قطع : رحلی ۲۰×۳۱ سانتیمتر ، جلد : تیماج مشکی ، صفحات : ٦٦۸،سطور: ۲۳ ،کاغذ : اصفهانی شکری ، شماره ثبت قدیم : ۴۴٦۲۸ ، ثبت جدید. ۵۳۹۲ .

۲٦۳

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ۱۱ هجری . بر هفت صفحه اول،فهرست ابواب با قلم شنگرف‌وسیاه . عنوانها نیزبشنگرف،پشت‌برگ اول چندیادداشت ومهرازجمله ازمیرزا ابوالفضل حکیم مورخ ۱۲۱۱ هجری دیده میشود .

قطع : رحلی : ۲۰×۳۱ سانتیمتر ، جلد :تیماج قرمزضربی با عطف وحاشیه‌مشکی، صفحات : ۵۲۰ ، سطور : ۲۱ ،کاغذ : اصفهانی متوسط نخودی سیر ، شماره ثبت قدیم: ۴۴۶۲۷ ، ثبت جدید : ۵۳۹۱ .

۲۲۶

این نسخه نستعلیق محمودبن میرزا احمد عمادالملك تفرشی‌است مورخ۱۳۱۹ ص ۱۹۸-۳۹۸ آثار رطوبت دارد . برگهای‌میان نسخه باقلمی دیگر است‌عناوین شنگرف‌و چند برگ وصالی دارد .

قطع رحلی ۱۷×۲۹/۵ ح تیماجی‌مشکی‌صفحات۷۳۲ سطور ۲۳ کاغذفرنگی‌شنگرف ثبت‌قدیم ۴۴۵۹۰ جدید ۵۳۷۴ .

رباعیات

منسوب به‌ابوسعید ابوالخیر باذکر آداب‌خواندن هررباعی درعنوان‌آن.

دارای۱۶رباعی .

۷

نسخه‌ایست باخط نستعلیق‌رضاقلی ادیب‌شیرازی مورخ۱۳۰۹. صفحات‌دارای‌جدول بقلمهای آب‌طلا ولاجورد ومشکی. درپشت‌نخستین برگ‌تملك معتضدالدوله مورخ به‌سال ۱۳۳۶ که‌نام خویش‌راباشیوه‌ای‌خاص‌نوشته‌دیده‌می‌شود.

قطع‌رقعی۱۰ × ۱۵ ج تیماجی مشکی رنگ باآسترتیماج (بدون مقوا) صفحات : ۱۵ سطور:٦ کاغذفرنگی شماره‌ثبت قدیم ۴۴۳۷۱جدید ۵۱۳۵ .

روضة‌الابرار **(فارسی)**

= ـ ترجمه‌نهج‌البلاغه ازعلی‌بن‌الحسن زواری

(ذریعه جلد۱۱صفحه ۲۸۵)

آغاز : بسمله الحمدلله علی نعمائه والشکر علی‌آلائه ... و بعدمخفی‌نیست که بعد ازکلام رب‌العالمین وسیدالمرسلین (ع) کلام معجز نظام امیرالمؤمنین است‌که ...

پایان : اتمام فرموده این‌کتاب بلاغت‌مآب‌را در ماه‌رجب‌المرجب که گذشته بوده‌است چهارصدسال ازهجرت سیدعالم (ص) واتمام این‌ترجمه در

اواخر ماه‌شوال... درنهصدو چهل وهفتم ازسال هجرت والحمدلله‌علی‌الاتمام. التماس‌ازمؤمنان بااحترام‌آنکه چون‌نظراندازند مترجم رابدعای خیریادآوری نمایند وخلل وزللی که‌ازروی‌نسیان وغفلت درو وقوع‌یافته باشد ازروی‌لطف وشفقت اصلاح فرمایند .

۱۹۹

نسخه‌ایست به‌خط‌نسخ مورخ ۹۵۳ هجری دارای حواشی‌است‌که‌درتوضیح برخی واژه‌ها به‌نقل‌ازکتب‌فرهنگ‌عربی . برگ اول‌وآخروصالی شده واثر رطوبت برگوشه‌بالای برگهای نیمه نخستین نسخه‌وقسمت پائین‌برگهای‌آخر کتاب‌دیده میشودبرپشت برگ اول نام کتاب ومؤلف وتاریخ تألیف وگردآوری اصل نهج‌البلاغه وتاریخ ترجمه وکتابت به قلم شکسته نستعلیق تازه‌نوشته‌شده‌است.

قطع: خشتی ۲۶×۱۸/۵ سانتی‌متر ج تیماجی مشکی صفحات ۱۰۱۸ سطور :۲۰ کاغذ: اصفهانی شکری رنگ شماره ثبت قدیم ۴۴۵۶۳ .جدید ۵۳۲۷

۲۳۹

این نسخه نسخ ونستعلیق‌حدود اوائل قرن ۱۳ دارای یك‌سرلوح. حاشیه‌ص۱– ۲ نقاشی گل‌وبوته زرین و همه‌صفحات مجدول به‌زر ولاجوردوشنگرف ومحشی‌ودارای کمند زنگار وشنگرف. عنوانهادرمتن وحاشیه بشنگرف‌است.

برچندبرگ اضافی‌اول‌وآخراین‌نسخه یادداشتها واجازات‌وانهائاتی‌که درنسخه‌ای‌از نهج‌البلاغه بوده نقل شده از جمله :گواهی قرائت و سماع شرف‌الائمه علی‌بن محمدبن حسین‌متطبب بخط وامضاء محمدبن نصربن محمدبن‌علی مورخ۵۸۷ ودیگرگواهی قرائت واجازه روایت ازهمین محمدبن ابی‌نصر به‌نام پسرش ابونصر علی‌بن محمد . ودیگراجازه روایت نهج‌البلاغه ازسید ضیاء الدین علم‌الهدی –که خود باواسطه سید ذوالفقارمحمدبن معبد حسنی ازشیخ ابوجعفرطوسی روایت میکند – به‌ابونصرعلی‌بن ابی سعدبن حسن‌بن ابی‌سعد طبیب (به‌نقل ازخط ابونصر) ۰ وهمچنین یادداشتهای دیگربه‌نقل از خط همین‌ابو نصر ازجمله شعرهایی دربارهٔ نهج‌البلاغه (۱) .

۱– که‌چنین‌آغازمیگردد

نهج‌البلاغة مشرع الفصحاء ومعشر البلغاء والعلماء
درج‌عقودعقول ارباب‌التقی فی‌درجه من‌غیرمااستثناء

قطع خشتی ۲۱ × ۲۹ سانتی‌متر . جلد: تیماج سبز باترنج وحاشیه ترنج ولچکی مذهب بالفاف درون دارای تذهیب برجسته درزمینهٔ لاجورد صفحات: ۶۲۰ . سطور: ۲۳. کاغذ فرنگی آهارمهره . شمارهٔ ثبت قدیم : ۴۴۶۳ جدید ۵۷۶۷

روضة‌الصفاء (فارسی)

تألیف محمدبن خاوندشاه (میرخواند) .

۳۴۸

نسخه‌ایست بخط نستعلیق مورخ ۱۲۷۲ هجری عنوانها بشنگرف دربرخی ازاوراق اثر رطوبت است
قطع: رحلی : ۲۱×۲۴/۵ سانتیمتر ، جلد : تیماج قهوه‌ای ترنج دار دور منگنه. صفحات: ۷۸۶. سطور : ۲۰ . کاغذ : فرنگی شماره ثبت قدیم : ۴۴۷۱۲ ثبت جدید ۵۴۷۵ .

۲۳۴

این نسخه نستعلیق فخرالدین تفرشی مورخ ۱۲۵۶ است. صفحه اول مجلدیك ودو هریك دارای یك سرلوح وحواشی گل وبوته داروبین سطورطلا افشان. همه صفحات مجدول بزرد لاجورد وشنگرف صفحات ۵۵۵ تا ۵۶۱ سفیداست عنوانهاقرمز
قطع رحلی: ۲۱×۳۱ سانتیمتر . جلد : روغنی گل وبوته دار درون گل نرگس صفحات: ۱۱۳۶ سطور : ۱۹: کاغذ : فرنگی شماره ثبت قدیم : ۴۴۵۹۸. ثبت جدید : ۵۳۶۲ .

۲۳۳

این نسخه نیز به‌قلم نستعلیق خوب فخرالدین تفرشی کوهینی است مورخ ۱۲۵۷ وباهمان تزیینات.
قطع رحلی : ۲۱/۵ × ۳۱ ساتنیمتر . جلد، روغنی مانند نسخه‌اول . صفحات: ۹۹۴ کاغذ: فرنگی آهارشده . شماره‌ثبت قدیم ۴۴۵۹۷ . جدید :۵۳۶۱ .

ریاض‌العشاق ناصری (فارسی)

از حاج مرتضی‌قلی تاجرتهرانی متخلص به‌بی نواکه‌این کتاب را بمناسبت پنجاهمین سال سلطنت ناصرالدین‌شاه نگاشته‌است.

قصائد واشعاریست درمدح پیغمبر(ص) وامیرالمؤمنین (ع) ومخمسی است باتضمین شعر حافظ .

از دیباجهٔ کتاب بدست میآید که این مؤلف در ۱۳۱۱ کتاب اعجاز الحسینی را (درقریب به هفتصد بیت) پرداخته و اینك این کتاب را به مناسبت پنجاهمین سال پادشاهی ناصرالدین شاه قاجار ترتیب داده است و درپایان دیباجه میگوید : «ارباب کمال نظر به بی‌سوادی این بنده نفرموده تصحیح بفرمایند .

چاکرو مداح آل مصطفی بی‌نوا باشد سخی مرتضی»

آغاز : بسمله ـ الحمدلله رب العالمین والصلوة والسلام ... امابعد بزضمیر الوالالباب پوشیده ومخفی نماند که این بنده عاصی شرمنده به مقتضای عشق و شوقی که داشته به فضل وعنایت ازلی ...

۱۲۴

نسخه‌ایست به‌خط نستعلیق زیبای قرن ۱۳ ه دارای یك سرلوح مذهب درنخستین برگ چندعکس الصاق گردیده که یکی ازآن دوازمرتضی‌قلی مؤلف رساله‌است ۰ عناوین شنگرف است

قطع: خشتی ۲۲ × ۱۴ ح مقوا باروکش مخمل صفحات ۲۱ سطور ۱۱ کاغذفرنگی شکری رنگ شماره‌ثبت قدیم ۴۴۴۸۸ جدید: ۵۳۵۲ .

زادالمعاد (فارسی)

از مولی محمدباقر مجلسی

۱۷۶

نسخه‌ایست به‌خط نسخ زیبا دارای‌یك سرلوح‌وچند سرسوره‌ومیان سطورص۱ ـ ۲ طلاافشان‌شده و همه‌برگها مجدول و دارای ترجمه زیرنویس به‌شنگرف است .

قطع : نیم‌خشتی ۲۴ × ۱۴ سانتی‌متر ج روغنی (داخل و خارج) صفحات ٦۹۴ سطور ۲۸ و ۲۱. کاغذ: شبیه ترمه اصفهانی شکری‌رنك شماره ثبت قدیم ۴۴۵۴۰ جدید ۵۳۰۴ .

۱۸۸

این نسخه به‌خط نسخ زیبای عبدالله‌بن محمدحسن‌ارسنجانی مورخ ۱۲۸۹ وبه‌دستور میرزا عبدالله شیرازی کتابت شده دارای سرلوح و تذهیب بین‌سطوروجداول‌آب طلائی

قطع‌نیم خشتی ۵/۲۵ × ۱۵ سانتی متر ج روغنی صفحات ۵۳۲ سطور ۱۹ کاغذ فرنگی‌آهار سهره شده‌شکری‌رنك‌شماره ثبت قدیم: ۴۴۵۵۲ جدید ۵۳۱٦.

۷۸

این نسخه به خط نسخ قرن ۱۲ (بدون رقم و تاریخ) . صفحه اول دارای یک سرلوح وص ۱و۲ دارای تذهیب بین سطور و تمام صفحات دارای جداول با آب طلا و لاجورداست. عناوین درحواشی درمیان شکل برگی است که با آب‌طلا رسم‌شده است.
قطع نیم‌خشتی۲۲ × ۱۳ج مرقش با حاشیه مذهب و عطف چرمی قرمز اندرون تیماج قرمز. دارای لفاف‌ازمخمل‌قرمز که روی‌آن کاغذضخیم کشیده‌اندصفحات ۵۸۶ سطور ۱۹ کاغذ فرنگی آهارمهره نخودی‌رنگ شماره ثبت‌قدیم ۴۴۴۲ جدید ۵۲۰۶

زبدة‌الذخائر **(فارسی)**

دررمل‌ودارای دومقاله :

مقاله اولی که (بیشتر شرح اصطلاحات و اشکال‌است) ۱۹ باب وهرباب دارای چند فصل است .

و مقاله دوم «در بعضی‌مقالات که ابناء روزگار از اهل‌علم‌کنند واکثر اصول است و چون‌کسی به‌این مقالات ماهر گردد طریق احکام بر وی گشوده گردد» دارای ۱۲ باب .

مؤلف که‌نامش در نسخه‌یادنشده، در مقاله نخست به‌شرح قواعد واصول بربری ، مغربی ، مصری، هندی و رومی دررمل وبیان‌اختلاف‌بین‌این‌روشها پرداخته است .

آغاز: بسمله ، الحمدلله‌رب‌العالمین... اما بعد این رساله‌ایست در بیان قواعد اشکال رملی‌المسمی بزبدة‌الذخائر

پایان: نقطه‌های بادی و آتشی را ببساید شمرد و نظربایدکرد که کدام طرف بیشتر است آن‌طرف که بیشترباشد غالب‌آید و این‌نوع بهتراست.

۱۳۰

نسخه‌ایست به‌خط‌نسخ‌محمدبن علی‌اصفهانی مورخ ۱۲۴۸. رقم کاتب درذیل‌نسخه کنزالاحباب (ش۱۰۱ فهرست حاضر) که با همین‌قلم‌است‌و این‌نسخه ضمیمهٔ‌آن بوده است موجود است. برپشت‌برگ نخست نوشته‌ای دیده میشود که دنبالهٔ یادداشتهای رملی آخر

نسخه کنزالاحباب است. حاشیه برگ۱۴ وصالی‌شده. عناوین در متن و حواشی باشنگرف
قطع خشتی۲۱×۱۵ ج تیماجی قرمز صفحات ۵۸ سطور ۲۰ کاغذ فرنگی شماره‌ثبت
قدیم۴۴۴۹۴جدید ۵۲۵۸ .

زینةالتواریخ (فارسی)

از محمدرضی‌بن محمدشفیع‌تبریزی مستوفی و عبدالکریم‌بن علی رضا شریف‌حسینی اشتهاردی .

در «انجام» کتاب (که به‌قلم اشتهاردی است) تاریخچهٔ تألیف‌این‌کتاب تاریخ و چگونگی مشارکت ومساهمت این دونویسنده(۱) درفراهم‌آوردن آن چنین آمده :

«برجوهریان جواهر معانی... مکشوف‌بادکه درسال...هزارودویست و هجده هجری رای جهان‌گشای خاقانی...تعلق به‌تعلیق... و تصنیف تاریخی مشتمل‌برذکر احوال انبیاءِکرام و سلاطین... قرار یافت و انجام... آن را ... برساحت احوال صدف گوهر بلاغت ... میرزا محمدرضی تبریزی مستوفی دیوان...وکمین‌بندهٔدرگاه...عبدالکریم‌بن‌علی‌رضا الشریف‌الحسین‌الاشتهاردی افتاد. حسب‌الحکم محکم شهریاری قصص‌انبیا (ع) از خلقت آدم الی بعثت

۱ـ ازگفتهٔهدایت (درروضة الصفا) برمیآیدکه عبدالرزاق بیك دنبلی نیزدرتألیف زینةالتواریخ شرکت‌داشته ، اودربارهٔ این‌کتاب می‌نویسد:

«خاقان معظم رابااو (یعنی بامیرزا رضی‌تبریزی) مکرمتی‌خاص بود واورابه‌تحریر تاریخی مأمورفرمود ومیرزاعبدالکریم وآقای عبدالرزاق‌بیك دنبلی‌را نیزدرخدمت باوی شرکت‌داد وانواع نوازشها فرمود ... بعدار مدتی مدید به‌معاونت یك‌دیگر آن تاریخ نگاشته‌مع‌هذاواقعات‌دوازده‌سال‌ازدولت خاقان... درآن‌مندرج‌است ... و بین‌الانام به‌نام میرزا عبدالکریم اشتهاردی اشتهاردارد»

(روضةالصفای‌ناصری اواخرجلد۹ درذیل‌ترجمه میرزارضی‌مستوفی‌تبریزی).

خاتم وائمه (ع)... و مبادی جلوس همایون‌خاقانی... الی‌سال‌تنخاقوی ئیل... با عباراتی مهذب چون وصال دلبندان... به‌وسیله قلم از درج فکر آن جناب در سلك بیان آمد و مآثر سلاطین ... پیشین از بدایت کیومرث تا ظهور دولت این شهریار تاجدار با احوال یازده‌ساله سلطنت... اتمام آن را چون قلم کمر برمیان بستم و خامه‌سان از سرقدم به‌شاه راه اطاعت گشادم و فصلی چند از نتیجه قریحه خامده... به‌قلم اخلاص...رقم‌زدم (وپس از یك صفحه میگوید) : و از این‌که داروغهٔ دفترخانه‌آثار، میرزا محمدصادق مروی وقایع نگار مفصل احوال در تاریخ جهان‌آرا مرقوم... ساخت پیرامن تفاصیل امورنگردیدم(۱)».

فهرست مندرجات زینةالتواریخ با اجمال از این قراراست (۲):

آغاز دربیان کیفیت آفرینش‌عالم.

گونه اول‌ازوجه اول از پیرایه اول : حالات پیغمبران پیشین تـا بعثت خاتم‌النبیین (ص) .

گونه دوم از وجه‌اول از پیرایه اول : گزارش حکایت حکما و فلاسفه قبل از بعثت (از هرمس دوم تا یحیی‌نحوی) با مقدمه‌ای در تفسیرفلسفه.

گونه اول از وجه دوم شرح‌حال و تاریخ پیغمبر اسلام و امامان شیعه (ع) و فاطمه‌زهرا (ع)

۱ـ مقصود او درمورد شرح‌حال‌فتح‌علی‌شاه‌است.اشتهاردی در «انجام»اشعاری نیز از خویش‌گنجانیده است.

۲ـ فهرست تفصیلی‌ودقیق مطالب‌کتاب را براون و ریو دقیقاً آورده‌اند.

گونهٔ دوم ازوجه دوم چهار بخش (قسم) است ودربخش ۲ـ۳ و ٤ به‌ترتیب تراجم عده‌ای ازفقها، فلاسفه ، پزشکان ومنجمان ومهندسان وشعرا وعرفا ایران وعرب تا عصرقاجار راآورده است. اینك فهرست اسامی آنان :

ابن بابوبه علی ، صدوق ، شیخ ابوجعفر طوسی ، مرتضی علم‌الهدی ، سیدرضی، محقق‌حلی، علامه‌حلی،ابن طاووس‌رضی‌الدین، شهید اول محمدبن مکی، شهدثانی زین‌الدین، شیخ بهاءالدین عاملی، مولی محمدباقر سبزواری، مجلسی، محمد صالح مازندرانی، سیدمحمدمهدی بحرالعلوم ، آقامحمد باقر بهبهانی، میرزا محمد مهدی شهید اصفهانی مشهدی ، آقامحمدعلی بهبهانی ، میرزا محمد رفیع تبریزی (برادرکهتر محمد رضی مؤلف‌کتـاب) ، میرمحمد اسماعیل اصفهانی (م ـ ۱۰۸۱) ؛ سیدعلی طباطبائی، میرزا ابوالقاسم (صاحب قوانین)، شیخ محمد جعفر (کاشف الغطاء) ، میرمحمد حسین بن‌میر عبدالباقی خاتون آبادی، شیخ محمدحسن‌سمنانی،شیخ‌محمد یوسف بحرانی، حاج محمد حسن پسرحاج محمدمعصوم قزوینی (از شاگردان آقامحمد بیدآبادی ومؤلف تحفة الخاقانیه وتحفةالرضویه)، اخوان الصفا، ابن‌سینا،فارابی، ابن مسکویه، بهمنیار، ابوالصلت مغربی (ریاضی‌دان وشاعر)،شهرستانی محمدبن‌عبدالکریم. میثم بحرانی مفیدالدین، ابن ابی‌جمهور، غزالی محمد (۱) .

محیی‌الدین‌ابن‌العربی،نجم‌الدین کبری، شهاب الدین سهروردی، خواجه نصیر طوسی، جلال دوانی، غیاث‌الدین منصور شیرازی ؛ شمس الدین محمد جفری، میرداماد . صدرا شیرازی . محمدتقی مجلسی . فیض‌کاشی . آقاحسین

---

۱ ـ دربارهٔ مذهب غزالی ، سخنی از غیاث الدین منصوری شیرازی می‌آوردکه : «بعضی ازرسائل غزالی‌مذکور است که من‌گاه سوفسطائی بوده‌ام وگاه فلسفی واز هیچ‌یك دری نگشود، تاخدا افاضه نوری بردلم‌نمودکه اطمینانم به‌عقاید اسلامیه افزود .»

خوانساری. آقاجمال خوانساری . سیدعلی خان . آقا محمد بیدآبادی (۱) . میرزا محمد نصیر طبیب . میرزا محمدعلی (ازاحفاد میرزا مظفر منجم وشاگرد آقامحمد بیدآبادی). میرزا ابوالقاسم (ازاحفادمیرمحمداسماعیل خاتون‌آبادی وشاگرد ومرید بیدآبادی وماهر درعلوم ریاضی). مولی‌علی‌نوری . میرزامحمد باقرلاهیجی (۲) (شاگرد بیدآبادی) . ملامصطفی‌قمشه‌ای (فیلسوف). ملامهدی کرمانشاهی اصفهانی (شاگرد بیدآبادی ومیرزا محمدعلی مظفر) . بشربن‌حارث حافی . بهلول‌بن‌عمرو . معروف‌کرخی . ذوالنون مصری . ابراهیم ادهم. یحیی بن‌معاذ رازی . بایزید بسطامی . شقیق بن‌ابراهیم . مالك دینار . سهل بن‌عبدالله شوشتری . جنید بغدادی. شیخ شبلی (جعفربن یونس) . حسین‌بن منصور فارسی حلاج . صفی‌الدین اردبیلی . امیر نعمةالله‌کرمانی . امیرمختوم . میرابوالقاسم فندرسکی . حارث ثقفی طبیب . نصر ثقفی (فیلسوف و طبیب عرب) . ابن‌أبی دحیۀ تمیمی (طبیب وجراح‌عرب) ابن آثال (طبیب عرب ومسیحی). ثیسا ذوق (طبیب) .

جور جیس‌بن جبریل (طبیب نیشابوری) . بختیشیوع‌بن جورجیس. جبرئیل بن‌بختیشیوع. یوحنابن ماسویه. حسنین‌بن اسحاق واسحاق ابن حسنین. یعقوب بن‌اسحاق‌کندی . ثابت بن‌قره . سنان‌بن ثابت . ابوالهیثم . فزاری محمدابراهیم ابومعشر بلخی . عبدالله بن سهل بن نوبخت . یحیی بن‌ابی منصور . ماشاءالله (میشایهودی). ابوریحان بیرونی. بنوموسی. ابن اعلم‌علی بن حسن . احمدبن ابراهیم قیروانی (طبیب) . عبدالرحمان صوفی . ابوالخیر ابن خمار . عبدالله بن‌مقفع . ابوالبرکات هةالله ملاط . عبداللطیف بن یوسف (ابن البلاد طبیب و

---

۱ ـ مؤلف، به‌مقام ارشاد بیدآبای وتوجه اوبه‌علم‌کیمیانیزاشارت دارد .

۲ ـ مؤلف می‌گوید : « دردولت جعفرخان زندچندی منصب صدارت داشت وبعد منزوی‌گردید » .

مؤلف جامع بغدادی درطب و جامع کبیر در منطق) . ابن‌البیطار . علی‌بن احمد (طبیب وشاعر ومؤلف کتاب مختار درطب جمالی) . ابن جمیع اسرائیلی . ابن صاعد. ابن‌جلجل . ابن بطلان . ابوالفرج‌بن‌هندو . ماسرجویه. هبةالله بن حسین بغدادی ملقب به‌بدیع الزمان (مهندس وشاعر) . ابن‌ماجه . کمال‌الدین یونس . ابوسهل کوهی . اسعدبن ابی‌الفتح (ازکتاب بستان الاطباء او برخی ازغرائب مندرجات آن یاد میکند) . شاناق . منکه . صالح بن بهله . محمد بن محمد حریری عشری (طبیب وفیلسوف وشاعر ومؤلف کتابهای : مجسطی ونزهةالدنیا ورساله فرق بین دهر وزمان وکفر و ایمان) . ابن فارض حموی . ابونواس . کمیت . دعبل خزاعی . متنبی . عبدالله بن‌ابی‌طالب قمی . ابوتمام طائی . ابن ابی‌الجماح بغدادی . عبداللهبن غالب اسدی . علی‌بن عبدالله بن‌عماد بصری . علی‌بن محمد علوی . علی‌بن حسین حلی (۱) . صفی الدین حلی . قاضی نظام الدین اصفهانی . حکیم سنائی . عطار . مولانا جلال الدین . شبستری . قاسم انوار . خاقانی . فردوسی انوری . سعدی . حافظ . اوحدی مراغه‌ای . نظامی گنجوی . ناصر خسرو (۱) . خیام ومولانا حسن کاشی .

پیرایهٔ دوم‌ازوجه‌اول‌ازگونه اول ـ پادشاهان قبل‌ازبعثت (ازکیومرث تا یزدگرد .

گونه دوم سلاطین بعدازاسلام وخلفاء تااول قاجاریه .

وجه دوم گونه اول (ازپیرایهٔ دوم) ازفتحعلی خان‌تا پایان زندگی آقا محمد خان .

وجه دوم‌گونه دوم‌تاریخ دوران‌فتحعلی شاه‌تا۱۲۲۰به‌ترتیب سالها.

---

۱ ـ به‌گفتهٔ مؤلف وی قصیده‌ای دارد در مدح اهل بیت (ع) که محمدبن مکی شهید اول‌برآن شرحی نگاشته .

۲ ـ مؤلف دربارهٔ رساله سرگذشت منسوب به‌ناصر خسرو وغرابت پاره‌ای ازمندرجات آن سخن می‌گوید .

انجام (بنابر نوشته دیباچه) : « در تفصیل مجملی از حالات حکما و فصحاکه درمهد این‌دولت پرورش یافته‌اند وبعضی ازاشعار ایشان» است . اما «انجام» نسخهٔجای سخن درمدح فتحعلی شاه و تاریخچهٔ تألیف‌این‌کتاب است و مؤلف (به مناسبت ذکر مدائح شاه) از دو تن از شاعران و ادیبان نامدارعصر آن‌پادشاه‌یادمیکند: یکی‌ازمیرزاعبدالوهاب معتمدالدوله‌منشی‌الممالك که‌چهل هزار تومان وام او به امرفتح علیشاه پرداخته شد ودیگر ازفتحعلی‌خان ملك‌الشعراء کاشانی که برای هربیت از شاهنشاه نامه «یك مثقال طلا از مخزن کرم شاهنشاه ... صله یافت» . انجام چنین آغاز میگردد:

«دراتمام انجام این‌کتاب مستطاب جبین نیاز برخاك ضراعت نهاده به ستایش شاهنشاه ... زبان گشاده است ..»

دردیگر نسخه های این‌کتابخانه «انجام» وجود ندارد وریو که سه‌نسخه‌از این‌کتاب بافهرست دقیق مندرجات آن یاد میکند، به«انجام»کتاب ومندرجات آن اشارتی ندارد و همچنین استوری وبراون (براون درفهرست عناوین‌کتاب از«انجام» یادکرده اما درباره مطالب آن سخن‌نمیگوید) . به‌نظر میرسدمؤلفان این‌تاریخ، انجام‌کتاب راآن‌گونه‌که دردیباچه وعده داده‌اند ، ننوشته‌اند .

در مورد سال پایان تألیف نکته‌ای جای دقت است زیرا عناوین سنوات (دراین نسخه)تا ۱۲۲۰ رسیده امادرپاره‌ای از نوشته های اواخرکتاب (پیش‌از انجام)سخن‌به‌وقایع‌سال ۱۲۲۵ نیزرسیده است :

«نزهت سرای ایران‌که بعد از انقراض دولت علیه صفویه از ترکتازی سلاطین جورویران‌گشته بود درمدت پانزده سال سلطنت ازمعماری نصفت و وعدالتش ... برجنت سرای بهشت ، پشت پا میزند ...»

ونیز درهمین صفحه‌آمده : « یکی ازخصائص این برازندهٔ سلطنت ... کثرت اولاد ذکور است. امروزکه چهل سال ازعمر همایونش میگذرد صد گوهرشاهوار ازصلب مطهرش زیب مسند ...اند».

مطابق این‌دوعبارت، تألیف کتاب در ۱۲۲۵(که پانزدهمین سال سلطنت فتحعلی‌شاه وچهلمین سال عمراوست)ادامه داشته‌است .

درچند صفحه پیش‌ازاین درزیرعنوان : « شبیخون آوردن سپاه روسی با مصطفی خان طالش به قلعه لنکران و کیفیت وقایع آن داستان » چنین آمده :

« اسماعیل بیك غلام را با ده هزار سوار جرار نیزه‌گذار ... مأمور به آذربایجان ورکاب شاهزاده ... فرمودند در اول محرم ... یکهزارودویست و بیست‌وهشت، سردار عهد شکن روسی با شش هزار سالدات امداد مصطفی‌خان را ... عزیمت »

ا . ستوری ۱ :۱۴۷ فهرست براون :۱۰۱ فهرست نسخه‌های فارسی ٦ : ٤١٧٥ـ٤١٧٦ وتاریخ تذکره‌های فارسی۲ : ٦٥٠

آغاز: اول دفتر به‌نام ایزد دانا .

پایان: ملك جهانت درنگین و نگین دولتت دریمین بادبرب‌العباد .

۳۴۵

نسخه‌ایست به قلم نسخ ملاآقاباباشهمیرزائی پسرملامحمدمهدی مورخ۱۲۷۳(۱). این مجلد ودو مجلد دیگر این‌کتاب (که با همین قلم است) برای بهاءالدوله‌بهمن میرزا پسرفتحعلی‌شاه نوشته‌شده وجزء کتابخانه او بوده است و بـر پشت نخستین بـرگ هرسه نسخه ،گواهی استکتاب نسخه در اصفهان یا تهران وضبط درکتابخانه بهمن میرزا ومهر مربع او با سجع : « لقب بهاءالدوله بهمن میرزا ابن ظل یزدان است» دیده میشود. بر یك برگ اضافی اول‌وآخریادداشتهائی‌است که‌نام‌نویسنده‌آن‌سیاه‌شده. این نسخه شامل پیرایهٔ یکم‌کتاب زینةالتواریخ است . عناوین شنگرف

قطع رحلی ۱۹×۳۱ ج تیماجی سبز دارای ترنج ونیم ترنج (با نقاشی‌گل و بوته برجسته) صفحات ٦۹٦ سطور ۲۹ کاغذ فرنگی‌آهار مهره شماره ثبت قدیم ۴۴۷۰۹ جدید ۵۴۷۲

۱ـ قسمت‌آخرکتاب(جلد۳)تاریخ ۱۲۷۲ دارد ودیگر تاریخهای موجود دردو مجلد اـ ۱۲۷۲:۲ است.

۳۴۶

این نسخه باهمان خط و مشخصات نسخه بالا: قسمت نخست از پیرایهٔ دوم است درتاریخ سلاطین قبل از اسلام و پس از اسلام تا پایان آق قویونلو (= گونه اول و قسمتی ازگونه دوم وجه اول ازپیرایه دوم) . کاتب در پایان چنین رقم دارد : « تمت کتابت جلد ثانی زینة التواریخ حسب الفرمان ... بهاءالدوله العالیه ... چون در استکتاب تواریخ و ابتیاع آن مساعی جمیله مبذول میدارد لهذا این قلیل البضاعه ... حال مدت پنج سال است سفراً وحضراً ولیلا ونهاراً به کتابت تواریخ اشتغال دارم ... سنهٔ ۱۲۷۳»

قطع رحلی ۱۹ × ۳۰/۵ ج تیماج سبز (مانند نسخه بالا) صفحات ۶۹۶ سطور ۲۹ شماره ثبت قدیم ۴۴۷۱۰ جدید ۵۴۷۳ .

۳۴۷

این نسخه (با همان خط ومشخصات دونسخه قبل) است مورخ ۱۲۷۲ .قسمت دوم مجلد دوم است تا پایان کتاب شامل تاریخ دولت صفویه تا اول قاجاریه وآغاز پادشاهی فتحعلیشاه وازآغاز سلطنت او تاسال ۱۲۲۰ (یا ۱۲۲۵) وخاتمه (= بقیه وجه اول از پیرایه دوم و تمام وجه دوم و انجام کتاب) . کاتب نسخه در پایان این مجلد چنین رقم دارد :

« چون که کتاب تاریخ در دارالسلطنه اصفهان استکتاب شده و اواخرش ناتمام بود بحسب الفرمان قضا جریان نواب اشرف ... بهاءالدوله ... به این بنده فرمایش فرمود تا آن را به اتمام رسانیدم ... فی سنه ۱۲۷۲»

قطع رحلی ۱۹ × ۳۰/۵ صفحات ۴۹۹ سطور ۲۵ شماره ثبت قدیم ۴۴۷۱۱ جدید ۵۴۷۴ .

زينة المجالس (فارسی)

ازمجدالدین محمد حسینی مجدی. (فهرست نسخه‌های فارسی ٦: ٤١٧٧)

۲۲۰

نسخه‌ایست به خط نسخ قرن ۱۳ .صفحات مجدول با شنگرف وزنگار . کنارچندبرگ نخست ویك برگ میان نسخه وصالی شده و به نوشته‌ها آسیب نرسیده . این نسخه ناتمام است . عناوین شنگرف

قطع رحلی ۱۹ × ۲۹ ج تیماجی مشکی رنگ صفحات ۴۴۸ سطور ۲۴ کاغذ فرنگی نخودی رنگ شماره ثبت قدیم ۴۴۵۸۴ جدید ۵۳۴۸

سبحة‌الابرار **(فارسی)**

از نورالدین عبدالرحمن جامی .

۳٦

نسخه ایست به قلم‌نستعلیق میرزا آقا مورخ ۱۲٦٦ دارای یك سرلوح وتذهیب بین سطوروحواشی ص ۱-۲ وجداول با قلم‌آب طلا ولاجورد وشنگرف درتمام صفحات . عناوین شنگرف . بر یك برگ‌اضافی‌آخرنسخه اشعاری با قلم جوهرآبی ازمثنوی مولوی نقل شده است .

قطع : ۱۱×۱۸ . س جلدتیماج قرمز شماره صفحه ۲۲٦سطر:۱۳ ، کاغذ :فرنگی آهار مهره شماره دفتر ثبت قدیم۴۴۴۰۰ جدید۵۱٦۴

السراج‌المنیر **(فارسی)**

از محمد شریف پسرشمس‌الدین .

رجوع شود به جلد ٦: ۱۹۱و۲:۳۳۸ و ۱۰ :۲۲و۴۲۰ .

۲۰

نسخه‌ایست‌بخط شکسته‌نستعلیق‌حبیب‌الله مورخ۱۲۹۱ دارای‌یك کتیبه‌بزرك.حاشیه ص۱-۲مذهب‌دیگرصفحات‌مجدول با شنگرف ولابلای سطور طلاافشان .

قطع رقعی ۱۰×۱٦ س جلد روغنی ، .صفحات:۱۵۲سطر : ۹ کاغذ فرنگی‌آهاردار شماره‌ثبت قدیم۴۴۳۸۴ جدید ۵ ۱۴۸ .

۴۹

این نسخه‌بخط نستعلیق مورخ ۱۲۳۸ عنوانها با شنگرف صفحه اول تاصفحه ٦۳ دارای جدول ومنطقه با شنگرف ولاجورداست

قطع‌رقعی۱۲ × ۱۹ ج‌تیماج‌مشکی(بدون مقوا) عطف وجودش‌واندرون‌تیماج قرمز، شماره صفحه ۲۲۰،سطر:۱۱، کاغذ فرنگی شماره دفترثبت۴۴۴۱۳ جدید ۵۱۷۷ .

سرداریه **(فارسی)**

از میرزا ابوالحسن‌یغما جندقی (م-۱۲۷٦)

آغاز: بجز ارواح مکرم که زدیوان ازل
بخداوندیشان خط غـلامی دادم

پایان: رایم بروش سپرد هنجار دگر
سبکم بسخن سرود گفتار دگر
بعد ازمن وعهدمن واین گشت وگذار
میدان دگر باید و سردار دگر

٦

نسخه‌ایست بخط زیبای نستعلیق پشت برك اول نام «سلطان عبدالمجید میرزا ناصرالدوله» به‌چشم‌میخورد ونامه‌ای بـامهری به نقش «ابراهیم۱۲۸۵» ضمیمه نسخه‌است ونویسنده نامه میگوید: نسخه دیوان سردار را از جندق فراهم آورده وبرای‌حضرت والا (همان سلطان عبدالمجید میرزا ناصرالدوله) فرستاده.درباره‌ر کاکت برخی از اشعار نسخه نیزسخن گفته. در ابتداء ودرپایان نسخه صفحات سفید موجود است.

قطع رقعی ۱۳×۱۰/۵ ح تیماجی قرمز با عطف سبز صفحات ۴۳ سطور ۱۰ کاغذ فرنگی سفید بشماره ثبت قدیم ۴۴۳۷۰ ، جدید ۵۱۳۴ .

سرورالمؤمنین (فارسی)

ازاحمدبن‌محمدحسینی اردکانی. ترجمه‌محبوب القلوب قطب الدین اشکوری لاهیجی(قرن۱۱) است‌در تاریخ‌حکماوفلاسفه ازباستان تاعصرمؤلف باافزوده‌ها و تصرفاتی ازمترجم

مترجم درپایان کتاب ترجمه خویش را باتفصیل آورده است.

مترجم، تاریخ زندگی امیرالمؤمنین‌علی(ع) را نیز در ده مجلدباهمین‌نام سرورالمؤمنین تالیف کرده است . (ذریعه۱۲: ۱۷٦)

۲٦۸

نسخه‌ایست بخط نستعلیق مورخ ۱۲۳۳هجری. بعضی اسامی وبالای بعضی‌عبارت خطی بشنگرف کشیده شده .

قطع : رحلی ۲۰/۵×۳۱ سانتیمتر ۰ جلد : تیماج قرمز باترنج زرین ۰ صفحات : ٦۵۰. سطور : ۲۳ ، کاغذ : فرنگی سفید آهار مهره‌دار . شمارهٔ ثبت قدیم : ۴۴٦۳۲ . ثبت جدید : ۵۳۹۵ .

سفرنامه بلوچستان **(فارسی)**

یادداشتهای روزانه سفر نصرة الدوله فرمانفرما از کرمان به بمپور بلوچستان وبازگشت به کرمان (از ۱۹ محرم ۱۲۹٦ تا ۱۷ ربیع ۲ همان سال). وی نام و تعداد منازل سفر خودرا در رفتن و بازگشتن یاد میکند و به شرح اوضاع و احوال اقتصادی وکشاورزی واجتماعی منازل وروستاهای میان راه می پردازد . ومنزل اول (درآغاز سفر) ماهان ومنزل هیجدهم بمپور است وبه هنگام بازگشت (از راه رودبار) منزل اول قاسم آباد (دو فرسخی بمپور) ومنزل بیست ویکم براین است (به هنگام رفتن به بمپور، براین منزل سوم بوده است). نصرة الدوله یادداشتهای نه روز توقف خویش دربمپور را به ترتیب روزها نوشته و اوضاع اقتصادی و اجتماعی آن جارا به دقت ثبت کرده است وپس ازپایان یادداشتهای بمپور (درآغاز یادداشتهای بازگشت) می نویسد : «مراجعت ازبمپور که به سلامتی وجود مسعود مبارك حضرت ظل اللهی ازراه رودبار منزل به منزل می پیماید و تفصیلات این راه را محض استعلام اولیای دولت ... مشروحا می نگارد». نسخه ای دیگر از این سفرنامه در کتابخانه ملی باشماره ۴۳۰

رجوع شود به فهرست نسخه‌های فارسی ٦ : ۴۰۰۵

۳۲۲

نسخه ایست به قلم نستعلیق آمیخته با شکسته ازقرن ۱۳ . درحواشی برخی ازصفحات یادداشتها وتعلیقاتی است بامداد از ناصرالدوله فیروز (اهدا کنندهٔ این مجموعه) .عناوین

قطع خشتی ۱٦/۵×۱۱ ج کالینکور مشکی عطف وگوشه تیماج قرمز صفحات ۱۷٦ سطور ۱۳ کاغذ رنگی سفید شماره ثبت قدیم ۴۴٦۸٦ جدید ۵۴۴۹ .

سفرنامه رضاقلی میرزا **(فارسی)**

یادداشتهای سفر رضاقلی میرزا پسر حسینعلی میرزا فرمانفرما به انگلستان (پس ازدرگذشت فتح علی شاه) است ودر مقدمهٔ آن به اختصار شرح وقایع پس از

درگذشت فتح‌علی‌شاه و جلوس موقت ظل‌السلطان تا ورود محمدشاه به طهران و آغاز سلطنت او و نیز شمه‌ای از وقایع شیراز.

رضاقلی میرزا در این سفرنامه به پاره‌ای از نکات و مسائل مهم توجه کرده و دربارهٔ آنها شرح داده و از آن جمله: از کتابخانه‌ها و نسخه‌های نفیس فارسی و عربی و نیز دیگر آثار هنری و صنایع قرن ۱۹ که دیده است یاد میکند و به وصف آنها میپردازد (از جمله کتابخانه سر گور اوزلی و کتابخانه وزارت هندوستان).

این کتاب به سال ۱۳٤٦ به کوشش اصغر فرمافرمایی قاجار در شمار انتشارات دانشگاه تهران به‌چاپ رسیده‌است.

رجوع شود به فهرست نسخه‌های فارسی ٦: ٤٠٠١-٤٠٠٢ و مقدمه فرمانفرمایی و یادداشت های موجود در آخر نسخهٔ حاضر.

۳۰۱

نسخه ایست به خط نستعلیق تحریری محمد مهدی آقا پسر محمد هادی شیرازی مورخ ۱۳۲۱ رونویس از نسخه میرزا مصطفی. کاتب نسخه، حواشی توضیحی و اصلاحی میرزا مصطفی را نقل کرده و از آن جمله در کنار آخرین صفحه کتاب این حاشیه نقل شده: «دوشنبه بیست و هشتم شهر رجب سنه ۱۳۱۱ - این نسخه سفر نامه مرحوم رضاقلی میرزا نایب الایاله ولد مرحوم حسین‌علی میرزا فرمان فرمای مملکت فارس .. از روی نسخه ای که به‌خط مرحوم رضاقلی میرزا می‌بود طابق‌النعل بالنعل سوای اینکه در بعضی عبارات که .. املاء درست نبود تغییر داد و مابقی را .. تا آخر صفحه کتاب که منتهی می‌شود به عبارت «و یوم چهارشنبه ششم رمضان المبارک» حقیر سراپا تقصیر ابن رحمت پناه حاج میرزا محمدرضا حکیم الهی ... مصطفی شیرازی استنساخ نمودم. دیگر از یوم چهارشنبه ششم را نمی‌دانم مرحوم روزنامه نگار ننوشته یا اینکه از کتاب افتاده است. غرض این است که.. خط آن مرحوم تا همین ختم بود. غرض این است که ... می‌توان فهمید که قطع نظر از پاره‌ای مسائل علمی و پاره‌ای مطایبات رسمی و کذلک به‌واسطه بی‌بهره بودن از نکات علمی جدید و طبیعی .. شخص آن مرحوم طالب و جاهد بوده است که در این سفر مطالب را کماهو الواقع فهمیده و نوشته باشد غرض این است که درچند روزنامه ...که تا به حال به‌نظر رسید چنین کتابی مشتمل برجمیع مراتب سیر و سیاحت ندیدم... هزار حیف که ناتمام است ... مصطفی الشیرازی سنه ۱۳۱۱».

کاتب نسخه حاضر در رقم خویش می‌گوید «حسب الفرموده جناب مستطاب عمدة العلماء ... حاج میرزا سیدعلی مهذب الدوله متولی ومدرس مدرسه منصوریه ... باهزار بدبختی وپریشانی ودردهای ناگهانی استنساخ نمود .»

درذیل‌رقم کاتب‌نیز یادداشتی است دربارهٔ این سفرنامه‌واین که‌نسخه اصل‌آن مدتی درنزد فصیح‌الملك شوریده بوده و او ازمهذب الدوله به‌امانت‌گرفته بوده است .

قطع خشتی ۱۶×۲۱ ج مقوای زردبا خالهای سیاه وعطف وحواشی تیماج مشکی کاغذ فرنگی آهار مهره شده شکری‌رنگ صفحات ۳۳۰ سطور ۱۶ شماره ثبت قدیم ۴۴۶۶۵ جدید ۵۴۲۸ .

سیرالمتاخرین (فارسی)

تألیف غلامحسین بن هدایت علیخان بن سید علیم الله (در۱۱۵۹) درتاریخ هند و پادشاهان تیموری تا اکبر شاه. این تاریخ چندباردرهندولاهور به چاپ رسیده است .

ا . ستوری ۱ : ۶۳۵ وفهرست مشار: ۹۹۱ :

۳۶۲

نسخه ایست بخط نستعلیق قرن ۱۳ صفحات مجدول به‌قلم شنگرف وآبی عنوانها وجدول هایی دربعضی ازصفحات بشنگرف .

قطع : رحلی : ۳۶/۵×۲۳/۵ سانتیمتر . جلد تیماج قهوه‌ای صفحات ۵۲۴ سطور ۲۷ . کاغذ فرنگی ضخیم . شماره ثبت قدیم : ۴۴۷۳۸ . ثبت جدید : ۴۵۸۹ .

سی‌فصل (فارسی)

ازحاج محمدکریم خان‌کرمانی درپاسخ سی‌پرسش (۱) میرزا محمدباقر

(۱) درپاسخ سئوال ۲۷ (که سائل می‌پرسد: می‌گویند فرموده‌اید اطاعت سلطان واجب است مثل نماز وروزه) حاج محمدکریم خان ازسیدعلی محمد شیرازی نیز یاد میکند . عبارت حاج‌کریم خان درجواب سئوال ۲۷ چنین آغاز می‌گردد :

«درجواب ازمسئله بیست وهفتم‌که اطاعت سلطان باشد بلی‌این قول‌من است همیشه دردرسها وموعظتها وکتابها بیان‌کرده‌ام وبازاینجاهم به‌اختصار می‌گویم که خداوندحکیم به مشیت نافذهٔ خودعالمی راخلق‌کرده ازروی حکمت به طوری‌که درارشادالعوام نوشته‌ام وازوضع حکیم تقدیم دولتی بردولتی وتأخیر دولتی ازدولتی ... تاظهور دوازدهمی ائمه(ع) که حجة‌بن‌الحسن‌باشد وشخصی است معین نه‌میرزا علی محمد تاجر زاده شیرازی ونه‌غیر او ... و پیش ازاو ایـام این دولتهـا ست وخدا خواسته است که ترتیب حکمت چنین باشد... مکابره ومخالفت بااین‌سلاطین‌مکابره‌باخداست واگرجمیع‌روی‌زمین‌برایشان خروج کنند همه‌کشته می‌شوند واین سلاطین غالب می‌آیند . مخالفت باایشان خود را به‌دست خود هلاك‌کردن است‌وحرام است» .

قمی اصفهـانی (فهرست سئوالهـا در فهرست‌کتب مشایخ ۲ : ۱۸۸ - ۱۹۱) آورده شده است) .

این رساله در۱۲٦۹ نوشته شده‌ودر ۱۳٦۸ درکرمان وپیش درآن‌دربمبئی به‌چاپ رسیده است .

آغاز: الحمد لله رب‌العالمین ... چنین‌گوید بندهٔ اثیم ...که چون رسید نوشته‌ای ازمخدوم

پایان: اگر مفصل خواهید به آنهـا رجوع‌کنید مانند ارشاد الطالبین و هدایة الطالبین ورساله چهار معاملهٔ سلوك ورساله اخلاق وغیر آنها وبهمین‌جا ختم می‌نمائیم .

۱۰۷

نسخه ایست به‌قلم نسخ مورخ ۱۲۸۳ . درپایان نسخه تاریخ تألیف رساله «هزار ودویست» یادشده‌وبدون شك غلط‌کاتب است .

قطع نیم خشتی۱۳ × ۲۱/۵ج تیماج قرمزیك‌لاصفحات ۸۲ سطور ۱۷ کاغذ فرنگی شکری رنگ شماره ثبت قدیم ۴۴۴۷۱ جدید ۵۲۳۵ .

شاهنامه **(فارسی)**

از حکیم ابوالقاسم فردوسی .

۲۷۳

نسخه‌ایست به‌خط‌نستعلیق یحیی‌بن‌اسرائیل مورخ۱۰۰۱ هـ صفحه‌اول دارای‌کتیبه مرصع ومذهب. عنوانها بشنگرف صفحات مجدول به زر و لاجورد . چندبرگ آخر نسخه وصالی شده اما بسطور آسیب نرسیده است .

قطع: رحلی ۲۱/۵×۳۲/۵ سانتیمتر.جلد: تیماج‌قرمزباترنج‌و حاشیه‌منگنه صفحات: ٦۱۰ . سطور : ۲۵ (۴ستونی) کاغذ : اصفهانی ضخیم . شماره ثبت قدیم۴۴٦۳۷ . جدید : ۵۴۰۰ .

شرح حال شیخ احسائی **(فارسی)**

سرگذشت شیـخ احمد احسائـی (م. ۱۳٤۱) است به قلم او . وی بـه

خواهش پسرش محمدتقی تاریخچهٔ زندگی خودرا از ابتداء دوران کودکی و تحصیلات وپاره‌ای از وقایع و رؤیاهای خویش را نگاشته است . ترجمه بین سطور بقلم محمد حسین بن محمد ابراهیم قاجار کرمانی (کاتب‌نسخه)است .

آغاز: بسم الله الرحمن الرحیم . الحمدلله رب العالمین و بعد فیقول العبدالمسکین‌احمدبن زین‌الدین‌بن ابراهیم بن‌صقربن ابراهیم‌بن داغر غفرالله‌لهم اجمعین ابن رمضان بن راشدبن وهیم‌بن شمردخ‌بن صقرکبیر طائفة‌المهاشیر

(ترجمه بین سطور) حمد ازبرای پروردگارعالمین وبعد پس میگویدبنده مسکین احمد پسر زین‌الدین پسر ابراهیم پسرصقر پسرابراهیم پسرداغربیامرزد خدا ایشان را جمیعاً پسررمضان پسرراشد پسروهیم پسر شمردخ آل صقربزرگ طایفه‌ای بود مشهور به مهاشیر

پایان: وکان من جملة من خرج معهم عبدالله‌الغویدری فقتل من جملة من قتل فختم‌له بالشهاده فی الدفاع عن المؤمنین والحاصل ان من الاموالغریبه تعبیرما ذکرت من الرؤیاالتی‌تقدم ذکرهافانه ممالایحسن بیانه خصوصاً للجهال والحساد واما انافان افتریته فعلی اجرامی تمت الکتاب المستطاب .

(ترجمه بین سطور) و از جمله کسانـی‌کـه بیرون رفت با ایشان عبدالله غویدری بود وکشته شد درجمله شهدا و ختم‌امراو به‌شهادت شد در دفع شراز مؤمنین وحاصل این است‌که ازجمله امورغریبه خوابهایی است‌که ذکرکردم و گذشت ذکرآنها بدرستی که خوب نیست بیان آن خاصه به جهت جاهلین و حاسدین واما من اگر افتراگفتم برمن بادگناه من .

۲۰۳

نسخه‌ایست بخط‌نستعلیق‌زیبای‌محمد حسین‌بن محمدرحیم قاجارکرمانی‌مورخ۱۳۰۶.
ترجمه بین سطور با قلم قرمز همین نویسنده است .

قطع : رقعی ۱۱×۱۶ ح تیماجی قرمز (بدون مقوا) صفحات ۴۶ سطور ۱۴ کاغذ رنگی شماره ثبت قدیم ۴۴۳۸۷ جدید ۵۱۵۱

شرح دیوان امیرالمؤمنین (فارسی)

= فواتح‌سبعه: مقدمه شرح دیوان علی (ع) ازحسین‌بن معین‌الدین میبدی (متوفی در۹۱۱)

۱۱

نسخه‌ایست بخط نستعلیق محمدرضا فیروزآبادی مورخ ۱۰۶۱ ـ هـ ۰ عنوانها در کنار صفحات بقلم ثلث. صفحات‌دارای‌جدول ومنطقه بچند قلم طلائی ولاجوردی. این‌نسخه ناقص است وقسمتی ازدیباجه رانداردِ ۰

قطع رقعی ۱۵×۹ ح تیماجی قرمز صفحات ۲۷ سطور چلیپا کاغذ بخارائی شماره‌ثبت قدیم ۴۴۳۷۵ جدید ۵۱۳۹

۴۷

نسخه‌ای دیگر است از مقدمهٔ میبدی (=فواتح) بخط نسخ اوحدبن سیدی محمد نصرالله العطایی مورخ ۱۰۱۶ عنوانها با شنگرف نوشته شده پشت صفحهٔ اصل دومهر بیضی شکل مشاهده میشود که سجع آن (یا ابا عبدالله) وپشت صفحه آخر اشعاری پراکنده است واز آن جمله این بیت:

مردعاقل‌میکند تعمیر دلهای خراب من که‌تعمیر عمارت میکنم دیوانه‌ام

در اول اشعار فارسی‌که در دیباجه (پیش‌از فاتحهٔ اولی) آمده (س) ودر اول ابیات عربی دیباجه (ض) با شنگرف نوشته . کاتب درپایان نسخه باقلم‌قرمز چنین رقم دارد:

ست و عشروالف الهجریه . اوحدبن سیدی محمد نصرالله العطائی نوشته وبه این شکسته بسته‌منتظر فاتحه هست خدای او خشنود بادکه به اخلاص‌بخواند آمین یارب‌العالمین .

قطع : رقعی ۰×۱۷س ، جلد تیماج قرمز ، صفحات : ۱۹۹ ، سطر ، ۲۳ : کاغذ: اصفهانی شکری رنگ شماره ثبت دفتر ۴۴۴۱۱ . جدید ۵۱۷۵

شرح‌شافیه (فارسی)

شرح شافیه ابن‌حاجب ازجاربردی .

۲۱

نسخه‌ایست بخط نسخ محمدنبی بن‌محمد سلمان گلپایگانی مورخ ۱۰۸۲ . این نسخه صفحاتی‌را از اول نداردو برکنار بیشتر صفحات اول حاشیه‌هایی بانشان مطهروغیره دارد صفحه‌آخر وصالی شده .

قطع رقعی ۱۱×۱۶/۵س جلد روغنی. صفحه ۵۲۶ سطر: ۱۶. کاغذ اصفهانی شماره ثبت قدیم ۴۴۴۰۰ جدید ۵۱۰۰.

شرح عهدنامه علی(ع) (فارسی)

ازمولی محمدصالح بن حاج محمدباقرقزوینی روغنی. دراین شرح شواهدی به‌شعر ونثر وازدیگر سخنان امام آمده با ترجمهٔ آن درحاشیه باخط همین کاتب. مؤلف ازحکایات وواقعات تاریخی نیز گواهی می‌آورد و دراواخر کتاب از کلیله‌ودمنه یادمیکند وداستانی ازآن‌میاورد که ۶ صفحه‌رافراگرفته. هم‌دراواخر کتاب که سخن ازانصاف درحال‌خشم میرود ـ چنین گوید:

«ودراین عهد مرحوم حبیب‌اللهصدر به‌این صفت وصفت‌تواضع آراسته‌بود بلکه گوی ازمیدان شرف‌الدین انوشیروان وزیر صاحب نفثةالمصدور بربود».

مولی صالح پیش‌ازآغاز شرح دومقدمه دارد : ۱ـ شرح‌حال مالك ۲ـ سخنی دربارهٔ نصب‌حاکم وروابط بین‌حاکم وسلطان .

رجوع شود به فهرست سپهسالار جلداول ص ۴۲۱ ذریعه : ۳۷۴

آغاز: سپاس وثناخداوندی‌را رواست که‌ذاتش از وصمت‌فنا وزوال‌معرا است وعظمت وکبریا پادشاهی راسزاست که ساحت ملکش ازعوارض‌فساد واختلال مبرا وبعد به‌عرض‌نواب کامیاب اشرف‌اقدس اعلی‌میرساند که این‌حقیر داعی دوام دولت قاهره‌محمدصالح ولد محمدباقرقزوینی دراین ایام که‌بمطالعه ومباحثه‌اشتغال داشت وجمعی‌ازاین‌ضعیف استفادت‌می‌نمودند ازآن‌جمله‌مباحثه کتاب‌نهج‌البلاغه‌بود...سیدرضی...ازکلام‌آن‌حضرت‌جمع‌نموده..علماءسابق از مخالف‌وموافق برصحت آن متفق الکلمه‌اند .. . این‌داعی‌را وقت‌مباحثهٔ کتاب شریف‌همه‌وقت به‌خاطرمیرسید که‌این‌حکمتهاء لطیفه ... چه‌درخور ولایق‌است که به‌عبارتی مهذب وبیانی‌نیکو به‌سمع‌شریف نواب اقدس .. برسد تصمیم‌عزیمت نمود که بعضی ازآن عهدنامه‌هارا ترجمه‌وتقریر لایق نماید وعهد نامه‌ای که‌آن حضرت به‌مالك اشترنوشته ... حاوی‌تر ومبسوط ترآنهابود.. وآن‌رابیانی‌واضح

وتقریری لایق کردم بی‌تکلف استعارات وتصنع عبارات(۱).

پایان : شتافتن نفس توبسوی هوای خود یعنی اگر برفرمان من سبقت کنی تراعذری نباشد بعدازاتمام حجت ومن هذاالعهد وهو آخره وانااسال الله‌سعة رحمته... اناالیه راغبون والسلام علی رسول‌الله(ص)

۲۷

نسخه‌ایست بخط نستعلیق میرعماد. صفحه‌اول دارای کتیبه‌بزرگ و مذهب ومرصع است همه‌صفحات دارای جدول باچندقلم طلائی عنوانها بارنك زعفرانی جملات‌عربی‌باخط نسخ وشنگرف نوشته‌شده. در آغاز مختصر شرح احوالات مالك‌اشتر .

پشت صفحه اول یادداشتهائی‌است و ازآن‌جمله : «این نسخه عهدنامه حضرت شاه ولایت اروا‌حنافداه که‌به‌شهادت ارباب خطوطخطمرحوم میرعماد علیه‌الرحمه‌است جهت تقدیم حضور کرامت‌ظهور اتابك اعظم روحی‌فداه فرج‌الله‌طباطبائی»

قطع رقعی ۱۰×۱۷/۵ جلدتیماج قهوه‌ای‌صفحات ۲۰۲ سطر: ۱۲ کاغذدولت‌آبادی افشان شماره ثبت قدیم ۴۴۳۹۱ . جدید :۵۱۵۵

شرح عهدنامه علی(ع) **(فارسی)**

این ترجمه برای«ابوالفتح سلطان ابراهیم میرزا » تدوین گردیده با این شیوه که‌پس‌ازیك بندازعهدنامه‌ترجمه فارسی آن‌بند وسپس‌شرح وتوضیح است. در دیباجه آمده : «وقتی اتفاق افتاد که‌کلام بلاغت... ومعجزنما تالی‌کلام خدا یعنی نهج‌البلاغه حضرت امیرالمؤمنین ... درنظر بود واین کمینه به تأمل معانیش که‌مفتاح‌سعادت ابدست قفل غفلت ازدل می‌گشوددراثناء تصفح‌اوراق آن ثانی المثانی ... نظررا گذرواقع شدبرعهدنامه ..به‌خاطر کسیراین حقیررسید آن عهدنامه مبارك‌را به‌حسب مقتضی وقت بر سبیل اختصارشرح فارسی‌نوشته تحفه سدهٔ‌سنیه آن‌حضرت‌سازد » .

۱ـ محمدصالح‌روغنی‌منتخبی ازکلمات قصار امیرالمومنین‌علی(ع) را شرح‌وترجمه کرده ونسخه‌ای‌ازآن‌بانام حکمت اسلام دراین کتابخانه (درمجموعه آقای‌سلطان‌القرائی) موجوداست .

آغاز : بسمله حمد بی‌انتهاء حاکمی راسزد که معموری شهرستان کاینات بموجب فرمان لازم‌الاذعان اوست‌وشکر بیرون‌ازحیزاحصاعادلی‌را شاید

پایان : و این کمینه دعاگویان درحق‌نواب‌شاهزاده عالم‌وعالمیان‌لازال ملکه مزیناً بالعدل والاحسان‌یمن دعاء حضرت‌را که بی‌شك قرین اجابت‌است خاتمه سخن میگرداند والحمدلله‌رب العالمین .

۱۷۰

نسخه‌ایست به‌خط نستعلیق ونسخ حدود قرن ۱۰ دارای یك سرلوح کهن درصفحه اول وجداول به‌قلم آب طلا ولاجورد درهمه‌صفحات . بریك‌برگ اضافی‌آخرنسخه تملکی است مورخ ۱۰۹۷ که‌نام‌نویسندهٔ آن‌را پاك کرده‌اند ونیز این‌یادداشت:«کتاب‌مزبور قطع وسط کاغذ عادلشاهی به‌تاریخ ۱۰۶۴» پشت‌نخستین‌برگ چندتاریخ‌تولداست ازآن‌جمله‌تولد نواب‌اسماعیل‌خان‌مورخ ۱۱۳۶ ومحمدسعیدخان‌مورخ ۱۱۵۵ واسدالله‌خان مورخ ۱۱۵۶. لکه‌ها وآثاررطوبت درنسخه (خاصه درنیمه‌آخر) دیده‌میشود .

قطع‌وزیری ۲۴×۱۵/۵ ج‌تیماجی‌مشکی‌باترنج‌ونیم‌برنج‌ولچکی سوخت.داخل‌ساغری عنابی باترنج ونیم‌ترنج ولچکی (دارای نقاشی‌گل‌وبوته برجسته‌مذهب درزمینه‌لاجوردی) صفحات ۸۲ سطور ۱۴ کاغذسمرقندی‌ضخیم متن وحاشیه‌شماره ثبت قدیم ۴۴۵۳۴ جدید ۵۲۹۸ .

شرح مسافرت عباس‌میرزا به‌ممالك شرقی (فارسی)

از محمدجعفر اللهی که خود ملازم عباس میرزا بوده با اشاره به‌مظالم وتحریکات انگلیس . این رساله تکمله‌ای است بر کتاب بدائع نگار.

در آغازرساله آمده است:

«چـون سفرای دولت بهیهٔ انگلیس بعد از وفـات خاقان خلد آشیان ، بنا بردرویشی‌های مرحوم حاج‌میرزاآقاسی وبیگانگی اوازحفظ دولت ودین، تغییر اسلوب داده تکالیف شاقه در امور داخله وخارجه ... نموده‌انـد تانوبت سفارت به مسترموریه وزیرمختار رسید وشرح حال مکشوف... گشت، به‌کلی خاطر اهالی... آزرده شد ... لازم شدکـه شرحی به موجب آزادی بنگارند . خامهٔ بدایع نگار اقتصار جسته از بدو دولت شاهنشاه مبرور نگاشت وزحمات

ولی عهد مبرورطاب‌ثراه رامتعرض نگردیده گذشت و گذاشت. براین‌بنده محمد جعفرالهی که خدمت ملت و غیرت دولت را به‌وراثت دارد لازم شدکه شرح مسافرت و جهت حرکت ولی عهد مبرور از آذربایجان بـه ممالك شرقی که خود محرم خدام آن حضرت بوده آنچه دیده وشنیده اشتهارنامه‌ای کنم»

پایان: تا آن که نوبت به‌شاهنشاه مبروررسید و آن‌همه خسران کشید و به قلم بدائع نگاررسید . حقیقت دولت علیه ایـران را می‌رسد کـه این شعر را به دولت بهیهٔ انگلیس نویسد :

تطاولی که توکردی به‌دوستی بامن   من این به‌دشمن‌خون‌خوارخویش نپسندم

اللهم اصلح کل فاسد من‌امورالمسلمین .

نگارنده‌نسخه‌ای‌دیگراز این رساله‌با قلم کاتب این‌نسخه (صدرالدین‌الهی) دیده‌است که متعلق به آقای آدمیت‌است.

۹۲

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق زیبـای صدرالدین محمدالهی مـورخ ۱۳۱۲ دارای یك سرلوح وجداول آب طلائی و لاجورد

قطع نیم خشتی ۱۳/۵×۲۱ ج تیماجـی قرمز (اندرون کاغـذ چیتی موج دار) صفحات ۴ . سطور ۱۹ کاغذ فرنگی آهار مهره شکری رنك شماره ثبت قدیم ۴۴۴۵۶ جدید ۵۲۲۰

شمس و قهقهه (فارسی)

= محبوب القلوب تألیف میـرزا برخورداربـن محمود ترکان فراهـی متخلص به « ممتاز » است که در آغـاز کتاب خود را منشی منوچهـرخان بن قرچغای‌خان والی‌مشهدخراسان معرفی نموده است. این کتاب بسال ۱۳۰٤ در تهران وچند مرتبه در بمبئی به‌چاپ‌رسیده است.

۱۹۴

نسخه‌ایست بخط نستعلیق‌مورخ ۱۲۱۱ هجری قمری دارای‌سرلوح‌نقاشی‌به‌قلم‌شده زرولاجورد وشنگرف درنخستین برك. برگها دارای جدول ومنطقه با آب طلا و شنگرف .

برك نخستین فرسوده ووصالی شده است وذیل آن مهر چهارگوشه از (عبدالمحمد) به‌چشم میخورد .درپایان برگی مجدول وسفید دیده میشودکه بر آن دوبیت عربی ازامام‌علی بن ابی‌طالب (ع) وسه‌بیت فارسی درذیل آن ثبت گردیده .

قطع: نیم خشتی ۲۵×۱۶ سانتی‌متر. جلد : روغنی ، صفحات : ۸۶۰ سطور: ۱۸ کاغذ: فرنگی‌شکری رنك شماره ثبت‌قدیم ۴۴۵۵۸ جدید ۵۳۲۲

شهنشاه‌نامه

مثنوی در تاریخ جنگهای فتحعلی‌شاه قاجار **(فارسی)**

۳۶۵

نسخه‌ایست به خط نستعلیق قرن ۱۳ . صفحه اول دارای سرلوح مذهب است و حواشی دوصفحه اول با گل‌بوته نقاشی شده . صفحه ۳/۴ نونویس . صفحات مجدول بزر ولاجورد. گوشه سه‌برك آخر وصالی شده و اندکی از سطور آخر صفحه آسیب دیده است، برپشت نخستین برك دویادداشت است یکی مسلماً به خط عباسقلی‌سپهر که زیر آن مهر «مشیرالوزاره سپهر» نیز دیده میشود و دیگری بخط ملك‌الشعراء (به‌گواهی سپهر) و این است متن یادداشتها با اختصار : یادداشت نخست: «این کتاب مستطاب که درعهد خاقان.. حسب‌الامر، کتاب دیوانی نگاشته...اند البته‌هزاری دوتومان مزد یافته وهمواره مشغول همین کار بوده و حال اگر شخصی از اهل کمال به همین مقدار طالب باشد مغبون نخواهد بود. . . علاوه زیاده کاتب ، کتاب را صحیح و خالی از اغلاط فاضحه نوشته است».

یادداشت سپهر : «حقیقت واضح در حق این کتاب همان است که جناب مستطاب سندالاسانید ومستندالاساتید فرد ایام وفخر اعوام آقای ملك‌الشعراء دام مجده فرموده‌اند» این نسخه دیباچهٔ منثور را ندارد ودربسیاری‌ازصفحات‌جای تصویر و مجلس سفیدگذارده شده (تعداد مجالس در نسخ شهنشاه‌نامه مختلف‌است). عناوین شنگرف

قطع: رحلی ۲۶×۴۰ سانتیمتر، جلد: تیماج قرمز بامقوا، صفحات: ۸۷۸ . سطور: ۲۰ (چهار ستونی) کاغذ: فرنگی. شماره ثبت قدیم ۴۴۷۲۹ ثبت جدید ۵۴۹۲.

صافی (شرح کافی) **(فارسی)**

تألیف‌مولی‌خلیل‌بن‌غازی قزوینی. زکتاب الطهاره‌تانماز عید (ازکتاب الصلوة) (جلد۱ـ۲)

۲۵۵

نسخه‌ایست بخط نسخ و نستعلیق اول‌قرن ۱۲ هجری. دارای چهارسرلوح مرصع و مذهب صفحات تماماً مجدول بزرولاجورد فصول و عنوانها بشنگرف‌نسخه ناتمام‌است وچندین صفحه سفید درآخر دارد .

قطع: رحلی ۱۸ × ۳۰ سانتیمتر . جلد : تیماجی قهوه‌ای ترنج‌دار و مندرس صفحات : ۹۰۴ . سطور : ۲۴ ؛ کاغذ : اصفهانی نازك . شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۱۹ . ثبت جدید: ۵۳۸۳ .

۲۶۱

نسخه‌ایست بخطنستعلیق قرن ۱۱. دارای‌هفت‌سرلوح مذهب و مرشع صفحات تمام مجدول بزر ولاجورد عنوانها بشنگرف‌فهرست‌کتابها پشت برگ‌اول ، نسخه با اصل مقابله‌شده و گواهی مقابله درگوشه‌صفحه‌آخر دیده میشود . (این‌نسخه مجلد دوم است)

قطع : رحلی ۱۸/۵ ۳۱ سانتیمتر . جلد : تیماج قهوه‌ای . صفحات : ۱۲۳۸ سطور : ۲۳ . کاغذ : اصفهانی نازك آهار مهره . شماره ثبت قدیم : ۴۳۶۲۵ ثبت جدید : ۵۳۸۹ .

صحیفه سجادیه (عربی)

منسوب به‌امام‌سجاد علی‌بن‌الحسین(ع)

(ذریعه ۱۵ :۱۸ـ۱۹ سزگین ۱ : ۵۳۶)

۲

نسخه‌ایست بخط نسخ قرن ۱۲ صفحه اول دارای‌کتیبه وحاشیه مذهب ومرصع‌است همه صفحات دارای جدول و منطقه بچندقلم طلائی و لاجوردیست لابلای‌سطور طلاافشان

قطع رقعی ۸ × ۱۲ جلد مقوائی روغنی‌گلدار دارای ۳۷۰ صفحه. سطور:۱۱ کاغذ سمرقندی شکری روشن. شماره ثبت‌قدیم ۴۴۳۶۶. جدید۵۱۳۰

۴۵

نسخه‌ایست بخط نسخ محمد امین عبدالسمیع‌النیریزی تاریخ کتابت ۱۳۴۸ صفحه اول دارای‌کتیبه وحواشی صفحات دیگردارای جدول‌ونقاشی‌حاشیه وبین سطور بچند قلم طلائی و لاجوردی و سرسوره‌ها آب طلائی است . کاتب عناوین را نانوشته گذارده است. برگ آخر از رطوبت آسیب‌دیده ونام‌کسی‌که کاتب را به نوشتن این‌نسخه مأمور

کرده پاك و سیاه کرده‌اند. کاتب نسخه پس از پایان صحیفه بیش از یك صفحه را به ذکر القاب و نام آن‌شخص اختصاص داده وچنین میگوید: «حسب‌الامر سرکار... عالی‌جاه... سرور اکابرزمان... فرمان‌فرمای ملت عدالت ورعیت‌پروری زیبنده اورنگ فرهنگ ایالت وسروری... بندگان خداوندگار ولی النعم‌خان‌خاقان...سمت تحریر یافت».

قطع : رقعی ۵/۱۱×۱۸/۵ . جلد روغنی و پشت هردوجلد چند شاخه‌گل نرگس نقاشی شده. صفحات۳۴۲. سطر : ۱۰ ، کاغذفرنگی شماره ثبت قدیم۴۴۴۰۹جدید۵۱۷۳

۴۸

نسخه‌ایست بخط نسخ قرن ۱۳ همه‌صفحات‌دارای جدول. حاشیه‌وبین‌سطور نقاشی بچندقلم طلائی ولاجوردی برك اول وصالی‌شده و بسطور آسیبی نرسیده .

قطع : رقعی ۱۱/۵×۱۹ س. جلد تیماج قرمز شماره صفحه ۲۸۶ . سطر : ۱۰ . کاغذ فرنگی نازك شماره ثبت‌قدیم ۴۴۴۱۲ جدید ۵۱۷۶ .

۵۲

نسخه‌ایست بخط نسخ حدود قرن ۱۳ صفحه اول دارای‌کتیبهٔ مذهب و مرصع و وصالی شده همه صفحات دارای جدول و منطقه بچند قلم‌طلائی و لاجوردی عنوانها بین دوخط آبی با قلم‌طلائی نوشته شده .بریك برگ اضافی اول نسخه نوشته «ازجمله کتب نفیسه که مرحوم والدماجدم رحمه‌اله به‌حقیر بخشیدند و اناالعبد سید عبدالحسین‌بن آقا سیدعلی رحمةاله‌علیه» حاشیه برك ۱-۲ وصالی واثر رطوبت دارد .

قطع : رقعی ۱۲×۱۹ ص. جلدتیماجی زرد دارای ترنج ونیم‌ترنج سوخته وبادامن صفحات ۲۲۶. سطر: ۱۱. کاغذ فرنگی شماره دفترثبت ۴۴۴۱۶ جدید ۵۱۸۰.

۱۳۶

این نسخه به‌قلم نسخ مورخ ۱۲۳۵ و دارای یك سرلوح است. صفحات مجدول به‌چند قلم زر ولاجورد وشنکرف وحاشیه خواندم تذهیب ونقاشی‌گل وبوته دارد برپشت برگ‌اول در تاریخ تولدوپشت برگ آخر یادداشت شیخ‌السلام محمدباقر که سودابه ناصرالدوله اهدا کرده (مورخ ۱۳۳۵) ویادداشتی دیگروپره‌میشود.

قطع رقعی ۱۲/۵×۲۰ ح تیماج قرمز یا ترنج ونیم‌ترنج مذهب‌ولفاف مشمع‌وتاب چیت نقش ترمه‌ای روکش توری صفحات ۲۳۲ سطور ۱۱ کاغذ فرنگی نخودی شماره‌ثبت قدیم ۴۴۵۰۰ جدید ۵۲۶۴

صد پند لقمان (فارسی)

نثری آمیخته‌ازنو وکهن است ودرآغاز آن‌آمده است :

این‌صدپند دلپسند سودمند لقمان‌حکیم است که پسر خود را وصیت فرمود

که هر که این سخنان را یادگیرد وبدان عمل نماید خردمند و زیرك شود و آن این است که میفرماید این فرزند خدای عزوجل را بشناس. هرچه‌گوئی ازبندو نصیحت نخست بدان‌کارکن سخن باندازه خویشتن‌گوی. قدرمردم بدان مردم را بشناس. رازخود نگاهدار یار را درفت خشم وغضب بیازمای»

شیوه نثر درمیان واخرهای رساله کهن‌تر وفارسی‌ترمینماید :

«خودرابه‌پیش‌مردم‌مخار. ازبزرگتران‌پیش‌تردرراه‌مرو. درمیان‌سخن‌مردم درمیا. مردم را روبه‌روی‌مستای. چپ و راست منگر. بپیش‌مهمان‌به‌کسی خشم مران . مهمان راکارمفرمای»

نسخه‌ای دیگر درمجموعه شماره ۵۷ (ازهمین‌فهرست) یاده‌یشود .

۱۹

نسخه‌ایست بخط نستعلیق صفحه اول دارای کتیبه مذهب و بزرك وصفحات دیگر همه دارای جدول ومنطقه بچند قلم شنگرف وطلائی ولاجوردی کاتب عبدالکریم تاریخ کتابت معلوم نیست.

آغاز: بسمله الحمدلله رب العالمین والصلواة والسلام علی خیرخلقه محمد وآله اجمعین امابعد

پایان: و تنها مخور که بدترین مردم‌باشی کتبه العبد الحقیر الفقیر عبدالکریم.

قطع: رقعی ۱۰×۱۷ س جلدتیماجی قرمزبدون مقواوباآسترتیماج‌سبز . صفحات ۲۲ سطور ۶ کاغذ دولت‌آبادی شکری روشن شماره ثبت‌قدیم ۴۴۳۸۵ جدید ۵۱۴۷

صدخطابه (فارسی)

از میرزا آقاخان‌کرمانی. رجوع کنیدبه‌کتاب اندیشهای میرزا آقاخان از دکترآدمیت: ۴۳-۴۵و مجله آینده۳: ۳۲۱ به‌بعد

آغاز : بسمله وبه نستعین

زاهد از کوچه زندان بسلامت بگذرد

تا خرامت نکند صحبت بدنامی چند

صورت سه طغرا مکتوب است که شاهزاده هندوستان کمال‌الدوله بشاهزاده ایران جلال‌الدوله نوشته

پایان: واین ویستوت‌های‌بی‌متانیك مستخفض دارید زیاده براین باصطلاح مسلمانان برین کهنه‌گورستان ایران فاتحه.

۱۳۱

نسخه‌ایست بخط نستعلیق آمیخته بشکسته دراواخر قرن ۱۳ یا اوائل ۱۴
قطع: خشتی ۲۱×۱۶ ج: تیماجی قهوه‌ای. صفحات ۱۰۸ سطور ۱۵. کاغذ فرنگی شکری خط دار. شمارهٔ ثبت قدیم ۴۴۴۹۵ جدید ۵۲۵۹

صد کلمه باترجمه **(عربی وفارسی)**

کلمات قصار امیرالمومنین‌علی(ع) انتخاب‌جاحظ با ترجمه هر کلمه با یك بیت فارسی از عادل بن علی‌بن عادل (صاحب ترتیب لغات قرآن) نام مترجم درنسخه نیست (رك : فهرست‌نسخه‌های فارسی۲ :۱٦٤۳و٤ :۲۹۸۷)

آغاز : بهترین هر کلام ای نور چشم مردمان
هست نام خالق بسیار بخش مهربان

۱۴۳

نسخه‌ایست زیبا بخط نسخ ونستعلیق مورخ ۱۲۴۱ دارای سرلوحه‌ای درآغاز. در حواشی صفحه اول ودوم نقاشی گل وبوته وتذهیب دارد همه برگها دارای جدول باقلم‌طلاوشنگرف‌ولاجورد است. کاتب درپایان نسخه چنین رقم‌کرده «حرره‌العبد المذنب الراجی حسب‌الاسر عزیزی صورت تحریر یافت بتاریخ ۲۲ شهرجمادی سنهٔ ۱۲۴۱» نام کاتب راسیاه‌کرده‌اند .
قطع : نیم خشتی۲۱ × ۱۴/۵ سانتیمتر جلد : ساغری عنابی با ترنج و نیم‌ترنج حاشیه‌آب طلا صفحات : ۱۸ سطور ۹ کاغذ : متن مشمع آبی نازك و حاشیه کاغذ فرنگی الوان شماره ثبت قدیم ۴۴۵۰۷ جدید ۵۲۷۱ .

صراط المستقیم **(فارسی)**

رساله‌ایست اجتماعی و سیاسی و در بیان اصول آزادی قانونی با تطبیق برآیات قرآن و قوانین اسلامی و زندگی و سیرت پیغمبر اسلام (ص) . این رساله که بانام اثبات النبوة وبااختلاف در دیباجه به ملکم منسوب گردیده در۱۲۸۳ «۱۲۷۰سال از رحلت پیغمبر اسلام‌گذشته» تألیف شده واین تاریخ در دوجای رساله-دراوائل واواخرآن-یادشده .

مطالب طرح شده دراین رساله واستدلالات واصطلاحات مؤلف آن با

رساله‌یك کلمه‌مستشاالدوله (تالیف‌شده‌در۱۲۸۳) بسیارنزدیك ومشترك‌است(۱) با تفاوتهائی ازلحاظ اجمال وتفصیل ونیز جدائی میان مقدمهٔ دورساله.

این‌رساله دارای مقدمه‌ایست متضمن: «شرح احوال عقل کل وختم‌رسل شخص اول بنی‌آدم (ع) ازاول ولادت تاورد به مدینه» ودوباب:

«باب اول درتسهیل معاش باب دوم در تکمیل نفس و باب اول منفصل است به چهار فصل در هر فصلی رکنی از ارکان اربعه نظام عالم و سیاست مدن .. از قانون پیغمبر خدای ... و آن چه دراین فصول بیان میشود حقوق انسانی وشرائط بروزکمالات اوست ...

فصل اول دررکن اول و آن اطمینان است از برای بنی‌نوع انسان ... اطمینان جانی واطمینان‌مالی

فصل دوم دربیان رکن دوم وآن اختیار است ازبرای بنی نوع انسان و مصالح وجود و مفاسد عدم اختیار وآیین پیغمبر خدای دراستقرار این اختیار. (دراین فصل‌ازشش‌نوع اختیار (ممدوح) به عنوان«اختیارات ستهٔ ضروریه» یاد میکند: ۱ـاختیاربدنی ۲ـ اختیار زبان ۳ـاختیارقلم ٤ـ اختیارخیال ۵ـاختیار کسب ٦ـ اختیار جماعت = اجتماع ومشاورت بایکدیگر)

فصل سوم دربیان رکن سوم وآن مساوات است ... مساوات در نفوس ومساوات درحقوق وحدود (دراین فصل دربارهٔ عدل ومساوات در عدالت نیز سخن رفته است).

فصل چهارم دربیان رکن چهارم‌وآن امتیاز فضلی است (مؤلف دراین فصل سخن به شرح گفته است) (۲)

۱ـ ونیزبارساله اسرارغیبیه

۲ـ درجایی از این فصل میگوید (ص۸۴نسخه حاضر): «مفاسد عدم امتیاز فضلی آنست‌که هیچ‌کس تن به زحمت اکتساب هنر نخواهد داد چه زحمت بی‌فایده را هیچ دیوانه نخواهدکشید ... بزرگ‌تر ازاین... مفسدهٔ امتیاز بدون فضل است‌که حیرت‌افزای عقول است وبه مرور ... مردم مملکت ... این تقصیر را بـه خداوند... و کواکب منسوب خواهند داشت ...»

مؤلف درپایان باب اول گوید: «نگارندهٔ چواین اوراق معروض میدارد که چون عاقل هوشیار درفصول این چهار ارکان نظام به تأمل نظر کند خواهد دانست که جمیع امور متعلقه به نظام، راجع به این ارکان است واوامرونواهی پیغمبر خدای آن چه به جهت اختصار در این فصول ایراد نکردیم راجع به‌این چهار رکن است ونیزچون در علم فقه که ماخوذازآن جناب است تأمل کند قوت عقل آن بزرگوار وامتیاز اواز جمیع انبیا براو مشهود شود ...ونیز این که فرموده دین مشرق تامغرب راخواهدگرفت ، مقدمات‌آن ظاهرشده‌است زیراکه قانون دولتی مشتمل برعدل و انصاف که اکنون در جمیع دول اروپ ساری وجاری است‌ودرسالهای دراز بااکتساب وتأمل وتعقل وتجارب چندین هزار عاقل ، مهذب ومنقح شده ، طابق‌النعل بالنعل قانون آن جناب است».

پس‌ازپایان باب اول مؤلف میگوید : «علم ابدان رابه‌همین قدر اقتصار داده اختصارا شروع به بقیه حالات و گفتار و کردارآن حضرت از ورود به مدینه تازمان ارتحال خواهد نمود» . وپس‌از نگارش آن ، ازآیین آن جناب در علم ادیان می‌نگارد. » اماظاهراً موفق به اتمام رساله نشده و سخن او در دنباله حالات پیغمبر ناتمام مانده است .

دراین نسخه جای سخن حاشیه‌هایی است ازمؤلف که بیشتر آنها درنسخه دیگر این کتابخانه (شماره۴۰۳۲) درمتن گنجانیده شده است ونام رساله(درهر دونسخه) درحاشیه صفحه نخست آمده. (گویااین‌حاشیه درنسخه‌شمارهٔ۱۰۱/۱د ادبیات‌وجودندار.درك: فهرست‌ادبیات ۱ :۳۱۹: رسالهٔ درسیاست) .(۱)

۱ـ نسخه‌هایی دیگر از این رساله (با نام اثبات‌النبوه) یکی درکتابخانه مدرسه‌غرب همدان(فهرست‌آنجا :۱۲۴۲) ویکی دیگر درکتابخانه آقان محیط طباطبائی ودیگری(مابر نقل آقای محیط) درکتابخانه فرهاد معتمد است.

در نسخه شماره ۴۰۳۲ مقدمه‌ایست در سه صفحه و مؤلف در آن مقدمه رعایت چهار شرط را از خوانندهٔ رساله میخواهد(۱) .

مؤلف درپایان مقدمه میگوید: «نگارنده ، فضائل عقلیهٔ انبیارا عقلا و فضائل نقلیه ومعجزات آنچه متوقف علیه شریعت است قلبا و ذوقا وتعبداً اقرار دارد ولی خواست در کتاب، فضائل عقلیهٔ انبیارا که مبنی برمصالح کلیه نظام وتکمیل نفس است اظهاردارد . »

آغاز مقدمه: بسمله ، نگارنده معروض میدارد که مطالعهٔ این کتاب موقوف به التزام شرائط اربعه مفصله درذیل است

۱۳۷

نسخه‌ایست به‌قلم شکسته نستعلیق دارای حواشی بانشان (منه)
قطع خشتی ۱۵ × ۲۱ ج تیماج قرمز رنك مذهب اندرون تیماج بنفش (بدون مقوا)
صفحات ۴۷ سطور ۱۰ کاغذ فرنگی آبی رنگ ضخیم شماره‌ثبت قدیم ۴۴۵۰۱ جدید ۵۲۶۵

صرف میر **(فارسی)**

کتاب درصرف ازمیرسیدشریف گرگانی .

ذریعه ۱۵ : ۴۰ فهرست نسخه های فارسی ازمنزوی ۳ : ۲۰۷۱

۱۰۹

نسخه‌ایست بخط نسخ مسیح کاتب مورخ ۱۲۹۹ درآغاز دفتر ۸ برگ ودرپایان ۹ برگ اضافی سفیدموجوداست عناوین شنگرف است .

۱ـ اینك شروط مولف با اختصار: «شرط اول باید وقتی راکه حالت وفراغت دارد مطالعه کند و به‌صفحات مختلف نظر نکند بلکه از ابتداگرفته با تأمل و تعمق مطالعه کند زیراکه رشته به‌یك دیگر پیوسته ومانند یك مطلب است ورعایت لفاظی وعبارت‌پردازی درآن نشده. شرطدوم قبل‌از مطالعه جمیع معلومات‌خودرا به‌یك‌سو نهاده باشد شرط سوم این کتاب را به‌کسی ننماید و نسخه‌ای از آن برندارد و از مطالب آن بالصراحه کسی را آگاه نکند مگربه‌چندنفر از عقلا از مقربان با صدق و ارادت شاهنشاه کـه بی‌غرض شخصی و با غرض نوعی باشند شرط چهارم درصورتی‌که جمیع‌مطالب این کتاب رادارای این‌نه‌صفت (که مؤلف خود درپایان شرط ۴ یاد میکند) به‌بیند به حضور شاهنشاه برده و نکات و دقایق آن را معروض دارد ـ که ترقی دین ودولت و آسایش خواص وعوام جز با اجرای مطالب آن نخواهد بود واجرای آن‌منحصر به‌عزم‌ملوکانه است.

قطع نیم خشتی ۲۱×۱۴ج تیماجی سبزرنگ ، صفحات ۹۰ سطور ۱۴ کاغذ فرنگی شکری آهارمهره ثبت‌قدیم ۴۴۴۷۳ جدید ۵۲۳۷

صلوات **(عربی)**

صلوات مشهور به دعای اعتصام است .

۳

نسخه‌ایست بخط نسخ قرن ۱۲. صفحه اول ودوم دارای کتیبه‌وحاشیه‌های مذهب و مرصع‌است . همه صفحات دارای جدول ومنطقه بچندقلم طلائی ولاجوردیست لابلای سطور طلا افشان‌است .

قطع رقعی ۷ × ۱۱ سانتی‌مترجلد مخمل سبز بامقوا صفحات ۵۶ سطور : ۸ کاغذ سمرقندی‌شکری روشن . شماره ثبت قدیم ۴۴۳۶۷ جدید ۵۱۳۱

طاقدیس **(فارسی)**

ازمولی احمد نراقی کاشانی . مثنوی بزرگی‌است درمعارف .

۲۵۱

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق مورخ ۱۲۵۳ . کناربرگ نخست نسخه وصالی شده وعنوانها شنگرف‌است .

قطع : رحلی ۲۰/۵×۳۰/۵ سانتی متر جلد : تیماجی مشکی باترنج ونیم ترنج صفحات : ۲۴۷ . سطور : ۲۱ (دوستونی) کاغذ: فرنگی سفیدرنگ ۰ شماره‌ثبت‌قدیم : ۴۴۶۱۵ . جدید ـ۵۳۷۹ .

ظفرنامه‌تیموری **(فارسی)**

تالیف شرف‌الدین علی‌یزدی

۲۴۳

نسخه‌ایست به‌خط نستعلیق (بشیوه‌هندی ازقرن۱۲ هجری‌آغازنسخه افتاده وصفحه آخروصالی شده وتاریخ کتابت خوانده‌نمی‌شود ابیات وعنوانها بشنگرف ۰

قطع: رحلی ۱۸×۳۰ سانتیمتر جلد : تیماج زرد با ترنج و نیم ترنج صفحات : ۷۵۴. سطور: ۲۱ . کاغذ: هندی متوسط شکری رنگ. شماره ثبت قدیم ۴۴۶۰۷ . ثبت جدید: ۵۳۷۱ .

عالم‌آرای عباسی **(فارسی)**

تألیف : اسکندربیك‌منشی ترکمان .

۲۹۳

نسخه‌ایست به‌خط نستعلیق عبداله ، دماوندی مورخ ۱۰۶۱ هجری . صفحه اول دارای سرلوح مرصع ومذهب صفحات مجدول بزرولاجورد وشنگرف .

قطع : ۲۱/۵ × ۳۵/۵ سانتیمتر . جلد : تیماج قهوه‌ای . صفحات : ۳۸۸ . سطور : ۲۵ . کاغذ : متن نارنجی کم‌رنك حاشیه ضخیم آبی ، شماره ثبت‌قدیم: ۴۴۶۵۷ . ثبت‌جدید . ۵۴۲۰ .

عباسنامه **(فارسی)**

تألیف : **محمدطاهر وحیدقزوینی** .

ذریعه ۱۵ : ۲۱۰ ا . ستوری ۱ : ۳۱۵و۱۲۸۹ فهرست نسخه‌های‌فارسی ۶

۳۳۶

نسخه‌ایست به‌خط نستعلیق قرن ۱۲ هجری . عنوانها بشنگرف . چند برك از اول وچند برك‌از آخر نسخه وصالی شده ولی بمتن آسیب‌نرسیده . نسخه‌ناتمام است .

قطع : وزیری: ۱۶×۲۶/۵ سانتیمتر . جلد : تیماج زرد نقاب‌دار . صفحات : ۲۷۸ . سطور : ۱۹ . کاغذ : فرنگی ضخیم شکری شماره ثبت‌قدیم : ۴۴۷۰۰ . ثبت جدید: ۵۴۶۳ .

عباسیه **(فارسی)**

تألیف سلطان حسین واعظ استرآبادی (مؤلف نصیحة‌المتشرعین ودستور وزراء نسخه‌موجود درمشهد مجموعه شماره ۵۰ـ اخلاق) .

این کتاب‌دراخلاق پادشاهان‌ووظایف پادشاهی‌است دارای «یك‌استشهاد ویك‌اکتشاف وسه مقدمه وچهارفصل وخاتمه » . مؤلف این‌کتاب را به نام‌شاه عباس‌دوم‌کرده و دردیباجه ازاو و ازنام‌کتاب یادمی‌کند .

مؤلف در فصل چهارم (= در حکایات متفرقه) داستان سلیمان و بلقیس‌راکه درقرآن است به‌شرح آورده واشعار بسیارازمنظومه (بحرمتقارب)

سلیمان و بلقیس نظام استرآبادی را که ظاهراً «نگین سلیمان» نام دارد در آن گنجانیده و گاه چند صفحه از کتاب را به نقل ابیات این مثنوی اختصاصی داده است(۱) .

آغاز: الحمد لمالك الملك وخالق العباد ... اما بعد ازادای حمد قادر مختار ... چون نواب ملك احتجاب ... شاه عباس الحسینی ... الثانی ... در اوان شباب منظور نظر عاطفت حق سبحانه گردید ... اقل عباد سلطان حسین واعظ دارالمؤمنین استرآباد ... صفحه‌ای چند از کلمات حکمت آیات ملوك کلام درطریق سلوك باخاص وعام انشاء واملاء مینماید مسمی به رساله عباسیه

پایان: ابتدای رساله شکرالله | انتهایش دعای دولت شاه
سایهٔ دولتش مخلد باد | بنبی و آله الا مجاد

۳۰۰

نسخه ایست به خط نستعلیق قرن ۱۲ هجری . صفحه اول دارای سرلوح کوچك مندرس صفحات تماماً مجدول بزر ولاجورد وشنگرف عنوانها بشنگرف کنار ۷ برگ اول و ۴ برگ آخر وصالی شده ولی سطور آسیب نرسیده .

درذیل آخرین صفحه اشعاریست به قلم شکسته نستعلیق لطف علی بن آقامحمد شهیر به لله مورخ ۱۲۶۱ ومحمدبن محمدمهدی خان شیرازی .

قطع : نیم خشتی : ۱۱/۵ × ۲۱/۵ سانتیمتر . جلد : تیماجی قرمز . صفحات : ۳۷۲ • سطور : ۱۷ . کاغذ : فرنگی . شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۶۴ . ثبت جدید : ۵۴۲۷

عمود المیزان **(فارسی)**

ترجمهٔ مختصر المیزان ازمحمدکرمانشاهی .

چنانکه ازدیباجهٔ این کتاب معلوم میگردد کتاب میزان الشریعه (میزان الشعرانیه المدخله بجمیع اقوال الائمه المجتهدین ومقلدی الشریعة المحمدیه) تألیف شیخ عبدالوهاب بن احمد شعرانی (م ـ ۹۷٤) که در بیان موارد اختلاف فقهی

۱ـ منظومهٔ سلیمان و بلقیس نظام در تذکره‌ها یاد شد اما تا این زمان نسخه‌ای از آن نمی‌شناسم. نام این منظومه درمراجع: سلیمان و بلقیس یا بلقیس و سلیمان یا بلقیس نامه یا کتاب بلقیس) است اما از سخن مؤلف (سلطان حسین) برمیاید که نام آن نگین سلیمان است (ص ۱۴۹ نسخه حاضر). رجوع شود به ذریعه ۳: ۱۴۸ ۹ : ۱۲۰۱ و ۱۹ ۱۲۸ : ۲۱۱ و ۲۱۱ فهرست سپهسالار ۲: ۶۸۹.

مذاهب اربعه است به‌نظر معتمدالدولة فرهاد میرزا- بهنگامی که والی کردستان بوده- میرسد واو ملا لطف‌الله امین‌الاسلام رامأمور تلخیص آن کتاب وا فزودن فتاوی و اقوال علماءِ امامیه رابر آن‌می‌نماید.

امین الاسلام کردستانی این تلخیص‌وتکمیل را بنام مختصرالمیزان تألیف کرد ودرآن پس ازنقل اقوال ائمه اربعه عامه ، نظر امامیه رابه‌نقل ازصاحب شرایع ویاعلامهٔ حلی ویا شهیدین آورد .

عمودالمیزان (کتاب حاضر) ترجمه فارسی‌مختصرالمیزان است که بـاز به‌فرمان‌فرهادمیرزا به‌دست‌میرزامحمد کرمانشاهی پسرمحمدعلی مشهوربه‌نوروز علی هندی وبسال ۱۲۸۸ هجری قمری انجام پذیرفته است .

آغاز : بسمله حمد بیکران و ثنای بی‌میزان مرخالق ملل و ابدان وواضع نحل وادیانی راسزاست که شاهین میزان‌شکر وستایش دردکاکین بازار افکار

پایان: این‌نسخه فارسی مشتمل‌شده برمسائل اختلافی‌بین‌پنج مذهب‌بردست اقل عباد محمد الکرمانشاهانی فی‌یوم دهم شهرشعبان المعظم من‌شهور۱۲۸۸.

۲۱۰

نسخه‌ایست بخط نسخ مسیح‌بن محمد باقر کمره‌ای مورخ ۱۲۹۹. حواشی بانشانی «منه» ویا «جناب قند هاری» وگاه بدون نشانی درآن دیده میشود .

بریك برگ ودرآخر نسخه سوادتصدیق فخرالعلماء محمدبن امام‌الدین کردستانی‌نسبت بصحت ترجمه ومطابقت آن‌با اصل عربی آن نقل‌گردیده وپس ازآن شرحی از ابوالقاسم قندهاری درطعن وقدح ترجمه مزبور و ذکر اشتباهات مترجم بتاریخ شهر شعبان ۱۲۹۹ دیده میشود .

قطع : نیم‌خشتی ۲۷ × ۱۷/۵ سانتیمتر ج: تیماجی‌قهوه‌ای صفحات: ۴۳۲ سطور ۲۱ کاغذ : فرنگی شکری رنگ شماره ثبت قدیم ۴۴۵۷۴ ، جدید : ۵۳۳۸

عین‌المصادر (۱) **(فارسی)**

از مؤلفی که ظاهراً شایان تخلص می کرده (اگر قطعهٔ منظوم آخر کتاب

---

۱ ـ مؤلف‌درپایان‌کتاب این‌نام راآورده ودرشعری‌که درتقریظ کتاب است این نام گنجانیده اماکاتب نسخه دررقم خویش نام‌کتاب راترکیب القواعد یاد میکند .

ازمؤلف بـاشد و «شایان» رادر یکی از ابیـات آخر آن، تخلص بشماریم:

سخن کن ختم شایان بر مناجـات

به درگـاه خدا از عرض حاجـات

این‌کتاب شامل ۲۶ باب درشرح مصدر های پارسی است باتحقیق در تصاریف واشتقاقات وذکرمعنی لغوی مصدر و پـاره‌ای ازاشتقاقات بااستناد به‌فرهنگها و متون پارسی (بدون آوردن شاهد مگر گاهی آن هم به اشارتی)

درآغاز (پیش از شروع در مصادر) چند قاعده دستوری ونیز روش بیان اشتقاقات‌رابیان(۱) میکند (درنسخه‌حاضرازسطورآخرقاعده‌سوم موجوداست).

مؤلف، فرهنگهای‌مأخذخودرادرپایان‌مقدمه‌نام‌می‌بردورموز آنهارا (باتفاوت کم وافزونی) درحاشیه آغاز هرمصدر تکرارمیکند. وآن فرهنگها ازاین قرار است: برهان قاطع، فرهنگ جهان‌گیری، صراح، کشف اللغات و مفید ـ المبتدی. (ص ۱۴۰ از ج اول).

آغاز: (موجود) از ج ۱: درگـاه بـایدکه کلمه امر ونهی به‌سبیل توالی مرکب آید و معنی حاصل مصدر باشد چون کشمکش دار مدار وکن ومکن و بعضی ازمصادراست که‌کلمه امر ... قاعده چهارم دربیان‌صیغه‌های سالم وغیر سالم.

آغاز مصادر (جداول): وچون ازتحریر بعضی مقاصد ضروریه فارغ شدیم. اکنون شروع کنیم درتنمیق‌جداول مصادر به‌ترتیب حروف‌تهجی بامعانی وصروف صغیره آن ... جدول اول درحرف الف ممدو ده وآن مشتمل‌برهفتاد

۱ ــ چند نکته راکه‌مؤلف درروش خود دربیان‌اشتقاقات ملتزم شده(ودرمقدمه‌شرح میدهد) درنسخه حاضر انجام نشده وظاهراً موردتوجه‌کاتب قرارنگرفته، یکی جدول بندی هرمصدر بااشتقاقات آن‌باقلم قرمز ودیگر اینکه اگراشتقاقی مسموع نبودیا متروك بود در خانه خالی آن (درجدول) علامت ×بشنگرف‌قرار داده شود. دراین نسخه نه‌جدولی است نه‌نشانه‌ای.

وشش مصدر باشد وتقدیم ممدوده برمقصوره به‌سبب زیادت بناء انسب افتاد. آماداندن بمعنی آفرین گفتن وستودن وستوده آمدن یعنی وصف نمودن وستایش کردن باشد. تعریف : آبادانید. آبادانیده. خواهدآبادانید. می آبادانیده‌بود. صیغه های سالم ازاین یافت نشد. آباد به‌معنی درود وثنا آمده ودرمقام تحسین هم گویند همچوآفرین وبارك‌الله دیگربه‌معنی خوب ونیك وخوش. ودیگربه‌معنی معمور ضد ویران. ونام کعبه هم باشد

پایان ج ۱ : دریدن به‌فسخ اول بروزن پریدن به‌معنی چاك کردن و پاره نمودن باشد.

آغاز ج ۲ : تصریف : درید. دریده. خواهد درید. می‌درید...

پایان ج ۲ : یاوه بروزن ساده به معنی یافه است که ناپدید گشته وگم شده وسخنان سردرگم وهذیان وفحش ودشنام باشد. یوزیدن به‌ضم اول وواو مجهول ... بمعنی بادوزیدن بود اماتصریفش به‌نظر نیامد. تمام شدتسوید عین‌المصادر ... وختم‌این‌نسخه بربیتی چندنموده آمد:

بحمدالله که از تایید یزدان
رسید این نسخهٔ ناسخ به پایان
زهی در فن استخراج نادر
کتاب جامع عین المصادر
... دراین وادی پلنگان‌اند خفته
به قصد صید نخجیران نهفته
کسی از مرغزارش گیرد آهو
که بتواند زدن با شیر پهلو
که هر حرفش بود مسند زفرهنگ
زند این نغمه از قانونش آهنگ

... سخن کن ختم شایان برمناجات
به درگاه خدا از عرض حاجات
خداوندا منم آن بندهٔ زار
که یك‌جو طاعتم نه جرم بسیار
... به حال‌من ببخشا چون کریمی
کرم فرما کرم آخر کریمی

تمت کتاب ترکیب‌القواعد بتاریخ سوم رجب‌المرجب سنه یك هزار و دوصدوبیست ونه هجری ازدست‌محمد فریدخان کاتب ملازم حضرت نـواب حسام‌الملك‌بهادر امیرالهند والاجاه مدظله‌العالی .

۱٦۵

نسخه‌ایست بخط نستعلیق (شیوه‌هندی) محمدفریدخان کاتب نواب حسام‌الملك مورخ ۱۲۲۹ - ه کناربرك اول‌وآخر وصالی .عناوین‌شنگرف .این‌نسخه‌مجلداول‌است .

قطع خشتی ۲۲×۱٦ سانتیمتر ج تیماجی سبزرنك صفحات ۵۲۸ تعدادسطورهربرك ۹ کاغذ: هندی زردچهره شماره ثبت‌قدیم ۴۴۵۲۹جدید ۵۲۹۳ .

۱٦٦

این‌نسخه باهمان مشخصات نسخه‌بالا: مجلددوم کتاب‌است.رقم کاتب درپایان‌این جلد نوشته‌است . کنار برك آخر وصالی‌دارد ولی‌متن‌آسیب‌ندیده است .

قطع خشتی ۲۲×۱٦ ج تیماجی سبزرنك صفحات ۵۲۴ سطور۹ کاغذهندی‌زردرنك شماره‌ثبت قدیم . ۴۴۵۳ جدید ۵۲۹۴ .

فرهنگ‌جهانگیری **فارسی**

ازجمال‌الدین حسین اینجوشیرازی .

۲۲۴

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن۱۲ (تاریخ ۱۰۷۵ درذیل‌نسخه‌ساختگی‌است)لغات و عنوانها بشنگرف.درکنار صفحات گاه توضیحات وتصحیحات ونیزحاشیه‌هایی است تاریخی ازآن‌جمله‌چندحاشیه‌ازیکی ازنزدیکان دربارفتحعلیشاه‌قاجار بتاریخ ۱۲۳۵ وحاشیه‌ای‌به‌خط علی‌بن عبدالرسول درتوضیح خطائی‌ازمؤلف‌کتاب .

قطع :رحلی ۲۰/۵×۲۹ سانتیمتر . جلد : تیماج قرمز دورمنگنه . صفحات: ٦۳٦ سطور:۲۷ . کاغذ: اصفهانی . شماره ثبت قدیم : ۴۴۵۸۸ ثبت‌جدید:۵۳۵۲ .

فرهنگ جهانگیری (خاتمه...) (فارسی)

فرهنگ‌جهانگیری خاتمه‌ای دارد که درنسخه چاپی و بیشتر نسخه‌های خطی موجودنیست وخود بخشی‌بزرگ است دارای ۵ «در» وهردردارای‌درها وجلوه‌ها و باهمان شیوه الفبایی فرهنگ . موضوع «درها »درخاتمه‌به‌ترتیب ازاین‌قراراست:

کنایات واستعارات .

لغات‌مرکب ازپارسی‌وعربی .

لغاتی که‌یکی ازحروف هشتگانه درآن‌یافت نشود .

لغات زند وپازند ووستا (اوستائی) .

لغات غریبه (نه‌عربیه) .

این بخش چند ان تقطیع شده وبرخی ازقطعه‌ها (درها)ی آن بصورت رساله‌های جداگانه درآمده که‌به‌تدریج پیوندش باکتاب (فرهنگ‌جهانگیری) نادیده گرفته‌شده‌ونگارنده‌خودچندنسخه‌ازدر٤(= لغات‌زندوپازند)دیده‌ام که‌بانام «فرهنك‌لغات زندوپازند» و از مؤلف ناشناس شناسانده شده‌است .

درباره این‌خاتمه درفهرست ۱۰ : ۳۹۵ ـ ۳۹۹ (ذیل شمارهٔ ۲۹۵۹/۸) توضیح کافی‌داده‌شده‌است.

۲۳۷

نسخه‌ایست بخط نستعلیق شیخ علیقلی شاهجهان آبادی‌سورخ۱۱۴۷ هجری.درون جلد یادداشتی از محمدولی مشهور به آقا بزرگ سورخ ۱۳۲۳ دیده میشود .عناوین شنگرف .

قطع: رحلی۱۷×۵/۲۷سانتیمتر . جلد : تیماج مشکی : صفحات: ۱۴۶ سطور: ۲۳ ، کاغذ : فرنگی شکری رنگ ۰ شمارهٔثبت قدیم : ۴۴۶۰۱جدید:۵۳۶۵ .

قابوس نامه (فارسی)

از امیرعنصرالمعالی کیکاوس‌بن اسکندربن قابوس بن وشمگیر(م-٤٦٢)

۱ـ ازجمله نسخه شمارهٔ:۹۰سپهسالار

۱۱۸

نسخه‌ایست بخط نستعلیق حسین‌قلی‌بن بهادر میرزابن عباس میرزا ولی عهد دارای دو سرلوحه درآغاز دیباجه ودرآغازرساله .

میان سطور دیباجه و صفحه اول ودوم قابوس‌نامه طلاکاری شده تمام برگهادارای جدول ومنطقه زرین‌ولاجوردین‌است. عناوین رنگارنگ.

دراین نسخه پیش‌ازآغاز وپایان قابوس‌نامه ، دیباجه وخاتمه‌ایست از کاتب دیباجه باعنوان «دیباچه اندرزنامه» ونویسنده درآن ازمظفرالدین میرزا ولی‌عهد ناصرالدین‌شاه‌و ازامیرنظام‌گروسی یادمیکند ومیگوید : «دراین دورزمان که مطابق هزاروسیصدوسه‌هجری است به حکم پاره‌ای موجبات و موانع ازسلك غلامان مرحمت شدگان حضوری دور و مهجور گردیده دراین مهاجرت ...نظر‌براین که ازخدمات حضوری دورگشته ... به‌شغل کتابت این‌کتاب مستطاب ...می‌پردازد . چون اول‌کتابت این خانه‌زاد است مرجو آن که به‌کرائم اخلاق ملوکانه... از هرگونه زلات . اغماض فرمایند.» در خاتمه ازتاریخ ۱۳۰۲ سخن رفته است .

آغازدیباجه : بسمله از آنجایی‌که درهر ازمنه ودهور بتدریج ومرور غنودگان رافت ومراحم بیکران سلطانی وآسودگان رفاهیت‌ومکارم بی‌پایان‌خاقانی

پس از دیباجه ، صفحه اول‌دیباچه اندرزنامه ازهمین‌کاتب اما باتفاوتهایی تکرارشده اما دنباله‌اش درنسخه‌نیست. گویا کاتب می‌خواست به صورتی دیگر دیباجه را آغاز کند . برپشت‌برگ آخردوبیت است‌به‌خط‌کاتب درباره عاریت خواستن‌کتاب .

قطع نیم خشتی۱۴×۲۱ ج‌ترمه باعطف‌وحاشیه‌وآستر تیماجی‌قرمز صفحات۳۹۵ سطور ۱۲ کاغذ فرنگی شماره‌ثبت‌قدیم۴۴۴۸۲ جدید۵۲۴۶ .

قاموس‌المحیط (عربی)

تألیف : محمدبن یعقوب‌بن‌محمدبن‌ابراهیم‌شیرازی‌فیروزآبادی (ولادتش بسال ۷۲۹وفاتش در ۸۱۶ تا ۸۱۷) .

۱۲۷

نسخه ایست به قلم نسخ تحریری حدودقرن۱۰ ص۱-۲ نسخه دوکتیبهٔ‌بزرگ‌است که دروسط هریك‌چندسطر کوتاه ازکتاب نوشته وتمام صفحه نقاشی وتذهیب است و در وسط دوبرگ یك برگ سفیدحائل‌قرار داده‌اند . برگ ۱-۲ وسه برگ آخروصالی‌وتعمیر ودرهمه‌آنها (جزنخستین برك کتاب) کلمات‌ویاسطوری تجدید کتابت‌شده‌است .پشت‌نخستین برگ چند تملك ویادداشت ومهر است که ازمیان‌آنها :تملك‌عبدالله‌بن‌عبدالوهاب‌وسلیمان بن‌عبدالله‌بن محمدبن‌عبدالوهاب‌ویادداشتی‌که درآن ازاکبرمیرزایاد شده خوانده‌میشود.زیر

یادداشت اخیرمهری است که« عبده‌یوسف» را از نقش آن می‌توان‌خواند . برپشت‌آخرین برگ این دوبیتی باقلم‌شکسته‌نستعلیق خوب‌نوشته است :

خواهم که گنه‌کنم‌نخواهم‌نکنم — خواهم که کنم‌توبه نخواهم‌شکنم
لیکن چونخواهد نتوانم‌خواهم — خواهد نتوانم‌که نخواهم چکنم

قطع نیم خشتی ۱۳×۲۲ج مخمل بنفش بامقوای ضخیم‌که دور آن را مفتول برنج کشیده‌اندصفحات۱۴۹۷ سطور۲۵ کاغذخان بالغ‌نازك‌شماره‌ثبت‌قدیم۴۴۴۹۱ جدید۵۲۵۵.

قانون **(عربی)**

از شیخ الرئیس ابن‌سینا

۱۶۸

نسخه‌ایست به‌قلم ثلث‌وتعلیق حدودقرن۸ (جزبرك اول وآخروبرگهایی ازوسط‌که تازه‌است) . این‌نسخه تااوائل تعلیم۵ ازفن۳ازکتاب اول‌است‌ودربسیاری ازصفحات‌حواشی دارد . گنار دوبرگ اول و آخر نسخه وصالی شده عناوین شنگرف برپشت نخستین‌برگ یادداشت‌حیدرقلی‌بن نورمحمدخان‌کابلی دیده‌میشود .

قطع خشتی ۱۷×۲۴ج مقوای‌سرمه‌ای‌وعطف‌وگوشه‌تیماج‌قرمز صفحات۲۵۰ سطور ۲۳ کاغذ سمرقندی شماره‌ثبت‌قدیم۴۴۵۳۲ جدید۵۲۹۶ .

۵۴

این‌نسخه نسخ قرن ۱۲ است‌وشامل بقیه مقاله اولی ازفن ۷ کتاب۴ (فی‌الزینه) تا قسمتی‌ازکتاب ۵ ودرشرح (مرهم من‌مورالقرمزالنافع من‌وجع‌المقعد...)ناتمام مانده‌است. پشت نخستین‌برگ تملك: یونس بن شیخ کاظم کاظمی (که نسخه‌را ازسیدعلی بن‌سید عیسی من‌عفرالبکاء گرفته) مورخ۱۲۲۹وتملك ابراهیم بن‌احمد السلام النجفی وعلی بن حسن النجفی۱۱۱۹ دیده میشود .جای‌عنوانهاسفید است.

قطع رقعی ۱۲/۵×۱۹ ج تیماجی قرمز عطف‌وگوشه سجاف‌شده‌صفحات۳۲۸ سطور ۱۸ کاغذ فرنگی سفید شماره‌ثبت‌قدیم۴۴۴۱۸جدید۵۱۸۲ .

قرآن مجید **(عربی)**

۱

نسخه‌ایست به خط نسخ قرن۱۲ صفحه‌اول ودوم‌آن دارای‌کتیبه وحاشیه‌های‌مذهب و مرصع است همه صفحات دارای جدول بچند قلم طلائی ولاجوردی و تذهیب بین سطور است. درپایان نسخه دعای‌ختم قرآن ازصحیفه سجادیه برپنج صفحه به قلم‌کاتب‌نقل شده عناوین شنگرف .

قطع‌رقعی ۵ × ۱۴س جلد ساغری‌مشکی با ترنج صفحه۳۹۴ صفحه سطور ۲۱ کاغذ آهار مهره نازك شکری رنك شماره ثبت قدیم ۴۴۳۶۵ جدید ۵۱۲۹

۵

این‌نسخه(تنهاسوره‌یس‌است) به‌قلم‌نسخ‌وقارشیرازی‌است‌دارای یك‌سرلوح‌وتذهیب‌بین سطور در ص ۱-۲ وجداول مذهب درتمام صفحات است

بریك برك اضافی‌آخرنسخه یادداشتی است مورخ ۱۳۳۵ حاکی ازاین‌که صاحب یادداشت این نسخه را به شاهزاده فرمانفرما تقدیم داشته‌است .

قطع رقعی۵ × ۱۴ج مخمل سبز اندرون وحواشی تیماج سبزصفحات ۳۸سطور ۷ کاغذ متن وحاشیه فرنگی‌آهار مهره‌شکری رنك شماره ثبت قدیم ۴۴۳۶۹جدید۵۱۳۳

۲۴

نسخه‌ایست ازچند سوره ازقرآن مجید (الرحمان ،واقعه،حشر،دخان،ملك، جمعه) به‌خط نسخ میرزا احمد نیریزی.صفحات‌تمام دارای جدول منطقه وتذهیب بین سطورپشت برك آخر یادداشت زیر که به تشخیص آقای بوذری خط اتابك است دیده میشود : « هوالعلی .این نسخه شریفه خط مرحوم میرزا احمد نیریزی است اقل عبادالله شرف از تمالك‌آن دارد . العبدالاثیم علی‌اصغربن محمدابراهیم شهرجمادی‌الاولی سنه ۱۲۹۸ »

قطع : رقعی ۱۰×۱۷ س جلد تیماج قرمز . صفحات ۵۰ سطور : ۰۹ کاغذ متن شکری که وحاشیه فرنگی‌آهارشده‌شماره ثبت ۴۴۳۸۸جدید۵۱۵۲

۴۰

نسخه‌ایست به خط نسخ عبدالله هروی مورخ ۹۶۵ صفحهٔ نخست دارای‌کتیبه مذهب و مرصع همه صفحات دارای جدول بچند قلم طلائی و لاجوردی و نیز دارای تذهیبات‌درمتن و حاشیه (کنگره سازی) است و متن همه صفحات طلا افشانی شده است . (این تذهیبات همه متعلق به عصر کتابت می‌نماید) . اسامی سوره‌ها با سفید آب و در زمینه طلائی ونقاشی شده نوشته دورهرصفحه سرسطربا قلم ثلث درشت ترو باآب‌طلاست دربین کنگره سازی‌ها وتذهیبات چهارصفحه نخست ، شرحی به فارسی‌درباره‌سوره‌یس باقلم نستعلیق نوشته‌اند وپیداست که متأخر ازتاریخ‌کتابت نسخه است . دروسط این قرآن‌یك برگ‌ازقرآن‌به خط‌کوفی‌وکهن قرارداشته‌که اکنون‌در قاب‌گرفته‌اند ودرنمایشگاه‌کتابخانه نگاهداری میشود . رقم‌کاتب . درذیل صفحه‌آخرچنین است :

« وفق لاتمام‌کتابة الخمس السورالقرآنی بعون‌الملك‌السبحانی علی یدالعبدالضعیف النحیف الراجی للمحتاج الی رحمة الله الغنی‌عبدالله الهروی‌اصلح‌الله امرداریه و وفقه للخیر واعانه علیه ببلیة طیبة تبریز صانت عن‌الافات والبلیات‌فی‌التاریخ‌یوم‌الاثنین الرابع‌من شهر ربیع‌الثانی سنه خمس‌وستین وتسعمائه من‌الهجرةالنبویة علیه‌صلوات‌الله» .

قطع رقعی ۱۱×۱۸ ج مقوائی با روکش مشمع آبی رنك . برك : ۲۰ سطر : ۹ کاغذ : متن وحاشیه(متن نخودی روشن و حاشیه شکری سیر) شماره ثبت قدیم ۴۴۴۰۴ جدید ۵۱۶۸ .

۷۹

این‌نسخه (سوره یس ،دخان،فتح،واقعه،ملك،جمعه ونباء) به قلم نسخ محمد بدیع همدانی است و مورخ ۱۲۴۳ . و به امر (نواب علیه) نگارش یافته دارای یك کتیبه و ۶سرسوره‌است تمام صفحات جداول با چند قلم‌آب طلا ولاجورد وتذهیب بین سطوردارد نام سوره‌ها با آب طلا درزمینه‌لاجوردی ورقم کاتب باقلم‌طلانوشته‌شده .

قطع رقعی ۱۴×۲۰ ج تیماج مشکی‌ابری برگ:۲۱سطور۱۰ کاغذ فرنگ‌آهارمهره شماره ثبت‌قدیم۴۴۴۴۳ جدید ۵۲۰۷

۱۶۳

این نسخه ازقرآن ، به خط نسخ میرزا محمدعلی وبه‌سال ۱۲۹۲ درکشمیرنگارش یافته با ترجمه فارسی بین سطورکه به خط نستعلیق ودر میان خط کشی‌آب طلائی است دارای چهار صفحه کتیبه است (دوصفحه اول ودو صفحه آخر) ودروسط هریك، ۷سطر قرآن درزمینه طلائی نوشته‌شده ونیزدارای سرسوره‌هایی است (به تعداد سور قرآن) که در زمینهٔ طلائی هر یك نام یك سوره از قرآن با قلم لاجورد قید شده . تمام صفحات دارای جدول با چندقلم‌آب طلائی ولاجوردونیز دارای تذهیب (نقاشی‌گل وگلبرك‌با قلم آب طلا و لاجورد) درحواشی است‌که لابلای‌آنها تفسیر فارسی برخی ازآیات را به‌قلم شکسته نستعلیق نوشته‌اند.عناوین (حزب ونصف‌الحزب وجزء) درحواشی با لاجورد یاد شده .بریك برك‌اضافی اول قرآن نوشته:«حسب‌الفرمایش‌آقا محمد حسن‌بن‌آقا حاجی‌محمد علی مرحوم تاجرتبریزی ازدست حقیر میرزا محمدعلی درشهر کشمیر سمت‌تحریریافت‌سنهٔ ۱۳۹۲» بریك برك اضافی‌آخرنسخه نیز نام استکتاب‌کننده در زمینه طلائی ترنج‌نوشته.

قطع نیم خشتی ۱۳×۲۳ ج (اندرون و بیرون) روغنی (سبك‌کشمیر) روی جلد نام استکتاب‌کننده وآیه‌ای ازقرآن و برپشت جلد نیزآیه‌ای ازقرآن به قلم ثلث سیاه نوشته شده‌کاغذ آهار مهره نازك صفحات (با دوصفحه اضافی‌آخرم) ۶۵۲ سطور ۱۵ ثبت قدیم ۴۴۵۲۷ جدید ۵۲۹۱

۳۰۲

نسخه‌ایست ازقرآن بخط نسخ محمد رحیم مورخ ۱۲۲۹ هجری دارای دوکتیبه درصفحه اول ودوم‌که دروسط‌آنها سوره فاتحه و۶سطر بقره‌نوشته شده تمام‌صفحات‌مجدول به‌ز ولاجوردوشنگرف وتذهیب بین‌سطور.نام سوره در سرسوره‌های‌مذهب.درحاشیه‌برخی صفحات خواص سور بخط شکسته نجفقلی اصفهانی دروسط گل وبرك طلایی و درتاریخ

۱۲۳۹ نوشته شده ورقم‌نویسندهٔ حواشی درکنارآخرین‌سورهٔ قرآن دیده میشود.دوصفحه اول ودوصفحه نسخه دارای تذهیب بین سطور است .عناوین حزب وجزء ونصف‌الحزب و نصف‌الجزء در زمینه طلائی‌بانقش‌گلبرك‌قید شده٠درپـایان این‌نسخه‌ازقرآن این‌الحاقات ازکاتب‌دیده میشود :

۱ـ دودعاء ختم تلاوت قرآن (ص ۴۳۵ ـ ۴۳۷)

۲ـ فال‌نامه منظوم قرآن (ص ۴۳۸ ـ ۴۴۰) ٠ این فال‌نامه ازبیت هشتم‌به‌ترتیب حروف الفباء است‌ازالف تا یاء (برای هرحرف یك‌بیت) آغازفال‌نامه:

هـرکـه از قـرآن گشایـد فـال خویش
بی شکی واقـف شود بر حـال خویش

آغازحروف:چون الف‌آید به‌فال اندر کتاب
ابتـدای کار شد خیر و صـواب

پایان : ی ز غایب‌آیدت احوال خوش
تـا بـگیری در کنارش شاد و خوش

درذیل این فال‌نامه رقم‌کاتب وتاریخ ۱۲۲۹ دیده میشود

۳ـ صلوات‌دوازده‌امام. منظوم (ص ۴۴۱)

۴ـ چند دعاء ختم قرآن ودستورختم‌بعضی ازسورقرآن وچند دعا(ص۴۴۱ـ۴۴۵)

۵ـ دواستخاره نامه ازقرآن (۴۴۵ـ۴۴۷) در ذیل این‌صفحه نیزرقم‌کاتب و تاریخ ۱۲۴۰ دیده میشود وگویا ازهمان محمدرحیم (کاتب قرآن) است ٠

۶ـ دوازده امام‌واعظ قزوینی (ص۴۴۸) منظومه‌ای دارای۱۵ بیت‌است و درپایان منظومه این دوبیت‌آمده‌است :

واعظ شکسته بـردر ایشان چو استخوان
او را بـه خستگی ای پادشاه ببخش

کارش تبـاه و درد زحـدبیش و صبرکـم
حالش به‌بین و رحم نما و دوا ببخش

این جهارشماره اخیرنیز طاهرآبه قلم همان‌محمدرحیم‌کاتب نسخه‌است ٠

قطع نیم‌خشتی ۱۳ × ۲۱ جلد روغنی (اندرون با زمینه قرمز ونقش‌گل‌وبرك‌طلائی) بالفاف‌کیسه‌ای‌ازپارچه‌سفیدباراههای‌سفیدبرك ۲۲۴ سطور ۱۷ کاغذآهار مهره نخودی تیره شماره ثبت قدیم۴۴۶۶۶ جدید ۵۴۲۹

۳۵۹

این نسخه ازقرآن‌به‌خط نسخ باترجمه‌بین‌السطور(نستعلیق) اوایل قرن ۱۱ دارای دوصفحه کتیبه (ص۱ـ۲) که‌دروسط آنهاسوره حمدنوشته‌شده ونام وعددآیات ایـن سوره

باسفیداب دربالای دوصفحه قید گردیده . نام‌ودیگر خصوصیات دیگـر سوره‌ها و همچنین عناوین جزء وحزب وعشر باآب طلا وترجمه بین‌سطور باشنگرف است ودنبالهٔ ترجـمه وتفسیر با همین قلم درحاشیه تکمیل‌شده‌است.تمام‌صفحات دارای جداول‌باچندقلم‌آب‌طلایی ولاجوردی. کنارهفت برك‌نخست و۱۷ برك آخر وچندبرك ازنیمهٔ دوم قرآن وصالی‌دارد وسراسر پشت‌برگ‌ اول برگ دیگر چسبانیده‌اند تاازپارگی محفوظ ماند. خواص و آداب برخی ازسوررا درکنار صفحات باقلم‌نسخ تازه وناپخته نوشته‌اند.

در پایان این نسخه ازقرآن نیز (مانند نسخه سابق) اضافات زیرازکـاتب هست:

۱ـ چند دعاء پس‌از ختم‌تلاوت قرآن باترجمه بین‌سطور (باهمان‌شیوهٔ‌یادشده‌دربالا) (ص ۸۰۷۸۰۳) .

۲ـ فال نامه (ص۸۰۷ - ۸۲۲) دراین فال‌نامه نیز(مانندفال‌نامه‌نسخه قبل)دوطریقه تفال به‌قرآن یادشده (که‌ازیك‌دیگر جدانشده‌است) طریقه قسمت‌نخست‌همان‌اشعار است‌که درنسخه بالا آمده بااین مطلع :

هرکه او خواهد گشاید فال خویش

بی‌شکی واقف شود برحال خویش

وقسمت دوم (فال باقرآن باتوجه‌به حروف الف‌با) اشعاری‌است دروزن‌دیگروبرای هرحرف یك‌قطعه دارای چهاربیت‌و بایك قافیه وسپس‌پنج‌سطرنثر که‌بااین‌جمله‌آغازمیگردد: «ای‌خداوند فال...(درنسخه‌سابق‌هرحرف تنهابایك‌بیت شعرودرهمان‌وزن‌اشعارفال نامهٔ‌نخست‌آورده شده‌است) آغاز:

الف آمد به فالت ای دل افروز

نکوتر گردد احوالت همه روز

الف آمد چه حاجت شرح گفتن

همه سال و مهت عیداست و نوروز

پایان :چویا آمد به فالت یاریابی

اگر باکار بـودی کـار یابی

(وپس از سه‌بیت دیگر) : ای‌خداوند فال بدان وآگاه‌باش که‌ستارهٔ‌سعد به‌طالع‌تو درآمده‌است ... دولت وسعادت توروی درترقی‌دارد. صلوات‌بررسول‌فرست‌تامرادیابی

۳ـ ذکر کیفیه‌التفال من‌الکتاب العزیز (ص۸۲۲) ازاین‌دستور فال‌که به‌عربی‌است تنها دوسطر دراین صفحه‌است ودنباله‌آن ازنسخه‌افتاده .

این‌ملحقات همه باخط نستعلیق (ظاهراً ازکاتب‌ترجمه‌بین‌سطور)ودارای عناویـن آب طلایی‌است .

قطع‌رحلی بزرگ ۲۵×۳۸ ج ساغری مشکی باترنج و نیم‌ترنج ولچکی و حواشی

روغنی . عطف تیماج مشکی واندرون تیماج قرمز ۰صفحات ۸۲۲ سطور ۱۰ کاغذدولت آبادی شماره‌ثبت‌قدیم ۴۴۷۲۳ جدید ۵۴۸۶ .

کتابچهٔ قانون‌نظامی **(فارسی)**

تألیف : سپهسالاراعظم

۳۴۰

نسخه‌ایست به‌خط نستعلیق قرن ۱۳ هـ صفحه‌اول دارای سرلوح و که نام کتاب‌درآن‌نوشته شده درصفحه دوم‌طبقات نظامی درشهرستانها باقید عدد بسیاق نوشته شده وبین سطور گل‌وبوته زرین‌داردصفحات تماماًمجدول بزر ولاجورد وشنگرف‌وبنفش‌و منطقه زرین عنوانهابشنگرف .

قطع رحلی ۲۴/۵×۱۷/۵ سانتیمتر . جلد : تیماج سبز دورمذهب .صفحات۶۲.

سطور : ۱۲ . کاغذفرنگی .

شماره‌ثبت قدیم . ۴۴۷۰۴ . ثبت‌جدید. ۵۴۶۷ ۰

کتابچه مرقد قاسم‌بن‌الحسن **(فارسی)**

کتابچه ایست که به‌مناسبت تعمیر صحن ومرقدقاسم‌بن‌حسن به فرمان ناصرالدین شاه و به‌وسیله‌میرزاعلی اصغرخان اتابك تألیف گردیده‌است .

در این کتابچه نخست قصیده‌ایست۲۷ بیتی از آزادکه درآن مدح قاسم‌بن حسن‌وشاه و اتابك به‌خاطر تعمیر صحن‌ومرقدآن امامزاده آمده است وپس از قصیده نوشته‌های بالا و پائین در (مدخل)حرم وبالا وپایین صندوق که همه از قرن دهم است نقل شده وپس از آن انشائی است بی‌نقطه ظاهراً درمدح شاه‌و پیوستگی آن به‌موضوع کتابچه روشن نیست وشاید آن‌نیز به دنبال نوشته های صندوق آمده است.

آغازقصیده : دوش خوش سر و شم گفت نکته‌های‌پنهانی

کای دلت شده تیره زین سراچهٔ فانی

پایان: بهرسال تاریخش گفت این‌سخن آزاد

دارد آل ابراهیم سعی کعبه ثانی

بنا بر نوشتهٔ کتابچه : در بالای یك تای درحرم چنین رقم شده است :

«فرمایندهٔ‌هذاالباب‌حسن‌بن علی بن‌عبدالقادر دربندی» ودر پایین آن چنین‌آمده: «عمل محمودبن‌علی نجار لباسانی به‌تاریخ سنه سبع وعشرین وسبعمایه ۷۲۷» .
در پائین صندوق با منبت‌کاری چنین نوشته : تمام شد این مرقد منور به سعی.. عالیجاه ...کمال‌الدین شیبك‌بن .. شاه‌قلی‌بیك شارو شیخلو ذوالقدر.. فی‌شهر جمادی‌الاخره سنه‌ثلاث‌وسنین وتسعمائه‌کتبه اللهوردی. تمام شد این‌مرقدبه‌عمل قطب‌الدین سیف ونجارمعصوم ابن اسکندر لباسانی»

۳۴۱

نسخه‌ایست به‌خط نستعلیق محمدباقرخان‌بیگلربیگی قاجار کتابت قرن۱۳هجری . دارای یك کتیبه درص اول وتذهیب‌درهمه صفحات .

قطع: وزیری: ۲۵/۵×۱۷/۵ سانتیمتر . ج . تیماج یشمی یك‌لا . صفحات: ۱۰ سطور: ۸. کاغذ: فرنگی شکری . شماره ثبت قدیم: ۴۴۷۰۵. جدید: ۵۴۶۸ .

کتاب کلثوم ننه (فارسی)

= کتاب علماء خمسه منسوب به آقا جمال خوانساری (م ـ ۱۱۲۵) .
مؤلف در این‌کتاب که به صورت رساله عملیه تدوین شده (۱) ،عقائد ورسوم خرافی (بیشتررایج‌بین‌طبقه زنان قدیم)رااز زبان‌پنج تن‌موهوم (که‌کلثوم‌ننه‌یکی از آنان است) وخود آنان‌را علماءِ خمسه میخواند ، نقل‌میکند وچنین‌پید است که با تألیف این رساله میخواهدزشتی این پندارها را (که بیشترچسبیده به‌دین ویابد رسوم ملی است) آشکار سازد.
(مانند روزهٔ مرتضی علی وافطار با پول یـا غذای گدائی ، روزه بی‌بی نور و بی‌بی حور ومانند سقوط وظیفه نماز « درروزی که به وعظ ویا روضه خوانی

۱ ـ در ذریعه آمده که‌کلثوم ننه یکی از چهار فقیه خیالی این‌کتاب است‌وکتاب به‌نام اوخوانده‌شده . ونیز آمده‌که این‌کتاب‌رومان مضحك انتقادیست.چنین پیداست که این‌کتاب را به‌صورت‌داستان فکاهی پنداشته‌اند وحال آن که این کتاب به‌صورت رسائل فقهی عملی است وازقول پنج‌فقیه ودرآن خرافات وآداب ورسوم متداول گردآوری شده (ذریعه ۱۸ : ۱۱۲)

جناب امام حسن (ع) رفته باشند و یا جامه نوپوشیده باشد وترسدکه در حال رکوع وسجود ضایع‌گردد» وبسیاری دیگر ازخرافه‌ها)

مؤلف درپایان دیباجه علماءخمسه‌رایاد میکند: «علماءوفقهاء ایشان(۱) که در این فن مجتهدند وایشان‌پنج‌نفرمیباشنداول بی‌بی شاه زینب دوم کلثوم‌ننه سوم خاله‌جان آقا چهارم بی بی یا سخن پنجم دده بزم آرا وباید آن چه از اقوال و افعال ایشان به‌سمع مستمعین رسد محل اعتماد دانند و به فتوی ایشان عمل نمایند و به‌غیر از علماء خمسه دیگران از فقها بوده‌اند و هستند. نهایت ذکر اسامی ایشان موجب‌تطویل کلام میگردد» .

در یادداشت موجود برپشت‌نخستین برگ، نام‌این‌کتاب «علماء خمسه» یاد شده و این نام با توجه به موضوع رساله و سخنان مؤلف مناسب‌تر به نظر میرسد .

این‌کتاب دارای یك‌مقدمه و دوازده باب است که فهرست آن‌دردیباجه باین گونه یاد شده است: مقدمه دروضوء

باب اول ـ در بیان غسل باب دوم دربیان نمازهای ایشان. ۳ ـ در بیان روزه ٤ ـ دربیان نکاح و آداب آن . ۵ ـ در بیان اعمال شب زفاف ٦ ـ در بیان زاییدن و در عمال‌متعلقات آ ن . ۷ ـ در بیان حمام رفتن زانو .

۸ ـ دربیان فضیلت سازها که درچه وقت باید زد .

۹ ـ دربیان معاشرت زنان با شوهر.

۱۰ ـ در بیان مطبوخات که گاه به‌نذر وعهد واجب‌میشود.

۱۱ ـ دربیان تعویذاتی برای چشم زخم قراردارد.

---

۱ ـ مقصود مؤلف طبقه زنانی‌است که این گونه خرافات درمیان آنان گسترش بیشتردارد. وی در آغاز رساله از زنان (خواهران) با صراحت و در تمام رساله با ضمیر «ایشان» یاد میکند.

۱۲ ـ دربیان محرم ونامحرم .

۱۳ ـ دربیان اجابت دعای زنان .

۱٤ ـ در بیان مهمان بخانه بردن .

۱۵ ـ دربیان کیفیت خواهرخوانده .

آغاز: بسم‌الرحمن‌الرحیم ـ هرآینه بر ضمیر منیر اخوات ایمانی پوشیده نماندکه این مختصریست دربیان افعال

پایان: دیگرآنکه دست راست را حنابندد. بایدبقول علمای خمسه‌اعتقاد داشته‌که ایشان دنیا دیده وکار ازسرگذشته میباشند ولیل ونهار بسیار دیده‌اند. تمت‌الکتاب‌المسمی‌بکلثوم‌ننه‌فی‌تاریخ یوم چهارشنبه فی‌سنه ۱۲٤٦ .

۳۳

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق‌مورخ ۱۲۴۲. برپشت‌نخستین برك چند یادداشت‌ترکی وفارسی است و از آن جمله این یکی:«این کتاب علماء خمسه است هرکس به‌گفتن آنها بدبگویدکافر است» درذیل وحواشی آخرین صفحه اشعاری در بارهٔ زن ونیز لطیفه‌ای به نظم ونثربه‌نقل از مجمع‌البحرین با قلم‌شکسته نستعلیق نوشته است. عناوین شنگرف

قطع رقعی ۲۰×۲۷ ج تیماجی قرمز با مقوا صفحه ۹۰ سطر ۱۰ کاغذ فرنگی سفید شمارهٔ ثبت قدیم ۴۴۳۹۷ جدید ۵۱۶۱

کشف الاسرار وخسف الاشرار **(فارسی)**

ترجمه ازهندی به‌قلم‌سیدحسین شیرازی(عضو دارالترجمه‌خاصه همایونی) اصل انگلیسی این‌کتاب ـ که‌داستانی‌است از زندگی‌کشیشان ورهبانان ریاکار ودروغین ـ تألیف مستر رینولدز ونام آن به فارسی (بت رویین یا بوسه عذرا است) .

اداره روزنامه امیریان پاپیر در هندوستان متعلق به سید رجب علیشاه داستان بت رویین یابوسه عذرا را ازانگلیسی به‌هندی ترجمه کرده‌است.

سیدحسین شیرازی (مترجم‌کتاب ازهندی به‌فارسی) مقدمه‌ای سودمند بر آن افزود و ابیات زیبا ورسایی در ضمن ترجمه گنجانید وتصویر های‌کتابچه

چاپی را(ازترجمه هندی یااصل انگلیسی) دراین‌ترجمه‌آورد . مترجم درمقدمه ازناصر الدین‌شاه ومیرزاعلی‌اصغرخان‌امین‌السلطان‌یادمیکند .

این‌داستان دردومجلداست ودارای۱۰۶ فصل (درهرجلد۵۳فصل) وفصل ۱۰۶ خاتمه‌کتاب‌وتوضیحاتی است درباره برخی‌ازنامها واشارات‌کتاب مانند قلعهٔ بت‌رویین، (عمارت محل عملیات هولناك وفجایع‌انجمن)گلوریا، بارون التندرف وجزاینها. این‌کتاب تاکنون سه‌باربه‌چاپ رسیده است .

۲۸۸

نسخه خط نستعلیق محمدحسین فروغی ذکاءالملك مورخ ۱۳۱۲ . دارای دوسرلوح وجداول درهمه صفحات، فروغی(کاتب‌نسخه) درذیل ج ۲ رقم‌دارد ودررقم خویش‌آرد : (این کتاب‌رمان‌تمام‌شدحکایت‌عریض‌بودوطویل... باوجوداین‌چون‌خدا خواست‌صدروذیل‌آن رابه‌نفایس ونوادر آراست ... واناالعبد ... محمدحسین ادیب المتخلص بفروغی الملقب بذکاءالملك ... ۱۳۱۲» .

این نسخه جلد اول است وکاتب فهرست‌فصول آنرا دردو صفحه (پیش ازمقدمه آورده است ودارای ۲۳ تصویر چاپی است .

قطع : رحلی ۲۲×۳۴/۵ سانتیمتر . جلد : تیماج مشکی مجدول باآب طلا . صفحات : ۴۷۶ . سطور : ۱۹ . کاغذ فرنگی ضخیم . شماره ثبت قدیم ۴۴۶۵۲ : جدید ۵۴۱۵ .

۲۸۹

این نسخه به‌خط نستعلیق همان‌کاتب وباهمان تاریخ وج ۲ همان‌کتاب است ویك سرلوح دار .

قطع : رحلی : ۲۲×۳۵/۵ سانتیمتر جلد . تیماج مشکی مانند ج اول صفحات ۵۳۴ سطور : ۱۹ . کاغذ . اصفهانی ضخیم . شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۵۲ : جدید ۵۴۱۶ .

کلیات سعدی (فارسی)

رجوع شود به‌فهرست نسخه های فارسی : ۱۸۶۱و۲۳۴۹

۸۰

نسخه ایست‌بخط زیبای نستعلیق‌میرعلی (دنبال رقم کاتب سیاه شده) دارای۸سرلوح (درآغازمجالس ـگلستان ـ بوستان ـ ترجیعات ـ طیبات ـ بدایع غزلیات قدیم ـ قصائد عربی)

وسرسوره‌هایی چند٠صفحه اول‌ودوم هریك ازکتب هشتگانه مذهب وحاشیه ومابین سطور آنها گل‌وبوته وطلا اندازی‌شده است . همه برگها دارای جدول و منطقه ونقاشی‌گل و بوته‌بآب زر. اشعار متن وحاشیه را فراگرفته است.

قطع : خشتی ۳×۱۱ جلد : روغنی وعطف تیماج قهوه‌ای پررنگ دارای روکش کاغذ ضخیم عنابی صفحات ۶۶۷ سطور : ۲۱ کاغذ آهار مهره نازك ، شماره ثبت قدیم: ۴۴۴۴۴ جدید : ۵۲۰۸ ٠

۱۸۹

این نسخه بخط نستعلیق محمد معصوم کاتب ومورخ ۱۰۱۶ ه‍ ـ است و بدستور خواجه مجدا مجدا نوشته شده شامل دیباجهٔ بیستون و پس ازآن مجالس پنجگانه وسپس پاسخ بسئوالات خواجه ابوسعید وسعدالدین النطنزی و قسمتی از نصایح سعدی بملوك و گلستان (ناقص) وپس ازآن بوستان وقصائد فارسی وقسمتی ازغزلیات .

این نسخه مشتمل‌است‌بردولوح فرسوده دردوبرگ‌نخست‌ودروسط هریك‌سطوری از آغاز دیباجه نوشته شده ودوسرلوح درآغاز بوستان وقصائد فارسی است ٠

برگها دارای جدول باطلا و لاجورد وشنجرف وزنگار و زرافشان است برپشت نخستین برگ قصاید فارسی یادداشتی بوده‌که پاك شده‌واثرآن بچشم میخورد .

قطع : نیم خشتی ۵/۵×۲۶/۵ سانتیمتر جلد تیماج عنابی دارای ترنج ونیم ترنج سوخته مذهب باعطف چرمی سرخ صفحات، سطور ۲۱ کاغذ: سمرقندی‌شکری رنك ضخیم شماره ثبت قدیم ۴۴۵۵۳۰ جدید ۵۳۱۷ .

۲۵۴

این نسخه بخط نستعلیق مورخ ۱۲۶۱ هجری است دارای پنج کتیبه . صفحات مجدول پس ازصفحه ۲۵۶ برگهائی ازنسخه (ازقصائد عربی) افتاده است . عناوین شنگرف .

قطع : رحلی : ۲۰ × ۳۱/۵ سانتیمتر ، جلد : روغنی ابلق مجدول با تصویر وسط ترنج کار اصفهان . صفحات : ۶۱۰ ، سطور : ۵۱ (ستونی وغیره) کاغذ : فرنگی نخودی، شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۱۸ ، ثبت جدید : ۵۳۸۲ ٠

کلیات شمس تبریزی (فارسی)

غزلیات مولانا جلال‌الدین محمد بلخی بنام شمس تبریزی .

کلیات شمس تبریزی باتصحیح مرحوم بدیع‌الزمان فروزانفر درچند مجلد بچاپ رسیده .

۳٦۰

نسخه ایست بخط نسخ قرن ۱۳ ـ ه ، صفحهٔ اول دارای یك سرلوح حواشی ص ۱ـ۲ باگل وبوته زرین نقاشی وبین سطور طلاکاری است . صفحات مجدول بزر ولاجورد وشنگرف درحواشی اشعار نوشته شده . عنوانها بشنگرف .

قطع رحلی : ۲۳×۳۵/۵ سانتیمتر ، جلد : تیماج قرمز ترنج دار . صفحات : ۷۲۰ سطور : متن ۳۵ ، کاغذ : اصفهانی . شماره ثبت قدیم : ۴۴۷۲۴ ، ثبت جدید : ۵۴۸۷.

کلیات عطار نیشابوری **(فارسی)**

مثنویات شیخ فریدالدین عطار ویامنسوب به‌او .

در این مجموعه مثنویهای زیرگرد آمده :

الهی‌نـامه (ص ۲ ـ ۱۱۵ دفـتر) ۲ـ لسان‌الـغیب ص ۱۱۸ ـ ۲۲۵) ۳ـ مظهرالعجائب ـ با قسمت الحاقی آن که با وزن دیگر است (ص ۲۲۸ـ۳۷۰) ٤ـ گل و خسرو (گل و هرمز = هرمزنامه (ص ۳۷۲ ـ ۵۳۳) ۵ـ کنزالحقائق (ص ۳۳٦ـ۳٦۲) از پوریای‌ولی این‌نسخه ازهرلحاظ با نسخه شمارهٔ ۱۱٤۹/٤ مطابقت دارد. افزودگی‌ها و اغلاط آن را دارد و نیز در کلیات اشعار عطار مندرج است و چنین می‌نمایدکه این مثنوی را نیز از آثار عطار دانسته‌اند . (با این‌تفاوت که درذیل آن‌نسخه نام‌عطار یاد شده ودرنسخه‌حاضر نام‌سراینده ذکرنشده‌است) (رك: فهرست۳چاپ۲ : ۵۵٦ـ۵۵۷) ٦ـ پندنامه (ص ۵٦٤ـ۵۷۹).

۷ـ خیاط‌نامه (ص۵۸۲ـ٦۰۱) از مثنویات منسوب عطار و مـوجود در برخی از نسخ‌کلیات او (یك نسخه مورخ ۹۵٦ درکتابخانه ملك تهران و یك نسخه مورخ ۱۰۵۹ در دانشگاه پنجاب . رك منزوی ، نسخه های فارسی ٤ : ۲۸۰۳ـ۲۸۰٤) .

سراینده این مثنوی (که نزدیك به‌۱۰۰۰ بیت دارد) گویا عطاری تخلص میکند :

چه‌گوید بنده عطاری سزایش   خدا گفتست در قرآن ثنایش

دردوجانیزخطاب به‌خیاط دارد. اشعار این‌مثنوی یك‌دست‌نیست واشعار سست وناهموزن بسیار دارد (که مسلماً بیشتر آن مولود اغلاط فاحش و بسیار کاتب است) (۱) و شیوه بیان مطالب و به‌کاربردن اصطلاحات کلامی وفلسفی نشان‌دهنده مایه سراینده است در دانش.

این مثنوی دارای ده‌فصل است (که سراینده فهرست آن را در اوایل منظومه به شعرکشیده) در هرفصل نخست شرح عنوان (اخلاقی) آن فصل وپس از آن‌یك‌حکایت یا تمثیل است‌که غالباً از استاد یا شیخ خود «روایت» میکند.

در فصل‌نهم (= در مذمت حرص) حکایت بازرگان و قاضی خائن در امانت وپادشاه وقت (سلطان محمود) رابه‌تفصیل آورده ودرآغازچنین‌گوید:

زپیران یـاد دارم داستانی　　　که بودا‌ندرجهان‌بازارگانی

در فصل دهم «درمذمت کبر»هفت‌سبب تکبر در انسان یادمیکند وبه‌دنبال بیان هریك از اسباب حکایتی میآوردکه با روایت از پیر واستاد آغازمیگردد.

آغازمثنوی: به‌نام آن‌که‌هستی زونشان یافت

نفوس ناطقه زو نور جان یـافت

زمین را برسر آب او نهادست

سما را در تك وتاب او نهادست

پایان: ز دست خلق بی‌چاره چه‌آید

توکل جز بـه وی بـردن نشاید

۸ـ وصلت‌نامه (ص ۶۰۴ـ۶۳۴) ۹ـ بلبل‌نامه (ص۶۳۶ـ۶۶۰).

۱۰ـ مثنوی ترجمةالاحادیث = مواعظ (ص۶۶۲ـ۷۰۱). این‌مثنوی که در

---

(۱) در این‌منظومه شیوهٔ‌کهن و استوار ولغات‌وترکیبات‌کهن‌نیزهست.دراین حکایت منظوم «پول» را درمقابل زرآورده: «که زرسرخ دادم پول گیرم» وکیسه‌کمیخا و ماندن به‌معنی‌گذاردن و نیز یاء به‌جای‌کسره در آخراسم «در آنجا اختیاری یك‌تبرکرد» و «به خلق عاجزی مسکین چه‌نازی».

پاره‌ای از نسخ کلیات عطار (مانند نسخه ۱۱۴۹ این کتابخانه و ۵۳۸ـ استانبول) با نام کنزالاسرار گنجانیده شده‌دوهزار بیت است (۱)

این مثنوی که مانند غالب مثنویهای عطار دراوایل‌مدح خلفا را دارد و ازحمزه وخاندان نیز درآن یاد شده (۲) تقریباً تمام ابیات آن سست وبسیاری از آن مغشوش ونـاموزون وگاه بی‌معنی است.

احادیثی که سراینده، متن‌آنهارا نخست نقل وسپس به‌بیان معنی وآوردن تمثیل و حکایات در موضوع آن می‌پردازد، نیز بسیار غلط ونامفهوم نقل‌شده.

این‌مثنوی دریك‌نکته(دستوری) بامثنوی خیاط‌نامه شریك‌است وآن نکته بکار بردن یاء درآخراسم مضاف‌است به‌جای کسره‌مانند :

مبارك باد باشد صحبت او
بکن هـم اختیاری صحبت او

۱ـ سعیدنفیسی کنزالاسرار و ترجمةالاحادیث را دومثنوی واز یك سراینده پنداشته به‌این دلیل که نخستین و آخرین‌بیت هردویکی است. پیداست نسخه این مثنوی راکه با عنوان‌کنزالاسرار است ندیده وبرنقل فهرست (جلد ۳) اعتمادکرده است. ونسخه دیگر را که‌عنوان ترجمةالاحادیث دارد ـ اگر هم دیده ـ جای آن‌رانشان‌نمیدهد .

۲ـ سراینده پس‌از ذکر خلفا، ازابوحنیفه یاد میکند وپیداست‌حنفی‌مذهب‌است . اما اشعار چنان مغشوش است که مطلب کاملی به دست نمی‌دهد . از جمله آنست:

کسی پیدا شود در روز آخر — بود فاضل‌تر از جمله اکابر
شود ساکن میـان امت مـن — به دست اوست دین امت من
چو نام‌اواست نعمان‌بن ثابت — که از ناگفتنی‌ها بود ساکت
امام‌اعظم‌که دارد قول صادق — مدقق بود او و هم محقق
..امام‌اعظم‌که‌بروی‌بادرحمت — که دراسلام ودین بربست‌همت
چودین‌شافعی مذهب او(کذا) — بسی پاکیزه قول و مشرب او
ابویوسف، محمدچون‌نگین‌اند — که هریك مستعد کار دین‌اند

پس‌ازاین‌ابیات داستان تاریخی‌مغشوشی‌آورده‌که ظاهراً مناظره‌ایست‌بین‌ابوحنیفه و امام‌صادق‌درنزدمنصور.

طعامی تو نصیبی آن گدا بود
نمی‌آمد نمی خورد آن بلابود
گناهی پیر عطار از برونست
که من از هر چه‌می‌گویم‌فزونست
و به‌نظر می‌رسد این‌بیت‌اشاره به‌نام این‌مثنویست :
هرآن کس که ازاین ترجمه خواند
به روح مصطفا رحمت رساند

۱۱ ـ بی‌سرنامه (ص۷۰٤ـ۷۰۸) ۱۲ ـ وصیت‌نامه(ص۷۱۰ـ۷۲۱)
۱۳ـ دیوان(ص۷۹٤ـ۵۵۹ه)شامل‌قصائد، غزلیات‌ورباعیات(= مختارنامه) در۵۰ باب‌است . دراین نسخه رباعیات بدنبال‌دیوان است‌وجدایی‌ندارد .

۳۶۴

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق اواخر قرن ۱۰ـ۱۱ . صفحات مجدول باچندقلم آب طلاولاجورد.همه‌برگها متن‌وحاشیه است وبسیاری‌ازبرگهای‌اول‌وآخر جداشده ویادرحال جداشدن است حواشی‌چندبرگ اول‌نوسازی‌شده. وسط سه برگ‌آخر دراثرکرم خوردگی سوراخ شده وکلماتی‌چند آسیب‌دیده‌است عناوین‌شنگرف .
قطع رحلی ۱۸×۳۲ ج تیماجی قرمز باترنج ونیم‌ترنج ولچکی‌سوخته صفحات۹۶۰ سطور ۲۵ (در چهارستون) کاغذدولت‌آبادی شماره‌ثبت قدیم ۴۴۸۲۷ جدید ۵۴۹۱

کلیات قاآنی (فارسی)

ازمیرزاحبیب قاآنی‌شیرازی‌شامل: پریشان (ص۲ـ۱۱۵) ودیوان.

۱۵۵

این‌نسخه نستعلیق مورخ۱۲۷۱. دارای دوسرلوح (بانقاشی وریزه‌کاریهای بسیار) درآغاز پریشان‌ودیوان . دوصفحه‌نخستین‌پریشان ودیوان‌دارای تذهیب‌ونقاشی‌درحواشی وبین‌سطور نیزهست.همه‌صفحات مجدول‌است‌باچندقلم‌آب‌طلا وشنگرف وزنگار. درپریشان آثار اصلاح وتصحیح دیده میشود عناوین‌شنگرف .

قطع وزیری ۱۵/۵×۲۳ ج روغنی‌بانقاشی‌گل وپرنده‌بالفاف‌مشمع سبزدردرون جلد گل‌طلایی ترسیم شده. صفحات۵۳۴سطور۱۹ کاغذ فرنگی‌آثارمهرکرم‌رنگ شماره‌ثبت‌قدیم ۴۴۵۱۹ جدید ۵۲۸۳ .

کنزالاحباب **(فارسی)**

ازمولانا زین‌العابدین (معاصر شاه‌عباس) . دیباجه (درنسخه‌جای‌سخن) ازمیرزا محمدبن علی (یامحمدبن پیرعلی) اصفهانی (کاتب‌نسخه) است و او می‌نویسد که: «این کتاب ... مسمی‌به‌کنزالاحباب درعلم نقطه ازجمله مصنفات جناب مستغنی‌الالقاب مولانازین‌العابدین غفرله وبه غایت نادر وکم یاب‌است ودیباجهٔ آن‌را که‌مشتمل برحمد ونعت واین که‌تألیف آن درعهد دولت‌سلطان عصر شاه‌عباس حسین صفوی موسوی . انجام‌شده وموشح به‌القاب همایون‌آن پادشاه ... بوده کاتب علیه ماعلیه به جهت‌سهولت‌کتابت ترك‌داده ازمقدمه‌اولی که مفتتح‌فوائد بوده استکتاب نموده لهـذا بنده جانی محمدبن علی اصفهانـی دیباجهٔ آن‌را پرداخته معروض‌میدارد که‌این‌کتاب مشتمل است بردومقدمه و دو مقاله». وی‌سپس‌فهرست‌ابواب وفصول‌مقاله‌نخست‌رایادمیکند. (ودرنسخه‌حاضر بیش‌ازیك‌مقاله نیست وظاهرآ‌کتاب درهمین‌جا تمام‌میشود .

مؤلف علاوه براین‌که (به‌گفتهٔ صاحب‌دیباجه جدید) دردیباجهٔ‌خودازشاه عباس‌یادکرده، درفصل شانزدهم باب ۸ نیزازشاه‌عباس و استخراجاتی که در حضور اودرمشهد انجام‌داده‌وازمذاکرات خود پاشاه در امراستخراجات‌رملی به‌شرح یاد میکند وهم در آن فصل‌ازرملی‌که برای ولی‌بیك‌خالوی‌سلطان‌حمزه میرزا وآصف‌جاه شکرالله‌میرزا وزیر اصفهان‌ونواب‌حسین قلی‌سلطان ارشلو و عثمان پاشا استخراج‌کرده ونیز نام این استخراجات سخن‌میگوید . ودرفصل ۱۴ ـ ازتألیف دیگر خوددررمل بانام‌زین‌الرمل(۱) ونیزازصاحب‌عین‌الرمل یـاد میکند . اینك‌فهرست‌مندرجات (مقدمات و ابواب‌مقاله‌اولی) :

مقدمه‌اول ـ دربیان‌ذکرتناسب امزجه .

مقدمه‌دوم ـ درباب اوزان عناصر وبیوت ومراتب آنها

۱ـ محمدبن حسن‌مشهدی‌طوسی(م-۱۲۱۲) نیزکتابی‌داردباهمین‌نام‌دررمل. دیده‌شود نسخه‌شماره این کتابخانه (فهرست۱۶: ۲۹۳

باب اول ـ در کیفیت اشکال
« دوم ـ درمعرفت منسوبات بیوت
« سوم ـ درمنسوبات اشکال
« چهارم ـ درتغییر و تبدیل اشکال نقاط وسایرمواد
« پنجم دربیان ضعف وقوت نقاط رملیه
« ششم ـ درمعرفت استنباط احکام بطریق صاحب مفاتیح
« هفتم ـ درمعرفت قواعد احکام مختلف که خود شامل ۸ باب است
شرح زیر :
باب اول ـ دربیان استخراج احکام بطریق دایره خط دانیال
باب دوم ـ درمعرفت احکام برنسق تشکین مثلث
« سوم ـ درمعرفت قوای سبعه
« چهارم ـ دربیان علاقات که درمورد بندان واعضاء متصورات
« پنجم ـ درمعرفت اسامی
« ششم ـ دراستخراج دقیق واعمال آن
« هفتم ـ درمعرفت جنایات واستخراج آنها
« هشتم ـ دراعمال مختلفه که خودمشتمل بربیست فصل است
فصل اول ـ دربیان احکام پیوست شانزده گانه
« دوم ـ تاسیزدهم دربیان هریك ازخانه‌های دوازده گانه
فصل چهاردهم ـ درنقاط واشکال ازحیث قرب وسر
« پانزدهم ـ درمعرفت احوال نقاط هشتگانه
« شانزدهم ـ درمجربات رملی که زده شده
« هفدهم ـ دراحکام سیراشکال
« هیجدهم ـ دربیان استنباط احکام ازتسکین طالب ومطلوب که آنرا
جواله نامند .

فصل نوزدهم- درمعرفت اعمال متفرقه رملیه

« بیستم- درمعرفت استخراج رمل وضوابط‌وقواعدآن

آغاز دیباجهٔ جدید: حمد موفور احدی راعز شانه که زبان هرفردی

آغاز مطلب (پس ازدیباجهٔ جدید) : مقدمه اولی اندر بیان ذکر تناسب امزجه وکیفیت هریك ...

پایان: شعشعهٔ آفتاب معانی ازافق‌کمال متجلی شود . رائض این ریاض وراقم این‌کتاب فیاض رابه فاتحة الکتاب یادوشاد نمایند . تمام شد این‌کتاب مسماةبه‌کنزالاحباب ... سال یکهزار ودویست وچهل و هشت هجری به‌دست اقل طلبه محمدبن پیرعلی اصفهانی ... وهرگاه غلطیا سهوی شده باشداصلاح آن نمایندکه نسخه اصل معلوم نبودکه صحیح است یامستقیم ۱۲۴۸ .

۱۰۱

این نسخه به‌قلم نسخ محمدبن علی اصفهانی درتاریخ ۱۲۴۸ - ازنسخه‌ای به‌خط فیاض رونویس شده .

درکنار برخی ازصفحات حاشیه هایی است باقلم ریزتر (ظاهراً ازهمین‌کاتب) ودر ذیل یکی ازاین حواشی‌که مفصل تراست نام‌امیر محمدعلی بختیاری دیده میشود برچهار صفحه پیش ازآغازکتاب وسه صفحه پس ازپایان آن جداول ویادداشتهایی است دررمل با قلم‌کاتب نسخه. برپشت نخستین برگ،فهرست ضمائم‌کنزالاحباب (که‌اکنون دیگر ضمیمه آن نیست) چنین یادشده :

«کنزالاحباب ، زبدةالذخائر ، شمس‌الدین خفری، حضرت امیر و متفرقه » عناوین شنگرف .

قطع خشتی ۱۵×۲۱/۵ ج : تیماجی قرمز صفحات ۲۰ سطور ۲۰ کاغذ فرنگی‌سفید شماره ثبت قدیم ۴۴۴۶۵ جدید : ۵۲۲۹ .

کنزاللغات **(فارسی)**

تألیف محمدبن عبدالخالق بن معروف (فرهنگ عربی به‌فارسی) .

۲۱۳

نسخه به‌خط نستعلیق مورخ ۱۰٦٦ عنوانهـا و لغـات بشنگرف چند صفحه آثـار آبدیدگی دارد .

قطع رحلی : ۱۸×۲۸ سانتیمتر . جلد : تیماجی قهوه‌ای مندرس‌باترنج وعطف‌وصالی شده صفحات : ۷۹۰ ، سطور : ۲۲ . کاغذ فرنگی ضخیم شماره ثبت قدیم : ۴۴۵۷۷ ثبت جدید : ۵۳۴۱ .

کیمیای سعادت (فارسی)

تألیف امام محمد غزالی .

۲۱۴

نسخه ایست به‌خط نسخ محمدبن امیرعلی الحسینی مورخ ۷٦۳ دارای‌پنج سرلوح. دربرگ اول ودوم دولوح‌بزرك مذهب‌ومرصع‌است‌وبین سطور طلاکاری شده صفحات همه مجدول بزر ولاجورد. درآغاز قصیده‌ای‌ازمولف به‌خط نونوشته شده بالای برگهای آخر اثرآبدیدگی دارد عناوین با آب‌طلا ،کنار برخی ازبرگها وصالی شده، نسخه‌حاشیه هایی ازهبةالله‌رشیدالدین عبدالکریم دارد .

قطع : رحلی ۱٦/۵×۲۸/۵ . جـلد تیماجی قرمز دور منگنه بـا ترنج . صفحات ۹۴۸ . سطور ۱۹ ، کاغـذ سمرقندی شکری . شماره ثبت قدیم : ۴۴۵۷۸ ثبت جدید : ۵۳۴۲ .

گلشن راز (فارسی)

ازسعدالدین‌محمودشبستری

۱۱۱

نسخه ایست به‌خط نستعلیق حدود قرن ۱۳ (بااوایل ۱۴) دارای یك سرلوح کامل وچند سرسورهٔ آب طلای ساده ص ۱ ـ ۲ تذهیب بین سطور وتمام صفحات جداول باقلم آب طلا وشنگرف وزنگار دارد .

قطع نیم خشتی ۱۴×۲۱ ج تیماجی قرمز صفحات ۷۷ سطور ۱۴ کاغذ فرنگی آهار مهره شماره ثبت قدیم : ۴۴۴۷۵ جدید : ۵۲۳۹ .

۲۹۷

نسخه ایست بخط نستعلیق قـرن ۱۳ هجری، دارای یك سرلوحه و چند سرسوره طلائی بین سطورصفحات ۱/۲ طلاکاری شده صفحات تماماً مجدول‌بزر لاجورد پشت‌صفحه

نخست یادداشتی مورخ ۱۳۳۷ بامضای عراقی دیده میشود .
قطع : خشتی : ۱۳×۲۲ سانتیمتر ، جلد : تیماج قرمز با ترنج و منگنه صفحات.
۸۰، سطور : ۱۴ ، کاغذ فرنگی آهار مهره کرده ضخیم شماره ثبت قدیم : ۴۴٦٦۱ :ثبت جدید : ۵۴۲۴ .

گنجینه نشاط (فارسی)

= گنجینه معتمدی تألیف میرزا عبدالوهاب معتمد متخلص به‌نشاط .

۲۹۰

نسخه ایست بخط نستعلیق قرن ۱۳ هجری. درصفحه ۱ و ۵۴ و ۱۲۷ و ۱۸۴ و ۱٦۴ و۲۴۲ ،سرلوحهایی‌است‌باحواشی‌وبین سطورطلاکاری‌شده.صفحات‌تماماً مجدول‌به‌زرو لاجورد ودارای کمند دوخط لاجوردی عنوانها بشنگرف .
قطع : رحلی ۲۰×۳۵/۵ سانتیمتر : تیماج باترنج ونیم ترنج‌دارای شش گل وبوته صفحات : ۳٦۲، سطور : ۲۱ ، کاغذ : اصفهانی ، شماره ثبت‌قدیم : ۴۴٦۵۴ ، ثبت‌جدید ۵۴۱۷ .

لب‌لباب مثنوی (فارسی)

= انتخاب‌انتخاب مثنوی از مولی‌حسین کاشفی .

۳۰۷

این نسخه‌به‌قلم نستعلیق‌درویش ابراهیم‌مولوی‌قرن۱۱ . برپشت برگ آخرو بریك برگ اضافی متصل به آن چند یادداشت ترکی است و همچنین برپشت نخستین برگ نسخه . بریك برگ اضافی در آغاز نسخه یك رباعی و غزل است از درویش جلالی مولوی و برروی دیگر همین برگ یادداشت و چندبیت به‌ترکی است از شاعری که نام او در اثر مندرس‌بودن کاغذ خوانده نمیشود . اینك ابیاتی از غزل جلالی مولوی :

تا نشان ضرب عشقش در دل وجان یافتم — درد را از مرحم راحت هراسان یـافتم
عالـم صورت چو در کوی فنا برهم‌زدم — گنج معنی در دل ویران رندان یافتم
دین‌ودل‌درکف زلفش‌چون به گل‌درباختم — در میـان کف زلفش نور ایمـان یافتم
لله‌الحمد ای جلالی نـور طبع خویش را — در بساط کاسـرانی چون سلیمان یافتم

کنار برگ اول وصالی دارد

قطع رقعی ۱۱×۱۹/۵ ج تیماج مشکی صفحات ۵۹۴سطور ۱۵ کاغذ کاهی‌شکری رنگ شماره ثبت قدیم ۴۴٦۷۱ جدید ۵۴۳۴ .

لمعات عراقی (فارسی)

از فخرالدین ابراهیم بن شهریار همدانی .

۲۹

نسخه‌ایست به‌قلم نستعلیق (شیوه‌ترکی) حدود قرن ۹. صفحات دارای جدول با قلم‌آب‌طلا ودوقلم باریك مشکی. بسمله درآغاز و دیگر عناوین باطلا حاشیه بالای‌دوبرگ وسط نسخه (ص ۵۷–۵۷–۵۹–٦۰) سوراخ شده .

قطع رقعی ۱۰/۵×۱۷/۵ ج تیماجی قرمز روشن صفحات ۱۳۴ سطور ۱۰ کاغذ ترکی شکری رنگ شماره ثبت قدیم ۴۴۳۹۳ جدید ۵۱۵۷.

لوامع‌الاشراق‌فی‌مکارم‌الاخلاق (فارسی)

= اخلاق جلالی ازجلال‌الدین محمدبن اسعددوانی (م–۹۰۷)

۴۱

این نسخه‌بخط نسخ قرن ۱۰ (یااوایل۱۱) برگهایی چند از اول وآخر کتاب‌افتاده صفحات دارای جدول بخط طلائی‌و لاجوردی چندورق‌وصالی‌شده

قطع‌رقعی: ۹×۱۸ س‌جلد: تیماج سیاه، صفحات ۴۱۲ سطر: ۱۵، کاغذ هندی‌شکری‌شماره ثبت قدیم ۴۴۴۰۵ جدید ۵۱٦۹.

۳۸

این نسخه نستعلیق مورخ ۹۸۵ و دارای دوسرلوح است که نام کتاب در زمینه طلائی آنها با سفیدآب نقش است (در نخست اخلاق جلالی و در دیگر لـوامع‌الاشراق) تمام صفحات دارای جداول با چندقلم آب‌طلا وچندقلم باریك مشکی و آبی‌است. صفحه ۱–۲ و۷–۸ دارای تذهیب بین سطور است. علائم رطوبت درنیمه‌آخر ولکه‌های‌مختلف در بیشتربرگها دیده میشود . این نسخه دارای مقدمه‌ایست مشتمل‌بر معرفی و فهرست مطالب کتاب. پس‌از پایان مقدمه در این‌نسخه فرهنگ لغات عربی به‌فارسی است در یك صفحه و نیم با قلم دیگر. پشت‌برگ‌آخر این سه‌بیت‌شعر دیده میشود :

به احسان براحبا دست بگشای — منه در تنگنای مدخلی پای

به بخشش باش از ایشان باربردار — مساز از وام داریشان گران بار

مدهشان قرض و مستان نیم حبه — فـان الـقرض مقراض الـمحبه

قطع رقعی۱۰×۱۸ ج تیماج مشکی‌با ترنج‌ونیم‌ترنج ولچکی‌سوخت مندرس‌صفحات ۳۷۲ سطر ۱۴ کاغذ سمرقندی شکری شماره ثبت‌قدیم ۴۴۴۰۲ جدید ۵۱٦٦.

لوایح

از مولانـا عبدالرحمان جامی **(فارسی)**

۴۳

نسخه‌ایست به‌خط‌نستعلیق فضل‌اله‌بن میرزا محمد یوسف مورخ ۱۳۰۹ صفحه‌اول دارای کتیبه. لابلای سطور صفحات‌اول ودوم تذهیب و دیگرصفحات دارای جدول بچند قلم طلائی ولاجوردی عنوانها با قلم شنگرف است .

قطع رقعی ۱۰ × ۱۸ جلدسقوا باروکش‌مشمع‌ابری‌دارای‌لفاف مشمع قرمزصفحات ۱۵۰ . سطر۷.کاغذ فرنگی آهار مهره‌شده ضخیم شماره‌دفترثبت ۴۴۴۰۷ . جدید۵۱۷۱

٦٧

نسخه‌ایست بخط شکسته نستعلیق محمدعلی‌ومورخ صفر۱۲۳۹ صفحه اول دارای کتیبه همه صفحات دارای جدول‌بچندقلم طلائی وحاشیه‌لاجوردی ولاجوردی وتذهیب‌بین سطور وجدول حاشیه لابلای سطور عنوانها ورقم کاتب باقلم طلائی است .

قطع ۱۲/۵×۲۰ جـلد مرقش مندرس اندرون هرجلد شاخه‌گل نسترن نقاشی شده صفحه ۳۸. سطر: ۱۵ کاغذ متن برنك سفید شماره ۴۴۴۳۱ جدید ۵۱۹۵

مثنویات ورباعیات پیرجمالی (فارسی)

شامـل مثنویهای کـشف الارواح ـ میـزان الحقایـق و ربـاعیات از جمال‌الدین محمد اردستانی (م۸۷۹) معروف به پیرجمالی

۱ـ کشف‌الارواح(۲ـ٤٧٧) .

آغاز: بنـامت نامـه را سر بـر گشایـم
که اندر کـوی عشقت می‌سرایم

پایان: همه‌کامست جای‌باده در جام
نگنجد پس کـلام اینجا و پیغام

۲ـ میزان‌الحقایق(٤٧٨ـ٤٤٤)

آغاز: قوت مطلب دلاجز از ذات اله
لیکن بطلب خدای پشت و پناه

پایان: شاکرچه‌نباشم که همه دردی‌دور
در دور جمالی است زهی نیك انجام

درذیل آخرین بیت میزان‌الحقائق دوبیتی زیربا عنوان «فی‌وصف‌الکتاب» به‌قلم کاتب وپس‌از آن رقم‌اودیده میشود :

بهتر ز هزار مخزن لعـل و گهر
این سفرحیات بخش انسان پرور
مقدار جماد و قدر اصحاب قلوب
دانند مبصـران بـه میزان نظر

۳- رباعیات باترتیب‌الفبایی‌وهمه‌درنعت‌پیامبر(ع)

درذیل رباعیات نوشته: « تمت‌الرباعیات‌المجددات .عنوانهای دو بیتی‌ها باآب طلا ویاقلم آبی است .

آغاز : ای‌اصل همه‌حیات وی ملح‌صفا
ای کام دل و زبـان و آیات خدا

پایان: انصاف‌بودجهان همه سجده کنند
در پیش دو ابروی و دو چشم بیمار

پس‌از پایان رباعیات یك رباعی ازبابا افضل وچند قطعه و رباعی در جواب آن به‌خط کاتب دفتر افزوده شده . اینك رباعی بابا افضل:

افضل دیدی‌که هر چه دیدی هیچ است
و آنهاکه بگفتی و شنیدی هیچ است
سر تا سر آفاق دویدی هیچ است
و این نیز که درکنج‌خزیدی هیچ‌است

ونخستین بیت از نخستین قطعه جواب :

افعال نکوی خود چو دیدی هیچ است
دربحث هر آنچه که شنیدی هیچ است

ودریك رباعی دیگر باباافضل آمده :

افضـل فرمـود روبـه آفـاق مکن

در عالم انفس آی و خود عاق مکن

۱۷۳

نسخه‌ایست به قلم نستعلیق مورخ ۲۶ شوال۸۸۱ دارای یك سرلوح (نه‌به‌کهنگی نسخه)ویك سرسوره (درآغاز رباعیات) وجداول آب طلا و لاجورد درتمام‌صفحات . در دوبرگ نخست تصرفات‌تازه‌وحواشی‌آنها وصالی‌وتعمیرشده درهمه برگها آثاررطوبت ودر برخی خطوط کودکانه ولکه‌های سیاه دیده میشود .

پشت‌نخستین برگ‌شعری است ازکلیم‌واین یادداشت‌به‌قلم‌تعلیق : «اناالعبدالمحتاج احمد بن‌ابوالنصر حسین بهادر خان غفرذنوبه بسنة خمس‌وسبعین‌وتسعمائه» عناوین بخش رباعیات باقلم آبی وبا آب طلا ودرسرسوره‌های زرین وکوچك است. درهرصفحه سه‌سطر باقلم نستعلیق استادانه درشت‌تر ازبقیه سطرهاست

قطع: نیم خشتی۲۴×۱۵ سانتیمترج‌تیماجی‌قهوه‌ای‌رنك تعدادصفحات۶۴۶ سطور۱۱ کاغذ : اصفهانی ضخیم شکری رنك شماره ثبت قدیم ۴۴۵۳۷ . جدید ۵۳۰۱

مثنوی معنوی (فارسی)

ازمولوی جلال‌الدین‌محمد. (فهرست‌نسخه‌های‌فارسی‌ازمنزوی۴ : ۳۱۴۴)

۱۲۲

نسخه‌ایست بقلم نستعلیق درویش محمد سلطان مورخ ۸۹۰ (دیباجه دفتر نخست بقلم عبدالکریم خلف‌حکیم‌باشی‌است). دارای پنج سرلوح درآغاز دفتر۲-۶ (دفترنخست سرلوح‌ندارد). صفحات مجدول بقلم مشکی وزرین‌کناربیشتربرگهای اول‌نسخه‌وصالی‌شده دربرگها ازرطوبت‌دارد . برخی ازصفحات بخشی‌است ودردوجانب رقم‌کاتب‌دویادداشت بوده‌که سیاه‌کرده‌اندعناوین شنگرف .

قطع‌خشتی ۱۵ × ۲۱ج تیماجی قهوه‌ای روشن صفحات۸۲۰ سطور۱۷ (سه‌ستونی) کاغذ سمرقندی‌شکری‌شماره‌ثبت‌قدیم۴۴۴۸۶ جدید۵۰ :۵۳۰

۱۲۵

این‌نسخه به‌خط نسخ زیبای ملامحمدبن‌عباس‌بك بنابی مورخ ۱۲۵۵ دارای۶ دفتر و۶ سرلوح.حاشیه برگهای ۱-۳ و۴۴ و ۸۳-۸۴ و ۱۳۶-۱۳۷ و ۱۸۸-۱۸۹ وآخرین برگ دفتر۶ نقاشی‌گل وبوته‌کاری ومذهب‌است. صفحات مجدول. برپشت برگ نخست

یادداشتی‌است ازمیرزا ابوالفضل ساوجی درباره‌کاتب نسخه (که از نسخ‌نویسان مشهور عصر محمدشاه قاجاراست) . پس‌ازپایان دفتر۶ شرح‌حال مولانا در۴ برگ افزوده‌شده‌است عناوین باشنگرف ولاجورد یاباآب طلا.

قطع وزیری ۱۵×۲۴ ج روغنی باعطف ازتیماج قرمز ودارای‌لفاف‌کاغذنیلی کاغذ سمرقندی شکری رنگ صفحات ۵۹۶ سطور۲۶ شماره‌ثبت قدیم ۴۴۴۸۹ جدید ۵۲۵۳

۲۰۸

این‌نسخه نستعلیق زیبای محمد مهدی فراهانی حسینی‌است مورخ ۱۲۵۲تا۱۲۶۴ ودرقم واصفهان نگارش‌یافته (تنها دفتر۶ را دراصفهای نوشته) دارای ۶ دفترودوسرلوح (درآغازدفتر۱و۶) ۰ صفحات دارای جدول باقلم طلا ولاجوردشنگرف رقم‌کاتب درپایان هر۶ دفترباقلم شکسته نستعلیق‌است۰ عناوین‌شنگرف .

قطع‌رحلی ۱۸×۲۷/۵ ج روغنی (بیرون واندرون) صفحات ۶۵۰ سطور۲۴ کاغذ فرنگی‌آهارمهره شماره‌ثبت‌قدیم ۴۴۵۷۲ جدید ۵۳۳۶

۱۵۷

این نسخه بخط نستعلیق عبدالله بن میرزا محمد جعفراست مورخ ۱۲۹۲ دارای ۷ کتیبه (درصفحه ۱ـ۲ دفترنخست وآغاز دیگردفترها) دوکتیبه نخست بزرگ است و در میان هریك چند سطر کوچك ازکتاب نوشته است. صفحات مجدول وگاه محشی است ۰ عناوین شنگرف.

قطع‌خشتی ۱۴×۲۲ ج روغنی (زمینه مشکی) صفحات ۵۸۶ سطور۲۵ کاغذ فرنگی شکری رنگ شماره ثبت‌قدیم ۴۴۵۲۱ جدید ۵۲۸۵

۲۵۳

این‌نسخه بقلم نستعلیق محمد شفیع حسینی‌است مورخ ۱۰۱۲ دارای شش کتیبه صفحات دارای جداول بقلم زرولاجورد چند برگ‌آخرنسخه وصالی‌شده . دربالای برگها آثاررطوبت‌دیده میشود ۰ عناوین شنگرف .

قطع رحلی ۱۹×۳۲ ج روغنی صفحات ۶۷۸ سطور۱۹ کاغذ اصفهانی شماره ثبت قدیم ۴۴۶۱۷ جدید ۵۳۸۱

مثنوی معنوی (منتخب) (فارسی)

انتخابی ازمثنوی مولانا جلال‌الدین محمدبلخی باعناوینی ازیك تا چند سطرونخستین عنوان موجود درنسخه‌حاضر : «حکایت‌عاشق‌شدن پادشاه بر کنیزك وخریدن پادشاه اورا ورنجورشدن کنیزك وتدبیرپادشاه درمعالجت او»

۱۷۹

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ۱۱ (یااواخرقرن۱۰) ازاول وآخرآن اوراقی‌افتاده (نسخه تا ابیاتی زیر این‌عنوان : گفتن امیرالمؤمنین علی‌رضی‌الله عنه باقرن خود که خیو انداختی ... دارد) ۰ کنارچند برگ اول ودوبرگ‌آخر وچند برگ پراکنده ازوسط نسخه وصالی شده ودر دو برگ‌آخرسطوری ازبین‌رفته.درنسخه‌حاشیه‌هایی است درتوضیح‌اشعار وگاه درتکمیل‌آنها باقلم‌تازه‌تر۰

درحاشیه یکی ازصفحات‌خط محمد یوسف‌بن عبدالله‌بن محمد یوسف با مهر او دیده میشود دربیشتربرگها لکه‌های سیاه وچرکین بچشم میخورد. عناوین‌شنگرف

قطع وزیری۵/۱۴×۵/۲۴ج‌تیماجی‌صفحات۳۰۰سطور۱۵ کاغذبخارایی‌شکری‌شماره ثبت قدیم ۴۴۵۴۳ جدید ۵۳۰۷

مثنوی معنوی (منتخب) (فارسی)

انتخابی دیگراست ازمثنوی مولی‌جلال‌الدین . انتخاب کننده ــ که‌نامش درنسخه یادنشده ــ اشعارمتقارب‌المعنی راگرد هم میآورد بدون رعایت ترتیب دفترهاودرپایان، تمام اشعاریك‌داستان رااز آخردفتر۲ آورده

آغاز: ای خبرها از خبرده بی خبر
توبهٔ تو از گناه تو بتر

پایان: قوم دیگرناپذیراترش وخام
ناقصان سرمدی تم الکلام

۳۳۳

نسخه‌ایست بخط نستعلیق مورخ ۱۰۱۲ هجری دارای یك سرلوح مذهب ومرصع صفحات‌تماماً مجدول بزرولاجوردوشنگرف‌دوخط زرین‌کشیده شده ــ جای‌عناوین‌موضوعات سفیدگذارده شده است.

قطع : وزیری‌اندازه : ۱۶×۲۵ سانتیمتر. جلد : تیماج قهوه‌ای با ترنج ونیم ترنج سوخته باسجاف عطف وحواشی (عطف تیماج قرمز) اندرون تیماج قرمز عنابی صفحات : ۱۴۸ . سطور: ۱۲: کاغذ: متن وحاشیه (متن سمرقندی ضخیم درحاشیه کاغذضخیم‌الوان)
شماره‌ثبت‌قدیم : ۴۴۶۹۷ ثبت‌جدید : ۵۴۶۰

مثنوی موسی وخضر (فارسی)

سراینده میرزا احمد وقار پسروصال شیرازی متوفی سال ۱۲۹۸ هجری

(ذریعه ۹:۱۲۷۷) درفهرست نسخه‌های فارسی (٤:۲٤۹٦) یك نسخه از ازاین‌مثنوی‌متعلق به‌کتابخانه دکتروصال (درشیراز) یادشده.

آغاز: روزگـاری شد که سخت آشفته‌ام
بـوی خون می‌آیـد از هـر گفته‌ام
بشنوی گـر گفت جـان افـروز من
هـم گواهـی میدهـد بـر سوز من
چون بخواهـم تـا سکالم چامـه‌ای
عـاقبت گـردد مصیبت نـامـه‌ای

پایان: آن دوچون ازفضل حق‌تکمیل یافت
بر سرآن گنج پر گـوهر شتافت
وان گهرهـا نکته هـای معرفت
کـه نیامد قدر آنهـا در صفت
پس حسن گردید عشق خوش خطاب
فهـم کـن والله اعلـم بالصواب

۳۷

نسخه‌ایست بخط نستعلیق محمد صـادق شیرازی مـورخ ۱۲۸٦ عنوانها با خط شنگرف نوشته شده.

قطع: ۹×۱۸ س جلد: تیماج قرمـز بـا مقوا صفحات ۲۳۴، سطر، ۱٦، کاغذ فرنگی‌آهارمهره شماره دفترثبت ۴۴۴۰۱ جدید ۵۱٦۵

مجالس‌المومنین **(فارسی)**

ازقاضی نورالله‌شوشتری

۲۰۵

نسخه‌ایست به‌خط نستعلیق حدودقرن (۱۱)دردوبرگ نخستین دوشمسه(دوستاره هشت‌پر) مرصع ومذهب‌است که فهرست‌مجالس‌دوازده‌گانه‌ونام‌کتاب درآنهاباقلم سپیدآب نوشته‌شده ودرآغاز کتاب سرلوحی‌دارد که‌نام‌کتاب ومؤلف برنگ سپیددرزمینه طلائی آن نوشته حواشی ومیان‌سطور دوصحیفه نخست طلاکاری شده برگهاتمام‌دارای‌جدول‌مذهب است کنار چهاربرگ اول وسه‌برگ‌آخروصالی شده وقسمتهایی ازتذهیب‌اوراق نخست از

بین رفته . پشت نخستین برگ ودرذیل نسخه سه‌مهر سربع وبزرگ است بااین‌سجع : « فدوی پادشاه غازی‌محمدشاه خدایارخان‌بهادر عباسی ۱۱۴۱» به‌خطفرهادمیرزا و خط ناصرالدوله (هدیه‌کننده این‌مجموعه خطی‌نفیس) نیزبرپشت نخستین‌برگ دیده می‌شود . ناصرالدوله دریادداشت خویش چنین‌آورده: «درسنه ۱۳۳۹ متعلق به‌این عبدعاصی گردید تابعدبه که‌تعلق گیرد سلطان عبدالمجیدمیرزاناصرالدوله ابن ناصرالدوله‌فرمان‌فرما ابن‌فیروز میرزا فرمان فرما ابن عباس‌میرزا»دربعضی ازصفحات حاشیه‌هایی سودمندی‌است وپاره‌ای‌از این حواشی ازسولف‌است عناوین شنگرف .

قطع : نیم خشتی ۲۷×۱۶/۵ سانتیمتر جلد : ساغری قرمز باترنج ونیم ترنج سوخته مذهب درون‌تیماج مشکی باترنج سوخته عطف‌وحاشیه تیماج‌سرمه‌ای‌رنگ‌برگ ۱۳۲۳ سطوربرگ ۲۱ کاغذشکری رنگ هندی‌شماره ثبت‌قدیم ۴۴۵۶۹ جدید ۵۳۳۳.

۲۶۹

نسخه‌ایست بخط نستعلیق‌قرن ۱۱(یا اوائل قرن۱۲)۰ عنوان‌هابشنگرف چندبرگ اول وآخر وصالی وبرخی ازبرگها لکه‌های مختلف‌دارد .

دربرخی ازصفحات ترجمه عبارات عربی منقول درمتن ، درحاشیه‌باقلم‌دیگرآورده شده برآخرین برگ‌چندیادداشت‌وتملك وازآن جمله دوگواهی ملکیت این‌نسخه‌است‌برای «عالی‌جاه‌قبله‌فقراحاجی‌آقا سی‌خان»مورخ ۱۱۶۹وبه‌خط عبدالحی حسینی‌نوربخشی. پشت نخستین برگ نیز چند تملك‌است که‌نام ومهرنویسنده آنها دراثر پارگی به‌درستی‌خوانده نمیشود .

قطع‌رحلی۱۹×۳۱سانتیمتر . جلد تیماج زرد ترنج‌دار دورمنگنه بالبه صفحات : ۹۲۲ . سطور۲۵ ۰کاغذ: اصفهانی‌ضخیم . شماره‌ثبت قدیم: ۴۴۶۳۳. ثبت‌جدید: ۵۳۹۷.

۳۲۷

این نسخه‌بخط نستعلیق محمد محسن‌کاشانی مورخ ۱۲۳۰ هجری و بخشی است ازمجالس‌المؤمنین۰ درآغازنسخه که‌نیمه مطلب‌است بسمله‌دارد .

قطع وزیری : ۱۳×۲۴ . جلد: تیماج قرمز باترنج‌وحاشیه زرین. صفحات :۶۳۴. سطور:۱۲. کاغذ.فرنگی‌ضخیم . شماره‌ثبت قدیم: ۴۴۶۹۱ . ثبت‌جدید: ۵۴۵۴.

مجمع‌البیان (عربی)

ازامین‌الاسلام فضل‌بن‌حسن‌طبرسی

۲۵۷

نسخه‌ایست به‌قلم نسخ محمد صادق بن حاج شیخ مسیح خوانساری‌مورخ ۱۲۳۲. کاتب دررقم خویش نخست به‌سرگذشت ودرگذشت مؤلف اشارتی دارد وسپس‌ازاحوال

زمان‌خویش و حدوث قحط و مجاعت دراین‌تاریخ وهلاك بیش‌ازدوهزارتن وفراربیش‌ازسه هزار تن ازمردم‌شهر سخن‌می‌گویدونام‌شهرخویش رانمی‌آورد . همچنین می‌گوید هفت‌جزء آخراین تفسیررا نوشته‌است . در ذیل‌رقم‌کاتب چندتاریخ ثبت‌شده ازآن‌جمله یکی‌تاریخ ۱۲۸۸ که‌دربرابرآن نوشته : « مجاعه بعد «مجاعه‌مذکوره‌در ۱۲۳۲» . عناوین نسخه شنگرف‌است .

قطع رحلی ۲۰ × ۳۰ ج تیماجی قرمز باترنج ونیم‌ترنج مذهب . صفحات ۵۰۶ سطور ۳۰ کاغذ فرنگی آهارمهره نخودی‌کم‌رنگ شماره ثبت قدیم ۴۴۶۲۱ ثبت جدید ۵۳۸۵ .

۳۶۸

این‌نسخه اسماعیل‌خوانساری است مورخ ۱۰۲۳ هجری (ج۱-۴) و عنوان‌ها بشنگرف .

قطع: رحلی اندازه ۲۱×۳۱ سانتیمتر . جلد : تیماج عنابی‌ترنج‌دار باحاشیه زرین صفحات : ۸۲۰ . سطور : ۳۰ . کاغذ : اصفهانی تاریك شماره ثبت‌قدیم : ۴۴۷۳۲ . ثبت جدید: ۵۴۹۵ .

مجمع‌الحکایات (فارسی)

میرزا رضا خان (مسیو ریشارژول) متولد ۱۲۳۱ ـ ۲۸۱۱ م و متوفی در ۱۳۰۸ ـ داستانها ولطائفی رابرای شاگردان مدرسهٔ دارالفنون به‌زبان فرانسوی پرداخت واین رساله ترجمه آن است .

پاره‌ای ازحکایات عیناً (بدون اسناد) ازگلستان سعدی است .

درآغاز آید : این پرورده دولتی علیه‌ایران صانهاالله عن‌الحدثان رضای ریشار فرانسوی جدیدالاسلام‌کتابی موسوم به‌مجمع الحکایات مشحون به‌قصص فراگرفته ازتواریخ. وکتب دیگر اهالی‌آسیا واروپا باذکر اقوال‌حکما وامثال ندما بـرای معلمین مدرسه دارالفنون به‌لسان فرانسوی پرداخت که در زبان فارسی‌ترجمه‌اش این است

مرحوم محمدقزوینی در وفیات معاصرین (یادگارسال ۳ ش ۱۰: ۲٤) به‌نقل ازیوسف‌مؤدب‌الملك (پسرریشارخان) می‌نویسد: «نمونه‌ای ازیادداشتها و

حکایاتی را که او جمع کرده است مرحوم دکتر خلیل‌خان ثقفی اعلم‌الدوله در بعضی از مؤلفات خود مخصوصاً در مقالات گوناگون مندرج نموده است».

بیشتر این حکایات متعلق است به انگلستان و یا فرانسه و اندکی از دیگر بلاد و از آن جمله است داستان دفن مولی فتح‌الله کاشی درحالی که هنوز زنده بود اما مرده می‌نمود و نجات او بادست کفن‌دزد.

۱۳۳

نسخه‌ایست به‌خط نستعلیق قرن ۱۳. درحاشیه صفحه ۱۳۹ نامه‌ایست حاکی ازمعذرت وطلب بخشایش از گناه گذشته باقلم شکسته نستعلیق این نسخه ناقص است.

پایان موجود: تمام روستاییانی که بجمع آمده میخواستند امپراطور را تماشا کنند بعقب نشانیده دور کردند ودر کالسکه راگشوده.

عناوین باجوهر آبی

قطع نیم خشتی ۲۰/۵×۱۵/۵ سانتیمتر جلدمقوائی آبی رنگ باعطف پارچه آبی کاغذ فرنگی شکری رنگ صفحات ۱۵۰ سطور ۱۱ شماره ثبت قدیم ۴۴۴۹۷

مجمع‌الفرس (**فرهنگ**) **(فارسی)**

تألیف حاج محمدقاسم بن حاجی محمد کاشانی سروری.

۲۷۵

نسخه‌ایست بخط نسخ مهدی بن علی نقی مورخ ۱۱۷۰ لغات وعنوانها شنگرف قطع رحلی ۲۱/۵×۳۳ جلدتیماج مشکی کهنه صفحات ۶۰۲ سطور ۲۱ کاغذ فرنگی سفید شماره ثبت قدیم ۴۴۶۳۹ جدید ۵۴۰۲.

مجمع‌النوادر **(فارسی)**

از ملک‌القضاة صدر جهان فیض‌الله‌بن زین‌العابدین بن‌حسام بنبانی مؤلف دستورالحفاظ در تفسیر (بروکلمان ذیل ۲: ۶۱۰) وتاریخ صدرجهانی (ا. ستوری ۱: ۱۰۹) وخلاصة الحکایات (دیباجهٔ کتاب حاضر) ا. ستوری ازاین کتاب و کتاب خلاصة الحکایات - در شمار مؤلفات او - یاد میکند (به نقل از مجمع‌النوادر تألیف محمد اقبال به زبان اردو) ونسخه‌ای از آن نشان نمیدهد (ج ۱: ۱۲۳۸).

فیض‌الله بنبانی این کتاب را در ۹۰۳ به‌نام سلطان محمودشاه‌بن محمدشاه

بن احمدشاه بن محمدشاه بن مظفر شاه درچهل نادره(= نوادر) پرداخته وفهرست مندرجات آن را اوخوددر دیباجه چنین میآورد :

مقدمه در بیان فضائل حضرت رسالت (ص) وخلفاء راشدین ۱- نوادر رسائل عربیه ۲- نوادر سلاطین ۳- نوادر وزراء ٤- نوادرعلماء ٥-نوادر دبیران ٦- نوادرفضلاء ۷- نوادر متفرقه ۸- نوادز نکات ۹-نوادرحکماء ۱۰- نوادرنحاة ۱۱-نوادر شعراء ۱۲نوادر اقتباس ۱۳- نوادرکلام انبیاو صحابه وحکما به عربی ١٤ نوادر کلام حکماء به فارسی۱٥- نوادر اتفاقات ١٦ -نوادر انقلاب زمانه ۱۷- نوادر حیل۱۸- نوادرالفرح بعدالشده ۱۹نوادر اعراب ودهاقین ۲۰- نوادر تعبیر خواب ۲۱-نوادراسخیا۲۲- نوادر بخلا ۲۳ نوادر صبیان ٢٤- نوادر زنان ۲٥- نوادرقصاص ٢٦- نوادر تصحیفات ۲۷- نوادر مصلیان ۲۸ - نوادرمتنبئان ۲۹- نوادرطفیلیان ۳۰- نوادرسائلان ۳۱-نوادرابوالعینا- ۳۲- نوادرابن جصاص ۳۳- نوادر اشعب طماع ٣٤- نوادر مربد ۳٥ نوادر کذب ٣٦- نوادر معلمان ۳۷- نوادر احمقان ۳۸ - نوادر مجانین ۳۹ - نوادر مزاح ٤٠ - نوادر حکایات صوفیه . خاتمه در سبب تألیف این کتاب ودعاء پادشاه اسلام.

مؤلف درخاتمه چنین میآورد : «چون کتب متقدمان مطالعه کردم وازآن بهرهٔ تمام بگرفتم خواستم تامن داعی نیزکتابی بسازم تامگروقتی صاحب دولتی ویااهل دلی آن رامطالعه کند... پس این مختصر رادرمدت یك، دوماه جمع کردم ونیزسیرت آباء این داعی چنان بودکه مدت حیات خود ازتصانیف فارغ نبوده اند چنانك صدرالعلماء قاضی صدرالدین بنبانی جداین داعی(۱)تفسیر بحرالمعانی وشرح کافی- کفایة الکافیه -وشرح وافی نحوکافی وشرح قصیدهٔ کعب زهیروشرح قصیدهٔ برده وشرح قصیده قاضی عبدالمقتدر وشرح قصیدهٔ امالی وشرح عین خلیل وچند کتب دیگر ساخته است والیوم آن کتب حجت علماست وچنانك مولانامنهاج بن صدر بنبانی شرح بخاری و شرح مسلم و شرح عین العلم وشرح فصوص وشرح منار ساخته است ودرآن داد سخن داده وآن شروح امروز دستورعلماست و جمله

تصانیف اواز هشتادبگذشته است و اکثر آن کتب به‌نام سلاطین ماضیه یعنی به‌نام آباء حضرت‌سلطان‌محمودشاه بن‌محمد شاه ... بن‌مظفرشاه ... گردانیده‌اند. من بنده ... واجب دیدم پی‌روی آباءخودکردن و کتابی به‌نام او تألیف کردن ...»

مؤلف درضمن مطالب نیز از مناسبات خویش با پادشاه‌وبزرگان‌ووقایع زمان باذکر تاریخ و گاه بدون تاریخ سخن آورده است از آن‌جمله :

«وقتی این مؤلف و مجمع‌الفضائل‌خوندملك‌فرید به‌خدمت قاضی‌سلیمان الملقب به‌خان‌اعظم‌اسلام‌خان برای خواندن سبق‌رفته‌بودند» .

«درایامی که حضرت سلطان .. این مؤلف را به‌یادگاربه‌رسالت دکهن فرستاد ... چون برای وداع درخانه مولانامنصوربن کبیرالمعروف بمیان‌الهدیا شاعررفت واو ... مداح حضرت سلطان بود ...»

«وقتی این مؤلف درعین بشکال ازشهر معظم‌احمدآباد در شهرمحمدآباد المعروف به قلعه جانپانیر به‌حضرت سلطان .. میرفت»

«چون در شهور سنه‌اثنتین وتسعمائه حضرت سلطان‌الاعظم... از سواری مراجعت فرمودوچهارده‌پانزده‌گروهی ازشهر مکرم محمدآباد فرودآمد به‌سمع همایون او رسیدکه‌مسجدشهر مکرم که بناء خاص‌بود مرتب‌شده اقامت‌جمعه... بایدکرد سلطان مراجعت‌فرمود وبه حضور خود اقامت‌جمعه کرد».

از جمله کسان که نامشان درضمن تواریخ و حکایات این کتاب آمده :
ابونصرفارابی ، ابومعشر بلخی ، امام‌کبیرمحمدبن اسماعیل ، صاحب‌جمال‌الدین مطروح ، یحیی‌بن‌مبارك‌یزدی ـ صاحب‌التصانیف ، تیمی مؤلف سیرت حجاج ، ابوالقاسم صوفی‌ندیم عضدالدوله ، حسین‌بن مهدی قزوینی، احمدبن محمد کاتب ، ارشدالدین از افاضل عجم ، قاضی‌وحیدالدین فوشنجی‌وقاضی القضاة احمدبن‌دواد .

آغاز : الحمدلله‌علی‌نواله‌والصلوة‌علی‌رسوله‌وآله امابعدمیگویدبندهٔ‌امیدوار

---

۱. مؤلف از این جد خویش در این کتاب‌به‌تکراریاد میکند.

فیض الله بن زین العابدین بن حسام بنبانی المخاطب بملك القضاة صدر جهان که چون از تألیف تفسیر معظم دستور الحفاظ و کتاب خلاصة الحکایات فراغ افتاد و رساله‌ای چند دیگر چه پارسی چه عربی چه به نظم چه به نثر پرداخته آمد خواستم کتابی پارسی در غایت ایجاز و اختصار برنمطی جدید و طرزی نو چنان که تا یومناهذا کسی بر آن طریق نرفته باشد... بنویسم... تا در شهور سنهٔ ثلث و تسعمایه غواص فکر در بحور اسفار غواصی نمود... و آن چه مخ سخن و جان معنی یافت از صدیکی و از بسیار اندکی اختیار کرد و این نوادر چند از آن برگزید (... و پس از دو صفحه) و چون سال مذکور چهلم سال از جلوس حضرت او (محمود شاه) بود این کتاب را برچهل نادره و به خاتمه و مقدمه‌ای مرتب گشت و این کتاب را مجمع النوادر نام نهاده آمد و بعد از این، مؤلف و یا هر که توفیق یابد به عدد سال عمر او هزاران هزار نوادر دیگر برروی روزگار یادگار نویسد. وشروع تألیف این کتاب و اتمام آن درشهر مکرم محمدآباد المعروف به قلعه جانپانیر بود

پایان: و ما این کتاب را به دعاء ختم السلاطین... ختم کردیم که ختامه مسك

شکر که این نامه به عنوان رسید

پیشتر از مرگ به پایان رسید

۸۸

نسخه‌ایست به قلم نستعلیق و نسخ (از ص ۱۲۷ نسخ است) قرن ۱۲. در برخی از صفحات نسخه حاشیه‌هایی است و درذیل یکی ازحواشی نام «قطبی» دیده میشود. برپشت نخستین برگ و دوبرگ اضافی آغازنسخه نوشته‌های مختلف است و از آن جمله این یادداشت: «صبح یکشنبه پانزدهم جمای الاخره ۱۲۶۷ در اوقاتی که دختر رکن الدوله رفته بود خانه مادرشاه، بست نشسته بود و بعضی تهمتها برمن زده بود... که فلان کس مرازده... بعداز نماز صبح... تفال زدم (در یادداشت: تفعل زدم) به کلام الله مجید این آیه آمد ان کان قمیصه قدمن دبر...»

برپشت آخرین برگ و دوبرگ اضافی آخر نسخه یادداشتهایی است به ترکی با

قلمهای مختلف. در حاشیه تمام برگها اثر رطوبتی کهن دیده میشود . عناوین با قلم قرمز است.

قطع نیم‌خشتی ۱۲/۵×۲۰/۵ ج تیماجی مشکی مندرس با عطف وصالی شده صفحات ۳۷۳ سطور ۱۵ کاغذ هندی‌شکری شماره ثبت‌قدیم ۴۴۴۵۲ جدید ۵۲۱۶

مجموعه (جنگ اشعار) (فارسی)

در این جنگ اشعاری است (قطعات و غزلیات و رباعیاتی) از : خیام (ص ۱-۱۰۰ و ۱۲۷-۱۶۹)، باباطاهر ، فیض کاشی ، امیرمغیث‌الدین محوی (رباعیات ص ۱۱٤-۱۲٦ و ۱۷۰-۱۷۵)، رضاقلی هدایت (مسمط) میرزا محمد علی‌مطلق تخلص (مطایبه منظوم) وشیرین وفرهاد وحشی .

۱٦

دفتریست به‌خط شکسته نستعلیق مورخ‌رمضان ۱۲٦۸ (کاتب، تاریخ‌کتابت را در برگ آخر ۱۲۲۸ و دربرگ ماقبل آخر ۱۲٦۸ نگاشته)؛ در برگ ۸۸- دوتاریخ تولد است با قلم جوهرآبی . دربرخی‌ازصفحات یادداشت‌کوتاهی باقلم‌جوهر آبی دیده‌میشود.

قطع رقعی ۱۰/۵×۱۵ ج تیماجی قهوه‌ای سیر، صفحات ۳۰٦ سطور ۱۰ کاغذ فرنگی شکری شماره ثبت قدیم ۴۴۳۸۰ جدید ۵۱۴۴

مجموعه :

۱ـ رساله درفقه حنفی (ص ۱-٦) **(فارسی)**

رساله‌ایست که آغاز آن افتاده و ناتمام نیزهست . وموجود در نسخه از این قرار است: بقیه فصل اوقات نماز- فصل: سنن رواتب نماز فرض. فصل: ارکان نماز. فصل : سنتهاء پیش از نماز . فصل : مبطل نماز ده چیز است. فصل: متروك از نماز سه‌چیز باشد. فصل: پنج‌وقت نماز شایدکردن مگر سببی باشد. فصل : شرائط وجوب نمازجمعه هفت است. فصل: نماز دوعید سنت است. فصل: شرائط روزه سه‌است.

در فصل آخر، پس ازشرائط، مبطلات روزه نیز یادشده و در همین جا (در میان‌صفحه ٦) نسخه ناتمام مانده است .

۲ـ مکتوب افلاطون الی‌عیسی (ص ۷) (عربی)

آغاز : یا طبیب‌النفوس المریضه‌بداءالجهاله

۳ـ انتخاب حدیقهٔ سنائی (ص۸ـ۲۰) **(فارسی)**

در مجموعه اهدائی فیروز میرزا دوانتخاب از حدیقه سنائی هست که هیچ‌یك با انتخاب معروف و منسوب به سنائی مطابقت ندارد. یکی انتخابی است بدون دیباجه در مجموعه شماره: ۳۰۶ و دیگری انتخاب‌حاضر که‌دارای دیباجه‌ایست و این عنوانها را بالای اشعار دارد: درصفت‌کلام‌الله ـ فی‌نعت النبی علیه‌السلام ـ در مصلحت فرماید ـ در صفت عدل فرماید) . این نسخه ناقص است وبقیهٔ آن دراین دفترنیست .

آغاز: اللهم بسمك‌القدوس قدسنی‌منی ، سپاس و ستایش مبدعی را که سخن‌پاك و سخن‌دان و سخن‌گوی را ابداع کرد و حمد ومدح مخترعی راکه‌به پرتوآن‌دوشریف صورت و ماده را اختراع کرد و نگارگـر وجود را و آن طبیعت‌کل بود به‌واسطهٔ این‌صورت و ماده و نگارستان وجود و آن جسم اعظم بود درسه‌بعدجلوه‌کرد. پس از سخن‌دان کل علت دهر ساخت و از سخن‌گوی پاك علت زمان و بعداز آن هفت‌پدرعلوی و چهار مادر سفلی را تنقیب‌کرد و به‌واسطه این هفت وچهار، سه‌فرزند را درین گنبدخانه تقویت‌کرد وفی‌الحقیقه عارف و معروف جز نفس ناطقه نیست و جمیع موجودات مدارج اوست و او ناگزیرهمه اشیاست ودرجمع اشیاءساریست چون آب‌درگل ومستی در مل

بیت نخستین‌این‌انتخاب با انتخاب دیگر (که آن هم‌غیر معروف است) یکی است و بیت‌دوم این است :

کفر و دین هردو در رهت‌پویان

وحـده لا شریك لـه گـویان

۴ـ مثنوی مولوی (ص ۲۱ـ۵۸) **(فارسی)**

بخشی است از دفتر مثنوی معنوی مولوی. اول و آخرندارد .

۵ـ مشارب‌الاذواق (ص ۵۹ـ۶۸) **(فارسی)**

از میرسیدعلی همدانی. این‌کتاب شرح است‌برمیمیه‌خمریه‌ابن‌فارض و

مقدمه‌ای عرفانی دارد و نسخه حاضر تنها همان‌مقدمه است که از آغاز آن نیز اندکی افتاده .

رجوع شود به‌فهرست ۱۰ : ۲۰۶۱-۲۰۶۲

٦- رساله عرفانی (ص ٦٩-٨١) (فارسی)

رساله‌ایست که از اول و وسط و پایان آن اوراقی افتاده . گفتارهائی است کوتاه با مضامین عرفانی و متقارب در سجع وقافیه وباعنوان «ای‌عزیز». در آن چنین آمده : «خازنان قضا چون سفرهٔ عطا باز کردند لایق هر وادی نواله‌ای ساز کردند. خرقانی از آن خان دردی دید که بقاءِ آن به‌بقاء خداست. همدانی گنجی یافت که از افهام و عقول مبراست ظهور سطوت جلال حال صاحب کمال شیخ خرقانی‌شد . بروز لطائف جمال و جلال جبر کسر درویش همدانی گشت» .

انتخاب از کیمیای سعادت (ص ۸۱ - ۹۲) **(فارسی)**

= **چهار عنوان** = نامهٔ مردمی ازبابا افضل‌کاشی دارای چهار عنوان : «عنوان اول آنست که حقیقت خودرا بشناسد . عنوان دوم آنست که حق تعالی‌رابشناسد عنوان سوم‌آنست که جقیقت‌دنیارابشناسدعنوان‌چهارم آنست که حقیقت آخرت رابشناسد» .

نسخه حاضر آغاز نسخه‌را تابخشی ازعنوان اول ندارد وهمچنین آخر عنوان اول واوائل عنوان دوم و بیشتر عنوان چهارم را (از عنوان٤ تنها چهار سطر نخست رادارد) .

دراین‌کتابخانه دونسخه دیگر ازاین‌کتاب می‌شناسم‌یکی درمجموعه٦٢٤ گ ١٤٦ (مورخ ١٠٨٥)که ازآغاز تابخشی ازعنوان نخست است ودیگرنسخه ٤٢١٧ -که‌پیش ازاین به‌مرحوم سیدنصراللهٔتقوی تعلق‌داشته وکامل‌است وپاره‌ای اصلاحات‌ونسخه‌بدلها درذیل صفحات‌آن بادقت‌ضبط واضافات‌آن نسخهٔ‌دیگر

که گاه به‌یك سطر نیز میرسد نقل‌شده است(۱) .

این رساله بانام منتخب کیمیای سعادت درمجموعه‌ای بـامقصد اقصی و اشعة‌اللمعات به‌چاپ سنگی رسیده ونام بابا افضل رادر دیباچه ندارد .

ورجوع شودبه فهرست نسخه های فارسی ۲ : ۷۸۳ .

آغاز (ازنسخه کامل) : الحمدلله رب‌الارباب... بدانکه‌خواجه افضل‌الدین کاشانی ازکیمیای سعادت کلمی‌چند انتخاب‌نموده تاطالبان‌معرفت حق‌سبحانه وتعالی راسودمند باشد • چنین گفته است که نامه مردمی (۲) به‌چهارعنوان تمام بود

پایان (نسخه کامل) : وازاینجا توانی که آخرت‌روحانی رابدانی که کلید یافتن آسان بود درگشودن .

۸ ـ مرآت التائبین (ص ۹٤ ـ ۱۵٤) **(فارسی)**

ازمیرسیدعلی همدانی (رجوع شودبه فهرست ۱۰ : ۲۰٦٦) .

نسخه حاضرناقص است‌واوراقی‌ازآخر وچندجای دیگرآن افتاده است .

۹ ـ رساله حرفیه (ص ۱۵۵ ـ ۱۸۱) **(فارسی)**

ازصائن‌الـدین علی ترکه دارای یك مقدمه وسه اصل وهر اصل دارای چهار وصل .

(ازاول نسخه حاضر یك برگ افتاده وبیشتر دیباچه راندارد)•

رجوع شودبه فهرست نسخه های فارسی ۲ : ۱۰۲٤ .

۱۰ ـ منامیه (ص ۱۸۲ ـ ۱۹۷) **(فارسی)**

ازمیرسیدعلی همدانی • (فهرست نسخه های فارسی ۲، ۱٤۲٦)•

این نسخه ناقص است (چند سطر آخر رساله‌را ندارد)•

---

۱ ـ چنین بنظر میرسدکه این نسخه‌را برای چاپ آماده وسرتب می‌کرده‌اند . اما ازنسخه‌ای که‌ازآن رونویس‌کرده ونسخه ای‌که باآن مقابله نموده‌اند نشانی یاد نشده .

۲ ـ شاید نام‌کتاب همین «نامه مردمی» باشد .

آغاز: بسمله وبه‌نستعین .. الحمدلله حق‌حمده .. امابعد این عجاله‌ایست بموجب التماس عزیزی از اخوان صفا

۱۱ ـ رسالة الامانة (ص ۱۹۷ ـ ۲۰۹) . **(فارسی)**

از شاه قاسم انوار ـ معین‌الدین علی‌بن نصیربن هارون متخلص به‌قاسم و قاسمی (م ـ ۸۳۵ یا ۸۳۷) .

این‌رساله بانام رسالهٔ (علم) درآخردیوان اوچاپ شده امااین نام‌گذاری وجهی ندارد زیرا موضوع‌بحث دررساله، مرتبت انسان ومفاد آیت امـانت است ودرمقدمه آن بحثی است ازاقسام عدم ووجود واین هردو نام‌در فهرست آثار قاسم انوار به چشم میخورد . بالای یك نسخه کهن ازاین رساله (شماره موقت) نام‌آن(رساله وجودوعدم) یادشده است‌ونسخه مورخ۸۶۹ قاهره «رسالة فی‌التصوف» نام دارد .

نکته‌ای دیگر که درباره این‌رساله‌درخوردقت است آن‌که قاسم انواردر ذیل این رساله ازخانقاه جدیددرهراة وديداربا ظهیرالدین خلوتی‌درآن خانقاه به‌تاریخ ۷۷۹ (ودربعض ازنسخ: ۷۹۹) یادمیکند ودرپاره‌ای ازنسخ، این‌بخش جزءِ رساله‌امانت (یافصلی‌ازآن) قرارگرفته وموجب اشتباه‌بیننده‌گردیده است وحقیقت آنست‌که این بخش ـ‌که سئوال وجوابی است ازظهیرالدین خلوتی با قاسم‌انوار دربارهٔ آیهٔ «ونحن اقرب الیکم من‌حبل الورید» دنبالهٔ مطالب رساله امانت نیست وباآن‌هیچ پیوندندارد ودر دونسخه‌کهن این‌کتابخانه (یکی مورخ ۸۵۴‌که مأخذ چاپ مرحوم سعید نفیسی است و دیگر نسخه جای سخن مورخ ۸۸۶) اثری مستقل است‌که باعنوان «وله» ازرسالهٔ امانت جداگردیده وبگونهٔ مقدمه ایست‌برای رساله‌دیگری ازقاسم انوار در معنی رباعی حورائیهٔ بوسعید

بوالخیر. (نسخهٔحاضر نقائصی‌دارد واوراقی ازاواسط آن افتاده است) (۱)

آغاز: - شکر وسپاس وحمد بیقیاس

پایان: - یعنی‌روح انسانی رابه‌خلافت خوددر صورت نفی‌واثبات بداشت وظهور وکمون بازداشت‌که انی‌جاعل فی‌الارض خلیفه .

۱۲ - رساله درمعنی حورائیه (ص ۲۰۷ - ۲۰۹) . **(فارسی)**

ازقاسم انوار . مؤلف این رساله رابه خواهش «درویشی عزیز» دردنبال تحقیق حقیقت‌قرب وشرح آیت «ونحن‌اقرب الیکم من‌حبل‌الورید» وپس ازقصهٔ مجنون ماوراء النهرآورده است.

نسخه شماره ۲۹۲۰/۲۴ دانشگاه نیز همین رساله است .

(نسخه حاضرناقص است ویك برگ ازوسط آن افتاده) .

آغاز(مقدمه) : وله درتاریخ سنه تسع وسبعین (درنسخه حاضر : تسعین) وسبعمایه که‌درشهرهرات‌درخانقاه‌جدیدی‌درجوارمولاظهیرالدین‌خلوتی...ساکن بودیم وقت سحراعلاحضرت مولانا باگریه تمام وحزن مدام از درخلوت خود بیرون‌آمد وعزم خلوت داعی کرد و فریاد برآورد...قصه باینجا رسیده بودکه درویشی عزیزالتماس معنی رباعی شیخ ابوسعید نمود که درسلك رساله مثبت باشد وآن این‌است (وپس از نقل رباعـی) : سپاس بی‌قیاس حضرت حق را جلت عظمته

---

۱ - درتاریخ نظم ونثر پارسی ازسعید نفیسی، درشمار مؤلفات قاسم انوار رساله وجود وعدم اوکه‌در ۷۷۹ ازآن فراغت یافته یادشده است .

دردانشگاه دونسخه است‌که درفهرست بانام رساله عرفانی ازشاه نعمةالهولی (شماره ۲۹۲۰/۲۳) وقاسم‌انوار (۲۹۵۰/۲۵) شناسانده شده وبه‌وجودداستان خانقاه جدیدهرات وسخن باظهیرالدین خلوتی‌در ۸۷۹ درآنهااشارت‌رفته‌وصدر نسخه‌دوم شماره ۲۹۲۰/۲۳ (که‌درفهرست نقل شده) نشان میدهدکه ازرسائل سیدمختوم (شاگرد قاسم انوار) است .

۱۳ـ مکتوب (ص۲۱۰-۲۱۱) (فارسی)

ازقاسم انوار. دردیوان‌چاپی، این‌مکتوب درآغازسئوال وجواب‌وجزء آن قرارگرفته اما دردونسخه‌کهن این کتابخانه سئوال و جواب پس ازاین در ودارای عنوان وبسمله وخطبه‌جداست‌درنسخه‌جای‌سخن‌نیزهرچند عنوان«سئوال وجواب» درآغازاین مکتوب نوشته‌اند بااین حال (سئوال و جواب) عنوان و خطبه مستقل‌دارد.

آغاز: اول نصیحتی که سلامت‌دین وگشاد راه

پایان: که بعالم‌آخرت رستگاری یابی والله اعلم وهوقادرعلی کل‌شی

۱۴ـ رساله سئوال وجواب (ص۲۱۱-۲۱۸) (فارسی)

ازقاسم‌انوار. دراین‌رساله‌چهارده‌سئوال‌وجواب‌است‌وسئوال‌سوم‌درنسخه جای‌سخن ونسخه دیگرمورخ ۸۵٤ بجزسئوال‌سوم درنسخه‌چاپی‌است دراین دو نسخه سؤال سوم چنین‌است:

«چون مشیت‌حق تعالی ازایجاد عالم این‌بودکه اعیان اسماء حسنی خود را درکون جامع مشاهده‌کند وکون جامع عبارت از آدم و نوع انسان است تاخیردرایجادآدم که‌کون جامع‌است بعدازایجادعالم چه‌بود. جواب‌آدم‌اسباب کمال‌ذات‌آدم بود».

آغاز: بسمله قال‌النبی(ص) اعمال‌البریعملها البروالفاجر

درنسخه شماره ۲٦۱۲ (مورخ ۸۵٤) به‌دنبال رساله سئوال وجواب، چند گفتاربه‌عربی وفارسی ازقاسم انواراست که دراینجا یاد میکنم:

(برگ ۲۵۵ چپ - ۲۵٦) گفتارهایی کوتاهست به‌عربی که برخی ازآنها درجواب سئوالی‌است (نه‌باصورت سئوال وجواب)

آغاز: ولـه ایضا قال خطور الخواطر امواج لجة افعال الله تعالی. قال الحقیقة الانسانیه عند هبوطها من‌عالم الغیب‌الی‌الشهاده سمیت بالروح وقال‌ان الفناء اعلی من‌البقاء

پایان: وقال التوجه انصراف وجه القلب عن‌الغیر الی‌الله تعالی والترقب امتداد الوجه .

(برگ ۲۵۶ پ - ۲۵۷ ر) : گفتار کوتاه به‌فارسی

آغاز: - وله‌ایضاً : احدیت تعقل‌ذات‌است بدون‌اسماءوصفات .

(برگ۲۷۵) : گفتار کوتاه دیگر است به فارسی درتفسیر شعر : (داد جاروبی به‌دستم آن‌نگار) .

آغاز: وله‌ایضا - مرادبه‌جاروب کلمه طیبه‌است ومرادبه‌دریا دریای‌هستی وجود طالب ومرا دبه‌غبار شورانیدن اوصاف واخلاق‌نفس .

۱۵- نسب‌نامه سیادت‌وخرقه (ص ۲۱۸- ۲۱۹) (فارسی)

نخست نسبت سیادت قاسم انواراست (که با۱۳ واسطه به هارون‌بن موسی‌بن جعفر (ع) میرسد) وپس‌ازآن سند خرقهٔ او از ابوعلی‌یمنی تا حبیب اعجمی ازحسن‌بصری . (دیده‌شود نسخهٔ شمارهٔ۲۹۵۰/۲۶دانشگاه)

۱۶- رساله دروصول (ص۲۲۰ - ۲۲۹) (فارسی)

مکتوب عرفانی ازمیر مختوم نیشابوری ویاازقاسم انوار(۱)

درصدر نسخه نام میرمختوم تصریح شده اما درشعری درپایان ، تخلص قاسمی دیده میشود (این نکته‌نیزهست که میرمختوم دراشعار خویش‌گاه ازقاسم یاد میکند .

این رساله (یامکتوب) رامؤلف (یامنشی) به‌پایان نرساند. نسخه حاضر اصل‌اول ویک‌سطر ازاصل دوم‌است وکاتب‌درکنار آن‌نوشته «این مکتوب‌تمام نفرموده‌اند .

۱- مآخذ سرگذشت میرمختوم وپاره‌ای ازاشعاراو درمقدمه سعید نفیسی برکلیات آثارقاسم انواریادشده‌است (صفحه‌شصت وشست-هشتاد)

(ظاهرآنسخه شماره۲۵/۲۹۵۰دانشگاه نیزهمین‌رساله‌است)

پس‌ازصفحه اول این‌رساله یك‌برگ یابیشتر ازنسخه‌افتاده‌است.

آغاز: رسالات ومکتوبات ختم‌اولیا امیرمختوم نیشابوری قدس‌سره . سبحانك لاعلم‌لنا الاماعلمتناانك انت‌العلیم‌الحکیم اصل‌اول‌دراسباب وصول. بنای این‌اصل برمحبت‌است واساس ومبداء محبت مناسبت است ومناسبت بـر چهار نوع‌است . مناسبت ذاتی که‌رابطه اتحاد جوهر است وغایت ونتیجهٔ‌آن این‌است که‌علم وعین مرید ومرادیکی‌شود

پایان موجود : گویندتوحید یکسان‌شدنست ویکسان دیدن ویکسان‌بودن بناء علیه مهربانی ومرحمت وشفقت برجمیع مخلوقات برهان مشاهدهٔ اصـل است درفرع نیست .

بهرچه کرد نظر قاسمی جمال تودید

چنین بود نظری‌کز سر یقین باشد

اصل دوم درمراتب وصول است . مراتب وصول مقدربرمقادر قابلیات بوسعت و قابلیات .

۱۷- مکتوب‌عرفانی (۱۲۹- ۱۳۱) (فارسی)

ازمیرمختوم نیشابوری (ظـاهرآ) . این مکتوب خلاصه ای‌است ازهمان رساله بالا در بیـان اسباب وصول . این مکتوب نـاقص است و قسمتی ازآن افتاده .

آغاز : بدان ای‌روندهٔ راه خداوند ...که ازاهم مهمـات سالکان طریق تحقیق دانستن اسباب وصول است بحق و برداشتن موانع وصول امـا اسباب وصول

پایان (درصدر صفحه ۲۳۱ سطورآخر مکتوبی‌است وشایدپایان مکتوب جای سخن است) مشیت وارادت‌به‌کسوت‌استقامت ظهور می‌یـابد و الحمدلله

اولاً وآخراً...جمیع فرزندان سیما احمد بلغه...مبلغ الکمال دعاقبول فرمائید عواقب امور به‌خیر وخوبی مختتم باد .

۱۸ ـ مکتوب عرفانی (ص ۲۳۱ ـ ۲۳۲) **(فارسی)**

ازمیرمختوم نیشابوری (ظاهراً) . (این مکتوب‌نیز ناقص است وازپایان افتاده دارد .)

آغاز : فتوحات اوقات قدسی ساعات طبقات سالکان منازل قدس ... مؤید اقبال آن قبله آمال طائفان کعبه وصال ومقبول قلوب حاملان مرتبه تعانق جمال و جلال‌باد .

چنین پیداست که‌مخاطب نامه‌علوی‌است وپیروانی‌دارد. درنامه‌چنین‌آمده «خصوصاً در حق خواص عترة طاهره و عشیرهٔ علیه علویه مصراع : بلی سادات ازنورند ولی‌اونور سادات است والحمدلله‌که آثارتوفیق وامداد وتأیید این‌فریق برصفحات روزگارواضح ... احوال واوضاع این‌شکسته به‌یمن‌التفات خاطر فیاض حضرت ولایت پناه سلام علیه وعلی من‌اتبعه مقرون فوزو نجاح است » .

۱۹ ـ دیوان اوحدی (ص ۲۳۷ ـ ۲۶۲) **(فارسی)**

غزلیات اوحدی مراغی است بدون ترتیب الفبائی واز اول وآخر نسخه بسیار افتاده است .

۲۰ ـ دیوان عطار (ص ۲۶۳ ـ ۳۲۳) **(فارسی)**

غزلیات عطار نیشابوری است ٠

۲۱ـ هیلاج نامه (ص۳۲۳-۳۲۵) **(فارسی)**

بخشی‌است ازاواخرهیلاج‌نامه (مثنوی منسوب به‌عطار)

(منتخب هیلاج‌نامه درحواشی این‌دفتراست (ص۵۹ ـ ۶۸) که یادخواهد شد) درپایان این‌بخش رقم کاتب و تاریخ کتابت که دراثر وصال نیمی ازتاریخ

درآن خوانده نمیشود جز کلمه «سنه‌ثمان وستین» ومآت‌آن (که ظاهرأثمانمائه بوده) دراول سطر بعدبایدباشدکه وصالی‌شده است.

۲۲ـ گلستان (ص ۱ـ۶ حاشیه)

بقیهٔ باب۷ وقسمتی ازباب۸ گلستان سعدی (آخرآن افتاده است) .

۲۳ـ کنزالرموز (ص۷ـ۱۷ حاشیه) (فارسی)

مثنوی میرحسین‌بن عالم‌حسینی درتصوف وسلوك.

آغازنسخه افتاده واز «مقام‌التوبه» دارد

پایان: طول وعرضی خواستم این نامه را

مصلحت نامـد شکستم خامـه را

۲۴ـ مصباح الارواح ـ انتخاب ... (ص۱۸ـ۵۸ حاشیه دفتر)

مثنوی ازامام‌الدین محمدبن‌ایل‌طغان‌کرمانی بردسیری درتصوف دارای هشت‌مقاله.رجوع شود به‌مقدمه نسخه‌چاپی از بدیع الزمان فروزانفر و فهرست نسخه‌های فارسی ٤ : ۳۲۰٤

نسخه حاضرناقص‌است واوراقی ازوسط وآخرآن افتاده‌است.

پایان موجود:

یك تن کـه نشان دل دهد کو

مردی که ز خویش ره برد کو

۲۵ـ هیلاج نامهٔ (انتخاب ...) (ص۵۹ـ۶۸ حاشیه

انتخاب مثنوی منسوب به‌عطارنیشابوری.

نسخه حاضرازمیان‌واول وآخرافتاده دارد وچند برگ از آخر انتخاب درپایان دفتراست. آغازموجود درنسخه

چه حاجت بود چندین راز گفتن

چو می بایست زیر خـاك خفتن

پایان موجود :

زسرتاپای توچه مغز و چه پوست
یقین در عالم توحید کل اوست

۲۶- الهی‌نامه (انتخاب ...) (ص۶۹-۱۰۲ حاشیه دفتر)

انتخاب ازمثنوی عطارنیشابوری

این‌نسخه ازاول ووسط وآخرافتاده بسیار دارد. آغاز موجود درنسخه:

زهی خدمت که از تعظیم آن جاه
نیابد کس ورای او بدان راه

پایان موجود :

به پاکی آن صفت راشد خریدار
به دست آن صفت آمد به دیدار

۲۷- مصیبت‌نامه انتخاب ...) (ص۱۰۳-۱۹۶ حاشیهٔ دفتر)

انتخابی‌است‌ازمصیبت نامه (مثنوی‌منسوب به‌عطار)

(این‌نسخه نیز ناقص است و ازاول وآخر ووسط آن اوراق بسیار افتاده است). آغاز موجود در نسخه :

ای درون جان برون نا آمده
وی برون جان درون ناآمده

پایان موجود :

گفت می گریم که دردل مشکلی‌است
تا چه‌کردم کان پسند جاهلی است

۲۸- انیس‌العارفین (ص۱۷۷-۲۰۶ حاشیه دفتر)

مثنوی درتصوف ازقاسم انوار (مؤلف رساله امانت ش۱۱ دفترحاضر)

این‌نسخه درحاشیه رساله امانت‌است وازاول ووسط وآخر آن‌نیزاوراقی افتاده‌است آغاز موجود درنسخه:

جمله دل بیمار دنیی سر به سر
زرد روی از آرزوی سیم و زر

پایان: گفته‌ای از خیره پیش مردمان
دوست میدارم فلان کس رابه‌جان

۲۹- مقامات‌العارفین (ص۲۰۹-۲۱۱ حاشیه دفتر)

= تذکرة الاولیا = صدمقام = عددالمقامات ازقاسم انوار. (کلیات قاسم چاپ نفیسی ص ۳۵۶ - ۳۵۸ و فهرست سپهسالار ۲ : ۳۵٤)

درنسخه سپهسالار دیباجه منثوری است که درنسخه شماره ۲٦۱۲ مورخ ۸۵٤ ونسخه‌چاپی نیست . آغازنسخه حاضرنیزافتاده است.

آغازموجود هست این‌صد مقام برده قسم هرده ازهم تمیزکرده به اسم

۳۰- ترجیع‌بند (ص۲۱۲-۲۱۸ حاشیه دفتر) (فارسی)

ازقاسم‌انوار(این‌ترجیع‌بندهشت‌غزل است‌ومانندترجیع بندعطارو برخلاف غالب ترجیع بندهای دیگرشاعران مثنوی نیست) با تکراراین بیت (پس از هر ۱۳-۱٦ بیت) :

تویی اصل همه پنهان و پیدا
به افعال وصفات و ذات و اسما

۴۰- مقطعات ورباعیات (ص۲۱۸-۲۲۱ حاشیه دفتر) (فارسی)

ازقطعات ورباعیات قاسم انواراست.

آغاز مقطعات :

گر ترا میل عالم جانست
زاد ره ترك سین سامان است

آغاز رباعیات :

مستدعیم از حضرت سلطان قدم
یك‌جرعه شراب راکه سرتا به‌قدم

۴۱- دیوان میرمختوم (ص۲۲۲-۲۳۳ حاشیه دفتر)

میرمختوم نیشابوری (مخدوم نیز ضبط شده) شاگرد ومرید قاسم انوار که پیش ازاو درگذشته‌است (شماره۱۶۰ این دفتر دیده شود) .

دراین‌نسخه قصائد وغزلیات ورباعیات است وتخلص‌شاعرندارد واودر پاره‌ای از اشعار از (قاسم) یا (قاسم انوار) یاد میکند (۱) ویك غزل که نام قاسم‌انواردربیت‌آخر آن‌آمده دردیوان چاپی قاسم دیده میشود . مطلع آن‌غزل این‌است :

گر عشق نباشد نرسد قطره بدریا

ازعشق‌به‌این وحدت‌شمعون ومسیحا

قصیده نخست موجود دراین‌دیوان‌که باقافیه الف‌است درریاض‌العارفین هدایت ونیزدرمقدمه‌کلیات چاپی درج شده (جزچند بیت‌که درآخرنسخه‌حاضر هست ودرنقل‌هدایت واردنشده) مطلع‌آن یادشده این است :

وجود از عشق شد پیدا، زهی عشق جهان‌آرا

بدان این رمز را پنهان ، مگو با هیچ‌کس‌عمدا

۱- ازآن جمله درغزلی بااین مطلع :

بـه خدا راه نیاید بـه خدا غیر خدا

چو تواین راه نرفتی ، بروازکوچه ما

چنین‌گوید :

کوشش ما به حقیقت کشش معشوقست

بسر رشته شو و دور شو ازچون وچرا

حل این عقده مگر قاسم انوار کند

نقطه دائرة ذات محیط است بیا

ودرغزل دیگربااین مطلع :

سلطان عشق از تتق غیب رو نمود

دستار وهم برد و کلاه خرد ربود

چنین‌آمده :

قطب ز ما نه قاسم انوار معرفت

جام‌جهان نماست علی‌رغم‌هرحسود

وبیت پایان درنقل مرحوم هدایت این‌است :

بحمدالله که این ساعت ، برآمد سکه دولت

به نام قاسم انوار ، آمنا و صدقنا (۱)

پاره‌ای از رباعیات میرمختوم (که درنسخه حاضر هست) در ریاض - العارفین هدایت و درمقدمه چاپ کلیات نقل شده است.

نسخه حاضرناقص‌است واوراقی ازمیان وآخرآن افتاده‌است.

آغاز: دیوان خاتم اولیا امیر مختوم .

وجود از عشق پیدا شد زهی عشق جهان آرا

بدان این رمز پنهان را مگوباهیچ کس عمدا

پایان‌موجود: بگذشت به‌ناکام مرا حاصل عمر

دردست نماند باقی وفاصل عمر

روزی که ندید دیده دیدار ترا

آن‌روزنباشد ای صنم داخل‌عمر

۴۲- جام جم (ص۲۳۳-۲٦۲ حاشیه دفتر)

ازاوحدی مراغی(فهرست‌نسخه‌های‌فارسی٤ : ۲۷۳۵-۲۷۳۷) نسخه‌حاضر ازاول وآخر افتادگیها دارد.

آغاز موجود درنسخه : کاتش وباد وآب وخاك تواند

هم حیات تو هم هلاك تواند

۱- درنسخه حاضراین سه بیت نیزهست :

همه گویم به‌نطق‌او ، همه دانم به‌علم‌او

که درین‌بی‌شکی خود اوست هم‌دانا وهم‌بینا

اگر پرسدکسی ازمن ، بگو معدوم مطلق شد

که بودم من چه‌بودم من، همه اوبود سرتاپا

مرا خود دانشی نبود ، اگرباشد از او باشد

نمود و بود من اوشد ، سخن‌کوته‌کنم این‌جا

پایان موجود (زیرعنوان تربیت فرزند) :

کارش آموز تا شود بنده　　　جور کن تا بود سرافکنده

۴۳- دیوان عطار (ص ۲۶۳_۳۲۲ حاشیه دفتر) .　　　**(فارسی)**

غزلیات عطار است بـدون ترتیب الفبائی . در متن این صفحـات نیز غزلیاتی از عطاراست با همین‌خط اما بدون پیوستگی با حاشیه؛غزلهادرمتن و حاشیه هریك جداگانه و با ترتیبی جدا تا ص ۳۲۲ نوشته شده است.درغزلیات حاشیه ترجیع‌بندمنسوب به‌عطار نیز هست با تکرار بیت :

مـا صوفی صفهٔ صفائیم　　　بی‌خود زخودیم و باخدائیم

۱۷

این دفتر به قلم نستعلیق سلطـان‌علی‌است‌مورح ۸۸۶ . (نام‌کاتب درذیل مثنوی کنزالرموز- در حاشیه ص۱۷- دیده میشود و تاریخ درپایان دفتر) حاشیه سه‌برگ‌آخر و برگهایی ازنیمهٔ اول دفتروصالی شده و نیمی از رقم‌کاتب و تاریخ‌کتابت(دربـرگ آخر) خوانده نمیشود. در برخی ازبرگهای دفترلکه‌های سیاه ویا زرد وگاه آثار رطوبت‌وجود دارد. عناوین و جداول شنگرف. از آغاز و وسط دفتراوراق بسیار افتاده و اوراق‌موجود نیزدرصحافی نادرست و نامرتب شده بودکه باکوشش ودقت بسیار، برگها ازیکدیگرجدا و دارای ترتیب صحیح گردید.

قطع : ۱۶×۱۱/۵ ج تیماجی‌مشکی صفحات ۳۲۵ سطور (متن)۱۵ کاغذسمرقندی شکری شماره ثبت قدیم ۴۴۳۸۱ جدید ۵۱۴۵

مجموعه :　　　**(عربی)**

۱- دیوان ابن فارض (ص ۲_۱۸۹ دفتر)

دیوان شعر ابن‌الفارض (عمربن علی م-۶۳۲) گردآوری و مقدمـه (در سرگذشت وپاره‌ای‌ازاحوال‌او) ازنوهٔاو: علی‌است واو درپایان مقدمه‌میگوید «سمیت‌هذه‌الترجمه عنوان‌الدیوان» .

معجم‌المطبوعات: ۲۰۰_۲۰۱ فهرست‌ظاهریه(مجلدشعرتألیف دکترعزت حسن) ۱۹٤_۲۰۲

آغاز مقدمه : بسمله‌الحمدلله‌الذی اختص حبیبه

آغاز اشعار : سابق‌الاظعان یطوی‌البید طی

منعما عرج علی کثبـان طی

پایان : و فیك تجافیت الاخلاء کلهم

لاجلك قل لی انت تجفولاجل من

ترجمه فارسی پاره‌ای، از لغات درحواشی و بین‌سطور باقلم نستعلیق ثبت شده است .

۲ـ ترجمان‌الاسواق (ص۱۹۰ـ ۲۳٤ دفتر)

از محیی‌الدین ابن‌العربی. دیوان اشعار وغزلیات صوفیانه اوست.

آغاز : بسمله قال‌الشیخ‌الامام... کلما اذکره‌من‌طلل‌ـ اوربو ع اومغان کلما

پایان: لقد تاه الجمال بها وفاح‌المسك‌والجادی

۱۸

دفتریست به‌قلم نسخ قرن ۹. دارای دوسرلوح وجداول با چندقلم‌طلا ولاجورد در همه صفحات. برگ ۱ و۲ پارگی و دوبرگ آخر وصالی دارد. دربیشتر برگها اثررطوبت دیده میشود. در ذیل دفتر چند حدیث‌نبوی با قلم نستعلیق برسه‌صفحه نوشته‌شده وبرسه برگ الحاقی آخر اشعاریست عربی از سلیمان‌بن‌عبدالله آل‌عصفور وچند بیت ملمع که‌بالای آن نوشته «مماقال‌السلطان..فتحعلی‌شاه قاجار خلدالله‌ملکه»(۱). و نیزدر ذیـل مجموعه (پیش از اوراق اضافی) تملك محمدمعین است مورخ ۱۱۰۱ یا ۱۰۱۱. عناوین شنگرف.
قطع رقعی ۱۱×۱۵/۵ ج ترمه مندرس و پاره . صفحات (با ۴ برك اضافی آخر) ۲۴۳ سطور ۱۵ کاغذ ترکی شکری شماره ثبت قدیم ۴۴۳۸۲ جدید ۵۱۴۶

مجموعه : **(عربی و فارسی)**

۱ـ خلاصة‌الحساب (ص ٦ـ۸۵) **(عربی)**

از شیخ بهاءالدین محمدعاملی. در دیباچه این نسخه نام‌شاه‌طهماسب یا دیگری نیامده .

۱ـ این‌ملمع را ابوالعباس احمدشروانی انصاری درنفحةالیمن ازعباس‌بن علی‌مکی نقل‌کرده است و مطلع‌آن این است:

لی‌شادن‌اضنی الحشا با لسحرمن‌چشمانه

۲ـ رساله‌هیئت (ص ۹۲ـ۱۷۱) **(فارسی)**

از علاءالدین علی‌قوشچی.

۵۰

دفتریست به‌خط نستعلیق علی‌حسین‌بن ملامحمود (با دوقلم) مورخ ۱۲۳۲ـ۱۲۳۱ دارای دوسرلوح کوچك. ص ۱و ۲ مجدول با قلم‌آب‌طلا و قرمز ودیگر صفحات بایك‌قلم قرمز در فاصله بین دورساله ۶ صفحه سفید است و بریکی از این‌صفحات نسخه منظوم‌باه است به صورت سئوال و جواب با این‌عنوان: «سئوال سلطان ملك‌شاه سلجوقی» برپشت برك اول‌تاریخ تولد ابوالحسن ۱۲۲۴ وپشت‌برك اول شماره ۲ تاریخ‌تولد ق ع علی‌اشرف در بلده ارومی مورخ ۱۲۳۱ دیده میشود. درصدر صفحه اول، تملکی است با مهری که نقش آن «نحن فی‌امان‌الله» است. در تملك چنین‌آمده: «از بابت پیش‌کش عالی جناب فضائل مآب استادی اخوی ملافخرالدین ملاباشی منسلك سلك کتب بنده درگاه... »

رقم کاتب در ذیل‌هردورساله موجود است ،عناوین شنگرف.

قطع نیم‌خشتی باریك ۹/۵×۱۹ جلد تیماج قرمز با حاشیه وآستر تیماج قهوه‌ای.
صفحات ۱۷۲ سطور ۱۰ و۱۹ کاغذ اصفهانی شماره ثبت‌قدیم ۴۴۴۱۴ جدید ۵۱۸۷

مجموعه: **(فارسی)**

۱ـ رساله اسکندریه (ص ۲ـ۳۲)

ازمیرسیدشریف گرگانی. رجوع شود به‌فهرست ۱۰ : ۸۶۲ و نسخه های فارسی ۳: ۷۳۲)

در این‌نسخه ۹ سؤال است و ۹فصل درجواب به‌سؤالها.

آغاز: سؤالاتی که حضرت امیرزاده اسکندر که حاکم شیراز بود ... بسمله اول درباب آفرینش که مقصود آفرینش، چه‌بود..

پایان: و اشارات ایشان به‌توحید ازآن‌جا ناشی گردد.

۲ـ اوصاف الاشراف (ص ۳۴ـ۸٤)

از خواجه‌نصیر طوسی.

این نسخه با قلم دیگر است وتاریخ ۱۰۶۵ دارد.

۳ـ شرح اقرب‌الطرق (ص۸۵ـ۱۳٦)

ترجمه‌وشرح رساله اقرب‌الطرق نجم‌الدین کبری را زیست ازعبدالغفور

لاری. وی هر فقره از سخن رازی را نخست ترجمه و سپس شرح میکند و در دیباچه گوید :

«تصدی این شغل هرچند مناسب فقیر نبود اما چون بعضی مخاریم سلمه‌الله وابقاهم که ایشان رابه فقیر التفاتست و فقیر را به ایشان اخلاصی ، استدعانمودند به‌موجب فرمودهٔ ایشان این گستاخی کرد وازسخنانی که به طریق مطالعه یاسماع حاصل شده بعد از ترجمهٔ اصل درشرح آن نوشته آمدودائره‌ای مرسوم گشت از ترجمه و شرح تامنیٔ باشد از فضل ربنا» .

لاری در این شرح از خواجه بهاءالدین وشیخ محیی‌الدین وابن منصور شاکرد ابراهیم خواص یادمیکند . چندسطر از این شرح لاری براقرب الطرق رازی در کتاب (تحقیق در احوال وآثار نجم‌الدین رازی اویسی) تألیف منوچهر محسنی نقل گردیده است

رجوع شود به‌فهرست نسخه‌های فارسی ۲:۱۰۸۲ و فهرست دارالکتب (نسخ فارسی از طرازی) ج ۱:۳۳۲

ازنسخه حاضر اول رساله (تابخشی ازدیباچه) افتاده است .

آغاز(ازنسخه کامل): بسمله الحمدلله الذی هدانا ... اما بعد گوید فقیر ... عبدالغفور لاری که این کلمه‌ای چند است در ترجمه وشرح رساله‌ای که قدوهٔ ارباب وفا ... نجم‌الکبری... دربیان طریق شطار نوشته

پایان: قال ـ فافهم ترشد . ترجمه‌یعنی فهم کن که نور ایمان وثمرهٔ ولایت و نبوت از مردن اختیاری پیدا شود و چون فهم کنی راه راست یافتی والسلام

۴ـ اشعار پراکنده (ص ۱۳۴ـ۱۳۹)

اشعاری است پراکنده از گویندگان مختلف (بدون ذکر نام گوینده). این اشعار ازحاشیه صفحه ۱۳۴ شروع شده وباقلم دیگر وچلیپاست .

۵ـ مناظرهٔ گوهرها (ص۱۴۱ ـ۱۶۰)

گفتگویی است اززبان گوهرها درمدح خویش وذم دیگری .

عنوان سخن هریك از گوهرها مصراعی‌است(به‌قلم قرمز) وهردومصراع بایك قافیه‌وهمه‌دریك‌وزن است. اینك‌بیتی‌چند که ازعنوانها فراهم‌می‌آید:

مدح خود چون میکند بلور بین
مدح یشم و ذم بلور است این
ذم یشم اینجاست و مدح عقیق
ذم این با مدح فیروزه قرین
ذم فیروزه است و مدح عین هر
ذم عین‌الهر و مدح لعل بین
ذم لعلست و زمرد را ثنا
ذم آن و مدح نیلم را بنا

درگفت‌وگوی گوهرها نیز اشعاری از مؤلف‌مندرج است .

مؤلف‌در اواخر دیباجه (که‌نام‌گوهرها وگلهادرآن تضمین‌شده) گوید : «باخود گفتم ساعتی با این پاك‌گوهران بنشین و ازنزهت و از نزاهت و طراوتشان گل‌فرح برچین که مفرح یاقوتی و معجون لؤلؤی اینجابه‌دست‌آید . چشم‌را به‌کحل‌الجواهراینجا بینائی... چنگ‌ دردامن یکی ازایشان‌زن یا چون رشته درپیراهن یکی ازایشان جای‌کن‌وله :

سلك صاحب‌جوهران جوی‌و به‌تاب‌دهرساز
رشته تا تابیده شده پیراهن از گوهر کند

به این قصد دیده‌گشادم‌وچشم‌رابه‌آب جواهرآب دادم. مدح خود چون میکند بلوربین . نخست سینه صاف بلوربه‌گشاده رویی پیش‌آمد».

آغاز نسخه (تابخشی ازدیباجه) ونیزپایان‌نسخه افتاده است وکتابت آن از اوایل قرن ۱۳می‌نماید . توضیحاتی بانشان منه وبدون‌نشان ونیز اصلاحاتی باقلم‌متن درحواشی‌رساله‌هست .

۵٦

دفتری است باچندقلم نستعلیق وشکسته نستعلیق . رساله شماره۲ تاریخ ۱۰٦۵ داردوشماره۵تازه‌تر (ازقرن۱۲) می‌نماید. درحاشیه‌صفحه آخر دفتر این یادداشت‌از«غلام حسین» دیده میشود:«درسوم‌ذوالقعده‌الحرام ۱۳۵۰ مطابق اسفندماه ۱۳۱۰- این‌نسخه‌را آقای نورعلی‌خان‌شیبانی نصرةالممالك فرزند ودلبند مرحوم فتح‌اله خان شیبانی ادیب و فاضل‌ودانشمند معروف برسبیل یادگار برای بنده فرستادند» حاشیه برگ نخست‌وصالی و تمام‌برگها اثررطوبت دارد.عناوین‌شنگرف .

قطع‌نیم‌خشتی۵/۱۲ × ۲۰ ج تیماج قرمزیك‌لا صفحات ۱٦۰ سطور ۱۴-۱۵-۱٦ کاغذ‌مختلف‌شماره ثبت قدیم۴۴۲۰جدید۵۱۸۴ .

مجموعهٔ : (کردی‌وفارسی)

۱- پریشان‌نامه (ص۲-۲۸) (کردی)

منظومه‌ای درمعارف وعقائدوذم صوفیه . ابیاتی فارسی‌نیز ازمولوی‌وجز او نیزدراین‌منظومه آمده‌ونیزاین‌رباعی فارسی ازسراینده مثنوی(ظاهرآملاپریشان کرد). درص ۲۲ چنین میآید :

دل وبحر ژرف فکر فرو رفتن
تا یك ربـاعـی مطبوعم گفتن
سبحان‌الله قادر بیجون بـودن
باهر کم و افزون‌کم و افرون بودن
با جمله یکی و ز همه بیرون بودن
با این همه چون وچندبی جون بودن

گاه نیزبیتی ازمولوی را به‌مناسبت آورده است . ترجمه‌پاره‌ای‌ازکلمات دربین سطور یادرحاشیه آمده است.

آغاز :

من ژ بسم‌الله من ژ بسم‌الله
ابتدا مکـم مـن ژ بسم‌اللـه
پریشان نامـه ذکـر مکم لله
نه ارای هر کس پی فناخ‌الله

پایان:

وصف بندگی بدان سه حرفن
حرفی سه کلام و نحوی صرفن
ژواو و رد و ود وفا بکر ضبط
ژصاد صبر و صدق وصفا بکر ضبط
ف فقرو فامه و فنا و مجل
خیر الکلام دات و قل و دل

حرره‌الاحقرخانبابـا (دنباله رقم تاریخ بوده که در صحافی بریده شده است).

۲ـ اصطلاحات‌زنان‌همدان (ص۲۹) (فارسی)

چهارده بیت است که درآنها اصطلاحات وواژه‌های‌متداول در بین زنان وخانواده‌های‌همدانی (بالهجه‌همدانی) بکار میرود.

آغاز: شاعری محض یادگار اززبان‌همدانی‌گفته :

کرد خواهش زمن آن مه‌عمل دشواری
اصطلاحات زنان همدانی بـاری
وخی‌آماج‌بمال‌دختره ، عید آمد آخر
قرچه مانده زده آخر چه قدر رو داری
حالا چنگول میگری نکه برودت افتاد
آماشی مثل باوای عن به عنت بیعاری
وخیزم باهله‌کو کرت و کبودت بکنم
روت‌به‌غرسال‌خانه امید چه‌قدرروداری

۳ـ یکصد موعظهٔ کیکاوس (ص ۳۲ـ ۳۸)

صدپنداست (ظاهراً انتخاب از قابوس‌نامه. در عنوان نسخه‌آید) : «صد موعظه کیکاوس‌بن اسکندر به‌پسر خود مسعودگیلان شاه نوشته» .

آغاز: بسمله اول چون گفتی بنده‌ام دربند بندگی باید بودن

کاتب‌مجموعه درپایان‌صدپند می‌نویسد: «درشهر ملایربه‌جهت یادداشت از روی نسخه‌جناب آقای میرزا افلاطون‌لشکر نویس‌تحریر نموده‌حرره‌سیدعلی لشکر نویس تفرشی»

۴ - اصول الملحمه (ص ۳۹ - ۱۱٤) **(فارسی)**

ازحبیبش تفلیسی است بـا تفاوتی اندك دردیباجه. دارای ۱۲ باب وهر باب ۲۵ فصل. عنوان‌نسخه چنین است :

«کتاب اصل‌الملحمه فی‌بیان علامات الوقایع الرغیده‌والنقمه نجیب‌الدین اصفهانی» وکاتب درپایان نسخه چنین رقم‌کرده است :

«تمام‌شد این‌کتاب‌ملحمه دروقتی‌که بندهٔ درگاه درمأموریت ... ملایرو نهاوند بودم در ... سنه ۱۳۲۳ از وی کتاب میرزا افلاطون به تعجیل نوشته‌ام جهت نورچشمی آقاخلیل

۵ - اختیارات (ص ۱۱۵ - ۱۱۸) **(فارسی)**

منظومه ایست منسوب به‌خواجه نصیر در اختیارات نجومی براساس سیر ماه دربروج عربی (درنسخه حاضر نام سراینده منظومه یاد نشده است)

رجوع شود به‌فهرست ۱۹ : ٤٦۱-٤٦۲

٦ - قصیدهٔ مستزاد (ص۱۱۹-۱۲۰) **(فارسی)**

از فارس بروجردی با تکرار این بند : «دیدی‌که چطو شد» با مصراع دوم هربیت. دراین قصیده واژهای متداول‌عامه ومحلی به‌کارگرفته شده

آغاز: من‌کلام فارس بروجردی :

ترکی‌که به‌تاراج چه برزنده علو شد

امسال به مـا بـار دگر حاکم نو شد

دیدی که چطو شد دیدی که چطو شد

پایان: محمود چه مستأجر این مزرعه‌گردید

از شـومی او گندم ایـن مزرعه جو شـد

پشت همه لرزید دیدی که چطو شد

۷ ـ قصیده درهجو فارس (ص ۱۲۰ - ۱۲۱)

درعنوان قصیده آمده : «درهجو فارس گفته‌اند». این قصیده۱٦بیت دارد و به‌نوشته کاتب (درذیل قصیده) آنرا ازکتاب میرزا افلاطون لشکر نویس در مأموریت ملایر ونهاوند رونویسی کرده

آغاز : خواست تاشیشهٔ عمرش زند ایام به سنگ
ریخت در ساغر عیشش عوض شهد شرنگ

۸ـ مثنوی (ص۱۲۲ـ۱۲٦)

ازآذر بیگدلی درعشق و اسرار دل. آذر دوبیت ازمولوی درآن گنجانیده است. نسخه‌ای دیگرازاین‌مثنوی باشمارهٔ۵/۲۳۲۹ دراین کتابخانه موجود است ورجوع‌شودبه فهرست نسخه‌های فارسی ٤ :۳۱٦ـ۳۱۱۷

آغاز : بشنوید ای معشر آزادگان
این حکایت ازدل ازکف دادگان

۹ ـ اشعار پراکنده (ص ۱۲۷ـ۱۲۸)

ازبوستان سعدی وغزلیات او

۱۰ ـ قصیده درمدح امام زمان (ع) (ص ۱۲۸ـ۱۲۹)

از میرزا جوادخان ملقب به‌مؤتمن الملك که ظاهراً «نجم» تخلص میکند به‌گواهی این‌بیت (دراواخر قصیدهٔ حاضر) :

شد نجم را زبان سخندانی تـا مدعی به بندد دکان را

این قصیده ٤۵ بیت است وازآن جمله‌است این ابیات استغاثه:

گر دست بر دو کون بیفشانی
دوری به جا نماند دوران را

بنگر به دست خصم قوی پنجه

مشتی ضعیف مردم ایـران را

ای دست حق به تیغ بزن دستی

بر کند سیل حـادثه بنیـان را

آغاز قصیده : ای لامکان مکان که نباشد راه

در عرصه مکان تو امکان را

یزدان چوخواست جلوه کند دردهر

روی تو کرد جلوهٔ یزدان را

۱۱ ـ قصیده در مدح امام علی‌بن ابی‌طالب (ص ۱۳۰ ـ ۱۳۱)

از عشرت تویسرکانی (فرهنگ سخنوران : ۳۹۱) . این قصیده ۳۳ بیت است .

آغاز : ای پری سنبل مویت به رخ افشان باشد

یا که بر سرو سهی افعی پیچان باشد

حیله‌گرزلف‌توشیطان ورخت‌روضهٔ‌خلد

خلد نشنیده کسی منزل شیطان باشد

۱۲ ـ نامه میرزاکریم خان (ص ۱۳۱ ـ ۱۳۳)

درعنوان نامه چنین آمده است : «کاغذی است که جناب میرزاکریمخان پسر مرحوم ناظم‌الملك درحکومت نواب اشرف والا مؤیدالدوله درخراسان‌در سنهٔ‌یك هزار وسیصد وهفت‌به‌تهران نوشته است»

نویسندهٔ‌نامه ازمؤیدالدوله وعده‌ای دیگر نام میبردوبدنبال ذکر نام‌هریك لطیفه وشوخی طنز آمیزی میآورد . نخست (پس از مقدمه نامه دربارهٔ مؤید ـ الدوله گوید :

«ازوضع ایالت جلیله مفتخره استفساری رفته بود. اماخود حضرت والا

شکم زندان باد است ای خردمند
ندارد هیچ عاقل باد در بند

روزها درتالار حکومتی جلوس فرموده فرمایشات مافرمودیم ... نواب علیه عالیه افسرالدوله دامت شوکتها بینهم العداوة البغضاء ...»

۱۳ - رباعیات (ص ۱۳۳)

چند رباعی به خط سیدعلی تفرشی موثق لشکر (کاتب).

۱۴ - نامه به‌مرشد (ص ۱۳٤-۱۳۵)

نویسنده نامه، نام مرشد خویش رایاد نمی‌کند وعنوان نامه‌چنین است : «نواب‌مستطاب‌خاتم‌المجتهدین علامةالعلمائی». ودرنامه چنین آمده : «دراین زمان بحمدالله آفتاب ازمشرق طلوع کرده ومرشدی مثل شما به جلوهٔظهور آمده. این‌خاکسار دست اعتصام درداما‌ن آن‌زبدهٔانام زده که‌هرنقصی که در نفس خاکسا راست به‌یمن همت وظل مرحمت شما به‌کمال مبدل شود»

۱۵-قصیده‌درمدح‌امام‌زمان (ص ۱۳٦ - ۱۳۷)

از میرزا جوادخان مؤتمن الممالك . نسخه مکرر شماره ۱۰ (در ص ۱۲۸ - ۱۲۹ همین دفتر) است با همان خط وتاریخ آن ۱۳۲٦.

۱٦- غزل از ناصح (ص ۱۳۷)

غزلی است با تخلص‌ناصح درهفت‌بیت‌بااین‌مطلع :

ما به میخانه ندیدیم بجز ساقی کس
مابقی‌هرچه سخن رفت‌هوا بود وهوس

۱۷ - صد پند لقمان (ص ۱۳۸ - ۱۳۹).

رجوع شود به ص ۱۳۳-۱۳٤ فهرست حاضر .

۱۸ - احکام نماز (ص ۱٤۰ - ۱٤۱).

مقدمات و مقارنات و شکیات نماز است با قلم همان کاتب (سیدعلی لشکرنویس‌تفرشی).

۱۹ ـ شکایت‌نامه مجتهد قمی به‌ناصرالدین‌شاه (ص ۱٤۱)

در عنوان نامه با قلم همان کاتب چنین آمده :

«عریضه‌ایست که جناب مستطاب علامی فهامی‌مرحوم حاج ملاعلی قمی مجتهدخدمت مرحوم‌ناصرالدین‌شاه از دست بی‌حسابی‌مرحوم حاج‌میرزانصرالله مستوفی گرگانی عـارض شده است چون خیلی خوش مضمون است‌در اینجا ثبت شد»

کاتب تنها مقدمه نامه را نوشته و آنرا ناتمام رها کرده و پس از آن (برپشت این‌برگ) مطالبی دیگرآغاز میکند .

۲۰ـ مخمس (ص ۱٤۲).

این مخمس (که چهاربند آن در این دفتر است) بخط پسرسیدعلی‌تفرشی موثق لشکر (کاتب وگرد آورنده مجموعه حاضر) است واو در حاشیه صفحه نوشته : «در یوم سه‌شنبه ۱۵ ذیقعده ۱۳٤۵ سال پنجم فوت مرحوم مغفور ابوی که در دکان سقط فروشی بازار گلوبندك در عین گرمای تابستان نشسته بودم‌و انتظار آتیه را میکشیدم‌این‌اشعار بفرمودهٔ آقا سیداسماعیل قمی دوست‌صمیمی تقیید شد... ابن مرحوم موثق لشکر» اینك بند نخستین مخمس:

خوش بود از استخوان خویش بتراشم قلم

کاغذی از پـرده دل گیرم از بهـر رقم

نامه بنویسم ز اشك چشم سوی آن صنم

آخر ای آرام جان تا کی جفا تاکی ستم

من که مردم از غمت تاچند سازم حوصله

۲۱ ـ اشعار (ص ۱٤۲).

چند بیت است به خط نصرالله قاییلو افشار تبریزی پسر اسدالله‌خان صندوق‌دار همایونی ودر همان تاریخ مخمس‌نوشته.

۲۲ ـ اشعار پراکنده (ص ۱۴۸ ـ ۱۴۹)

اشعاری برگزیده است (به‌قلم موثق لشکرتفرشی) درموضوعها ووزنهای مختلف وازآن جمله‌است:

ـغزلی ازشوکت‌بااین مطلع:

گرفتارم به دام چین زلف عنرین مویی

فرنگی زاده خوبی کافری زنار گیسویی

ـقصیدهٔ فکاهی که در عنوان آن آمده: «قصیده‌ایست که جناب سیادت انتساب میرزا سیدرضا پسر حاجی سید مصطفی استرآبادی باجناب میرزا سید احمدخان خلف آقامیرزا سیدرضا تفرشی از تهران در زمان مأموریت لشکر نویسی این بندهٔ ... موثق لشکر به‌استرآباد برای میرزا هادی‌خان سرر شته دار پسر مرحوم میرزاعلی‌محمد و وثوق‌السلطنه پسر مرحوم میرزاموسی‌وزیرلشکر، لشکرنویس سنهٔ ماضیهٔ استراباد نوشته بوددرتاریخ ۱۳۲۶ درحضور ... سررشته دارولشکرنویس‌سنهٔ‌ماضیه».

این قصیده‌پانزده بیت است وچنین‌آغاز میگردد :

حضرت‌سررشته دارا ای‌که در دیوان مهر

هرکجاحرفی‌زنسیان است امضا میکنی

ـ شعری ازشاعری شیرازی ـ رباعی ازعلامه ـ غزلیات ازفرصت‌شیرازی

ـ قصیده در هجو سید عبدالله بهبهانی با التزام «احسنت ای جناب» سراینده درآغاز قصیده سخنی نیز بنثر نیزدارد که‌کاتب نقل میکند.

ـ قصیده از کمالی. مفصل است با مضامین وطنی تمام صفحه ۱۵۹ را فراگرفته ودنباله آن چند بیت درصفحه ۱۵۸ و تتمهٔ آن در۱۵۷ـ است.

مطلع قصیده این است :

به چهر یار نظر تا به چند وطرهٔ آن

یکی بباش‌به‌روز سیاه خود نگران

۲۳ ـ قصیده‌عشقیه (ص ۱٦۲ ـ ۱٦٤).

از محمدبن زین‌العابدین بن‌محمد حسینی. کاتب (موثق لشکر) این‌قصیده را با بسمله وعنوان‌جداگانه‌آورده اما تمام آن در نسخه حاضر نیست وبه‌جای تتمهٔ‌آن یك برگ سفید است. قصیده‌چنین آغاز میگردد:

باز عشقم به ناله و فریاد — هم‌چو داود نغمه‌ها درداد
بر دردل زند به شورو نوا — یا حمام انتبه الی م رقاد

۲۴ ـ اشعار پراکنده (ص ۱٦۷ ـ ۱۹۲).

در این اوراق (که درصحافی واژگون قرارگرفته) اشعار پراکنده‌ایست بقلم موثق لشکر و فرزندش و از آن جمله است:

ـ غزل از ناصح‌الممالك‌ـغزلی دیگربا عنوان «ادبیات» ازجنت

ـ چند قطعه از صادق بروجردی ـ غزل ۱۳ بیتی از ایرج میرزا. فرزند موثق‌لشکر در ذیل غزل‌ایرج مینویسد (۱) «درصبح‌سه‌شنبه ۱۳٤٦ صبح خیلی‌زود دکان را باز کرده بودم از روی‌روزنامه زنان آزاد شمارهٔ ۲۹ مورخه پنجشنبه ۱۳۳۵ نوشتم» ـ چند قطعه وغزل ازملك‌الشعراء بهار.

ـ غزلی ازسید.... پسر میرزا سیدعلی خان موثق لشکر و یادداشت او حاکی از این که غزل رادر۲۳ سالگی وپس از پنج سال از در گذشت پدرش (موثق لشکر صاحب جنگ) در شکایت از ستمکاری‌های میرزا محمدعلی‌خان مستوفی سروده و مدیر لشکر پس‌ازخواندن‌این غزل تخاص «صفا» به اوداده است.

---

۱ ـ اینك مطلع غزل ایرج میرزا:

چون خورم می درسرم سودای یار آید پدید
راست باشد ایـن مثل کزکار کار آید پدید

ـ قصیده « تاریخ افتتاح پارلمان » از محمدعلی عبرت

ـ قصیده ازابوالقاسم فرهی در ستایش خداوند و مدح پیامبر (ص) با این مطلع :

ای بال و پر از سپهر برکرده

اختر همه را بـه زیر پر کرده

ـقصیده وطنی که درعنوانش نوشته : «در خصوص ایران وطن شریف ما که به باد رفته » با این مطلع :

وطن ای مرا روح بخشای تن

فدای تو بادا هزاران چو من

ـ قصیده از فوزی در بارهٔ ایران که اصطلاحات و لغات خارجی و نام پاره‌ای ازکشورهای اروپائی درآن آمده . با این مطلع :

نوروزشد و عید و بهار این چه بهار است

کاغشته به‌گل هرگل‌وخونین دل‌وخواراست

ـ قصیده مستزاد ازرضوان با تکرار «دیدی که چه‌طوشد » با مصراع‌دوم هربیت . مطلع قصیده این است :

افسوس که عمر تـو چوکشت تو درو شد

دیدی که چه‌طوشد

خسبیدی وآخر به چه سان روز تو شو شد

دیدی که چه‌طوشد

۲۵- رساله درحقیقت محمدیه‌وسلوک (ص۹۴-۲۲۶)

مؤلف پس از تحقیق درحقیقت محمدی و روح انسانی به شرح مراقبه و ذکروزهد وتوکل و... می‌پردازد و درمقدمه ازمعرفت‌الله سخن میگوید .

آغاز: حمد بی‌حد و ثنای بی عدد مختص ذات واجب‌الوجودیست

پایان: : و این مرتبه را برزخ‌البرازخ نامند که دریای وجوب و دریای امکان دراو به اعتدال خواهد بودکه یکی‌بردیگری غالب نشود. مرج‌البحرین. این نسخه (ورساله پس‌از این)به خط نستعلیق تحریری سید اسماعیل‌خوانساری است و رقم او بر برگ پس از پایان رساله دیده میشود .

۲۶- رساله‌درآداب‌درونی (ص۲۳۰-۲۴۴)

دردیباجه به ابوالحسن خرقانی نسبت‌کرده شده اما از تألیفات متأخران وازخاکساریان می‌نماید ومؤلف آن درباب۹ ازنجم‌الدین‌کبری (۱) یادمیکند. درفهرست‌کتابخانه انجمن ترقی اردو(درپاکستان) تألیف سرفرازعلی(ص۳۳) دونسخه ازرساله توبه از ابوالحسن خرقانی یاد شده و دور نیست همین نسخه حاضرباشد. درآغازدیباجه‌آن‌آمده : « این نسخه من تصنیف شیخ ابوالحسن خرقانی دربیان توبه وارادت وذکروعبادت ومقراض وکلاه وخرقه پوشیدن و میان‌بستن‌وسجاده‌گستردن‌وقندیل وزنبیل وجاروب وکشکول‌گردانیدن وخدمت کردن وتکبیرگفتن » .

این رساله درنه‌باب‌است باب ۱-۸ درشرح ارادات وتوبه ودیگرعناوین یاد شده دردیباجه وباب نهم‌دربیان ٤٤ مقام فقر. مولف برخی‌ازمطالب‌خویش

۱- ونیزدرهمین‌باب ۹ ازاوبانام « خواجه احمد » یاد می‌کند

را به‌گونه سؤال و جواب بیان میدارد . درباب نهم رساله چنین آرد : « پس بنابراین بعضی ازجهال عوام‌ناس که مثل بهائم هستند ... ومی‌خواهند امرمعاش بگذرانند وتگدی کنند و تن به کارندهند وازشریعت غراء ... بیرون هستند اینها اراذل ناس هستند وفقیرنیستند بل‌که سائل به‌کف هستند..»

در همین باب نهم کاتب نسخه (سید اسماعیل خوانساری) چند سطر زیر عنوان: تنبیه درتوضیح معنی طریقت وحقیقت وشریعت افزوده است (ص۲٤۱)

۲۷- رشحات نوریه (ص۲٤۸-۲۵۷)

ازعین‌الدین حسین دزفولی عارف‌ذهبی‌قرن‌حاضر (مجموعه‌ای‌شامل همه مؤلفات وآثار عین‌الدین وازجمله‌این رساله دردفتر پنجم‌نشریه‌کتابخانه‌مرکزی دانشگاه‌ص ۷۲۵-۷٤٤ شناسانده شده)

عین‌الدین دزفولی تاریخ و سبب تـألیف این رساله را در دیباجه چنین بیان میدارد:

« دراین شب جمعه بیستم‌شهرجمادی‌الاولی من‌شهور۱۳۰۵هجری‌اسلامی که شب نیاز و عرس جمیع فقراء اسلام خصوصاً سلسلهٔ رضویه است فرزند جانی ارجمند روحانی امیرنورالدین علی‌رضاالحسینی که‌به‌شرف‌هدایت‌مشرف شده‌وهم‌چنین فرزندسعادتمند مشتاق‌علی...میرزامحسن‌خان...خواهش نمودنداز این‌فقیرحقیر عین‌الدین‌که درسلسلهٔ علیه ذهبیه به شرف‌اکمال وتکمیل‌مشرف... وموفق است که‌رساله مختصره درطریقهٔ این‌سلسله علیه که‌اصل سلاسل فقراسلام وامامیه است نوشته‌کنم و درآن یادکنم ازآداب و اعمال اجمالیه این طریقت بوکه چراغی برای‌گورحقیر وتقریبی برای هرسالکی دلیرآماده شود»

مؤلف در خاتمه این رساله (که زندگی سلسله مشایخ طریقتی خویش‌را

میآورد) از کتاب هدایةالسالکین سید صدرالدین دزفولی (که مؤلف آن دربارهٔ پیرخویش آقا محمد بیدآبادی سخن دارد و از رساله برهان المرتاضین شیخ علی‌نقی شیرازی پیرقطب‌الدین محمد شیرازی (که ازپیرخود نجیب‌الدین رضا وتشرف خویش در ۱۱۰۲ به فقرسخن میآورد) یاد میکند

این‌رساله دارای یك مقدمه‌وهشت رشحه ویك خاتمه است‌وکاتب نسخه حاضرخاتمه را به پایان نرسانیده اما درهمین دفتر نسخه‌ای دیگر ازاین رساله است به خط حافظ‌الصحه بروجردی که کامل است و پس از این ، میشناسیم

آغاز. هوالفتاح‌العلیم لولارشحات سحاب الکرم من فضل فیض‌القدم... وبعدچون همین‌طور که سلسله علوم احکام‌شریعت

۲۸ـ رشحات نوریه (ص ۲٦٤ـ۲۹۰)

ازعین‌الدین دزفولی. این نسخه کامل است‌به‌خط حافظ‌الصحه‌بروجردی وبا تاریخ ۱۳۰۵.درذیل رقم کاتب این یادداشت ازموثق لشکر(که بیشتر اوراق‌این دفتر به خط اوست) دیده میشود : « این کتاب رشحات نوریه که به خط جناب حافظ‌الصحه بروجردی میباشد این اقل السادات سید علی خلف مرحوم میرزا عنایت‌الله تفرشی درهذه‌السنه ـ۱۳۱۹ درمأموریت لشکرنویسی بروجردولرستان دروقتی که آقامیرزاهادی خان کلانتربه‌بروجرد رفته بود از ایشان‌گرفت‌که نور چشمی میرزا سید علی‌اکبر همشیره زاده از رویش بنویسد . مشارالیه درنوشتن مسامحه‌ورزیدآقامیرزا هادی‌خان عین این‌کتاب را محض‌یادگار به این‌جانب مرحمت فرمودند...» درکنار این یادداشت ، یادداشتی است از سید علی‌اکبر یاد شده دریادداشت بالا در باره این‌که این‌کتاب را در اثراصرار میرزا دایی گرفته تا ازرویش‌بنویسد

۵۷

مجموعه‌ایست با چند قلم نستعلیق و شکسته نستعلیق از اوایل قرن ۱۴ بیشتر آن بـه قلم شکسته نستعلیق میرسید علی تفرشی لشکر نویس ملقب به موثق لشکر است و تاریخهای ۱۳۰۵ تا ۱۳۴۰ درآن دیـده میشود. کنار بـرك ۱-۲ وصالی ودر برخی از برگها لکه‌های رطوبت ویا چرکین است. چند صفحه ازدفتر (آنها که به خط پسر موثق لشکر است) با جوهر آبی است.

قطع نیم خشتی ۱۲/۵ × ۲۰/۵ ج تیماج قرمز صفحات ۲۹۰ سطور مختلف کاغذ فرنگی چند رنك شماره ثبت قدیم ۴۴۴۲۱ جدید ۵۱۸۵

مجموعه (امتیازنامه‌ها) **(فارسی)**

دراین مجموعه صورت ۲۸ امتیازنامه است متعلق به عهدناصرالدین‌شاه ویامظفرالدین‌شاه‌قاجار واینك فهرست آنها:

۱ـ امتیازنامه راه‌آهن حضرت عبدالعظیم کـه در ١٣٠٤ به مسیو فابیوس بواطال مهندس فرانسوی و شرکا داده شد (بانامه مهندس فرانسوی به عنوان «آقای وزیر» والتزام‌نامه او)

۲ـ امتیازنامه چاه آرتزین که‌با تاریخ ۱۳۰۵ برای دکتر طانش و شرکا صادرشد.

۳ـ امتیازنامه‌ترامواى‌شهرطهران که در۱۳۰۵ برای‌مسیو فابیوس بواطال

٤ـ امتیازنامه بانك شاهنشاهی ایران در١٣٠٦ برای بارون ژولیوس ریتر وشرکاء.

۵ـ سواد دستخط همایونی درباب نشر بلیت یکتومانی به بانك‌شاهنشاهی ایران با تاریخ۱۳۰۷.

٦ـ امتیازنامه قندکه‌امین‌السلطان وزیراعظم‌ازطرف شاه به مسیوادواردتی رعیت بلژیك دادبه تاریخ ١٣٠٦ .

۷ـ امتیازنامه شیشه آلات که در١٣٠٦ به مسیو ادواردتی‌داده‌شد

۸ـ امتیازنامه شمع گچی که امین‌السلطان از طرف شاه ایـران بـه مسیو ادواردتی (تاریخ١٣٠٦)

۹- امتیازنامه‌مشروبات که به ساوالای‌خان داده‌شد (تاریخ۱۸۸۹میلادی)

۱۰- امتیازنامه چراغ‌برق و تلفن که به یحیی‌خان مشیرالدولـه داده شد (تاریخ ۱۳۰۷)

۱۱- امتیازنامه راه عربستان به مشیرالدوله‌یحیی‌خان (تاریخ۱۳۰۸)

۱۲- امتیازنامه دخانیات دولت علیه ایـران به ماژورتالبوت (به تاریخ ۱۳۰۷) با عریضه تالبت به‌پادشاه ایران .

۱۳- امتیازنامه سن‌دپتیه (ساختن مرکز و انبار‌برای حراج عمومی) به ژاك دیلیاکوف‌جنرال قونسول ایران (تاریخ ۱۳۰۷)

۱٤- امتیازنامه کالسکه به‌میرزا جوادخان سعدالدوله (به‌تاریخ سنه۱۳۰۸)

۱۵- امتیازنامه چوب شمشاد کـه به وسیله محمد ولی‌خان نصرالسلطنه حکمران‌استرآباد به مسیو کوشس‌ویتوفیلاکتوس‌تبعه دولت روس(در۱۳۰۸)

۱٦- امتیازنامه بیمه حمل ونقل‌که به‌لازارپولیاکوف داده‌شد(۱۳۰۸)

۱۷- امتیازنامه کاغذسازی به یحیی‌خان مشیرالدوله (به‌تاریخ‌سنه ۱۳۰۸)

۱۸- امتیازنامه‌گچ و آهك و سنگ‌تراش ومرمر و سنگ آردکه به‌مسیو ادواردتی تابع بلژیك داده‌شد (۱۳۰۸)

۱۹- امتیازنامه راه‌آهن ازتهران تامعادن که از ۸۰کیلومتر تجاوز نکند به‌مسیو‌فابیوس‌یواطال تبعه فرانسه (سنه ۱۳۰۸)

۲۰- فرمان‌همایونی درباره اسب‌دوانی (مورخ ۱۳۰۸)

۲۱- امتیازنامه راه‌تبریز ودارالخلافه(برای‌حمل مسافران ومال‌التجاره) دارنده امتیاز یادنشده (تاریخ آن ۱۳۰۸)

۲۲- امتیازنامه چراغ‌گاز که به‌مشیرالدوله یحیی‌خان‌داده‌شد (۱۳۰۸)

۲۳- اجازه‌نامه ایجاد اداره حمل و نقل عامه در ایران بتوسط کالسکه های خودرو که به‌وسیله کارگزاران دولت شاهنشاهی ایران بـه اشخاص ذیل داده شد:

حکیم‌الملك وزیر امنیه ومسکوکات و غیره
مهندس‌الممالك وزیر معادن وصنایع
مسیوماکیزیملین کتیرامهندس برق‌تاریخ این‌اجازه‌نامه‌۱۳۱۶ قمری است

۶۲

دفتریست به‌خط شکسته نستعلیق تحریری: فهـرست مندرجات را بردوبرگ آغاز با همان خط نوشته‌اند. دوبرك نانوشته در اول و۱۰ برك در آخر دفتراست . عناوین با قلم درشت‌تر .

قطع نیم‌خشتی ۵/۲۰×۱۳ج تیماجی قهوه‌ای‌صفحات (بدون‌صفحات‌سفیداول وآخر) ۱۶۳ سطور ۱۳ کاغذفرنگی آبی شماره ثبت قدیم ۴۴۴۲۶ جدید ۵۱۹۰

مجموعه **(فارسی)**

۱ـ مقولات (ص۲ـ۴۳)

از خواجه عبدالله‌انصاری . فقراتی از الهی‌نـامه خواجه نیز در اواخر این نسخه دیده میشود (۱) تفاوتهای دیگر نیز با نسخه چاپ وحید دارد . کاتب نسخه دررقم خویش از این‌رساله با نام پردۀحجاب یاد میکند. (درمجموعه‌ای از رسائل خواجه انصاری با شماره ۱۳۸۳ در کتابخانه شهید علی پاشا ـ که فیلم آن در دانشگاه تهران است با شماره ۶۱۷ ـ رساله‌ایست بـا نام پردۀ حجاب حقیقت ایمان) .

در حواشی صفحات یك‌فقره حاشیه است از کاتب نسخه و شعری به‌خط محمدعلی.

آغاز: (پس از خطبه) این مختصریست از مقولات قدوةالمحققین.. بدان که‌حق‌تعالی این‌جهان رامحل‌اسرار کرد... پس‌از آن‌پرده‌حجاب انگیخت وپردها آویخت

۱ـ از آن‌جمله‌است این فقره: «ابومعشر گوید که برمن شش‌چیز واجب است دو بر زبان و دوبرتن ودوبردل...» (ص ۳۹ نسخه حاضر و الهی‌نامه درمجموعه رسائل چاپ وحیددستگردی صفحه ۱۷۸)

پایان: عذربسیار خواستن بی‌مروتی است عذرناقبول کردن بی فتوتی‌است
تمام شد رساله ندیم حضرت باری خواجه انصاری الموسوم‌به‌پرده حجاب در
دارالسلطنهٔ‌اصفهان . کتبه‌ابوالحسن ابن سید محمدالحسینی ۰.سنهٔ ۱۱۳۴

۲ـشجرهٔ مبارکه (ص ۴۶ـ۱۰۹)

ازمحمد نصیر (= نصیرالانام) همدانی‌متخلص به «نصیر» دارای‌سه‌شجره
وهشت شعبه (شعب مقدمه شجرات است پنج شعبه نخست مقدمه شجره اولی و
شعبه ۶ـ۸ مقدمه شجرهٔ ثانیه) .

مؤلف این رساله را در۱۰۱۷ در پاسخ مسئلتی مرموزکه ازهند رسیده و
شاه‌عباس اول پاسخ آن سئوال را از میرداماد خواست ـ پرداخت و درمقدمه
این‌رساله به نامه مولی مظفر به میرداماد (متضمن امرشاه عباس درباره حل
مسئله یاد شده) اشارت‌دارد .(۱)

مؤلف اشعاری از خویش در این رساله می‌آورد و از آن جمله است
قصیده‌ای (۲) باتخلیص نصیر درآخر رساله که‌درآن ازشاه عباس وچهارباغ
اصفهان یاد میکنند .

ونیز از قاضی نورالدین‌محمد اصفهانی (۳) ورساله دوانی درخواص و
اسرار حروف مقطعه اوایل سوره قرآن وسلامان وابسال جامی و رساله‌فواتح
سور از ابن‌سینا سخن‌میاورد .

۱ـ کتاب جذوات میرداماد نیز پاسخ به همین سوال است اما مضمون قسمتی از
نامه مظفرعلی ـ که درجذوات نقل شده ـ باآن که درمقدمه این رساله آمده تفاوتی دارد
اما موضوع سوال و معما همان است ۰

رجوع شود به‌فهرست ۱۰ : ۱۶۹۱ـ ۱۶۹۲ ۰

۲ـ از ابیات آن قصیده است :

در این بهار زمین هم چوآسمان شد سبز
ز نغمهٔ تر هر مرغ آشیان شد سبز
دلم به روی تو ای سبز چهر خرم باد
که هم چو سبزه به وصف توام زبان شد سبز

بقیه حاشیه درصفحه بعد

در ذریعه‌چنین‌آمده است که: «ظاهراً مؤلف این رساله محمد نصیرای تنکابنی داماد شیخ حسین تنکابنی (مؤلف رساله حدوث عالم) است» اما با نظر به قرائن موجود جای تردید نیست که این رساله تألیف نصیرای همدانی همان منشی وشاعر عهد شاه عباس اول ومؤلف‌رساله‌های : لعل قطبی (شماره ۲۳۲۷ ص۶۱۵ ـ دیباجه‌وسپهسالار۲:.وبلوشه ۳:۴۷۱) و اثبات عقل (فهرست ۱۰ ۱۹۳ ـ ۱۹۴ـ و نیز دیباجهٔ آن (درص ۶۰۵ـ۶۰۹ مجموعه شماره ۲۳۲۷) وشرح دیوان انوری (دیباجه آن در ص ۵۹۶ـ ۵۹۷ مجموعه شماره ۲۳۲۷)و صاحب منشآتی مانند مکتوب به مظفر حسین (درجنگ ۳۴۵۵ : ۱۲۵) رقعه در در طلب اسطرالاب به امینا ولد خواجه شهابا (همان جنگ :۱۲۷) رقعه به شیخ آل خاتون درطلب عینك (همان جنگ : ۱۲۷) و صاحب دیوان اشعار (شماره ۲۳۳۱) ومثنوی: «کیم دیوانه‌ای‌ازخودهراسان » (شماره ۴۴۲ص۴۵ و جنگ ۲۳۲۷ص۱۸۱)است.

نصیر اصفهانی خود درنامه‌ای به ملامظفر منجم (جنگ ۲۳۲۷ص۵۹۸) تألیف رساله شجره‌مبارکه تصریح‌دارد ومیگوید آنرا برای مطالعه ملامظفر میفرستد .

علاوه براین، شباهت ووحدت اسلوب وپاره‌ای ازعبارات بین‌دیباجهٔ شجره الهیه ودیگرمنشآت‌نصیرا نیزخودگواه نظر نگارنده‌است. دردیباجهٔشجره

بقیه‌حاشیه ازصفحه‌قبل

. . . فتاد عکس خیابان چارباغ به چرخ
که هم چو قوس قزح راه کهکشان شد سبز
نسیمی از فرح آباد جلوه کرد مگر
که از نظافت آن تخت اصفهان شد سبز
. . . زاعتدال معانی نهال کلك نصیر
چو نخل دولت سلطان کامران شد سبز
بهار کوکبه عباس شاه کز جودش
زمین خشك کرم چون ریاض جان شد سبز

۳ـ که اشعاری در باب مطلب مورد سؤال و تجلی درکوه طور دارد و چند بیت آن را نصیرانقل میکند .

الهیه عبارتهای شناخته‌شده‌ای ازنصیراست که‌پاره‌ای از آنهار اطغر امشهدی‌در عبرت‌نامه (که‌به‌میرزا مقیمانوشته) یادمیکندو آنهار اسرقت‌ازظهوری‌میداند(۱).

نسخه‌ای دیگر ازشجرهٔمبارکه‌در مجموعه ابن خاتون (شمارهٔ ۵۱۳۸ ص ۴۲۷-۴۳۴) این کتابخانه است که در پایان اندکی نقص دارد.

آغاز: (دیباجه): ارض مقدس حمدالهی که‌مهبط انوار تجلیات نامتناهی

پایان: فارغ شد خامه غریب هنگامه از نگاشتن این ترهات آخر روز اول‌عشر دوم‌ماه‌چهارم سال هفتم عشر سوم‌مایه‌اولی ازالف دوم احوج‌العبدالی مولانا محمد الشهیر بنصیر شغله... بنفسه‌عماسواه ... اطاعة‌لمن‌کان امره‌قلادة الرقاب وعوذة الالباب و حکمه رقیة الروح ... لازال‌کاسمه الامام و الامام و مجمع الفواضل و الفضائل و مرجع‌الاکارم والافاضل و نموذج‌العلوم وفهرس الفهوم فالمامول من‌خلقه‌الکریم اصلاح ما ظهرمن‌الخلل... عسی ان یعتدل هذا الملح الاجاج بالعذب‌الفرات صانه... عن‌الافات ورزقه نیل‌الطلبات (۲) وآله خیرالبریات ۰ اتمام یافت فی‌تاریخ ۲۴ ربیع‌الاول ۱۰۷۶ در اصفهان

۶۴

مجموعه‌ایست به خط نستعلیق با دو قلم و از قرن ۱۱ که در اصفهان نوشته‌شده رساله نخست به قلم ابوالحسن بن سیدمحمد مورخ ۱۱۳۴ ورساله دوم مورخ ۱۰۷۶ ۰ حاشیه دو برگ اول و برك آخر وصالی شده جای عناویـن سفید است .

قطع نیم خشتی ۱۳ × ۲۰ ح تیماج قرمز یكلا صفحات ۱۱۰ سطور ۹ و ۱۷ کاغذ اصفهانی شکری رنك‌شماره ثبت قدیم ۴۴۴۲۸ جدید ۵۱۹۲.

مجموعه

۱ ـ مرآت العارفین (ص ۱ ـ ۲۰۴) از میرزاابوالقاسم ذهبی شیرازی متخلص به راز درعشق وعرفان. رازدر اواخر این مثنوی، از پیرخویش‌بوعلی سمنانی وسرگذشت او یاد میکند. این مثنوی بچاپ رسیده است

---

۱ ـ رجوع شود به‌عبرت‌نامه طغرا درمجموعهٔ شماره۲۳۳۷ص۵۱۲

۲ ـ پس از «نیل‌الطلبات» که در پایان صفحه است باید افتاده باشد.

ذریعه ۱۹ : ۲۹۲ دانشگاه شماره ۴۱۶۴/۱

آغاز: بشنو این اسرار از عشق خدا

سر عشق از سر حق نبود جدا

عشق با حق حق بود اسرار عشق

حق نهان و ظاهر از انوار عشق

پایان: هست آنسان آنکه را عشق است یار

عشق انسانست ای نیکو شعار

هر چه گویم عشق از آن برتر بود

عشق امیرالمؤمنین حیدر بود

۲ مناسك العاشقین (ص ۲۰۶ - ۳۰۸).

از میرزاابوالقاسم ذهبی‌شیرازی متخلص‌به راز (سراینده مرآت‌العارفین) دارای ۸ باب وخاتمه. دیباجه ومقدمه بابها و خاتمه نثر عربی است

(فهرست نسخه‌های فارسی ٤ : ۳۲۳۳)

آغاز: بسمله هذه جذوات من نارجلال‌العشق‌الربانی...

بنام آن ذات او علی شد

جهان از فیض مهرش منجلی شد

خداوندی که ذاتش بی نشان است

جهانداری که کویش لامکان است

پایان: بدنیا نیست دایم چونکه دیدار

نیاسا هرگز از رفتار و گفتار

که میری جان به‌جانان و اصل آید

بحق وصل مدامت حاصل آید

در ذیل مناسك العاشقین چند غزل است که ظاهراً در مدیح سیدجلال الدین مجدالاشراف واز مجموعه جلالیه است (ص۳۰۹ - ۳۱۱ دفتر)

۳ ـ مثنویات عرفانی (ص ۳۱٤ ـ ۳٤٤)

از میرزا ابوالقاسم راز شیرازی. سه‌مثنوی است با سه وزن

آغاز:سر حق شناسان ملك جهان

مهین سید خوب پیغمبران

علم دار فقر و جهان دار جان

حبیب خدا سرور راستان

پایان:هر آن چون صدف مهرشان پرورید

نباشد چو او در دو عالم سعید

برو مهر نیکان و خاصان طلب

که یا بی تو از مهرشان قرب حق

۴ـمثنویات (ص۳٤۵ـ۳۷۳)

از میرزا عبدالکریم ذهبی رائض‌الدین متخلص به‌اعجوبه

آغاز: ای گرامی‌گوهر بحروجود

هان بشو فارغ ازین بود و نبود

رهنمایی کن طلب اندر طریق

راه نتوان رفت الا با رفیق

آغاز مثنوی دوم زیرعنوان قطعه (ص ۳۵۰) :

مرا دوش بد سر به زانوی غم

زکر دار این نفس شوم و دژم

آغاز مثنوی سوم (بدون عنوان ص۳٦٦):

باز طبعم را هوای دیگر است

باز دردم را دوای دیگرست

آغاز مثنوی چهارم (ص ۳۷۱):

بس عمر عزیز تو تلف شد

طفل عمر تو ناخلف شد

اکنون به خود آی و کار کی کن

اوقات مرا شمار کی کن

۵ – اشعار (۳۷۳ـ ۳۷۶).

چند غزل عرفانی از شیخ نجیب‌الدین رضا متخلص به‌جوهری ومؤلف رساله‌نورالهدایه (شماره ۴۹۷۸). **آغاز:**

در پس زانوی مردی تا نشستم همچو شیر

درگذشتم از حجاب نفس از الطاف پیر

چون گذشتم ازحجاب ظلمت و همچون خضر

آب‌حیوان رخ‌نمود وگشت‌چشم دل بصیر

۶ـ اشعار (ص۳۷۷-۳۷۸)

دوبند غزل است درمدح پیغمبر(ص)با ترجیع این بیت سعدی :

بلغ‌العلی بکماله کشف الدجی بجماله

حسنت جمیع خصاله صلواعلیه و آله

مطلع غزل اول :

چو ارادت شه‌ذوالکرم به ظهور داشت تعلقی

به‌کمال هست شه قدم به‌جمال خویش‌تعشقی

مطلع غزل دوم :

صنما به قامت معتدل چو توسروگلشن‌فاستقم

چونهار روی تومنجلی جولیال بوی تو مدلهم

۶۵

نسخه‌ایست به‌قلم شکسته نستعلیق میرحسن ذهبی پسرحاج میرهاشم افشار سورخ ۱۳۰۱. برچند برگ اضافی اول دفتر تضمین غزل حافظ « ای‌دل غلام شاه جهان باش وشاه‌باش» درمدح امیرالمؤمنین(علی) ومسمطی بزرگ درمدیح امام‌علی‌الرضا(ع) وغزلی از دیوان شمس تبریزی (باهمین ترتیب‌یادشده)به‌قلم کاتب دفتر است.

قطع نیم خشتی ۵/۲۰×۱۳ح تیماج قرمز درون مقوا صفحات (بدون پنج برگ اضافی اول) : ۳۷۸ سطور ۱۵ کاغذ فرنگی شماره ثبت قدیم ۴۴۴۲۹ جدید ۵۱۹۳ .

مجموعه : **(فارسی)**

۱ـ منشآت و فرمانها (ص۱-۲۴۸)

چند فرمان و نامه‌هایی است از قائم‌مقام فراهانی و دیگران که به ترتیب :

ـ (ص ۱) فرمان به نام شاهزاده محسن میرزا میرآخور برای مباشرت عباس آباد (از این فرمان تنها صفحه اول است و دنباله آن افتاده است) .

ـ (ص۲ـ۵۵) منشآتی است که اول آن افتاده و موجود در این دفتر بقیهٔ انشائی است با تضمین حروف الفباء در تقریظ سفینهٔ نظم و نثر و از جملهٔ دیگر عناوین این منشآت :

دیباجهٔ قباله‌نکاح. درخواستگاری دختر افشار فرموده‌اند . به‌دوستی جهت ارسال خربزه . مکتوبی که از جانب رستم محمدخان بیگلر بیگی استرآباد به بارگاه محمدخان والی از گنج .

ـ (ص۵۵ـ۸۸) پاره‌ای از منشآت میرزا عبدالوهاب نشاط .

ـ (ص ۸۹ـ۹۱) انشائی است از محمود خان ملك الشعراء با این عنوان : «صورت کاغذیست که نواب شاهزاده میر آخور به نواب اردشیر میرزا نوشته‌اند» .

ـ (ص۹۱ ـ ۲۳۸) منشآت قائم‌مقام .

ـ (ص ۲۳۱ـ۲۴۳) از منشآت میرزا تقی علی آبادی (پنج نامه است)

ـ (ص ۲۴۳ـ۲۴۸ يك نامه است از فاضل خان گروسی به آقاخان محلاتی

آغاز : هم نبوت درنسب هم‌پادشاهی درحسب

کو سلیمان تا درانگشت کند انگشتری

- (۲۴۷_۲٤۸) نامه‌ای از میرزا محمد بروجردی به‌فرزند خویش میرزا محمدکاظم .

آغاز : شبکی خوشی وهوای دلکشی و خاطرغیرمشوشی دارم .

- (ص۲٤۹) غزلی از ابراهیم میرزا برهان‌السطنه (با تخلص برهان). از ابیات آن غزل:

ابروست آن که‌برسرمژگان کشیده‌ای
یاتیغ و تیر بر دل و بر جان کشیده‌ای
ای بی وفا امید وفا از توداشتم
ازچیست بروفا خط بطلان کشیده‌ای

۲ـ بحرالجواهر (ص۲۵۵-۳۹۷) (فارسی)

از عبدالوهاب بن‌محمد امین شهشهانی اصفهانی .

۳ـ قاعدهٔ هندسی (ص۳۹۸ -۴۰۲) (فارسی)

گفتاریست بااین عنوان درشرح قاعدهٔ تضعیف ٦٤ خانه شطرنج (۱) با مقدمه‌ای دربیان مراتب اعداد. گویا ازمحمدکاظم(کاتب نسخه)است. درذیل نسخه آمده است : «نمقه‌محمدکاظم ... سنه۱۳۱٤» .

۴ـ خلاصة‌الحساب سیاق (ص۴۰۹-۴۵۷)

قواعد علم‌سیاق است دردوازده‌وجه‌باتطبیق اعمال‌حسابی‌سیاق‌برحساب هندسه وبیان دستورکتابت‌ارقام (صحیح وکسر) به سیاق . مؤلف در مثالها به بیان واحدهای مختلف وزن و پول که درنقاط مختلف ایران متداول‌ومصطلح

۱ـ درباره موضوع این گفتار رجوع شود به فهرست۱۹: ۳۱۸ و ۳٦۱

است نیز می‌پردازد (۱) .

آغاز : بسمله علم سیاق علمی است بس شریف و به هرمعامله مدخلیتی تمام دارد ... و این‌علم برسبیل اختصار بردوازده وجه است اول شناختن رقوم مبلغ ومقدار به طریق سیاق و هندسه وجه دوم درشناختن طریق سیاق و طریق فهرست دفتروحساب وجمع وخرج و اصطلاحات این‌قوم... وجه‌سوم (۲) در صورت ارقام سیاق ودرضمن آن هندسه وما یتعلق بها. صورت ارقام سیاقی هندسی. درجمع. در تفریق. در کسور. تسعه در تقسیم. درضرب . در جذریعنی مساحت . درپیدا کردن مخرج‌مشترك ... ایهاالسامع المتکلم والمتعلم ... ارقام هندسه چنان‌که درکتب علماء هند اختصار کرده‌اند

پایان: صورت ارقام از این قرار است ... تمت کتاب خلاصة الحساب بعون الملك الوهاب ... سنهٔ ۱۳۱٤. سپس نام کاتب (محمد کاظم تفرشی) وتاریخ کتابت (۲۰ربیع الثانی) باحروف مقطعه یادشده است .

٦٨

مجموعه لیست به‌قلم‌شکسته نستعلیق محمدکاظم تفرشی مورخ ۱۳۱۴ حاشیه‌برگ آخر وصالی وچند برگ اول لکه های چرکین دارد .

۱- مولف کتاب را از وجه‌سوم آغاز میکند ووجه ۱و۲ را درآخرکتاب میآورد به دلیلی که اوخود درپایان‌رساله بیان میدارد .

۲- درجایی ازاین رساله می‌گوید: «درشیراز یك من را نه‌عباسی‌می‌خوانندکه‌هفتصد وبیست مثقال میشود ... اما در تبریز در این‌عهدکه ۱۲۵۷ هجری است، باجناب جنت مآب نایب‌السلطنه‌عباس میرزا ... سنگ به‌وزن هزار مثقال درحین‌حساب وفرمان‌روایی خود قرارداد الحال که ... ده سال ازرحلت آن جناب گذشته همان سنگ ووزن‌مثل‌اول است اما ... قبل از آن چند سنگ‌بوده‌ووزن‌آنها مختلف. وزن‌هشت عباسی‌یعنی‌ششصدو چهل مثقال وحال هم وزن‌سقط همین است ... واز جناب مجتهدالزمانی میرزا احمدوقتی استماع افتاد فرمودند سنگ هشتصد مثقال هم در تبریز متداول است ... الحال در هر هرولایتی وهرقریه‌ای درمیان خودشان وزنی وکیلی دارندا گرتمام‌رابیان‌نمائیم مستمع را کلال و ملال افزاید اما اهل تبریزکسور مقدار خودرا از این قرارنویسند» .

قطع ۱۲×۲۰ ح تیماجی قرمز صفحات ۴۵۸ سطور۱۵ کاغذ فرنگی شکری‌رنگ .
شماره دفتر ثبت قدیم ۴۴۴۳۲ جدید ۵۱۹۶ .

مجموعه : (فارسی)

۱ـ ولایت‌نامه (ص۱ـ۷۳)

مثنوی از آقامحمدهاشم درویش ذهبی . (فهرست نسخه‌های فارسی : ۳۳۰۴) . **آغاز :**

ای برادر روز و شب نام علی
بر زبان داری و از وی غافلی

۲. مثنوی شرح‌حال مشایخ ذهبی (ص۷۱ـ۷۳ـحاشیه)

ازحبیب‌الله خان افشار نظام تخلص . ذکرسه تن از مشایخ ذهبی است : (آقای هاشم درویش و میرزا آقا بابا و مجدالاشراف) . این مثنوی ـ که تکمیل ولایت نامه است درحاشیه سه‌صفحه آخر مثنوی ولایت‌نامه‌باهمان‌خط نگارش یافته بااین عنوان : «از گفته حبیب‌خان افشارنظام تتمه احوال آقایان عظام‌وپیشوایان ذوی‌العزوالاحترام» . **آغاز :**

بعد از آن شد زمرهٔ اهل صفا
سایه پرور گشته در ظل هما

۳ ـ قصیده درمدح مولی علی(ع) (ص ۷٤ ـ ۷۸)

قصیده ایست بااین مطلع :

ای شاه جسم و جان علی مستان سلامت میکند
ای ظاهر و پنهان علی مستان سلامت میکند

۴ ـ اشعار درمدح مجد الاشراف (ص ۷۸ ـ ۸۰)

دوغزل است یکی ازشیخ محمد رشتی‌متخلص به‌دانش ودیگری ازقدسی درمدح جلال‌الدین مجدالاشراف (گویا ازمجموعه جلالیه)

۵ ـ شجرهٔ ولایت (ص ۸۲ ـ ۱۰۰)

سلسله مشایخ طریقه ذهبی است ازمیرزا ابوالقاسم حسینی شریفی (راز)

تا معروف کرخی نوشتهٔ همان میرزا ابوالقاسم . درپایان مقدمه میگوید : « و بواسطه تحقیق انتساب به‌سلسلهٔ ولایت ، تفرقه محققین اهل ولایت از مبطلین و مدعیان مفتری ظاهر میگردد فعلی هذا طریقه مسلسل سلسلهٔ فقیر که سلسله علیه ذهبیه... خواهش نمودند این است» .

آغاز: بسمله ، بدان ای صدیق صدیق وسرمخت باده تحقیق .

٦ ـ مناسك العاشقين (ص ١٠٤ ـ ١٦٤)

ازمیرزا ابوالقاسم راز شیرازی ذهبی . (رك شمارهٔ: ٢/٦٥)

٧ ـ مثنوی درسلوك واخلاق (ص ١٦٩ ـ ٣٥١)

از عزلتی . در اواخر مثنوی حکایت پسر ملا سعدالدین تفتازانی و تیمور گورکانی راآورده است .

آغاز: کاف و نون او را دوات است و قلم
کـائنـاتش نقش تصویر و رقم
عقل کل پر گار دست قدرتش
نفس کلی هست لـوح حکمتش

پایان: از کرم این نسخه را مشهور ساز
دیده بی درد از آن دور ساز . . .
بی حساب او را به علیین بری
خلعتش در بر کنی از عبقری

۸۹

دفتریست به‌قلم‌نستعلیق لطف‌الله بن‌محمود مورخ ۱۳۰۳-۱۳۰۵ بریك‌برگ اضافی بین شماره ۵-۶ یادداشتی است ازسیدآقا حسینی ذهبی متخلص به‌عاصی (دیوان عاصی در این فهرست شناسانده شد) عناوین ومقدمات ابواب مناسك‌العاشقین باقلم قرمز .

قطع نیم خشتی ۱۳×۲۰/۵ ج تیماجی قرمز صفحات ۳۵۲ سطور ۱۵ کاغذ فرنگی چند رنگ شماره ثبت قدیم ۴۴۴۵۳ جدید ۵۲۱۷

مجموعه : **(عربی)**

۱ ـ شرح هدایه (ص ۱ ـ ۳۰۹)

شرح هدایهٔ اثیریه ازمولی صدرا . این‌نسخه ازمبحث زمان (ازطبیعیات) است وپس ازیك برگ، اوراقی ازدفتر (تااول فلکیات) افتاده است .

حاشیه هایی دارد ازمحمدعلی (گویاکاتب نسخه) و محمدحسن عفی عنه (که‌گاه تاریخ ۱۲۲۹ دارد) و نیز حاشیه هایی منقول از الهیات نجاة ، برهان شفاء ، مبدأ ومعادشیخ وحاشیه آقاحسین برشرح اشارات.رقم‌کاتب نسخه (در ذیل الهیات) : قدفرغ من تسویده ... محمدعلی بن محمد طاهر فی‌ضحوة یوم‌ـ الثلثاء ... سنه ۱۲۲۹ .

درذیل نسخه وچهار صفحه پس ازآن نوشتهایی پراکنده است به‌فارسی و عربی و از آن جمله مشایخ طریقت است که به میر سید محمد نـور بخش میرسد (۱) .

۲ـالنیه ـ (تحقیق شریف فی .....)(ص ۱۳٤)

گفتاریست ازمحمدحسن که درذیل آن‌آمده «محمدحسن عفی عنه فی‌شهر ذی‌الحجه ۱۲۳۳»

آغاز : بسمله تحقیق شریف فی‌النیه . النیه لغة‌مطلق القصد الی‌ایقاع فعل معین لعلة غائیه

۳ ـ صافیة الکافیه (ص ۳۱۵ ـ ۳۲۳)

خلاصه منظوم کافیهٔ ابن حاجب است از قوام الدین سیفی قزوینی ونسخه حاضرتنهاجزء آخرمنظومه‌است.

---

۱ ـ اسامی «مشیخه‌طریق معرفت» : محمد شفیع اصفهانی، میرمحمدباقر طباطبائی اردستانی‌قاضی‌اسدالله‌کوپایی، درویش علی استیری، ملك علی جوینی، حاج‌محمدجوینی، شیخ‌کمال‌الدین جوینی، حاج حسین جوینی، سیدمحمد نوربخش، درکنار نام قاضی اسدالله نوشته شیخ‌دلالتش شیخ‌محمدعلی اخی بوده‌است.

از ابیات آخر منظومه است:

احصی مـن الـکافیه الخـلاصه
کما اقتضی غنی بلا خصاصه
فـا لحـمـد لله مصلیـا عـلی
محمـد خـیـر نـبـی ارسـلا
و آلـه الـغـر الـکـرام الـبرره
و صـحبه الـمنتـخبین الـخیـره

۹۱

این مجموعه باچند قلم نسخ وچند تاریخ است (شمارهٔ۱ خط محمدعلی بن‌محمدطاهر مورخ۱۲۲۹ شماره۲ خطمحمدحسن‌مورخ۱۲۲۳ وشماره ۳ خطملاعبدالرحیم بن کربلایی‌بابا اخیخونی است ازقرن ۱۳ وبدون تاریخ) . درپایان مجموعه یك برگ است که بردوروی آن ابیاتی است ازالفیه‌ابن مالك به‌خط‌کاتب خلاصه‌کافیه وبر آنها خط زده‌اند عناوین در متن وحاشیه شنگرف است .

قطع خشتی ۲۱×۱۴/۵ ج تیماج مشکی وبدون‌سقوا باسجاف عطف‌صفحات (بابرگ اضافی خط زده شده) : ۳۲۶ سطور ۲۰و۶ کاغذ فرنگی آهار مهره شکری رنگ شماره‌ثبت قدیم ۴۴۴۵۵ جدید ۵۲۱۹ .

مجموعه (جنگ اشعار) (فارسی)

غزلیات از دیوان شمس، مغربی، فیض کاشانی، عطار ، حافظ ، شاه نعمةاله ولی، سعدی و رضی‌الدین ارتیمانی (ساقی‌نامه = مناجات) . این اخیر باقلم دیگر (ص۲۳٤ـ۲۳۹) و ناتمام است .

۹۳

نسخه‌ایست با قلم نستعلیق. تمام صفحات (جزسه‌برك آخر) مجدول است با یك قلم‌آبی وشنگرف حاشیه‌برك اول اندکی وصالی دارد برپشت‌برك اول چند تملك وتاریخ تولد و فهرست مندرجات دیده میشود.

قطع نیم‌خشتی ۲۱×۱۲/۵ ج تیماجی سبز عطف تیماج‌قرمز صفحات ۲۳۹. سطور ۱۷ کاغذ فرنگی آهار مهره‌شده ح‌شماره ثبت قدیم ۳۴۴۵۷ جدید ۵۲۲۱.

مجموعه : (فارسی و عربی)

۱ـ جدول تاریخ چهارده معصوم (ص۱ـ۲) **(فارسی)**

جدولی است با ۲۱ خصوصیت برای هریك از ۱۴ معصوم

۲ـ سی‌فصل (ص۳ـ۶۵) **(فارسی)**

از خواجه‌نصیر طوسی.

۳ـ شرح بروج و سالها (ص ۶۶ـ۹۰) **(فارسی)**

ماههای رومی و فارسی و سالهای ترکی ازشرح نصاب و شرح بروج وابیاتی درتناظرمطلع باشروح درحواشی. در پایان این پراکندها فائدتی است در طریق دانستن ساعات گذشته از روز

۴ـ مدخل‌منظوم (ص ۹۱ـ۱۲۰) **(فارسی)**

همان مثنوی تقویم و اختیارات منسوب به‌خواجه‌نصیر است. (به‌فهرست ۱۰:۱۷۸۷ و ۱۹:۳۵۰ رجوع شود). عنوان نسخه حاضر چنین است : «رساله مدخل‌منظوم قال‌الحکیم فخرالدین مبارکشاه‌الغوری فی‌المدخل‌المنظوم»

۵ـ حل‌التقویم (ص ۱۲۱ـ۱۸۹) **(فارسی)**

از ابوالخیر محمدفارسی. (انتخاب حل‌التقویم از او در ج ۷ یاد شده)

آغاز: بدان اسعدك‌الله تعالی واسعدك... که تقویم در لغت راست داشتن

پایان: اشاره به‌وصف‌حال مؤلف این مقال تواندبود مینماید

نجوم کلامم بسی لامع‌اند ولیکن چه حاصل که بی‌طالع‌اند

۶ـ مبداء و معاد (ص۱۸۹ـ۲۳۶) **(عربی)**

از مولی صدرا شیرازی. این نسخه اندکی از اول کتاب و بسیاری از آخر آن را ندارد.

۹۴

دفتریست به‌قلم نستعلیق علی‌پناه‌سالکی مورخ ۱۲۳۹ (کاتب در رقم خویش در ذیل رساله حل‌التقویم میگوید آن‌را برای اخوی‌مقامی آقامحمدعلی نوشته است). رساله اخیر با قلم دیگر وریز تراست عناوین شنگرف.

قطع خشتی ۵/۱۴×۵/۲۰ ج تیماجی قرمز با ترنج و نیم‌ترنج و لچکی صفحات ۲۳۶ سطور مختلف کاغذ فرنگی آهار مهره شده شماره ثبت قدیم ۴۴۴۵۸ جدید۵۲۲۲

مجموعه: **(فارسی)**

۱ـ دیوان خاقان (ص۱ـ۲۲۸)

دیوان فتحعلی شاه قاجار است با دیباجهٔ منثور (که از منشآت نشاط است) در این نسخه از دیوان قصائد و غزلیات و رباعیات ترکی و فارسی است و دنباله رباعیات از دفتر افتاده است.

۲ـ جنگ اشعار (ص ۲۲۹ـ۳۳۶)

از اول جنگ اوراقی افتاده و اینك فهرست اشعار موجود :

مثنوی از طوفان‌هزارجریبی (ص۲۲۹ـ۲۳۰)

آغاز موجود: بهار آمد و گل زگلبن دمید

دگر تابه بلبل چه خواهد رسید

پایان: چه‌طوفان فروریخت بال‌وپرم

پریدم ز بس در هوای تو من

مثنوی قاصدصبا از طوفان (ص۲۳۲ـ۲۳۷)

آغاز: ای صبـا ای مایه آرام مـن

کام بخش خـاطر نـاکام من

پایان: چند از این طول سخن در مثنوی

گوش کن طوفان کلام مولوی

شرح این هجران و این خون جگر

این زمان بگذار تا وقت دگر

ـمثنوی صفات‌العاشقین هلالی (ص۲۳۷ـ۲۴۰)

آغاز. فلك‌یك‌قطره ازدریای عشق‌است

جهان یك‌خیمه ازصحرای‌عشق‌است

-قطعه درحکایت اصمعی (ص۲۴۱-۲۴۲) دارای ۲۲ بیت (۱)

آغاز. - عارف اسرار شیخ المعی سالك راه طریقت اصمعی

-قطعه‌ای چند ازچند مثنوی درعشق (یوسف و زلیخا - لیلی و مجنون و شیرین وفرهاد) ازنظامی واهلی شیرازی (ص۲۴۲-۲۵۲)

-پیروجوان میرزا نصیر اصفهانی (ص۲۵۲-۲۶۰)

-مثنوی آذر بیگدلی (ص ۲۶۰-۲۷۱) (همین فهرست : ۲۰۴.)

قطعه‌ها وغزلهائی‌ازسعدی، نظامی، امیرخسرودهلوی ، عاشق، محتشم ، ازل ، احمد میرزا نیازی ، مانی نقاش ، ملا حسین‌رفیق - هلالی ، باباطاهر (رباعیات ص ۳۱۷-۳۲۶) فضولی ، ثنائی ، خیام ؛ آقا حسین مشهور تخلص : آقا حسین الهام ؛ میرزا جعفر راهب ؛ میرزاحیران- فیروز ؛ غیرت ؛ مشتاق صافی ؛ خیام (پراکنده) فضل‌علی‌بیگ ؛ طوفان ؛ هاتف (۲۷۲-۳۳۶)

۹۶

دفتریست به قلم‌شکسته نستعلیق میرزا مهدی فراهانی (به‌گواهی یادداشت‌موجود) ازقرن ۱۳ دارای یك سرلوح. صفحات (تابرگ ۱۱۶) مجدول با قلم‌آب طلا و شنگرف‌و زنگار . حاشیه‌ص۱-۲ تذهیب نقاشی‌گل و بوته باآب طلا وبین سطور تذهیب (دندانه موشی) دارد .

برپشت برك اول یادداشت از حسین قلی‌خان نوری (صدرالسلطنه) مورخ ۱۲۹۸ درباره این‌که‌کاتب این نسخه میرزا مهدی فراهانی است‌که درحد درویش مجید (خوب می‌نوشته) درپایان نسخه نیزدو یادداشت است (مورخ ۱۲۴۸و۱۲۵۲) که نشان می‌دهد این نسخه‌درتملك‌میرزا محمدخان‌بیگلربیگی بوده ویکی ازاین دویادداشت از محمدبن‌حاج محمد حسین‌قاضی نیشابوراست. ص ۲۰۲و۲۰۳ سفید است و درص ۲۰۲ یادداشتی است تاریخی و مورخ ۱۳۴۱ شمسی در باره « اجتماع ملاهـا در مسجد جمعـه و سخن‌گفتن امام جمعه خوی برمنبر» . عناوین شنگرف . صفحه ۲۲۸ به بعد چلیپاست .

قطع‌خشتی ۲۰ × ۱۲٫۵ ج‌روغنی (بیرون‌واندرون)صفحات۳۳۶ سطورمختلف کاغذ فرنگی‌آهارمهره‌شده. شماره‌ثبت قدیم ۴۴۴۶۰ جدید ۵۲۲۴.

۱- حکایت معروفی است ازاصمعی که در یك قطعه معروف عربی نیز به‌نظم کشیده شده با این مطلع :

ایا معشرالعشاق بالله خبروا اذاحل عشق بالفتی کیف یصنع

مجموعه : **(فارسی)**

۱ـ دیوان عنصری (ص۱ـ۷۹)

دیوان شعر ابوالقاسم حسن عنصری (قصائد و قطعات و رباعیات»

آغاز · دل مرا عجب آید همی ز کار هوا

که مشکبوی سلب گشت و مشکبوی صبا

برپشت برگ اول شرح حال کوتاه عنصریست به خط کاتب نسخه.

۲ـ دیوان ازرقی (ص۸۶ـ۹۷)

بخشی است ازدیوان ازرقی در آغاز آن پنج صفحه سفید است«از ص ۸۱ که سر لوح دارد تا ۸۵» در آخر نیز یك برگ سفید است که بر آن ابیاتی از اسدی طوسی با قلم دیگر و پس از آن بر یك برگ اشعاری از عمعق بخاری است .

۱۰۲

دفتریست به قلم شکسته نستعلیق قرن ۱۳ دارای دوسرلوح (درآغاز ودرص۸۱). تمام صفحات مجدول با چند قلم طلا و شنگرف و زنگار (برگهای سفید وسط و آخر نیز مجدول است). دربرخی ازبرگها گل و بوته ، باسرنج نقش شده است .

قطع خشتی ۲۱×۱۴/۵ ج تیماجی قرمز (بدون مقوا) حاشیه و آستر تیماج سبز : صفحات۱۰۲ سطور ۱۶ کاغذ فرنگی آهارمهره شده شماره ثبت قدیم ۴۴۲۶۶ جدید۵۲۳۰

مجموعه :

۱ـ حدائق السحر (ص۱ـ۸۸) **(فارسی)**

از رشیدالدین وطواط

۲ـ منشآت مروزی (ص ۹۲ـ۱۹۲)

منشآت و نامه‌های محمدصادق مروزی.ازجمله آنهاست :

دیباجه و خاتمه دیوان فتحعلی شاه قاجار (برای قصائد وغزلیات و ترکیب بند و رباعیات دیباجه‌ای جدا انشاء کرده است) ـ دیباجهٔ شاهنشاهنامه صبا ـ خطبه کتیبه مسجدجامع جدید تهران ـ عنوان وقفنامه عمارات جدید قم ـ قباله نکاح حسنعلی میرزا ـ حکمت رخصت شراب در سور نایب السلطنه ـ قباله

نکاح عبداله میرزا و توصیف شهر شیراز

۱۰۵

دفتریست به‌خط نستعلیق قرن ۱۳ با دوقلم ونخستین (حدائق‌السحر) به‌قلم موسی خان‌نوری‌است(پسرمیرزاآقاخان) مورخ ۱۲۶۰ و برپشت‌برك اول دفتر این یادداشت از میرزاآقاخان نوری با مهری به‌نقش «آقاخان‌بن‌اسداله» دیده میشود : «حدائق‌السحر خط مرحوم موسی‌خان جوان مرك است مال فرزندی حسین قلی‌خان است بیادگار برادر مرحومش داشته باشد ۱۲۸۰». دارای دوسرلوح است و صفحات مجدول با قلم شنگرف و زنگار، عناوین شنگرف.

قطع‌خشتی ۱۵ × ۲۱/۵ ج تیماجی سبز بدون مقوا صفحات ۱۹۰ سطور ۱۲ کاغذ فرنگی آهار مهره شکری‌رنك شماره ثبت قدیم ۴۴۴۶۹ جدید ۵۲۳۳

مجموعه:

۱ــ قصیدهٔ عید شعبان (ص۲ــ۹ دفتر) **(فارسی)**

مسمطی متدارك است سرودهٔ میزا اسلیمان‌خان‌معتمدالسلطان‌نائب‌الحکومه اصفهان به‌مناسبت حلول عیدپانزدهم شعبان و تشبیب آغاز آن به‌نام نوروز و بهار است. اینك ابیاتی از قصیده :

ساقی انـدر قدح آتش تر فکن
تیشه از مـی بساز ریشه غم بکن
مطرب اندوه خارکن تو از خارکن
در حجاز از عراق شو نوائی بزن
تا که شیرین کند شور آن کام من
روز نوروز شد طرحی از نو بریز
از شراب کهن جام مملو بـریز

۲ــ تحفة‌الوزراء (ص۱۰ــ۱۵ دفتر) **(فارسی)**

در چهل‌باب . رجوع‌شود به فهرست ۱۰

۱۰۶

نسخه‌ایست به‌خط نستعلیق محمدعلی مورخ ۱۳۴۲ دارای دوسرلوح ساده که با قلم آب‌طلا گل وبرك آب‌طلای ساده نقاشی‌شده. صفحات دارای جدول با یك‌قلم‌شنگرف قطع نیم‌خشتی ۱۳/۵×۲۱/۵ ج تیماج قرمز یك‌لا صفحات ۱۶ سطور ۱۲ کاغذ فرنگی آهار مهرشده تیره‌رنك شماره ثبت قدیم ۴۴۴۷۰ جدید۵۲۳۴

مجموعه : **(عربی وفارسی)**

منشآتی است به‌نظم ونثر ازمجدی (گویا مجدالملك کردستانی متخلص‌به مجدی)(۱) به‌نام امین‌السلطان. ازنوشته پایان‌این‌دفتر پیداست که این‌نسخه کامل نیست ودنباله دارد . اینك مندرجات این مجموعه به‌ترتیب :

۱ــ خطبه (ص ۱ـ۲۵) **(عربی)**

اسامی سورقرآن‌را درآن گنجانیده وازخواص السور کفعمی اقتباس کرده است . وی در عنوان خطبه میگوید : «خطبه شریفه مشتمل است برذکر اسامی یکصد و چهارده سورهٔ قرآن ... محض تیمن وتبرك و سلامتی حضرت دستور اعظم .. آقای امین السلطان ... نظربه خواص السور کفعمی فی‌الواقع... زان سپس شرحی است مشتمل برشناسایی‌روح‌به‌طرز رائق ولائق» .

آغاز خطبه : الحمدلله الذی افتتح‌علینا بفاتحة الکتاب

۲ ــ روح وبدن = شناسایی‌روح (ص ۵ـ۲۵) **(فارسی)**

مجدی دردیباچهٔ فارسی خطبه ازاین رساله یاد میکند . این انشاء خطبه‌و دیباجه نداردوبه‌شیوهٔ داستان حسن ودل است .

آغاز : وبعد پاك نهادی‌بود روح‌نام‌ودر تمام‌فضائل تام مولدش (۲)عالم جبروت .ومنزلش‌فضای‌لاهوت. روزی به‌سرش‌هوای‌سفرافتاده‌قدم‌به‌خطهٔ‌ناسوت گذارد ویاری دید بدن نامش وهفت‌کشور دراو عبارت ازهفت اندامش

پایان : عاقبت خویش‌رابه خویش‌رسانید . معشوقی وعاشقی ازآن‌خلوت

۱ــ رجوع به‌رجال‌ایران(ازدکترنامدار) ۱۴۵:۵ وتذکره‌اقبالنامه (تذکرها ۴۲:۱)

۲ ــ درنسخه : مولودش .

بیرون ماند والسلام ... جهت تقدیم حضور مبارك امین‌السلطان ... عرض شد.
۱۳۰۳ .

۳ ـ اشعار درمدح امین‌السلطان (ص ۲۶-۴۷) **(فارسی و عربی)**

نخست یك قصیده عربی است دارای ۵۶ بیت بااین مطلع :

لذکراك فئودی یا سعاد بجندل

و همت لـذیـك الوکر یا متدلل

و سپس قصائد و غزلیات فارسی است‌پایان غزلیات چنین است:

مجدی صفت به پای خم می نثار کن

جان عزیز و درپی نام و نشان مباش

یا بر در امین شهنشاه جم سپاه

چون‌حلقه‌باش معتکف وسرگران مباش

تمت الغزلیات والقصائد ویتلو ها الفرائد ... مع توجه الممدوح ... در اول غزلیات میگوید: «چند غزل است که درمقام امتحان عرض شد» و

۱۰۸

دفیریست به‌خط نستعلیق ونسخ مجدی (مولف) مورخ ۱۳۰۳
قطع نیم خشتی ۱۳/۵×۲۱/۵ ج تیماجی یك‌لا یشمی صفحات ۴۳ سطور ۱۶ کاغذ فرنگی سفید شماره ثبت قدیم ۴۴۴۷۲ جدید ۵۳۳۶ .

مجموعه : **(فارسی و عربی)**

دراین مجموعه نوشته هایی پراکنده به‌نظم ونثر ونیمه آخرآن اشعارهزل فکاهی است . ازجمله مندرجات این دفتر :

رقعه به‌عالی‌جاه‌میرزامحمد میزان‌آقاسی دروقتی‌که شاه‌ماهی رابه میزان دارالسلطنه تبریز درآورده بودند سنه ۱۳۶۱ . (ص ٤)

چند دستور و نسخه ختم و ذکر به نقل ازسید جعفر دارابی ، شیخ حسین محفوظ جبل عاملی (ساکن کاظمین) وشیخ احمد احسائی، سیدحامد هندی (و یابه‌نقل ازمفتاح الاسماء وکنه المراد) به‌خط عبدالجواد بن‌ملا نجفعلی باکوئی

درتبریز ۱۲۶۰(ص ۱٦-۲۳) . (قسمتهایی ازمجموعه به‌خط اوست)

شرح‌حدیث‌عالم علوی‌ازمحمدصالح‌خلخالی (ص۲٦-۳۸)، محمدصالح خلخالی‌دردیباجه از شرح‌عبدالرحیم دماوندی یادکند وگوید «چون خوضی در مراتب‌علوم ربـانی نداشته است به دور این کلام گردیده به مخ معانی و اصل مدعـانرسید»(۱)

این نسخه ناقص است ودنباله آن ازدفتر افتاده است .

فهرست ۹: ۳۰۱-۳۰۲ وذریعه ۱۳: ۲۰۲

ـقسمتهایی ازکتاب درتسخیرات وطلسمات وکیمیا (فارسی)(ص۷۱-۸٦)

ـمجالس (ص۱۸۸-۲۰٦) اشعارهزل‌وفکاهی‌است‌وتنهامجلس‌اول‌است با مقدمه‌ای‌به‌نثرکه چنین آغاز میگردد :

وقتی درتبریز جمعی ازیاران عزیزگریبان‌این‌بی‌تمیز راگرفته‌گفتند تحریر نسخه ای‌کن ..گفتم زاهد نیستم‌که از عدالتم نامی و عارف نشدم‌که ازکرامتم نشانی بماند . . . به معذرتم‌گوش ندادند وازگوشه‌گیری خاموش نشدندگفتند سیاحت بلدان نموده‌ای وبه ساحت جهان قدم گذاشته‌ای آن‌چه دیده وشنیده‌ای بنویس ... قرار دادم‌که جمعی‌یاران متفق‌که هر شبی رابه مجلسی جمع آیند و سخنان مختلف سرایند ازنظم ونثر جمع نموده چند مجلس‌ساخته بدیشان سپارم

۱۱۳

دفتریست‌به‌چند قلم نستعلیق درقرن ۱۳ قسمتی ازآن‌به‌خط عبدالجواد بن‌ملانجفعلی شهید باکویی است‌مورخ ۱۲٦۰ • این دفتر ناقص‌است .

قطع نیم خشتی ۲۱×۱۳ ج تیماجی قرمز (سجاف‌عطف قرمز روشن) صفحات ۲۱۴ سطور مختلف‌کاغذ فرنگی رنگارنگ شماره ثبت قدیم ۴۴۴۷۷ جدید ۵۲۴۱ .

مجموعه : **(فارسی وترکی)**

۱ـ هفت‌حصار (ص ۲ـ۱۰)

ازخواجه عبدالله انصاری هفت مناجات است درهفت «حصار»

۱ ـ ازشرح‌دماوندی نسخه‌ای درمدرسه فیضیه قم موجوداست (فهرست فیضیه۱ : ۴۵۱).

۲ ـ مناجات (ص ۱۱-۲۸)

ازخواجه عبدالله انصاری

آغاز: ای زرویت بی‌دلان رابوی درمان آمده

یاد تو مرعاشقان را مونس جان آمده

۳ ـ بیان نزول ارواح (ص ۲۸-۳۰)

دربیان سیر وظهور انسان‌کامل است باعنوان بالا. (گویا بخشی‌است‌از رساله‌ای) .

آغاز: بدانکه سیر حقیقت انسانی از مرتبهٔ غیب هویت یعنی از احدیت به‌مرتبهٔ واحدیت تجلی فرمود و تعین علمی ظهور یافت‌که اول ماخلق‌الله العقل

پایان: واین به‌طفیل انسان‌کامل خلق شده تامعلوم باشد وبالله التوفیق .

۴ ـ بیان روح (ص۳۰-۳۲)

مرآت روح ونفس (گفاری است ویا بخشی ازرساله‌ای)

آغاز: بدان‌که انسان روح طبیعی‌داردکه محل‌وی‌جگر است.

پایان: ونفس مرضیه وهی عبارةعن‌التقریب والتفکر .

۴ـ رساله فقر (ص۳۲-۳۵) (فارسی)

از محمد رساله‌ایست‌درجمع بین حدیث‌الفقر**فخری** وحدیث کادالفقران یکون کفراوحدیث‌الفقر سوادالوجه‌فی‌الدارین.این‌رساله چنین آغاز می‌گردد :

رساله‌فقر است. لمحمدفی‌بیان‌التوفیق بین قوله علیه‌السلام‌الفقر **فخری** و قوله ... بباید دانست که‌علما هریکی را در این‌باب‌گفته‌اند (کذا..) و هر یکی اشارتی‌کرده .

۵ـمسائل(ص۳۶-۴۶) (فارسی)

پرسش‌وپاسخ. رساله‌ایست‌بدون‌عنوان‌شامل پرسشها و پاسخهایی‌مانند‌این:

«اگر پرسند ایمان چیست بگوایمان عنایت حق وسرایمان کلمه توحید ... اگر

پرسند ایمان قدیم است یامخلوق بگو الایمان اقرار وهدایه اما الاقرار فهو صنع العبد .»

در اواخر رساله (ص۴۵) سخنی است دربارهٔ طریقت نه‌برگونه پرسش و پاسخ ودرپایان رساله چنین آمده : «این چندکلمه از طریقت‌نامه سیدنعمت‌الله نوشته‌شد» به‌گمان این‌نگارنده تنهاهمان‌چندسطرآخرازطریقت‌نامه شاه‌نعمت‌الله است .

آغاز : قال رسول‌الله (ص) الایمان ان تؤمنوابالله و ملائکته وکتبه ... ترجمه این حدیث آنست که‌ایمان‌آوری‌به‌خدای تعالی ... اگرپرسند عمل‌ایمان چند است بگو چهارست

۶- جزیرهٔ مثنوی (ص ۴۶-۷۴) (فارسی)

= مفردات مثنوی . انتخابی‌است موضوعی ازمثنوی‌معنوی مولوی‌رومی از یوسف . در دیباجه نسخهٔ ما ودر فهرست بلوشه و لنین گراد نیز نام او هم چنین است وطرازی درفهرست قاهره (که درآن‌نسخه‌ای‌ازاین‌انتخاب‌رامعرفی میکند) نام مؤلف را یوسف‌بن محمد ورداری رومی سینه چاك درگذشته ۹۵۳ میآورد .

گردآورنده‌این منتخب دردیباجه می‌گوید :

«ازشش جلد مثنوی سیصد وشصت‌وشش ابیات اختیارکردم وبه یکدیگر ارتباطی دادم وبه‌هرجلد مثنوی در صورت ارقام هندسه اشارتی نمودم و اورا جزیره مثنوی نام نهادم» . نکته‌هایی که مؤلف در دیباچه از آنها سخن میگوید و متعهد میشود هیچ کدام در نسخه ما دیده نمیشود . زیرا تعداد ابیات آن۳۵۳ ـ است وابیات هردفتر نشان داده نشده (نه‌به صورت ارقام هندسی و نه با صورتی دیگر)تنها در آغاز آن پس از دیباجه عنوان «مفردات جلد اول مولوی‌معنوی» دیده میشود. ۲۶ بیت نخست نیزازدفتر اول است وبقیه بدون‌هیچ ترتیب ویانشانی از شش‌دفتر مثنوی گردآوری‌شده است .

عناوین موضوعاتی که‌ازنظرگرد آورنده مایه ارتباط بین اشعار پراکنده مثنوی است ازاین‌قبیل است: دربی‌درکی مستمعان در بیان‌کتمان اسرار. ذات پاك پیر. نصیحت منکران مقلدانی‌که خودرا به‌کاملان قیاس کنند. ترغیب طلب معرفت خود بهی ازصورت ، منازل‌خلقت آدمی .

ریو ازنسخه‌شرح غالب‌برجزیره مثنوی (ظاهراً‌برترجمه‌ترکی آن)موجود در وین یاد میکند. فهرست ترکی موزه‌لندن : ۲۰۵ . ورجوع بود فهرست بلوشه شماره۱۳٦۳فهرست درون‌شماره۲۳۳ لنین‌گراد ۱: ۱٤۰ فهرست‌پرچ : ۵

آغاز : حمدبلاغایت‌وبی‌حد وشکرلایحصی‌ولایعدمر آن‌خدای‌را... امابعد مدتی‌بود که این نامراد وپرتأسف اعنی غمناك سینه چاك یوسف تتبع مثنوی ... میکردم روزی‌بعضی ازطالبان‌حقائق... التماس کردندکه‌مثنوی مولانابحریست بی‌حد... مگربعضی ازلآلی‌منظومه وی... دررشته ایجازوانتخاب کشیده‌شود

پایان :این‌نه‌نجم‌است ونه رمل‌است ونه‌خواب
وحی حق والله اعلم بالصواب
این چنین فرمود مولانای ما
کاشف اسرارهای کبریا (۱)

۷- ۷مرغوب‌القلوب (ص۷۴-۸۴)

مثنوی‌عرفانی‌درده‌فصل‌ومنسوب به‌شمس‌تبریزی . نفیسی در تاریخ نظم‌ونثر فارسی‌این‌مثنوی‌را ازشمس‌تبریزی‌دیگری پیش (بجزمرشدمولوی‌دانسته که‌درقرن هشتم‌می‌زیسته. اته‌درفهرست‌دیوان‌هنددربارهٔ‌این‌مثنوی‌وسرایندهٔ‌آن‌سخن‌میگویدو به‌فهرست‌فلوکل ج۱ص٥۲٦ وریوص ۸۷٤ ارجاع میدهد و نیزنسخه‌ای از شرح مرغوب‌القلوب راکه تاریخ ۱۱۱۵ داردمعرفی‌میکند (شماره ۱۸٤۱) (۲)

۱- این‌دوبیت از مثنوی معنوی نیست .

۲- درآغازمقدمه شرح، نام سراینده مثنوی چنین‌آمده «شیخ‌الاسلام والمشایح ... قطب‌المحققین‌شمس‌الدین‌والدنیاشمس‌تبریزی».

رجوع کنید به فهرست دیوان هند ۱: ۱۰۰۷-۱۰۰۶ و نسخه‌های فارسی ۴: ۳۴۰۰ تاریخ نظم و نثر فارسی از نفیسی: ۲۴۰ و کشف الظنون.

در کشف الظنون کتاب مرغوب القلوب فارسی یادشده بدون نام مولف و یا توضیح دیگر

پایان نسخه حاضر: در این ره کاره هرچه بود بر اصل
به‌نظم آوردمش آن را به‌ده فصل
مریدان را همین قدر است کافی
مریض راه دین را هست شافی
تمام این مختصر معلوم شد خوب
که نام این مثل خود داشت مرغوب (کذا)

۸- تحفة العشاق (ص۸۴-۱۴۲) (فارسی)

از خلیلی(۱) مولوی (از قرن هشتم) وی این مثنوی را به اشارت مولوی در خواب سروده است. در پایان مثنوی (پیش از ابیات ختم) غزلی است «در بیان سبب نظم و اسم کتاب» که چند بیت آن نقل میگردد:

چون رسید اینجا سخن تم الکلام
یافت نظم من بر این موجب نظام
باعث این نظم و ترتیب لطیف
واجب الشرح ست اندر اختتام

در شبی از پیر مولانای روم — شد اشارت بنده را اندر منام
کای خلیلی دولت باقی طلب — زان که این فانی نباشد بردوام
از حقایق نسخه‌ای معلوم ساز — تیغ طبعت را برون آر از نیام...
ساختم بحرش به بحر مثنوی — تا شوم از خوشه چینی آن همام...
عاشقان را چون همی بخشد صفا — دادم او را تحفة العشاق نام.

۱- درذریعه: خلیل خلیلی است و نمیدانم مأخذ آن چیست.

درکشف الظنون تاریخ نظم این مثنوی ۸۸۰ است و در تاریخ نظم و نثر نفیسی، خلیلی ازشعراءقرن نهم بشماراست.

ازجمله عناوین این منظومه است: سبب ایجاد جوهراول. مراتب عالم ارواح ـ عالم اجسام. اثبات وحدانیت. سؤالی (شبهه‌ای) دروحدت و پاسخ آن به تفصیل. پیر کامل وناقص. ده شرط سلوك و ارادت. هفت ذکر وهفت سیرسالك. چهارقسم ذاکران. اقسام طلب. هفت وادی درسلوك. هفت طور. انسان کامل، کامل آزاد. بالغ حر. چهارقسم سالك. اقسام اهل ایمان (تقلید و استدلال وکشف) اقسام توحید. وحدت ووجودلاشی. احدیت و وجودبلاشی. احدیت ووجودشیء وعمی. اقسام عالم. انواع قیامت (پنج نوع) و ولایت و نبوت.

آغاز: بشنو ای جوینده راه خدا

گر تو جویای خدایی با خودآ

پایان: دربیان ختم کتاب (پایان نسخه حاضربانسخه دانشگاه متفاوت است)

ای خلیلی تا قیامت این کلام	گر بگویی نیست امکان تمام
زان که ازحق است این زیباسخن	تازه موج است این زدنیای کهن
تا بود دریا نباشد موج کم	تازه و تر میشود هردم بدم
چون ندارد این سخن پایان وحد	بس بودگفتن ز ارباب خرد

۹ـ قضاء وقدر ص(۱۴۲-۱۴۲)

مثنوی از حکیم رکنا مسیح

آغاز: شنیدم روزی از پاکیزه رایی

سرای عـاریت راکـد خدایـی

۱۰ـ قطعات پراکنده (ص۱۴۷-۱۶۵) (فارسی)

چندقطعه مثنوی ورباعی ازحکیم رکنا مسیح، مولوی رومی، جامی،

خاقانی، حسینی سادات، سحابی، محمد باقرداماد، شیخ ابوسعید ، سعدی، میرزا ابراهیم ونیز رباعیاتی ازکاتب (که نام خویش رانمی‌آورد)

۱۱- حل تحقیقات (ص۱۶۶-۱۹۷) (ترکی)

از جوری چلبی. تضمین ۵۸ بیت از مثنوی مولوی است (۱۸بیت اول دفتر اول وچهل بیت برگزیده ازدیگر دفاتر) به صورت ترکیب بند که درهربند ۵بیت ترکی بایك بیت مثنوی تکمیل میشود .

سراینده خود پس‌از دیباچه و خطبه منظوم (با عنوان : در توحید و نعت شریف و در نعت چهار یارگزین) ابیاتی «درسبب تألیف رساله شریف» دارد که در آن تخلص خویش و پاره‌ای از خصوصیات این منظومه را بیان‌میدارد. او در این ابیات میگوید : مثنوی را صبح و عصر درس میگفتم و پنج‌بار آن را نوشتم . از ٦ دفترآن چهل‌بیت انتخاب کردم و در مقدمه هربیتی پنج بیت گذاردم و در آغاز ، ۱۸ بیت نخست مثنوی را نیز با همین ترتیب آوردم و بدین گونه، ترکیب‌بندی بی‌مانند فراهم کردم. تاریخ تنظیم این مثنوی (چنان‌که در بیت آخر است) ۱۰۵۷ مطابق نام‌کتاب «حل تحقیقات» است .

جوری چلبی سرایندۀ این‌مثنوی ظاهراً همان خراط زاده ابراهیم افندی است که صاحب قاموس‌الاعلام میگوید ازشعراء عصر سلطان‌مراد ثالث است و پدرش از نژادی ایرانی است و در ۱۰٦۵ درگذشته است.

قاموس‌الاعلام ترکی ۳: ۱۸۵۱

آغاز : آفرین خدای‌باسط انوار عشق ایتدی ذاتکدن ظهور آثار عشق

پایان: گرچه مجمل دربوشرح بی‌مثال لیك متننده مفصلدر مآل...

بولدی بو منظومه حکمت نظام حل تحقیقات ایله تاریخ و نام

۱۱۵

دفتریست به قلم نستعلیق مورخ ۱۰۸۰ (شماره اخیر با قلم دیگر است) تمام صفحات با چندقلم آب‌طلا ولاجورد است.

دوبرك اول و آخر وصالی دارد برخی ازصفحات لکه‌های چرکین دارد.

عناوین شنگرف. در اول وآخر مهر محمدصادق شریفی دیده میشود .

قطع نیم خشتی ۱۲×۲۱ ج تیماج قهوه‌ای با ترنج و نیم ترنج سوخته صفحات ۱۹۷ سطور ۱۵ کاغذ دولت‌آبادی شکری شماره ثبت قدیم ۴۴۴۷۹ جدید ۵۲۴۳.

جنگ اشعار **(فارسی)**

= جنگ‌الشعراء گردآورنده احمدبن ابراهیم حسینی برای امین‌السلطان در ۱۳۰۶. اشعار مندرج در این جنگ از این شاعران است:

انوری، منوچهری، ناصرخسرو، ظهیر فاریابی، ارزقی، امیرمعزی، مسعود سعد و رشیدوطواط، اثیرالدین اخسیتکی، خاقانی شروانی، رودکی، سمرقندی و عنصری.

۱۱۶

دفتریست به قلم نستعلیق سیداحمدبن ابراهیم (گردآورنده) دارای ۲۹ سر سرره و جداول باآب‌طلا ولاجورد درهمه‌صفحات عناوین‌شنگرف

قطع‌خشتی ۲۱/۵ × ۱۴/۵ ج تیماج عناوین (بدون‌مقوا) آستروعطف و حاشیه‌تیماج سرمه‌ای صفحات ۶۳ سطور ۱۰ کاغذفرنگی آهارمهره‌شده شماره‌ثبت‌قدیم ۴۴۴۸۰ جدید ۵۲۴۴

مجموعه: **(فارسی)**

۱-وقایع (ص۱-۱۷۰)

جنگ‌نامه وقایع‌حیدرآباد = واقعه جات از نعمت‌خان‌عالی (میرزامحمد) شرح جنگ اعظم شاه پسراورنگ زیب با برادرش بهادرشاه.

استوری ۱: ۵۹۰ ذریعه ۵: ۱۶۹

کاتب نسخه در پایان می‌نویسد: به‌تاریخ ...۱۲۲۷هجری روز پنجشنبه یك پاس روز برآمده درمقام باغ نواب‌سیف‌الملك بهادر صورت اتمام یافت کاتب ومالك‌این کتاب وقایع (دراینجانام‌او را سیاه کرده‌اند)

۲-شرح قطعهٔ کدخدایی (ص۱۷۰-۱۹۴) **(فارسی)**

نعمت‌خان عالی قطعه‌ای فکاهی درکتخدایی «همسر خواهی» کامکار خان سرود و «یکی از رنگین‌طبعان» این‌کتاب راکه تفسیر و شرح است برآن قطعه‌نوشت. بیت نخست قطعهٔ کتخدائی این است:

کتخدا شد باردیگرخان‌عالی‌منزلت   باکمال‌عزوتمکین ووقاروزیب وزین

آغازشرح : بسمله شرح قطعه کدخدایی کامکارخان وازجعفرخان« کذا »
که میرزا محمد مخاطب نعمت‌خان متخلص به عالی‌درسلك نظم آورده‌ازهرفن درابیاتها ایمائی به‌کاربرده‌ویکی ازرنگین طبعان شرح برآن نوشته واضح‌برای ارباب کمال بادکه‌کامکارخان درکمال نحافت بدن درآغاز شباب کتخدا شد به هزارتدبیروعلاج کارازپیش برده‌بود. بعدازکه،رتبه دوم دراواخرعمرآن‌دیگر خواست .. نتوانست

پایان: ـ پروایی نیست . تمت‌القطعه‌التاریخ ... سنه ۱۲۲۷هجری .

۳ـحسن‌وعشق (ص ۱۹۵-۲۲۴)   (فارسی)

= کتخدائی حسن وعشق ازنعمت‌خان عالی .

فهرست دیوان هند٤/۱۶۵۹ (درکلیات نعمت‌خان عالی) و۱۶۵۹، ۱۶۶۱ و۱۶۶۹ نسخه‌های فارسی ۵: ۶۷۷) و ذریعه ۷:۱۷

آغاز: حدیث عشق شدزیب‌بیانم   چوشمع افتاد آتش بر زبـانم

..عرائس ابکار معانی را با خطان الفاظ روشن بیانی .

پایان: هیچ عاشق‌دورازجانان‌مباد   چون من‌بیچاره در هجـران مباد

۴ـ مختصر مجمع‌الصنایع (ص ۲۲۶-۳۱۲)   **(فارسی)**

ازلطف‌الله مهندس پسراحمد معمارلاهوری متخلص به مهندس (قرن۱۱)
اختصاریست(باافزودگیهایی)ازرسالهٔ مجمع‌الصنایع(درنسخه: مجموعة الصنایع) تألیف نظام‌الدین احمدبن محمد صالح صدیقی حسینی (۱). لطف‌الله مهندس درچندجا (ازجمله درص ۲۳۴ و۲۵۷) ازخویشتن نام‌میبرد، ونیزازاشعار خویش وازجمله ازشعرخود درماده تاریخ درگذشت پدرش (۲) و نیز ازکتاب

---

۱ ـ در دیباجهٔ کتاب حاضرازمولف‌مجمع‌الصنایع یاد نشده‌است.مجمع‌الصنایع در ۱۰۵۸ تألیف شده (نسخه ۱/٦ مجموعه نجم‌الدوله در این کتابخانه)

۲ ـ میگوید :«وتاریخ وفات والدمرحوم گفته شد:

در زمان سعید شاه جهان   شاه عالم پناه جم‌مقدار
نادرالعصر رفت و گفت خرد   شد به فردوس احمد معمار

سحرحلال (تألیف دیگر او در اخلاق که نسخه‌آن دردست است) یاد میکند و پاره‌ای از اشعار خویش را از آن کتاب می‌آورد.

آغاز: الحمدلله‌الذی انعم علینا وهدانا الی الاسلام... از مطالعهٔ کتاب.. مجموعةالصنایع (کذا) افاده تمام حاصل ساخت و باقتضای ضبط قواعد به اختصار آن پرداخت.. بدان که کلام منظوم است یامنثور

پایان: آن روز تا شب برین دوبیت‌به‌عیش وعشرت گذرانید تمت

۵ ـ دستور زبان‌فارسی منظوم (ص۳۱۳ ـ ۳۱۸) **(فارسی)**

منظومه‌ایست ۷٤ بیت درمیان‌معانی حروف مقطعه مانند الف وباء وثاء و جزاینها و انواع یاء از معدوله و مکتوبه ومجهوله و کاف هم‌چنین‌هاء مختفی وآشکار و اقسام پساوندها و چهار قسم اضافه در زبان فارسی. اشعارغالباً از نظروزن خالی از وهن وسستی نیست.

آغاز: الف کثرت‌فاعل ومصدر قسم

اتصال و عطف و تحسین کلم

زایـد و متـکلم و ندبـه ندا

هم دعا را و بدل با دال و یاء

پایان: ساز و زار و بار و ونـدودان ستان

هر یکی معنی جادان بی‌گمان

هم اضافت چهار تشبیه و بیان

پس حقیقی و مجازی شد عیان

٦ ـ دستور زبان فارسی (ص۳۱۹ـ۳۳۵) **(فارسی)**

رساله‌ایست مشتمل‌برپاره‌ای از قواعد دستوری که به‌فهرست‌آن اشارت میرود گرچه در برخی موارد خالی از تحقیق است ۱ ـ مسئله اضافه ۲ ـ قطع اضافه ۳ ـ انواع هفتگانه (یا) ٤ ـ انواع ششگانه «ها» ۵ ـ مفرد و جمع و

علائم آن ۶ ـ پانزده قسم کاف (ک کـه) ۷ ـ الف و نون ۸ ـ الف زائد ۹ ـ پساوندها از قبیل زار ـ لاخ ـ ناك ـ کده ۱۰ ـ استعاره ۱۱ ـ تشبیه و هفت قسم آن ۱۲ ـ مبالغه و سه قسم آن (معقول و متعارف واغراق = غلو)۱۳ ـ حشو واقسام سه گانهٔ آن (قبیح ومتوسط ومليح) .

آغاز: بسمله ـ بعد از حمد ایزد سبحان صنایع پرداز ایجاد و تکوین و لغت حضرت کلشن طرازدین‌متین چندکلمه فواید خواندن فارسی که‌مبتدیان‌را بکار آید درحیز قلم آورده تاکاسمان دبستان نوآموزی براین مطلع شده‌حروف یادکارش بیاد دارند ودر زمره متوقعان‌تفایس‌فاتحه پنداشته یاد آرند...بدانکه آخر هرکلمه فارسی ساکن میباشد مگردوجا کسر یکی‌مضاف دوم موصوف. اضافت یعنی‌نسبت‌به‌شیئی پشیئی که میان‌آن معنی از آن درست‌شود.

پایان: یارب احسان‌کن بفضلت دولت عقبی‌که او

رسم احسان کـرد در دنیـا به‌دولت آشکارنمود.

تمام شد حسب الـگفته شاهـزاده حسین . . روز جمعه صورت ارقام نمود .

۷ ـ مقدمه جزریه (ص ۳۳۵ ـ ۳۳۸) **(عربی)**

منظومه ازمحمدبن‌الجزری درتجوید (این نسخه ناتمام است)

۸ ـ رساله فی‌التجوید (ص ۳۳۹ ـ ۳۴۹) **(عربی)**

ظاهراً تألیف‌از قدماست ودر بارهٔ پاره‌ای ازمسائل‌تجوید برای مبتدیان در آن از امام سوسی یادشده است.

آغاز: بسمله النون‌الساکنه والتنوین لها عند حروف‌الهجاء خمسة احکام ادغام بغنه

پایان: وفی‌هذاالقدر کفایة للاطفال والله الموفق للصواب

۱۲۰

دفتریست به‌خط نستعلیق باچندقلم‌بشیوه‌هندی ونسخ (تنها دورساله‌عربی نسخ‌است) از قرن ۱۳ حاشیه برخی از برگهای آخر دفتر اندکی وصالی و گاه دارای لکه‌های چرکین است عناوین شنگرف (وگاه جای عناوین سفید است).

قطع خشتی ۲۱/۵ × ۱۵ ح تیماجی عنابی با ترنج ونیم‌ترنج ولچکی صفحات ۳۵۰ سطور مختلف کاغذ هندی زرد رنگ شماره ثبت قدیم ۴۴۸۴ جدید ۵۲۴۸

مجموعه : **(فارسی)**

شامل مؤلفاتی از خواجه‌نصیرالدین محمدطوسی .

۱ـ اخلاق ناصری (ص ۲ـ۳۱۵)

۲ـ اوصاف‌الاشراف (ص۳۱۸ـ۳۵۹)

۳ـ ازفصول دراصول عقاید (ص ۳۶۰ـ۳۸۰)

٤ـ رساله جبر وقدر (ص۳۸۲ـ٤۰۰)

این نسخه ناقص و تا اوائل فصل هشتم است.

۱۲٦

دفتریست به‌قلم نسخ قرن ۱۲ (یا اوائل قرن ۱۳). در فهرست مندرجات مجموعه (برپشت برگ نخست) پس‌از رساله جبر وقدر نام سه‌رساله دیگر نیز (با عنوان مؤلفات خواجه) دیده میشودکه اکنون در این‌مجموعه نیست. برپشت‌برگ اول یادداشتهای دیگر است و از آن جمله خط و تملك علی‌اصغربن‌ابراهیم (ظاهراً اتابك امین‌السلطان) مورخ ۱۲۹۲. (درپشت چندین نسخه دیگر از مجموعه فیروز نیزخط اتابك دیده میشود). کنار برگ اول و چندبرگ آخر دفتر وصالی ودرغالب اوراق اثر رطوبت است .

قطع وزیری ۱۴ × ۲۲ ج تیماجی سبز صفحات ۴۰۰ سطور ۱۹ کاغذ آهار مهره ضخیم شماره ثبت قدیم ۴۴۹۰ جدید ۵۲۵۴.

مجموعه : **(فارسی)**

۱ـ شرح‌حال شاه‌نعمةالله (ص۲ـ٤۱)

ظاهراً نگارش میرزا احمد نعمةاللهی کرمانی (گردآورنده این‌مجموعه) است . وی میگوید این شرح‌حال را «ازکتب فضلای متأخرین بدست آورده» است .

۲ـ رساله برزخیه(ص ٤٤ـ٦٩)

= برازخ ازشاه نعمةالله ولی . (فهرست ۱۰ :۵۸٦ و فهرست نسخه‌های فارسی ۲ :۱۰٦۲) او رساله دیگری نیزبه‌نام برازخ دارد (فهرست ۱۰ :٦۰۱)

۳ـ تفسیر توحید (۷۰ـ۷۵)

= رساله قل‌هوالله‌احد ازشاه‌نعمةالله (رجوع شود به فهرست ۱۰ :۵۹۱)

۴ـ آداب‌خلوت (ص ۷۵ـ۷٦)

از شاه نعمةالله ولی.

آغاز : یا اخی‌اعزك‌الله‌فی‌الدارین معلوم‌بادکه‌خلوت از جمله مستحسنات متصوفه است

۵ـ رسالةالفقر (ص ۷٦ـ۷۹)

از شاه‌نعمةالله‌ولی (رك مجلس ۱۰ :٦۰۱)

٦ـ شرح‌حدیث‌کمیل (ص۷۹ـ۸۸)

از شاه‌نعمةالله ولی (فهرست ۱۰ :۵۹۸ و نسخه های فارسی ۲ :۱۳۳۲

۱۳۲

دفتریست به خط شکسته نستعلیق میرزا احمد نعمةاللهی کرمانی مورخ ۱۳۰۴ (در تهران). دارای دوسرلوح وصفحات مجدول با چندقلم‌طلا ولاجورد وشنگرف .
قطع خشتی ۲۰/۵ × ۱۴ ج تیماج عنابی یك‌لا صفحات ۸۸ سطور ۱٦ کاغذ فرنگی‌شکری‌رنك شماره ثبت قدیم ۴۴۴۹٦ جدید ۵۲٦۰

مجموعه : **(فارسی)**

۱ـ رباعیات خیام (ص۲ـ۹۵)

٤۷۷ رباعی است با عنوان (رباعیات خیام). درکنار رباعی نخست «آمد سحر این ندا زمیخانه ما ...» نوشته‌اندکه از سلمان ساوجی است وپشت برگ اول همین نویسنده می‌نویسد «چهل رباعی بیشتر در این کتاب از خیام نیست باقی از شعراء دیگر است».

۲ـ رساله در علم فراست انسانی (ص۹۸ـ۱۳۴)

رساله‌ایست‌مشتمل‌برسه‌باب باب اول‌دریافتن‌اخلاق مردم بسبب‌چگونگی صورت‌ورنگ وشکل عضوهای ظاهرباب دوم در ترجیح بعضی از این‌علامات بربعضی‌دیگر. باب سوم «که‌جای خاتمه‌رساله نیز هست» دردلالات‌اختلاجات و جهش اندام است.

در مقدمه رساله حکایتی است مفصل از شافعی و ملاقات او با شخصی اشقر وازرق.

آغاز: بسمله هذا کتاب‌درعلم‌فراست‌انسانی بدان‌که‌علم فراست‌عبارتست از معرفت اخلاق درونی وصفات باطنی انسانی از اعضای ظاهره و اشکال مخصوصه محسوسه و دلیل برشرف‌این‌علم‌آن است که آدمی شهر نشین‌است بالطبع

پایان: وهر مرادکه دارد بیابد واگر چپ باشد چشمش به‌محبت دشمنان روشن‌گردد والله اعلم‌بالصواب.

۳ ـ رساله در علم فراست (ص ۱۳۵ ـ ۱۳۹)

آغاز: بسمله در علم فراسیه بدانکه حکما در مقالات خود گفته‌اند که لون بیاض مفرط باکبودی وسبزی چشم دلیل است برسخت روئی وبی‌شرمی و خیانت وضعف عقل

پایان: واعتدال آن نشان اعتدال حال‌این مقدار علامت فراست حکمی عاقل را در احوال خلق‌کفایت بود والله اعلم بحقایق‌الامور.

۱۳۴

دفتریست به‌خط نستعلیق سورخ ۱۲۹۱ دارای دو سرلوح وصفحات مجدول به‌چند قلم آب طلا وشنگرف و زنگار. عناوین با قلم قرمز.

قطع خشتی ۱۴ × ۲۱ ج روغنی صفحات ۱۳۹ سطور ۱۴ و ۱۰ کاغذ فرنگی‌آهار مهره شده. شماره ثبت قدیم ۴۴۴۹۸ جدید ۵۲۶۲.

مجموعه :

مراسلات شاهزاده عمادالدوله باوزارت خارجه به سال های ۱۲۶۹-۱۲۸۵ درکنار برخی ازنامه های وزارت خارجه با همین خط نوشته: «هنوز جواب نواب والا نرسیده که در این باب چه قراری داده اند» پاره ای از این مراسلات درباره اختلافات مرزی ایران و عثمانی است.

۱۴۱

دفتریست به قلم شکسته نستعلیق ·

قطع خشتی ۵/۱۲ × ۲۱ ج تیماج قرمز یك لا صفحات ۵۳ سطور مختلف· کاغذ فرنگی اعلا شماره ثبت قدیم ۴۴۵۰۵ جدید ۵۳۶۹

مجموعه :

۱ - دیوان زرگر (ص ۱ - ۴۲) **(فارسی)**

محمدحسن زرگر اصفهانی (م- ۱۲۷۰). (فهرست ۲: ۲۵٤ و نسخه های فارسی: ۲۳٤۱)

۲- دیوان نثاری (ص ٤٤- ۱۰۲)

دیوان نثاری گرمرودی (قصائد وغزل) در تبریز چاپ سنگی رسیده (فهرست نسخه های فارسی: ۲۵٦٦)

آغاز: تا گرم کرد عشق بازار خویش را
آتش کشیده حسن خریدار خویش را
از بی قراری دل دیوانه ام مپرس
گردیده ای تو روی پری وار خویش را

۳ - گلشن راز (ص ۱۰۳ - ۱٦۸)

ازمحمود شبستری.

۴ - انتخاب حدیقه (ص ١٦٨ - ٢٤٧)

منتخب معروف به (الهی نامه) است. نسخه دیگر ازین منتخب درمجموعه شماره... کاتب نخست قسمت آخر انتخاب حدیقه را (از اصل رابع) تاآخر

وپس از آن تمام آن را (از اول تا آخر) نگاشته است.

۱۴۲

دفتریست به قلم شکسته نستعلیق مورخ ۱۳۱۴. کاتب در ذیل ص ۴۳ رقم دارد وچنین می‌نویسد: «درسال هزار و سیصد و چهارده هجری در اصفهان... در ماه مبارك درپای کرسی... قلمی گردید ...» صفحات مجدول با شنگرف

قطع خشتی ۱۴×۱۴/۵ ج تیماج عنابی یك‌لا صفحات ۲۴۷ سطور ۱۴ کاغذ فرنگی شکری رنك شماره ثبت قدیم ۴۴۵۰۶ جدید ۵۲۷۰.

مجموعه: **(فارسی)**

۱ ـ مناسك العاشقین (ص ۲ ـ ۹۸)

مثنوی ازراز شیرازی (دیده شود شماره . درهمین فهرست)

۲ ـ مرآة العارفین (ص ۱۰۰ ـ ۲۷۵)

ازهمان راز شیرازی (دیده شود شماره . همین فهرست)

۱۴۴

دفتریست به‌قلم نسخ محمد نیریزی مورخ ۱۳۱۰ . عناوین شنگرف .

قطع خشتی ۱۵ × ۲۱ ج تیماجی عنابی رنگ صفحات ۲۷۵ سطور ۱۷ کاغذ فرنگی شکری رنگ شماره ثبت قدیم ۴۴۵۰۸ جدید ۵۲۷۲ .

مجموعه:

۱ ـ قصائد اهلی (ص ۱ ـ ۳۲) **(فارسی)**

بخشی ازقصائد اهل شیرازیست وازاول و آخر افتاده دارد .

۲ ـ دیوان والی (ص ۳۳ ـ ۲۸۰) **(فارسی ـ ترکی)**

ازشاعر متخلص به‌والی (وظاهراً ملقب به‌گنجی) (۱) که درقرن ۱۱ وهم زمان شاه عباس ثانی و شاه صفی می‌زیسته (چند ماده تاریخ برای جلوس شاه عباس ودرگذشت شاه‌صفی سروده‌است) ونیزظاهراً خراسانی (چندجا ازآمدن شاه ازقندهار به‌خراسان سخن می‌گوید و درساقی نامه از «غجك» که یك ساز

۱ ـ دربیتی ازقطعه‌ای که شاعر برای دوستش صادقی سروده است:

خراسانی است یاد میکند) (۱).

پس از چند قطعه که درماده تاریخ جلوس شاه عباس ومرگ صفی و دو ماده تاریخ پیروزی شاه صفی (درجنگ ایروان) برقیصر روم (پادشاه عثمانی) سه قطعه درماده تاریخ تولد سه فرزندش (بوتراب، زین العابدین، حیدر) دارد دو ازقطعه تاریخ تولد حیدر برمیآید که برادر شاعر نیز حیدر نام دارد. پس ازاین سه قطعه، یك ماده تاریخ دیگر برای فتح شاه صفی دارد (۲)

---

۱ ـ ساقی‌نامه بزرگی است چنین آغاز می‌گردد:

دلا گوشه ای گیر چون چشم یار ‌ ‌ سرازگوشه گیری به مستی برآر

ونام غجك دراین بیت است:

مغنی غجك را به مو بیدن آر ‌ ‌ که خالی شویم ازغم روزگار

۲ ـ قطعه‌اول:

در زمـان شهنشه عادل ‌ ‌ رونق افزای شرح پیغمبر
خسروجم سپاه شاه صفی ‌ ‌ شاه عادل دل فریدون فر
قیصر روم ازکمال غرور ‌ ‌ برسرایروان‌کشیدحشر...
خردم‌گفت سال تاریخش ‌ ‌ میگریزد ز شاه مـا قیصر

قطعه دوم چنین آغاز میشود:

درزمان خسرو صاحب قران سلطان صفی
قیصر روم آمد ازنخوت سوی ایران زمین

وبیت آخر این است:

چون‌من ازتاریخ‌این‌فتح ازخرد جستم خبر
انکسار قیصر از شه گفت تاریخست این

و ماده تاریخ سوم‌شاه‌صفی این است:

دلم سال تـاریخش از عقل جست ‌ ‌ زروح الامین مژده پیر خرد
به شه داد و تاریخ این فتح گفت ‌ ‌ ز دست ولایت ببینی مدد

دراین قطعه‌ازدوست خود صدقی‌شاعر (که‌ظاهراً درمشکان می‌زیسته) یادمیکند:

گـر شوی ای بـاد صبـا مشـك بیز
عطر دعـا بـر گل مشکـان بـریز
گـلشن اوراست هـوای بهـشت

بقیه حاشیه درصفحه بعد

در قطعه‌ای دیگر ازدو «شخص» کرمانی بانام جمالی وکمالی واز در گذشت آنان یاد میکند و برای درگذشت کمالی ماده تاریخی ساخته است (۱)
این دیوان شامل قصائد «۱» غزلیات و رباعیات ومثنوی ویك ساقی‌نامه

بقیه‌حاشیه‌ازصفحهٔ‌قبل

صدقی خوش لهجه صافی ضمیر
بلبل او را نبود نغمه زشت
خاطرش از ما به دعا شاد باد
قافیه سنجان سخن را ظهیر
بعد دعایی زو لا مشك بوی
تا ابد از بند غم آزاد باد
گنجی آزاده شیرین کلام
این سخن از جانب والی بگوی
داده می مهر تو رنگینیش
باده به یاد تو خورد صبح و شام
باد و تو بینی‌شده یك بینیش

۱ ـ قطعه چنین آغاز می‌گردد :

درد اياغ کشور کرمان دو شخص بود
کز مکرشان زباده تهی شد اياغ ما
زین سان خراب گشت چو دلهای عاشقان
کشت امید و حاصل بستان و باغ ما
اول چو فوت گشت جمالی ز فوت او
فی الجمله شد پدید رفاه و فراغ ما
زان پس کمالی ازسر بغض و عناد بود
پیوسته از کمال بدی در سراغ ما
چون داغ بود ازاو دل ماوقت نزع گفت
تاریخ فوت ماست همین حرف داغ ما

۱ ـ از آن جمله قصیده‌ایست بلند با التزام «آینه» و اینك ابیاتی ازآن قصیده:

ای با رخ تو گل رخ و مه پیکر آینه
وی بی رخت کبود چو نیلوفر آینه
زین سان که میکند زجمال تو کسب نور
آخر به آفتاب شود منجر به آینه
گو آفتاب سر ز گریبان برون میار

بلند که بـا مدح مولی پایان یافته است که بیشتر آنها در مدح پیامبر (ص) و امیرالمؤمنین علی و ائمه (ع) و گاه نیز مرتبه است وغزلیات در اصل‌وترتیب الفبایی دارد اما دراین‌نسخه ترتیب آن نه‌قلم خورده وجابه‌جا شده ونیزافتادگی بسیار درسراسر نسخه دیده‌میشود.

آغاز موجوددرنسخه:

از الم ایل بیت بس که مسیحاگریست

بر رخ گردون دون ماند نشان بکا

بقیه حاشیه‌ازصفحه‌قبل

کـز آفتاب روی تو شد خـاور آینه

می‌خواند بلبل این غزل عاشقانه را

می‌کرد از اشتیاق رخت از بر آینه

ای زینت جمـال تـرا مصدر آینـه

و ای از شکوه حسن رخت مضطر آینه

و در این قصیده به حماسه می‌پردازد و خود را ایـرانی و مداح حضرت علی و دست پرورد او میداند :

والی آن خام حرف دم سر دم — کز من افسرد بوستان سخن..

یا غلط کردم آن مسیح دمم — که ز من تازه شد روان سخن

بـه سپهر چهـارمیـن هنـر — رفت طبـعم به نـردبان سخن

آفتـابـی عـدیـل خاقـانـی — گشت طالع ز شیروان سخن

منم آن فیـلسوف یونانـی — که به‌دست‌من‌است‌جان‌سخن...

مـالـك الملـك کشور نظمم — صاحب گنـج شایـگان سخن

من که صاحب قران‌این قرنم — کـردەام‌فتـح قیـروان سخـن

طوطـی خوش مقال ایـرانم — مـا دح خسرو جهـان‌سخـن

شاهباز هـوای او را کـم — دست پـرورد نـکته دان‌سخـن

قـائل لـوکشف وصی نبـی — نکتـه سنج‌لغات و کان سخـن

آن که بی‌پاس حفظ او هر گز — نشود حـفـظ پـاسبان سخـن

من که مداح حضرت اویم — شده‌ام والـی جهـان سخـن

۱۵۲

دفتریست نستعلیق قرن ۱۱ با دوقلم (قصائد اهلی با قلم درشت‌تر وتازه‌تر است) چندبرك اول دیوان ولی و برك آخر وصالی‌شده و مندرس است و قسمتی ازسطور پایین آن خوانده نمیشود.

برخی از اوراق لکه‌های چرکین و یا رطوبت دارد. صفحات مجدول یا چندقلم‌طلا و لاجورد و قرمز است .

قطع خشتی ۲۱/۵×۱۳/۵ ج تیماجی قرمز صفحات ۸۰: ۲ سطور ۱۸ و ۲۰ کاغذ دولت‌آبادی الوان شماره ثبت قدیم ۴۴۵۱۶ جدید ۵۲۸۰

مجموعه : **(عربی)**

۱ - صورالکواکب (ص ۱ - ۲۸۵)

از عبدالرحمان صوفی رازی (م ...) این نسخه ناقص است وجداول و صور آن بربرگهائی است نازك والصاق شده در لابلای اوراق نسخه .

۲ - ایضاح الدلائل (ص ۲۸۹ - ۳۰۰)

از سید ابوالقاسم‌بن امیرمحمد کاظم حسینی زنجانی درحساب‌عقدانامل دارای یك‌مقدمه‌وچهارباب‌ویك‌خاتمه، مراتب آحاد ومآت (درباب اول‌ودوم) با قلم آبی ویا سیاه تصویر ونقاشی شده است.

به نوشته صاحب ذریعه ، میرزا ابراهیم زنجانی در رساله‌حساب‌العقود خویش از این رساله (ایضاح‌الدلائل) یاد میکند (۲: ۴۹۵)

آغاز: الحمدلله رب العالمین‌الذی فهمنا الکنایات .. اما بعد فیقول‌العبد الاثم ... ابن‌الامیر محمد کاظم ابوالقاسم الموسوی الحسینی... لماکان معرفة جمل من الاخبار و لاسیما حدیث اسلام ابی‌طالب . . . موقوفا علی معرفته عقد الانامل .

پایان: وبالجمله‌سایرالاعدادوصورهاموقوف‌علی‌تصرف‌المتصرف‌الزکی

۱۵۴

نسخه ایست به‌قلم شکسته نستعلیق ونسخ ۱۳۱۴-۱۳۱۵ (شمارهٔ ۳ به قلم نسخ فضل‌الله بن اسحاق رازی و سورخ ۱۳۱۵) تصاویر باقلم سیاه و آبی واکلیل رسم شده
قطع وزیری ۱۶×۲۳ ج مقوا باروکش ازپارچه ارده‌ای رنگ ، صفحات ۳۰۰ سطور ۱۶ کاغذ فرنگی سفید شماره ثبت قدیم ۴۴۵۱۸ جدید ۵۲۸۲ .

مجموعه(= شمس‌الآفاق) **(عربی)**

ازعبدالرحمان بن‌محمدبن علی بسطامی حنفی حروفی (۱) (م - ۸۵۸)در علم حروف. این‌کتاب دارای پنج فصل (۲) است (درنسخه هایی‌که خود آنها بافهرست آنهارا دیده‌ام بیش ازپنج فصل نیست) و مؤلف هر فصل را تکملهٔ فصل پیش میخواند و برای آن خطبه و دیباجه ونام مستقل میآورد و به همین دلیل گاه‌برخی‌ازفصلهای آن‌را کتابهای‌دیگرپنداشتندبانسبت به‌همین مؤلف ویابه بونی چنانکه بحرالوقوف والاوفاق (فصل چهارم شمس‌الآفاق) را حاج خلیفه ودربعضی ازفهارس ازبونی میدانند وهدایة القاصدین (۳) (فصل سوم) راحاج خلیفه وبروکلمان کتابی مستقل و ازبونی می‌پندارند .

اسامی فصلهــا (که مؤلف خود در دیبــاجه هر فصل میآورد) : از این قرار است:

---

۱ - درآخر فصل دوم از مقدمه‌کتاب میگوید : «ومن‌اغرب الاشیاء علوم السادة الحرفیه ولایشبه علومهم من‌سواهم فاذا ظفرت بهافقد فتح‌الله لک‌ابواب‌السعادة الابدیه» .

۲ - درفهرست دسلان(ملی پاریس)است‌که‌شمس‌الآفاق (شماره۲۶۸۹ آن‌کتابخانه) دارای ۶۰ فصل است .

۳ - وشاید‌کتابی دیگراست نیزبا همین نام (هدایةالقاصدین‌ونهایة الواصلین) زیرا که بسطامی درشمارکتابهای این فن یادمیکند . و گویا همان است‌که حاج خلیفه ازبونی میداند .

فصل اول : الکنزالباهر والنجم الزاهر (۱) (درنسخه هایی که دیده‌ام این فصل وفصل دوم بنام شمس‌الآفاق است) .

فصل دوم : درةالآفاق فی‌اسرار الحروف والاوفاق (۲) .

فصل‌سوم : هدایةالقاصدین‌ونهایة الواصلین(این نام در اول و آخر نسخه آمده) .

فصل چهارم : بحرالوقوف فی‌علم‌الاوفاق والحروف .

فصل پنجم : الحدیقه الزاهره (یا) الحدیقه المزهرة، (این فصل پنجم‌در بیشتر نسخ به‌دنبال فصل چهارم (بحرالوقوف) و بدون جدایی از آن کتابت شده (ازآن جمله نسخه بانکی پور ش ۹۱۷ که‌درفهرست‌آنجا جزء آن حساب شده و انجام فصل ۵ به‌جای انجام بحرالوقوف نقل‌گردیده است). دریك نسخه (شمارهٔ ۲۵۲ همین فهرست) که کاتب، فصل ۵ را از فصل ٤ جدا میکند امانام آن‌را نیز بحرالوقوف مینویسد .

مؤلف درآغاز (دیباجهٔ ف)صل اول ودرپایان فصل پنجم کتاب‌نام خویش رامیآورد وانتساب این‌کتاب به‌بسطامی‌جای تردیدنباید باشد · در یاقوتهٔهشتم ازفصل٤(= بحرالوقوف)حکایتی است‌ازشیخ ابواحمد اندلسی که‌مؤلف به‌سال ٦۲۱ درمدینه باخواهر زادهٔ او ملاقات‌کرده است (!) وگویااین ، به‌نقل‌ازبونی (م ـ ٦۲۲) است ویا دانشمندی دیگر ازآن زمان نه‌بسطامی (م ـ ۸۵۸) .

۱ ـ دردیباجه‌فصل دوم میگوید : «وقدجعلنا هذاالفصل الشریف تکملةللفصل‌الاول الموسوم‌بالکنزالباهر والنجم‌الزاهر ...»

۲ ـ مؤلف دردیباجهٔ فصل سوم میگوید : «وقد جعلنا هذا المنهج الغریب تکملة للفصل الثانی الموسوم بدرةالآفاق ..،»

۱ ـ وفی زماننا هذاشیخ بالاندلس یقال‌له ابواحمد یفعل‌ذلك هوو جمیع من معه من‌المریدین واجتعت بابن‌اخته واسمه‌احمد بالحرم الشریف فی‌سنه‌احدی وعشرین وستمائه وذکر لی‌سرذلك ووافق عندی بلازیاده ولانقصان» (نسخه‌حاضر ص٣٦-٣٦ ونسخه‌شماره ۱/۲۵۲ـ همین مجموعه فیروز -)

از طرفی دیگر در همین فصل نقلهایی است ازکسانی که سالها پس از بونی زندگی میکرده‌اند مانند: «ابوالحکم بن برجـان (م - ٦٢٧) وابوالحسن شاذلی(م - ٦٥٤) ونیزازکتاب شمس الآفاق .

بسطامی درمقدمه شمس‌الآفاق ازکتابهای بسیار درعلم حروف وازچندتن ازعلماء این‌فن یـاد میکند همچنین درسراسرکتاب خاصه درفصل پنجم که از جمعی ازمتقدمان ایرانی ویونانی وپاره‌ای ازآثار آنان نیزنام می‌برد .

وی میگوید: درتألیف این‌کتاب ازکتابهای : شمس المعارف، الوشی المصون، سرمکتوم‌وفیض‌مختوم، العقدالمنظوم، قبس‌الانوار، لطائف‌الاشارات فی‌اسرار الحروف العالیات، اللمعه‌النورانیه فی‌الاوراد الربانیه، تیسیرالمطالب و تسخیر المآرب ، کیفیة‌الاتفاق فی‌ترکیب الاوفاق ، استفاده بردم وخود نیز تحقیقات وتوضیحاتی برآن افزودم (ص ۱۷۰ شمارهٔ ۲۵۲) .

علاوه برکتابهای‌یادشده‌ونیزکتاب لوامع انوارالقلوب وکتاب شمس‌الواصلین وانس السائرین‌که ازتالیفات خود است ، از این‌کتابها نیز یاد میکند :

شمس‌مطالع القلوب ، نورانوارالقلوب ، کعبة الاسرار ، عرفات‌الانوار، السرالخفی ، سجنجل الارواح ، الوشی المصون و اللؤلؤالمکنون فی‌معرفة علم‌الخط الذی بین‌الکاف والنون، السرالخفی فـی‌العلم الالی ، قاف الانوار طلسم الاشباح، لطائف الاسماءفی‌اشارات المسمی، السرالباهر ، نیل‌الاشراق فی‌علم‌الاوفاق ، کنزالالواح فی‌سرالافراح، اللطائف الخفیه والاسرارالعیسویه، الدرالمنظوم‌فی السرالمکتوم ، اسرارالانوار ، تنزیل‌الارواح، النسمات الفائحه فی‌اسرارالفاتحه ، فك الرموزالسریانیه، العقدالمنظوم، سلاسل الانوار فی‌نتایج الاذکار ، اللطائف الابجدیه‌فی الاسرارالاحمدیه الکنزالباهر فی‌شرح حروف

الملك الطاهر ، سواطع الانوارفی لوامع الاسرار ، هداية القاصدين ، مشرق الانوارفی مغرب الاسرار(۱).ونیزازاین کتابها:

شرح غزالی برلوح وفق تالیس ، ارجوزه‌ازمحمدغزالی‌درخواص غریب لوح اعداد وفق ، شرح ارجوزه غزالی به نام مستوجبة المحامدفی‌شرح خاتم ابی حامد (لبعض الاكابر) ، المسالك والممالك ابوعبدالله البکری . الرسالة المرضيه فی شرح دعاء الشاذليه للشيخ‌داود الشاذلی ، الوشی المصون ، العقد المنظوم ، قبس الانوار ، لطائف الاشارات فی‌اسرار الحروف العلويات ، اللمعه النورانيه فی‌الاوراد الربانيه ، تيسير المطالب و تسخيرالمآرب ، كيفية الاتفاق فی‌تركيب الاوفاق ، الدرالمنظوم فی‌السرالاعظم ازکمال‌الدين بن طلحه (در شرح دائرهٔ شیخ محمد بن‌حسن‌اخمیمی) ، قصیده‌محمد غزالی فی‌اسرار الفاتحه ، کتاب‌درعلم‌حروف‌ازشبلی ، تاریخ‌قدماءیونان(۲).وکتاب ارثماطيقی ازفیناغورث

مؤلف (درمقدمه‌بحرالوقوف) ازابوعبدالله‌محمدالصافی‌ودرسراسرکتاب نیز از این دانشمندان وکتابها یاد میکند :

زین‌الدین‌کافی ، الکیا ، صاحب جامع‌الاسرار قبس‌الانوار ، ابوالعباس سبتی ، ابوالعباس‌اقلیشی (= تجیبی) مصباح الانوار ، ابوالحسن شاذلی ، شمس الافاق ، تشکیل الانوار ، کشف‌الاسرارالربانیه ابوالحکم‌بن برجان(م-٦۲۷) قطب‌الدین اشبیلی ، شهاب‌الدین سهروردی (۳) شیخ کمال‌الدین‌بن‌طلحه‌النصیبی الشافعی ، ابوعبدالله محمدبن حسن‌اخمیمی ، ابوحامد محمدالطوسی‌الغزالی(٤)

۱- این اسامی برخی ازکتابهایی است که مؤلف یاد میکنندودرآغازآن‌میگوید: «وقفت‌علی‌کتب جليلة البرهان فی‌هذاالشان قليله الوجود فی‌هذاالزمان ...)

۲- میگوید : «رايت فی‌تاريخ قدماءاليونان ان هرم مصر بنی و تحته لبنة عليها مربع سنة فی‌سته..»» (ص۲۴۷ دفتر)

۳ - در بارهٔ او میگوید: «قد فازبنظره‌من‌الشيخ عبدالقا درالگيلانی ولدسنه‌تسعه وثلثين و خمسمائه ومات سنته‌اثنين وثنين وستمائه ببغداد»

۴ - سخن غزالی را در باره امام‌کیال نقل میکند .

ابو عبدالله محمدبن خفیف شیرازی ، احمدبن سهل بن عطاء الآدمی ، ابوعلی الدقاق ، حلاج (۱) سهل بن عبدالله تستری و ابن العربی ، الحکیم الترمذی ، زین الدین کافی ، افلاطون . (و درفصل ۵) : آصف بن برخیا بن شموئیل ، سید الحکماء بلینـاس ، الاسکنـدرذوالقرنین ، اقلیدس ، الحکیم لاذن ، اسطوفانی ، طفطیوهیس ، هردوریس ، هرذمیس ، درهویاس ، انباذقلس ، لقمان ، جمشید(۲) ، هرمس ، تنکلوشاالبابلی ، اسقلینوس خادم هرمس ، زردشت فارسی (۳) ، اردشیربن بابك واضع النرد ، کیناش الروحانی من حکماء الهند واضع علم نیرجات در زمان ملك ادریـاروس ، کنکه از ملوك و حکماء هنـد (٤) ، جالینوس وفیثاغورس (۵) تالیس (٦) افلاطون اخوان الصفاء ، ذوالنون مصری وشبلی ، ابوالحسن خرقانی ، ابوالعباس مرشی . نام مولف در کتاب السر المخزون (تألیف دیگر او) هم چنین است : عبدالرحمان بن محمدبن علی (در چند جای

---

۱ - میگوید: لهمصنفات بدیعهفیعلم الصوفیه وعلم الحروف.

۲ - این نام در این نسخه باین صورت است: «جم‌شید» ومولف درباره‌اومیگوید «انه سخرالشیاطین والتمس منهم (درنسخه: منه) ان یجعل له السبیل الی علم مافی ضمایر الشریعه ووجوداللغات التی تجری بین کل امة فصنع له حروف المعجم علی هذه الصوره» (سپس صورت سه حرف الفبارسم شده) .

۳ - میگوید: « انه دخل النار و ادخل بعض قومه معه فلم یحرقواوقد اخذ علم اسرارالحروف عن اصحاب موسی واخذ عنه جاماسب»

۴ کارهای او را تا حدی به تفصیل می‌آورد و از آن جمله یکی به‌دست آوردن اعداد متحابه وآثار و خواص آنهاست .

۵ - می گوید : «وزعم انه اقتبس ذلك (یعنی خواص اعداد ونسب) من مشکاة النبوه و«لایستبعدفان کان یترددالی اصحاب سلیمان برهة من الزمان»

٦ - می گوید: «انه اتخذ لوحاً متساوی الطول والعرض ورسم فیه وفق مائة فی مائة حتی ارتسم فیه عشرة آلاف بیت مشحونه باعداد غیرمکرره ..، الی ان ظهرارشمیدس فنطرفیه واستخرج خاصیته»...و کان قد وضع (اللوح) علی رایة الاسکندر . . . و کانت تلك الرایه تنتقل من ملك الی ملك الی ان وصلت الی انوشروان» .

دیگر از آن کتاب: محمدبن علی)بن‌احمدالکلزی البسطامی . ومیگویدشیخ او در تلقین ذکر ابوعبدالله‌شمس‌الدین محمدالاطعانی‌است که اوخود ازجلال‌الدین عبدالله‌البسطامی تلقین یافته‌است) (۱)وشیخ‌او درحدیث ابوالحسن یار علی بن سیاوش‌بن اروان محمدالدورکی است (که اوخود ازمحمدبن موسی‌بن‌سلیمان انصاری شاگرد علی‌بن‌احمدبن عبدالواحدمقدسی سماع‌حدیث‌دارد)

درکتاب‌جامع خواص اسرارالقرآن ازهمین‌مؤلف(ش: ۶۰) نام‌مؤلف چنین‌است: رکن‌الدین عبدالرحمان بن علی‌بن‌احمدالقرشی‌الشافعی

ازکتاب شمس‌الافاق دو نسخه دیگر (علاوه برنسخه حاضر) در این کتابخانه‌است(۲)که تمام فصول کتاب رادارند و نسخه حاضر فصل ۱ ـ ۲ را ندارد و ترتیب فصلهای‌موجود درآن از این قرار است.

۱ ـ بحرالوقوف (= فصل چهارم از شمس‌الافاق) (ص ۲ ـ ۱۱۳)شامل یك مقدمه مبسوط و دوباب باب اول ۲۸ یا قوته وباب دوم ۲۸ زمرده‌وخاتمه شامل چند فصل ولاحقه ونقلهایی ازچندکتاب مهم درعلم حروف.

آغاز: الحمدلله‌الذی اطلع شمس‌اسرار الحروف من مطالع طوالع آفاق الظروف..وقدر تبت هذا السرالفاخر. . علی مقدمه وبابین وخاتمه‌وسمیته بحر الوقوف فی علم‌الاوفاق والحروف. . .و قدجعلناه تکمله لکتابنا المسی بهدایه القاصدین

پایان: وهذا آخر ماجراه علی لسان‌القلم و سبق سابق‌القدر بانزاله الی رتبة‌المعانی والحکم والحمدلله علی‌ما افهم. . مالاح غمام اوطیرترنم.

۱ـ مولف سلسله مشایخ تلقین‌ذکرخویش راتاحبیب عجمی وحسن بصری ومشایخ حدیث خویش‌را تاابومسلم ابراهیم‌بن عبدالله المکی(یاالکجی) شاگرد انس‌ابن مالك یادمیکندونیز (درص ۴۶ آن‌کتاب) ازعمادالدین محمدپسر شهاب‌الدین‌سهروردی

۲ ـ برای دیگر نسخ رجوع شود به‌بروکلمان ۲: ص ۳۰۰ ـ ۳۰۱ و ذیل ۲: ۳۲۳ ـ ۳۲۴ وبا نکی پورج ۱۳ ش ۹۱۷ وفهرست‌دارالکتب (چاپ۱۹۶۴) ج ۱: الهیات ش ۸۴: ـ ج

۲ ـ الحديقة الزاهرة (یا) الحديقه المزهره (= فصل پنجم از کتاب شمس الافاق) (ص ۱۱۳ ـ ۱۵٤) دارای يك مقدمه ، نقلهایی از دانشمندان فن حروف وکتب ایشان وچند عنوان : اصل، فصل واشارة و وصل.

آغاز: الفصل الخامس من شمس الافاق فی علم الحروف والاوفاق وهوالحديقه المزهرة والدوحه المثمره ... بسمله. الحمدلله الذی جعل قلوب العارفين معادن اسراره الزاهره .. امابعد فهذه درة الاشارات

پایان: فهذا ماالقاه رسول الاشراق بلسان الحكمة والاذواق فی هذا الفصل .. قال المولف وكان اكمال هذه الحديقه الزاهرة فی اواخر ربيع الاخر بسنة ست و عشرين وثمانمانه علی يد مؤلفها ... عبدالرحمان بن محمد بن علی بن احمد الحنفی مذهبا البسطامی مشربا شفاه اللهمن داءالعيوب وسقاه من دلوالغيوب.

۳ ـ هداية القاصدين (= (= فصل سوم کتاب شمس الافاق)(ص ۱۵۲ ـ ۲۶۸) شامل مقدمه ، ۲۸ دره وخاتمه در چند فصل(۱) .

آغاز: بسمله الحمدلله الذی خلق بقدرته صبح انوار الحروف ... و بعد فهذه لمعة نورانيه ... و رتبته علی مقدمه وثمانيه وعشرين درة وخاتمه... وقد جعلنا هذا المنهج الغريب.. تكمله للفصل الثانی المسمی بدرة الآفاق فی اسرار الحروف والاوفاق... وسميته بهداية القاصدين ونهاية الواصلين

پایان: هذا آخر ماالقاه رسول الحكمه والصواب علی العبد الضعيف... مادار فلك و سبح ملك (۲) وكان الفراغ من تأليف هذا الكتاب فی غرة يوم الاربعاء فی التاسع و العشرين من ذی الحجه سنه ست وعشرين و ثمانمائه علی يد العبد. عبدالرحمان بن محمد بن علی بن احمد الحنفی مذهبا البسطامی مشربا... انه اجل مسئول واكرم مسؤل.

---

۱ ـ در فهرست با نکی پور: پایان این فصل ۵ به جای انجام کتاب بحرالوقوف نقل گردیده است.

۲ ـ از اینجا تا آخر سخن مولف که در این نسخه است در دیگر نسخ این کتابخانه نیست .

۱۷۲

نسخه ایست به قلم نسخ الیاس‌بی عبدالله مورخ ۹۰۰ . سه برك اول وبرك آخر وصالی دارد وبخشی‌ازنوشتهای دوبرك اول آسیب دیده است . در تمام اوراق لکه‌های رطوبت وچرکین دیده میشود . درذیل نسخه یادداشتی است ازمحمد بهشتی که نسخه را مطالعه کرده عناوین شنگرف

قطع وزیری ۵/۲۳×۱۴/۵ ح تیماجی قرمز چرکین باعطف وصالی شده صفحه ۲۶۸ سطور ۲۱ کاغذ سمرقندی شکری شماره ثبت قدیم ۴۴۵۳۶جدید ۵۳۰۰

مجموعه :

۱- دیوان فیاض (ص۲-۵۲۱) **(فارسی)**

دیوان مولی عبدالرزاق لاهیجی متخلص به فیاض (م-۱۰۵۲) شامل : قصائد، ترکیب بند، ترجیع بند ، مثنویات ، غزلیات ، رباعیات .

آغاز :(قصائد) : ای برفرازمسند الا گرفته جا

یك لقمه‌کرده هردوجهان را به کام لا

پایان (رباعیات) : سرگشته‌اولم به آخر نرسم

در مانده باطنم به ظاهر نرسم

با آن که خیالی شده‌ام در غم تو

داغم که ترا چرا به خاطر نرسم

۲- دیوان تجلی (ص۵۲۲-۵۸۰)

از علی‌رضا اردکانی شیرازی متخلص‌به‌تجلی (م-۱۰۸۵یا۱۰۸۸) شامل یك قصیده بلند با قافیه راء (ظاهرآبهاریه اوست) و پس از آن مثنوی معراج الخیال ، غزلیات‌وقطعات ورباعیات . درآخراشعار (که ناقص‌است)یك‌برگ نثراست وگویا از منشآت تجلی .

نسخه شماره ۱۱۸۵/٤ ـ این کتابخانه غزلیات و رباعیات تجلی است (رجوع شود به فهرست۳ چاپ ۲ ص٤٧٣ و ٤٧٥٥ و فهرست نسخه های فارسی ازمنزوی۳ :۲۲۵۹ و۲۶۷۰

آغاز (قصیده) : پرشد زعطر خوش‌دلی‌ازبس که روزگار
چون عطسه ازدماغ زمین جست‌نوبهار

آغاز موجود از انشاء : مدتی دیگر است که دل به این آتش میسوزم‌و بوی خون از این دریا می‌شنوم‌هان تا دربساطم‌خیره‌نگری و تیره‌نظرنکنی

پایان : والااین بنده بهره خود ازلذت یافته و نصیب خویش از احتظاظ فرمانبری دریافته باشم و السلام علی من‌استمع فاسمع و نفع فا نتفع

۱۹۱

دفتریست به‌خط نستعلیق علی نقی بن عبدالقادر مورخ ۱۱۰۸ (رقم‌کاتب درذیل دیوان فیاض است) ۰ دارای سرلوح وصفحات مجدول به‌قلم آب‌طلا ولاجورد . حواشی چند برگ اول‌وآخر وبرخی ازحواشی وسطوصالی شده وگاه آثار رطوبت دارد . درحاشیه ص اول رباعیات فیاض یك‌تاریخ تولداست(در۱۲۷۴) .

قطع وزیری ۲۵۵/۵×۱۵ ج تیماجی قهوه‌ای صفحات ۵۸۰، سطور ۱۹ کاغذدولت آبادی شماره ثبت قدیم ۴۴۵۵۵ جدید ۵۳۱۹ .

مجموعه : **(فارسی)**

۱ ـ دیوان سنائی (ص۲ ـ ۵۵۱) .

دیوان حکیم سنائی غزنوی (ابوالمجد مجدودبن آدم) است شامل قصائد وغزلیات ورباعیات .

۲ ـ سیرالعباد الی‌المعاد (ص ۵۵۲ ـ ۶۱۵) .

مثنوی ازسنائی غزنوی (فهرست‌نسخه‌های فارسی ٤ :۲۹۲۹

۳ ـ کارنامه بلخ (ص۶۱۶ ـ ۶٤۹) .

مثنوی ازحکیم سنائی غزنوی . (فهرست نسخه‌های‌فارسی‌ج ٤ :۳۰۵۳)

۴ ـ قصیدهٔ فخر رازی (ص۶۱۶ ـ ۶۲۱)

قصیده ایست دارای ۷۱ بیت که درعنوان آن‌آمده «قصیده شیخ‌فخرالدین رازی» .

آغاز: بال مرصع بسوخت مرغ ملمع بدن

اشك زليخا بريخت يوسف گل پيرهن

پایان: فاخر رازی بگفت بعدچهل سال این

پیر نگشته جوان از کرم ذوالیمین

۵ ـ قصیده ازخواجو (ص ۶۲۱ ـ ۶۲۵)

ازخواجوی کرمانی در پاسخ قصیدهٔ فخر رازی. این قصیده نیز هفتاد بیت است.

آغاز: قرطه زرچاك كرد لعبت سیمین بدن

اشك ملمع فشاند شمع مرصع لگن

پایان: گفته‌خواجو گلیست رسته گلزار جان

کاید از انفاس او بوی خزان سخن

۶ـ حدیقةالحقیقه (حواشی دفتر)

مثنوی‌ازسنایی‌غزنوی، این‌نسخه درحاشیه سراسردفتر ومتن ۶ صفحه‌آخر آن نوشته شده.

۱۹۳

دفتریست به‌قلم نستعلیق غلامرضا افشارارومی مورخ ۱۷۵۲، نام نویسانده‌نسخه را (در رقم‌کاتب) سیاه‌کرده‌اند، دارای یك‌سرلوح. ص ۱ـ۲ تذهیب بین‌سطور ودرحواشی دارد وتمام صفحات مجدول است باچند قلم‌آب طلاو شنگرف وزنگار، برپشت برگ‌اول ترجمه سنائی است ازتذکره آذر (باقلم نسخ خوانا)، عناوین شنگرف.

قطع: وزیری ۳۵×۱۵ ج تیماجی مشکی صفحات ۶۶۵ سطور ۱۵ کاغذ فرنگی‌آهار مهره شده شماره ثبت قدیم ۴۴۵۵۷ جدید ۵۳۲۱.

مجموعه

۱ ـ انیس‌العارفین (ص ۲ ـ ۵۰) **(فارسی)**

ازقاسم انوار تبریزی (رجوع شود به‌همین‌فهرست: ۱۹۲

کاتب نسخه(صدرالله) دررقم خود آورد : «حسب‌الفرمایش عالی‌شان ...
آقا مشهدی محمدحسین به‌تسوید این صحیفه پرداخت ... ۱۲۸۹»

۲ ـ تسبیحات حیوانات (ص ۵۷ - ۷۰)

ستایش وذکر خداوند است اززبان هریك ازحیوانات مختلف .

ازجمله حیوانات که ازآنها دراین رساله یاد شده : کورکوه؛ وبسی«که شبیه به‌قمری است‌وسرخ رنگ است» وسمانا، سبزقبا، هوجه وپرستگ است.

آغاز: بسمله دربیان مجمل احوال و اقسام حیوانات در احادیث معتبره ازحضرت صادق علیه‌السلام منقول‌است‌که هیچ‌مرغی وحیوانی دردریا وصحرا

پایان: وسیصد صنف ایشان‌به‌دریا رفتند . تمت‌الرساله تسبیحات حیوانات درروز چهارشنبه چهارم رجب سنه ۱۲۷۲ ... المذنب فتحعلی تنکابنی .

۷٦

دفتریست نستعلیق بـادو قلم (رساله اول قلم صدرالله مورخ ۱۲۸۹ و دوم قلم فتحعلی تنکابنی)رساله دوم دارای یك سرلوح وجداول درهمه صفحات وتذهیب بین‌سطور است درص ۱ ـ ۲. کاتب رسالهٔ نخست جای برخی ازکلمات راسفید رهاکرده است.

قطع : خشتی ۰۰۰×۰۰۰ ج تیماج قهوه‌ای (یك‌لا) صفحات (بادوبرگ اضافی‌وسط وبدون سه‌برگ اضافی اول وآخر) : ۸۰ سطور ۱۳ و ۹ کاغذ فرنگی سفید ونـازك و شکری وضخیم . شماره ثبج قدیم ۴۴۴۰ جدید ۵۲۰۴ .

مجموعه **(فارسی‌وعربی)**

۱ ـ جنك اشعار

قصائدی از ابوحنیفه اسکافی، خاقانی ، میرزا ابوالحسن جلوه (دررثاءآصف الدوله) ادیب‌الممالك فراهانی . این جنك سراسر دفتر را فرا گرفته نسخه ص ٦۷ ـ ۷۰ و ص ۸۷ ـ ۸۹ و ص ۱۲۱ ـ ۱۲۵ که نثرعربی است‌و در زیر معرفی میشود .

۲ ـ مقالات فلسفی (ص ٦۷ ـ ۷۰)

از یحیی‌بن عدی . چند مقاله کوتاهست‌بااین عناوین : ان‌الباری جوهر غیرذی جسم ، القول فی‌العقل ، القول فی‌النفس ، القول‌فی‌الطبیعه، القول فی الهیولی ، القول فی‌الصورة ، القول فی‌الحرکه ، القول فی‌الزمان ، القول فی‌المکان .

آغاز: بسمله هذه مقاله ابی زکر یایحیی‌بن عدی. قال اماالباری‌تقدست اسمائه فهوجوهر غیرذی جسم

۳ ـ رساله‌فی‌السیاسه (ص ۸۷ ـ ۸۹)

این نسخه ناقص است.

آغاز: کل واحد من‌الناس متی‌مارجع الی نفسه و تأمل احوالها واحوال ابناءالناس وجد نفسه فی رتبته یشرکه فیها طائفة هی‌فیها اعلی منه منزلة

۴ـ تاریخ الحکماء (ص ۱۲۱ ـ ۱۲۴)

بخشی است از تاریخ‌الحکماء .

آغاز موجود: اعلم ان ایجادالحکمه نشأت‌اولامن آدم صفی‌الله

۲۲۱

دفتریست به‌قلم‌شکسته‌نستعلیق‌قرن۱۴ ،وباچندقلم. صفحات مجدول باآب‌طلاولاجورد وچند صفحه نانویس است درچندجای‌دفتر نوشتهایی‌است از محمد امین‌دفترباتاریخ۱۳۲٦

قطع وحلی ۲۱×۲۹ ج تیماجی زرد . صفحات ۱۳٦ سطور مختلف کاغذ فرنگی الوان شماره ثبت قدیم ۴۴۵۸۵ جدید ۵۳۴۹

مجموعه **(عربی)**

= شمس‌الافاق از عبدالرحمان‌بن محمد بسطامی کلزی قرشی حروفی (بشماره ۱۹۳ در این فهرست رجوع کنید) شامل این اجزاء (فصول):

بحرالوقوف = فصل چهارم از شمس‌الافاق (ص ۲ ـ ۱۰۹)

الحدیقة الزاهره = فصل پنجم (ص ۱۱۲ ـ ۱۵۳) . (این فصل درنسخه جای سخن عنوان بحرالوقوف دارد).

الکنزالباهر و النجم‌الزاهر ودرة الافاق فی‌اسرار الحروف والاوفاق =

فصل ۱ ـ ۲ (ص۱۵٤ ـ ۳۰٤)

آغاز: بسمله لااله الاالله ... الحمدلله الذی اطلع شمس‌المعارف‌والاوفاق من مشارق شوارق الاذواق خلق‌الاصوات

ـهدایة القاصدین = **فصل ۳** (ص ۳۵ ـ ٤۲٤).

رجوع شود به ص ۲۵۷ـ۲۶۳ فهرست حاضر.

۲۵۲

دفتریست بخط‌نسخ محمدباقر تفرشی‌مورخ ۱۳۴۸ هجری.

اول و آخر دفتر یاد داشتهائی مشاهـده می‌شود صفحات مجدول شنگرف عناوین وصول و اشکالی نیز بشنگرف. بر دوبرك اول نسخه خطبه و مقدمه تحفهٔ حکیم مؤمن نوشته شده .

قطع : رحلی ۵/۲۰×۵/۳۰ سانتیمتر . جلد: تیماج قهوه‌ای با ترنج وگوشه‌تیماج یشمی . صفحات : ۴۲۴ . سطور : ۱۶ . کاغذ : فرنگی . شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۱۶. ثبت جدید: ۵۳۸۰ ۰

مجموعه طبی **(عربی)**

۱ ـ حقایق‌الطب (ص ۲ ـ ۱٤۸).

از حاج محمدکریم کرمانی قاجار دارای یك مقدمه وده باب وخاتمه.

(فهرست کتب مشایخ : ۲ : ۲۲۸. ذریعه ۷ : ۳٤ : ...)

آغاز: ـ الحمدلله‌الذی خلق‌الانسان ... وبعد فیقول‌العبد... قدکان تیلجلج فـی‌صدری اناکتب فـی‌الانسان الصغیر ایضا رسالة بعدان کتبت‌فـی‌الانسان الوسیط رساله وسمیتهابمرآة‌الحکمه

پایان: فاذا اصابه‌الزکام‌قمعه.فهذه جمله‌مااردناایراده فی‌هذالکتاب و اما وجوه‌المعالجات الجزئیه و صفات العقاقیر فقد بالغ فیه‌الاطبا ولاحاجة بنا الی ذکرها. فرغ ...کاتبه ومؤلفه ... سنةاربع وستین بعدالماتین والف

۲ ـ دقایق العلاج (۱ ـ۷۳۳).

از همان مؤلف . دارای یك مقدمه وپنج مقاله .

رجوع‌شود به‌فهرست مشایخ ۲ : ۱۲۹.

در حواشی نسخه تعلیقاتی است از مؤلف با نشان « منه دام مجده » و نظائر آن.

آغاز: الحمدلله رب‌العالمین... فانی بعد ما کتبت‌حقائق‌الطب علی‌رسم لم اسبق بمثله ... احببت‌ان الحق به‌کتاباً آخر یکون کالجلد الثانی له فی‌العمل یوافق القوانین التی قدمناها ... لانا سلکنافی ذالك الکتاب غیر سبیل الاطباء من اتباع جالینوس

پایان: فترکت‌الافیون و استعملته‌فقام‌مقام الافیون ولم احس بضرر تركه‌و الحمدلله و تقویت والحمدلله حتی نری مایحدث‌الله بعد ذلك . (۱)

۲۸۱

دفتریست به‌قلم نسخ قرن ۱۳ دارای حواشی از مؤلف . (به خط کات نسخه) . در اول ووسط و آخر دفتر چند برك سفید است .

قطع رحلی ..×.. ج تیماجی قرمز صفحات (با برگهای سفید وسط) : ۷۲۳ کاغذ فرنگی آهار مهره دار شمارهٔ ثبت قدیم ۴۴۶۴۵ جدید ۵۴۰۸.

مجموعه **(فارسی)**

۱ ـ فتوحات اسکندر (ص ۲ ـ ٤٤)

ترجمه از انگلیسی به قلم جمس کمل (از ملا زمان نایب السلطنه عباس‌میرزا .)

آغاز: الحمدلله رب‌العالمین ... وبعد غرض از تسوید این اوراق آن است که به تاریخ ۱۸۱۲ عیسوی مطابق ۱۲۲۲ هجری در اوقاتی که صفحه آذربایجان از فر وجود ... نواب مستطاب ... در دریای خسروی عباس .. . رشك فردوس برین ... این بنده کمترین جمس کمل انگلیسی که از جمله

۱ ـ سطورآخر کتاب بقیه داستان جهان‌گرد ۱۷۰ سالهٔ چینی است که مؤلف‌میگوید او را درشیراز دیدکه همچون جوانان‌می‌نمود .

چاکران سرکار .. . می‌بود به ترجمه تاریخی که مشتمل بر اوضاع و احوال اسکندر به لغت انگلیسی مرقوم و در میان مردم ایران متداول نبود مأمور گردید که .. به‌لغت فارسی ترجمه... درباب وقایع قبل از تولد اسکندر

پایان: تزلزلی در عقیدهٔ اهالی ولایات بظهور نرسید.

پس از پایان کتاب فتوحات اسکندر چند سطر است در احوال اسکندر به‌قلم کاتب نسخه .

تاریخ‌ناپلئون (ص ٤٦ ـ ٥٤٩).

ترجمه به قلم محمد رضا تبریزی (= دکتر رضا ریشار) از انگلیسی (اصل کتاب نخست ازفرانسه به‌انگلیسی ترجمه شده است) در سه مجلد ج۱: ۱۸ فصل ج ۲ : ۲۳فصل و ج ۳ : ۱٦ فصل دارد.

این کتاب درفهرست مشار از یوسف‌خان‌مؤدب‌الملك(فرزند دکتررضا ریشار دانسته‌شده) است.

۲۸۲

دفتریست بخط نسخ مورخ۱۲۹۹ در پشت برك آخر یادداشت است مورخ شعبان ۱۳۰۴ بوده می‌شود . عناوین شنگرف‌د

قطع: رحلی ۲۱×۳۴/۵ سانتیمتر . جلد تیماج قرمز درون ابری.

صفحات : ۵۵۰ . سطور: ۲۵ . کاغذ : اصفهانی شمارهٔ ثبت قدیم : ۴۴٦۴٦ • ثبت جدید : ۵۴۰۹ .

۲۹۱

دفتریست به چند قلم شکسته و نستعلیق و نسخ و نستعلیق مورخ ۱۲۰۱ دارای سرلوح مذهب در صفحات اول و دوم دارای تذهیب در حواشی و بین سطور است همه صفحات مجدول بزرولاجورد و شنگرف بعضی از صفحات چلیپاست بعضی از صفحات‌چهار ستون پشت صفحه آخر یادداشتی بسمع‌مهرداد چنین‌دیده میشود.

قطع : رحلی ۲۲ × ۳۵ سانتیمتر . جلد : تیماج نیلی ترنج‌دار دور منگنه درون ابری . صفحات: ۱۴٦ . سطور : مختلف. کاغذ : اصفهانی نازك ۱ شمارهٔ ثبت قدیم : ۴۴٦۵۵• ثبت جدید: ۵۴۱۸ .

مجموعه (جنك) **(فارسی)**

این جنك (سفینه) شعر ونثر با دست چند کاتب: ابراهیم بن محمد حسین اردلانی سنندجی و محمد مقیم بن ابراهیم بار فروشدهی و حسن بن ملا احمد بن ملا محمدحسین سنندجی اردلانی فراهم آمده ودارای دیباجه‌ای بوده است که اکنون تنها صفحه نخست آن باقـی و بقیهٔ آن ساقط است . محمد مقیم بار فروشدهی در رقم خویش در ذیل دیوان حافظ چنین آرد: «چون منظور نظر کیمیا اثر ... اللهوردی بیکاغلام خاصه ... به احسن وجهی سفینه بحرافکاروازکار اربـاب فطانت ... ترتیب ... شمه‌ای از اوراق آن را به عهـده اهتمام و اتمام عبد ضعیف اثیم محمدمقیم بن ابراهیم بارفروشدهی... درسنهٔ هزار ونود کمیت قلم ... اتمام متعهد نمود» .

آغاز (دیباجه) : الهی الهی خلصناعن الاشتغال بالملاهی

۱ـ منشآت (ص ۲ ـ ۲٤)

نامه‌هایست ازنظام الملك وامام غزالی ونیزنامه‌هایی از عبدالمؤمن خان ازبك وشاه عباس به یکدیگر ، پاره‌ای از منشآت میرزا مهدی استر آبادی و مکتوبی از میرزا ابوالحسن. از این بخش برگهایی بطور پراکنده ساقط است وبیشتر مکتوبها ناقص است.

۲ ـ منتخبات شعر ونثر (ص ۲۵ ـ ۷۲) .

پاره‌ای از حکایات ، سخنان و منـاجاتهای خواجه عبدالله انصاری و اشعاریست از شبستری (گلشن راز) ، نجف آقا و ادهم و آقا صادق تفرشی (چند مثنوی از او) و از ابراهیم بن محمد (کاتب نسخه) . کاتب در پایان این بخش یادداشتی دارد و در بارهٔ اشعار آقا صادق می‌گوید: «آقا صادق ایـن ابیات را در اوقات قبض وخفض و جهل گفته نه در هنگام بسط وعلم...»

۴ - کنزاللئالی (ص ۷٤ - ۷۹).

از عبدالرزاق دماوندی ساکن بارفروش ده برای الله وردی بیك (از دربارشاه سلیمان دوم). کتاب (ظاهرا) سفینه نظم ونثر است ونسخه حاضرتنها دیباچه آن است.

آغاز: حمدی که عارفان معارف معرفت را سزا وشکر شکری که در مزاج‌حق‌شناسی گواراست ... (پس از خطبه دراز). و بعد برمرآت ضمائراولو الابصارظاهر ... که حضرت کبریا... نقش انسانی را.. مساوی آفاق‌جسمانی ایجاد نموده

۵ - قصیدهٔ ندیم (ص ۸۰ - ۸۱).

قصیده‌ایست از میرزا فتح‌الله ندیم در مدح امیرزاده محمدصادق‌خان

آغاز: دو آفتاب که هستند نور بخش جهان
دو کامیاب که هستند تاج فرق جهان

٦ - عین‌الحیات (ص ۸٤ - ۱۱٤).

بخشی از عین‌الحیات محمدباقر مجلسی است با این عنوان « ثمرهٔ دوم در بعضی از قصص خائفان ...»

۷-مضماردانش (ص ۱۱٦ - ۱۵٤).

= فرس‌نامه‌از نظام‌الدین احمد دردومرحله ویك خاتمه.

دیده شود نسخه‌های‌فارسی‌ازمنزوی ۱ : ٤۵٤

۸ - ترجمه حدیث طرماح (ص ۱۵۵ - ۱٦۱).

نامه مولی علی (ع) به معاویه وپاسخ معاویه بردست طرماح‌بن عدی و حدیث او .

آغاز: بسمله . بعد از حمد ایزد دادارونعت سید ابرار و منقبت حیدر

کرار.. برلوح خیال اهل کمال می‌نگارد که این رساله‌ایست محتوی برمجملی از احوال طرماح بن عدی بن حاتم ورسالت اواز قبل امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب (ع) نزد معاویـهٔ بدفرجام کـه ائمه اسلام نقل فـرموده‌اند وبنابر التماس بعضی از برادران دینی .. ترجمه کرده شد. ابن‌داود در کتاب خود آورد که طرماح از جمله مقبولان وشیعه خاص امیرمؤمنان است

۹ ـ بلوهروبوذاسف (ص ١٦٤ ـ ٢١٨).

بخشی از کتاب عین‌الحیات مجلسی است با عنـوان : «تمثیـل دهم در ذکر تمثیلاتی ... و در این مقام قصه بلوهر و بوداسف که مشتمل است برحکم شریفه انبیا ...»

۱۰ ـ حکایات متفرقه (ص ٢١٩ ـ ٢٧٢).

منقولاتی است از کتابهایی چون ابواب‌الجنان ، تاریخ الحکماء شهر- زوری و جواهرالاماره . (این بخش افتادگی‌هایی دارد).

۱۱ـ تاریخ پیغمبران وملوک فرس (ص٢٧٤-٣٠٤).

بخش از نفائس‌الفنون آملی.

۱۲ ـ داستان‌سیمرغ وحکم قضاء وقدر (ص ٣٠٥ ـ ٣١٨).

روایت این داستان از حسن در(نسخهٔما : حسن بن ابی‌الحسین) بصری است و در نسخه کتابخانـه مشهد رضوی ، راوی ازحسن، ابوشمایل است و محمود ابوالفوارس از ابوشمائل شنیده است. اختـلافات دیگر نیز در مقدمه داستان‌وصدر نسخه مشهدبا نسخه‌جای سخن‌دیده میشود . مضمون داستان‌بحث در قضاء وقدر است نخست‌بین پیغمبرما(ص) وجبرئیل وبعد بین سلیمان‌وسیمرغ و مرغکی اسارنام .

آغاز: نسخه ما: راویان اخبار وناقلان‌آثار روایت میکنند ازشیخ‌الکبیر و سلطان‌المحققیـن... شیخ حسن بن ابـی‌الحسین البصری ... که از معتبران

صحابه‌شنیده که ایشان از سرور عالمیان شنیده‌اند کـه فرمود که من که محمدم رسول خدا . بربالشی تکیه‌کرده بودم...جبریل(ع) بیامد و مهری آورد . گفت ای جبرئیل‌قضای خدا بمهر بازگردد وجبرئیل گفت۰۰۰قضا دوگونه است۰۰۰ بیایم وحکایت قضاء وقدر پیش توبازگویم...به‌روزگارسلیمان۰۰۰روزیك شنبه بود که جمله خلائق از دیو وپری. درخدمتش‌صف زده بودند۰۰۰مرغکی که‌او را اسار گویند از او حرکتی در وجود آمد بی ادبانه سلیمان فرمود که آن مرغك را ادب کنند . آن مرغك گفت این حرکت ازمن نبود بل‌که از قضای خدابود...سیمرغ حاضربودگفت۰۰۰مرابه‌قضاء وقدرهیچ‌اعتقادنیست

رجوع شودبه‌فهرست نسخه‌های فارسی از منزوی ۵ : ۳۶۹۹.

۱۳ - داستان اوباش حلب باسلطان مصر (ص ۳۱۸ - ۳۱۹)

آغاز: در اخبار آمده‌که در شهر حلب رنود واوباش بسیار شدند

۱۴ - داستان ابراهیم (ع) (ص ۳۱۹ - ۳۲۰).

روایت است که‌روزی ابراهیم دربتخانه‌کافران رفت

۱۵ -جغرافیای جهان (ص ۳۲۳ - ۳۷۷)

= هفت اقلیم در دوباب برای امیر مبارزالدین محمد مظفر کرمانی

رجوع شود به‌فهرست ۱۹ : ۷۸ ونسخه‌های فارسی ٦: ۳۹۷۱.

١٦ - انتخاب جنك قطب‌شاه (ص ۳۸٦ - ٤١٦).

مؤلف (که نام خویش را در دیباجه نمیآورد وبگواهی پاره‌ای از قرائن همان مؤلف اخلاق پادشاهی است شماره ۲۷۲۵/۳ دانشگاه or٦٦۹٤ موزه لندن - فهرست اونس) از طرف سلطان عبدالله قطبشاه‌دستور یافت که جنگی ترتیب دهد. او نخست تاریخ‌الحکماء شهرزوری را - برای ثبت در آن جنك انتخاب و ترجمه‌کرد وپس از آن ایـن کتاب را در تکمیل آن جنك فـراهم

آورد. در یك مقدمه و چند باب و خاتمه. و نسخه حاضر بخشی است از آن (از جنك متمم).

این نگارنده نسخه‌ای کامل از این جنك را دردست کتاب فروش دید پیوسته با نسخه اخلاق پادشاهی وهردو با یك قلم.

برای نسخ اخلاق پادشاهی رجوع شود به‌فهرست‌نسخه‌های فارسی ۲: ۱۵۲۸ - ۱۵۲۹

آغاز: ابتدای کلام بنام خداوندی سزاست که ابتدای هرچیز ازوست‌اما بعد چون توجه خاطر. بندگان. ابوالنصر. سلطان عبدالله قطب‌شاه... به‌شنیدن کلام حکما ... مقصوراست‌وقبل از این امر عالی شرف صدور یافته بود که جنگی‌ترتیب‌نمایند... این‌قلیل‌البضاعه حسب‌الحکم عالی کتاب مستطاب‌تاریخ الحکماء را انتخاب نموده پرتو قبول بر آن افتاده در آن جنك ثبت‌شد بخاطر ناقص رسید که متمم آن را پاره‌ای دیگر از کلام اکابر که درکتابهای معتبر چون مکارم اخلاق واحیاء علوم‌الدین.. ودیگرکتابها که لایق آن جنك وقابل شنیدن آن صاحب باشد. جمع نموده وبه و ساطت‌مهرسپهرفضل... میر محمد سعید جملة الملك دام ظله بنظر عالی در آورد. مقدمه در تعریف علم و مذمت جهل

پایان: اگر میگویند عایشه را دشنام دهم وپنج‌درهم بدهم. والسلام.

۱۷ - نزهة الارواح (ص ۴۱۷ - ۴۶۷).

از حسینی هروی. (فهرست ۱: ۵۸۴ و ۹۱۰ و ۹۸۰ و ۱۱۸ - فهرست نسخه‌ها ۲: ۱۴۵۲).

۱۸ - نامه‌ها (ص ۴۶۷ - ۴۸۲).

چند نامه‌است از امیرتیمور گورکانی به قیصر روم‌وبه‌پادشاه مصر، نامه همایون پادشاه هند به‌شاه‌طهماسب ونامه‌شاه طهماسب به او، نامه‌خان احمد

گیلانی به همایون، نامه امیر تیمور به یکی از پادشاهان ، نامه میرزا ابراهیم همدانی به شیخ بهائی و پاسخ شیخ بهائی و یك نامه به شاه عباس .

۱۹ ـ منتخب کلیات سعدی (ص ٤٨٢ ـ ٤٩٦).

تنها انتخاب گلستان و ناقص است.

۲۰ـ هفت پیکر (ص ٤٩٧ ـ ٦٦٤).

از نظامی گنجوی . نیم آخر هفت پیکر ، این نسخه متن و حاشیه را فرا گرفته است :

تاریخ کتابت هفت پیکر ۱۰۹۱ـ است (حاشیه ص ٦٦٤)

۲۱ ـ قصیدهٔ آلانقوا ـ (ص ٤٩٧ ـ ٥٠٣ ـ حاشیه)

قصیده‌ایست بلند با قافیه الف از میرزا داود دارای ۱۹٦ بیت در پند و اندرز .

آغاز:

شد مو به رخسارت سفیدای خواجه میدانی چرا
یعنی کـه باید رو نهی زیـن جاده تا شهر فنـا
از بی نشانی چون بود ایـن راه را سنك نشان
بـاشد دلیل رفتـن از افتادن دندان تـرا
هرمو برانـدامت بود خـاشاك بحـر نیستی
هر چین زر خسارت بـود موجی ز دریای فنـا
رمزیست قد خم گشتنت برروی خوان زندگـی
یعنی که بایـد ته نمود این سفره از قد دو تـا

---

۱ ـ « آلانقوا» که در عنوان قصیده دیده می‌شود واژه‌ایست ترکی و در این بیت (از اوائل قصیده) آمده است :

گر شهـوت و حرص و غضب زائد ز تـو نبود عجب
آری سه فـرزنـد آورد از یـك شكـم آلانقـوا

۲۲ - آب زلال (ص ٥٤ - ٥١٣).

مثنوی از فیض کاشانی . دردو جرعه وهرجرعه در سه نفس نسخه‌ای دیگر با شمارهٔ ۵۹۰/۳/۳ در فهرست ۱۷ شناسانده شد.

فهرست ۱۷ : ۲۹۵ نسخه‌های فارسی ٤ : ٢٦١٧

۲۳ - منظومه در شرح بیتی از نان و حلوا (ص ٥١٤)

مثنـوی ایست دارای ٢٦ بیت در شرح بیت زیـر از نان و حلوای شیخ بهائی:

در جـوانی کـن نثار دوست جــان

روعـوان بـیـن ذلـك را بـخـوان

آغاز: بسم‌الله الـرحمــان‌الرحیـم

مـنـبع انهـار بهشت نـعیـم

ای که‌شیرین باشدت‌ازذوق کام

نشأه (کذا) یا بدطبعت از شهد کلام

شرح بیت نان و حلوا را شنو

تا از و هردم بیابی جان نو

۲۴ - بوستان (ص ٦٦٦ - ٦٩٧)

نسخه‌ای ناتمام است از بوستان سعدی (با همان قلم هفت‌پیکر)

۲۵ - اثبات الخلافه (ص ٦٩٨ - ٧٢٨).

بخشی است از کتاب اثبــات الخلافه خاص بـه امام مهدی (ع) ونواب‌اودرغیبت‌صغری.

آغاز: ذکر امام‌دوازدهم وتاریخ ولادت ودلایل امامت وبعضی‌ازسوانح غیبت صغری . و ذکر رؤیت صاحب (ع) در زمان غیبت و علامات نزول عیسی (ع) .

۲٦ ـ احادیث امامت (ص ۷۲۹ ـ ۷٤٤)

منقولات است از کتابهای : روضه در حدیث ، اربعین شهید ثانی وجزاینها.

۲۸ـ تفسیرقران (ص ۷٤۲ـ۷۹۲)

تفسیر سورهٔ یاسین ، اسراء ، فتح وحجرات است ظاهراً از ملا فتح‌الله کاشانی و با منهج الصادقین و خـلاصه المنهج او اختلافاتـی دارد. در سورهٔ الحجرات در تفسیر آیـه «ان‌الذین ینادونك .» و نیـز در اواخر آن سوره از منهج‌الصادقین(چنان که از خود اوست) یاد میکند.

آغازموجود: بسمله پس درینابیع آورده که این حرفی است از حروف مقطعه قرآن

۲۸ـ کفایة المؤمنین (ص ۷۹٤ ـ ۸٥٦)

= ترجمه‌الخرائج والجرائح‌قطب راوندی از محمد شریف خادم در۱٤ باب۰مترجم نام‌شاه طهماسب را در دیباجه موشح سازد وچنین آرد: « این‌قلیل البضاعه۰۰۰انسب‌دید که‌ارقام‌بی‌سرانجام‌خودرابه‌ذکرمکارم۰۰۰خورشیدرفعتی که اسم سامی۰۰۰اوازافق‌فقرات‌این‌موشح طالع میگردد طالب مراتب مطالب شریعت.هالك‌ارباب‌فرق‌وبدیعت.مروج‌ملت قویمه نبوی. اساس نه‌منهج‌مستقیمه مرتضوی . سلطان سلاطین ایام . بـا ذل بی‌لجاج و ابرام۰۰۰محلی ومزین گردانید »

در ذریعه (۱۸ : ۱۰۰) است که دیباجهٔ این کتاب‌موشح‌به‌نام ابراهیم‌قطب شاه است وپیش از آن حروف مقطعه ونام او را میآورد . صدر نسخه منقول در دریعه نیز با نسخه حاضر اختلاف دارد (نسخه حاضر تا باب ۱۳ دارد و ناتمام است).

آغاز: : حمدبی‌حدوسپاس‌وثنای‌بی‌عدو قیاس‌مرپروردگاری را۰۰۰ بنده

مذنب نادم محمد شریف خادم را چنان بخاطر خطور کرد که کتاب خرائج و جرائح که خزانه نقود معجزات... باشد ترجمه نماید

۲۹ ـ تحفهٔ عباسی (ص ۸٦۰ ـ ۹۲۳)

از مولی محمدطاهر قمی درعقائد (فهرست ۱۰ : ۵۷۸)

۳۰ـ انیس‌الواعظین (ص ۹۲٤ ـ ۹۳۲)

بخش اول (فصل اول) کتاب است با خط نسخ اواخر قرن ۱۱. در سپهسالار نسخه‌ای از این کتاب است در پنج فصل (اما فصل ٤ را ندارد)

فهرست سپهسالار۳ : ۲۲۱

۳۱ ـ اخلاق (ص ۹۳٤ ـ ۹۸۰)

دارای دیباجه و مقدمه‌ایست منشیانه آمیخته با اشعاری از مؤلف وپس از مقدمه بخشهایی است از لوامع دوانی (= اخلاق جلالی). مؤلف در مقدمه میگوید: براهل شعور مستور نیست که حضرات ائمه معصومین هدی‌وجانشینان مصطفی ومرتضی (ص)... در حسن سیر از طریقه آن دو سید و سرور عدول نمی‌فرمودند ولکن تفاصیل احوال هر یك اکثر از بیم دشمنان این خاندان‌در مساکن بواطن اهل هرزمان پا بردامن سکوت و سربه گریبان نسیان کشیده و اگر ازپس کوچهای اقلام نساخ و کتاب بعضی از زوایای خواطر به محافل دفاتر درآمده بیشتر آنها نیز پایمال مرور سنین وشهور و پی‌سپر عبور اعصارو دهورگردیده است و از این جهت در بیان صفت حلم وحسن اخلاق بعضی از آن برگزیدگان حضرت‌خلاق حکایات وروایات به‌تفصیلی که خاطرخواه‌باشد درکتب متداوله مشهوره بنظر نمیرسد تا در این مجلس ازتوصیف...خلق کریم هریك به‌ترتیب تفصیلی‌پردازد.. بعضی‌ازآن‌آثار ...که از غایت اشتهار در پردهٔ نهفتگی نگنجیده... دراین مجلس متفرق هریك در مقام مناسب خواهند کرد گردید پس اگر ارباب نظر جای بیان صفت حلم بعضی از آن صاحبان مقام

آغاز: فصل در کیفیت ومنفعت اسماءالله تعالی وخاصیتش ازقول امام...

۳۸—سوانح العمر (ص ۱۱۱۶ — ۱۱۲۴)

مثنوی نان وحلوای شیخ بهایی است با مقدمه‌ای به نثر

(نستعلیق قرن ۱۱ درمتن وحاشیه)

۳۹—دیوان کلیم (ص ۱۱۲۵—۱۱۳۸)

بخشی ازغزلیات وقطعات کلیم کاشی است

(نسخه نستعلیق قرن ۱۱ —است وازاول وآخرآن افتاده است)

٤۰—اشعارپراکنده (ص ۱۱۳۹ — ۱۱۵٤)

اشعاری از: مرتضی قلی شاملو، میرالهی همدانی، عاملای اوزبک، میرزارضی مستوفی خاصه، وحید، میرزا عبدالعالی نجات، میرزا جعفرآصف خان، میرزا محمد جعفرخراسانی وزیرسابق لاهیجان، طالنجان اعتمادالدوله شاه صفی(قطعه‌ایست ازاو به مناسبت یافت شدن شمشیر امیرتیمورگورگانی ازخاك)، شاه اسماعیل، سام‌میرزا پسرشاه اسماعیل، خان احمد، ابوالقاسم امری، درویش محمد فقیه، ابوالفتح گیلانی اکبرشاه (رباعی که به عبدالله اوزبک نوشت)،جهان خاتون (محبوبه یکی از فرزندان امیرتیمور) ،میرزا احمد رانی، نکهتی همدانی، صفی قلی بیک‌قزاقخانی، حکیم الهی، میرزا غیاث مین‌باشی، میرزا ملك مشرقی، میرزا نهالی، شوکتی، میران سیدمحمد شاه عالم، کمال اسماعیل، داعی انجدانی، سلطان خسروبن جهانگیر شاه، میرزا طاهروحید، فکری‌اگره‌ای، فکری خودتا، شیخ فیضی، محتشم، وحشی، میرعبدالغنی،(درمدح میرعماد خوش‌نویس) ، فضایلی بادکوبی، ضمیری‌اصفهانی، آصفی، میرزا فصیحی، طالباآملی، صبحی تویسرکانی، میرزا احمد رازی، رکنامسیح ، ملا محب‌علی، فتحی اردستانی، ملامحمدجان، ملك‌بیگ‌اوجی، عاملااورزبک، کمال سبزواری، محمدقاسم کاهی، قاضی احمدمکاری، امیرعلی مازندرانی، سراجامهرکن ، رازی شوشتری، محمدخان (بیگلربیگی سابق استرآباد)، شیخ ابوالقاسم

کازرونی، (این بخش اشعار پراکنده خط شکسته نستعلیق قرن ۱۱— است وتا ص ۱۱۶۱ درمتن وحاشیه وبقیهٔآن درحاشیه است جزدرص ۱۱۴۵—۱۱۵۰ که در حاشیه مکتوبی ترکی است).

۴۱—منشآت (ص ۱۱۴۲—۱۱۵۴)

فرمانها ونامهاایست (بخط شکسته نستعلیق قرن ۱۱) به‌این ترتیب:

— فرمان پادشاه (صفوی) به عباس‌قلی بیک وزیرمازندران به مناسبت آغاز پادشاهی آنشاه مورخ ۱۰۷۸. پس‌ازاین فرمان، حکایتی است ونیزتاریخهای پاره‌ای ازوقایع ایام صفویه (از۹۹۶ تا ۱۰۳۳) وازآن جمله است: کشتن میر کمال‌الدین‌از واری در۱۰۰۸ وبنای‌حمام بارفروش به امرشاه عباس اول‌در ۱۰۲۰ وبناء استخر (درنسخه اسطلخ) و دریاچه بارفروش به امرآن شاه در ۱۰۲۸ وفتح قندهار در ۱۰۳۱. نویسنده درپایان تاریخها دربارهٔ قلعه بارفروش گوید: «بالفعل که هزارونود است ازآن ایام تا حال مسجد جمعه است ببین تفاوت ره ازکجاست تا به‌کجا». دیباجهٔ بیاض‌میرزا مهدی‌ازنصیر همدانی — دیباجهٔ‌بیاض—نامهٔ میرزا رضی صاحب رقم به‌یکی از احباء—نامه از حکیم‌ابوالفتح — تقریظ میرزا تقی دولت‌آبادی برحاشیه مختصردرویش عشق — دیباجهٔ میرزا هاشم براشعارجامی که حسن‌خان هرات انتخاب‌کرده بود — دیباجهٔ بیاض — نامه‌ای تاریخی به‌ترکی (درحاشیه ص ۱۱۴۵—۱۱۵۰) گزارشی است ازجنگ ایران وعثمان‌دربغداد ونویسنده ناکامی لشکرعثمانی رادر محاصره لشکرایران وسختی‌هایی که‌کشیده‌اند گزارش میدهد.

آغازنامه: جناب عزت‌مآب روحم پرفتوحم مصطفی چلبی... فیما بعد بوسفر ندامت اثر وبغداد بیداد محنت‌آباد حوادثن استفسا بیورسنکز نه‌دییم بوسفر دوشمانزه نصیب اولمسون. طقوزآی‌دورکه قلعه محاصره‌اولالی بیرداشنه رخنه ویرملیوب

۴۲—بیاض (ص ۱۱۵۵—۱۱۸۶)

= سفینه منشآت ومنقولات پراکنده است با دیباجه‌ای متکلفانه. پس‌ازدیباجه

(نامه منصورالحسینی به طالب خان است.

آغاز: بسمله. دردشت نامه مقطرات جویبارخامه‌گل کاری تحریرحمد بهارآفرین

(این نسخه نستعلیق قرن ۱۱ وناتمام است).

۴۳—اشعارصائب (ص ۱۱۸۷—۱۲۰۲)

بخشی ازرباعیات وقطعات اوست. (همان نستعلیق قرن ۱۱)

۴۴—اشعار خاقانی (ص ۱۲۰۳—۱۲۱۸)

گزیده‌ای ازرباعیات وغزلیات اوست.(باهمان نستعلیق قرن ۱۱)

۴۵ — دیوان‌جامی (ص ۱۲۱۹ —۱۲۳۲)

بخشی ازغزلیات جامی است (ازبقیه قافیه ن تای) . ازاول نسخه افتاده وپس از پایان‌آن (باتاریخ ۱۰۸۹) چند غزل ازقافیه تاء دردوصفحه (ص۱۲۳۱-۱۲۳۲) افزوده‌اند (باهمان نستعلیق قرن ۱۱)

۴۶—دیوان‌فضولی (ص ۱۲۳۴—۱۲۴۸) (ترکی)

دیوان غزلیات فضولی است. (نستعلیق قرن۱۱)

۴۷—دیوان‌حافظ (ص ۱۲۵۰—۱۳۷۷)

بامقدمه محمدگلندام. این نسخه نستعلیق محمد مقیم‌بن ابراهیم بارفروشدهی است وآن را در ۱۰۹۰ برای الله‌وردی بیک نوشته است.

۴۸—دیوان‌امیر (ص ۱۳۷۸—۱۳۸۱) (گیلکی)

غزلیات امیراست.

۴۹—دیوان‌ظهوری (ص ۱۳۸۲—۱۳۹۲)

غزلیات ظهوری است ازقافیه الف تا دال (همان نستعلیق محمد مقیم)

۵۰—انتخاب‌دیوان‌حسن (ص ۱۳۹۴—۱۴۰۷)

ازدیوان حسن شاملو (معاصرشاه عباس اول) نسخه‌ای دراین کتابخانه

(ش ۱/۳۳٦) است ونسخه حاضرگزیده‌آن دیوان است. درعنوان نسخه چنین‌است:
«انتخاب دیوان حسن‌خان شاملو بیگلربیکی خراسان».
این نسخه نیزنستعلیق محمد مقیم بارفروشدهی است.

۵۱ـــ یوسف‌وزلیخا (ص۱٤۰۹ــ۱٤٤۳).

ازمیرزا عبدالله‌خان شهاب ترشیزی و به‌نام خسروخان‌حاکم کردستان. نسخه‌ای دیگرازاین مثنوی دراین کتابخانه است (شمارهٔ ۱۲۰۵)
نسخه حاضر نستعلیق ابراهیم‌بن ملامحمد حسینی اردلانی سنندجی است‌مورخ ۱۲۰۱ وازاول‌آن اندکی افتاده است.

۵۲ ـــ مجربات‌تحفه (ص ۱٤٤٦ــ۱٤۵۷)

مفردات دا،ویی است به‌ترتیب الفباء مستخرج از تحفه حکیم مؤمن وبه امر ابوالفتح احمدخان اردلان فراهم‌آمده است.

آغاز: بسمله. ریاحین خطوطی‌که دیباجه تحریر بیاض عذار عذراوشان حجله نشین عالم ملکوت... وبعدچون تعلیم وتدوین علم طب ابدان ازسنن.. وهمیشه منظورنظر... بندگان‌عالیجاه ... لهذا به‌نوشتن مجربات‌کتاب تحفة‌المؤمنین امرفرمود حرف الالف آمرایلال

پایان: هندبا به فارسی‌کاسنی‌نامند... خصوصاً که باروغن بنفشه باشدتم‌بالیمن والسعاده علی‌یدالداعی... حسن‌بن‌المرحوم ملااحمدبن ملامحمدحسینی‌الاردلانی السنندجی... سنة ۱۲۰۱.

۲۹۱

این مجموعه به چند قلم نستعلیق وشکسته ونسخ با تاریخهای ۱۰۸۹ و ۱۲۰۱ دارای ۱٦ سرلوح حواشی وبین سطور ص ۱ــ۲ تذهیب وتمام صفحات (تا ص ۱٤۰۸) مجدول است با آب طلا ولاجورد. حاشیه برخی از برگها وصالی دارد. برپشت برگ نخست چند یادداشت است وچنین فهمیده می‌شودکه‌این

جنگ در ۱۲٤۰ به کتابخانه خسروخان والی کردستان پیشکش شده‌است.وبر برگ اضافی آخرنسخه یادداشت ومهریست از «احمدالحسینی معتمدالحرم» مورخ ۱۳۱۰ حاکی از این که این جنگ را معزالملک نظربه حسن خدمتی به‌توسط میرزا عباس‌قلی منشی به او بخشیده است

قطع رحلی ۲۲×۳۰ ج تیماجی‌مشکی‌صفحات ۴۰۷ ۱سطور مختلف کاغذ مختلف آهار مهره شمارهٔ ثبت قدیم ٤٤٦٥٥ قدیم ٥٤١٨

مجموعه: (فارسی)

۱—**مراحل‌السالکین** (ص ۲—۲۲۷)

تألیف حاج محمد جعفرپسرحاج صفرخان کبودرآهنگی همدانی‌مجذوب‌علی‌شاه (م — ۱۲۳۹) . اجازه نامه نورعلی‌شاه به مؤلف که دربرخی ازنسخ بصورت‌جداگانه است، درپایان‌این نسخه دیده میشود .

فهرست ۱۰: ۱٦۷۷ منزوی۲:۱۳۷۷

۲— **کبریت‌احمر** (ص۲۲۷—۲۰۳)

ازمحمد تقی مظفرعلی‌شاه کرمانی دارای یک مقدمه ودوفصل

فهرست ۲:۷٦ذریعه ۱۸:۱٤۰ نسخه‌های فارسی ۲:۱۳۱٤

۳—**منظومه عرفانی** (ص ۲۰٤—۲۰۷)

ازنورعلی‌شاه نعمةالهی بااین مطلع:

دلادیدی که در درماندگی ها نبودت ملجأی جز آل طه

٤—**سخنان کوتاه‌دراندرز** (ص ۲۰۸—۲۸۸)

نقلهایی است اززبان‌امام‌جعفرصادق(ع)وپاره‌ای ازبزرگان‌عرفاء همچون عبدالله مبارك و دیگران.

۵**صدپندلقمان** (ص ۲۸۹—۲۹۲)

رجوع شود به ص ۱۳٤ فهرست حاضر

٦—**اشعاردرسلوک وعرفان** (حاشیه ص ۲۰۸—۲۹۲ ومتن ۲۹۲—۳۰۷)

چند غزل ازشیخ بهائی، رباعیات، باباطاهر وشاه نعمةالله وصفی‌علیشاه

۸—**اطوارسبعه** (ص ۳۰۸—۳۱۳)

آغاز : اما اطوار منحصربه هفت است و ما ابتدا از مرتبه طبع کنیم و درطور اول که سالک راه نورد وادی طبیعت شده

پایان : تفصیل وادی هفتم وشرح مقام اخفی و تذکرتجلی نورسیاه موقوف‌به ذوق وفراست قلندریست چالاك ... اما اشعاری‌بطورغزل‌گفته‌شد مناسب این‌مقام است:

دل‌غم‌دیده به‌تنهایی‌وهجران‌خوکرد تکیه برزلف تووبادوجهان‌یک‌روکرد

گفتم‌آن روزکه دل‌نکته ز خال توشنید رخنه‌درکار مسلمانیم این هندوکرد

۲۹۸

دفتریست بخط شکسته نستعلیق محمد ابراهیم‌بن‌زین‌العابدین اصفهانی مورخ ۱۲۹٤ هجری. صفحات آخربطرزچلیپا (٤ستونی) نوشته شده اغلب صفحات‌محشی است‌برصفحه اضافی آغاز، مناجات منظوم: «لک‌الحمد یاذاالجودوالمجدوالعلی» باترجمه به‌شنگرف زیرهرسطرنوشته شده. عنوانها شنگرف.

قطع: خشتی: ۱۳/۵×۲۱ سانتیمتر جلد: مخمل بنفش باترنج‌وحاشیه درون ابری صفحات: ۳۱٤. سطور: ۱۲. کاغذ: فرنگی خطدار. شمارۀ ثبت قدیم : ٤٤٦٦۲. ثبت جدید: ۵٤۲۵.

مجموعه (فارسی)

۱—**دیوان‌رفیق** (ص ۲—۱٤٦)

ازملاحسین رفیق اصفهانی (م—۱۲۱۲). غزلیات است وبا ترتیب‌الفبایی. نسخه‌های دیگرازدیوان رفیق در این کتابخانه است (ش:۹۸۷ و۲۹/۲۶۶۹)ونیز رجوع کنید به فرهنگ سخنوران ۲۳۷ ذریعه۹: ۳۸۱ نسخه‌های‌فارسی:۲۳۳۶.

درذیل نسخه ترجمه کوتاهیست ازرفیق به قلم دیگر (گویا نقل ازآتشکده‌آذر)

۲—دیوان‌وحشی (ص ۱٤۸—۲۸۲)

غزلیات وحشی بافقی است(ش ۱۱۵۹)برپشت برگ نخست نسخه، ترجمهٔ وحشی بافقی با قلم دیگر وچند یادداشت دیگردیده میشود

۳۰۳

نسخه‌ایست بخط‌نسخ محمدمحسن بن محمدحسین‌واعظ سورخ ۱۲٤۵ (رقم کاتب درذیل هردودیوان وجود دارد) درپشت برگ دیوان وحشی چند یادداشت است‌و ازآن جمله خط محمد قاسم میرزا قاجار با تاریخ ۱۲۸۱. کاتب این نسخه‌رابرای ملا محمد علی عطاررونویس کرده ودرذیل رقم خویش (درپایان دفتر) ابیاتی میآورد دربارهٔ تولد او در ۱۲۱۱ و۳٤ سالگی او به هنگام کتابت‌این مجموعه. حاشیه برگ اول اندکی وصالی وبیشتراوراق، لکه های سیاه وآثار رطوبت دارد.

قطع: خشتی: ۱۵×۲۱ ساتیمتر. جلد : تیماج قرمز مجدول.صفحات: ۲۸۲. سطور:۱۸. کاغذ: فرنگی.شمارهٔ ثبت قدیم: ٤٤٦٦۷. ثبت جدید: ۵٤۳۰.

مجموعه: (فارسی)

۱—جام‌جم (ص ۲— ۲۹۵)

مثنوی ازاوحدی کرمانی (فهرست حاضر:۱۹۵)

۲— انتخاب‌حدیقه (ص ۲۹۸—۳٤۸)

انتخاب حدیقه سنائی است بجزالهی‌نامه «گزیده معروف ومنسوب به خود حکیم سنائی» وبجزانتخابی که دارای دیباجه‌ای منثوراست‌ونسخه‌ای‌ازآن(باشماره ....) دراین فهرست شناسانده شد.

ازجمله‌عناوین که‌درآغازپاره‌ای‌ازبخشهای‌این‌گزیده‌دیده‌میشود:«فصل فی‌تاویل قوله تعالی من کان فی هذه اعمی...» «فی صفة‌الذکر» «فی‌مذمت دارالغرور» «فی المحبة والتجرید»وجزاینهاست‌این نسخه درآخرافتاده دارد.

آغاز :

ای درون پرور برون آرا وی خرد بخش بی‌خرد بخشای
نامهای بزرگ محترمت رهبر جود و نعمت و کرمت
هریکی زان به حاجتی منسوب لیک نامحرمان از اومحجوب

۳۰۶

دفتریست به قلم نستعلیق خاك علی بن‌سیدیعلی مورخ ۱۰۴۰. حاشیه چند برگ اول و برگ آخروصالی‌دارد . برپشت برگ آخرجام جم سرگذشت اوحدی اصفهانی به نقل از نفحات با قلم نستعلیق خوب و تازه‌ترنوشته است. عناوین شنگرف دربسیاری از اوراق علائم ویا لکه‌های سیاه دیده میشود .

قطع نیم خشتی ۱۲×۲۰ ج تیماجی قرمز با ترنج و نیم ترنج صفحات ۳۵۸ سطور ۱۵ کاغذ اصفهانی شکری شمارهٔ ثبت قدیم ۴۴۶۷۰ جدید ۵۴۳۳.

مجموعه **(فارسی)**

۱ــ کشف الاسرار (ص ۲-۱۱۹)

= منظومه دررمل ازعلی‌اکبر حبیب‌آبادی دروزنهای مختلف. دراواخرمنظومه دوصفحه تقویم زایجهٔ طالع است براساس علم نقطه که مؤلف‌برای مثال می‌آورد و تاریخ آن ۱۲۴۶ است.مؤلف‌درآغاززایجه(درص ۱۱۲) نام خویش را «محمدتقی‌بن سلطان محمدبن سلطان علی حبیب‌آبادی برخورانی اصفهانی» یاد میکند .

آغاز: میکنم حمدواحدیکتا احدو بی‌شریک و بی‌همتا
صمد وقادر و علیم است او عالم زنده و قدیم است او
پایان: نقطهای تمام رمل بگو غالب‌آن‌رابببین‌وهم‌توبگو

۲ــ حرزالامان (ص ۱۲۲ــ۳۹۹)

ازعلی صفی پسرمولی حسین کاشفی واعظ در ۵ مقاله و هرمقاله پنج باب و هر باب دوازده فصل .

مقاله اولی دربیان صفات وخواص حروف. مقاله دوم درخواص وآثارحروف مقاله سوم خواص اسماء حسنی. مقاله چهارم خواص آیات قرآن مقاله پنجم‌خواص

سورقرآن .

صفی فصل ۵ باب اول ازمقاله اولی را به « ذکر اسماء اکابر و کتب ایشان که مأخذ این رساله است » اختصاص میدهد. دراین فصل یاد میشود از: ابوالعباس مؤلف کتابهای شمس‌المعارف صغری و کبری ، تعلیقهٔ صغری و کبری ، لمعه نورانیه ولمحه نورانیه، ختمات سور قرآن و الواح‌الذهب، ابوعبدالله محمدبن محمدبن یعقوب‌الترتسی المغربی‌وابوعبدالله مغربی مؤلف کتاب‌تیسیرالمطالب و محیی‌الدین محمدبن علی بونی صاحب کتاب‌المدخل فی‌علم‌الحروف و تقی‌الدین عبدالله بن علی بن حسن تحیبیی صاحب کتاب‌اللمحه در حقایق حروف ، محمد غزالی مؤلف السرالمصون والجوهرالمکنون در خواص حروف مرتبهٔ آحاد و عبدالله بن اسعد یمنی یا فعی صاحب‌الدرالنظیم « . . که اکثر مقاله چهارم و پنجم ازآنجا مأخوذ است» ومحمد بن ابراهیم تمیمی کازرونی صاحب خواص القرآن (از مآخذالدرالنظیم) و فخر رازی مؤلف لوامع البینات، مولانا یعقوب چرخی مؤلف رساله اسماء الله و از کتاب سرالایات (تألیف یکی از شاگردان ابن عباس) وکتاب یغماد یوس حکیم شاگرد ارسطو (مشتمل برتولدات حروف و حقایق و طبایع)وکتاب هیاکل وتماثیل ابوبکر علی‌بن وحشیه و رساله شیخ نجیب‌الدین حسین سکاکی در خواص حروف و رسائل سید حسین اخلاطی و خواجه صائن‌الدین ترکه و کتاب دره مکنونه تألیف یکی از بزرگان علم حروف و کتاب حل قواعد الجفرالکبیر تألیف یکی از شاگردان اخلاطی‌وکتاب‌المرصدالاسنی فی‌استخراج الاسماءالحسنی تألیف پدرمؤلف وچند تألیف دیگر او .

مؤلف علاوه برمآخذ یادشده در فصل پنجم (از باب اول مقاله اولی) ازاین کتابها نیز یاد میکند : کتاب شرح الاحادیث از صدرالدین قونوی ، کتاب‌الواح الذهب وتعلیقهٔ کبری از بونی

آغاز : الحمدلله‌الذی‌انزل‌الکتاب . . . اما بعد چنین گوید فقیر . . علی‌بن‌حسین الواعظ الکاشفی‌المشتهر بالصفی . . این رساله ایست . . مشتمل برخواص وآثار حروف مقطعه قرآن . . . ملتقط . . ازکتب معتبره

پایان : و دیدار مبارك وی را معاینه بیند

۳ – تحفةالغرائب(ص ۱۰٤-٤۳۳) **(فارسی)**

از محمدبن محمد تمیمی هروی در ۱۲ باب (رجوع شود به‌فهرست) مؤلف در دیباجه گوید : « بعداز هشت سال از خروج از وطن به‌مکه رسیدم و استفسار این معنی می‌نمودم تا عزیزی هم وطن . . گفت که درمدینه . . شخصی کتابی‌دارد به‌زبان فارسی که عرب را از آن بهره نیست . . .

۳۱۰

دفتریست به‌خط نسخ مورخ ۱۲۳۲ . صفحات ۱-۱۱۹ با قلم دیگر وگویا تازه‌تر است عناوین شنگرف

قطع : خشتی ج : تیماج قرمز پررنگ صفحات : ٤۳۳ سطور : ۱۹ کاغذفرنگی

شماره ثبت قدیم: ٤٤٦٧٤ جدید: ٥٤۳۷

مجموعه در جفر **(عربی وفارسی)**

۱- الزایرجه‌الیمانیه (ص ۱-۲) **(عربی)**

منظومه‌ایست دراصول جفر . این منظومه در درس ۳۱ کتاب «سرالاسرار فی علم‌الاخیار » تألیف استاد عبدالفتاح السید الطوحی چاپ و شرح شده است (بیروت‌المکتبةالشعبیه)

آغاز : سالت هداك الله یا خـــل عــــالماً

بمعرفةالعلم المصون‌الذی علا

درذیل نسخه‌حاضر آمده «الزایرجه‌الیمانیه (درنسخه: الثمانیه) الکاشفه‌للضمائر الخفیه من سائرالطوالع الفلکیه.......... با لاشارات‌المعنویه‌الخالصه...»

۲- رساله درجفر(ص۳-۷) **(عربی)**

ازشیخ شهاب‌الدین فیومی

آغاز: بسمله.بسم‌الله خالق کل شی....صفةالمثال‌الذین وصفه‌الشیخ شهاب‌الدین الفیومی لتلمیذه بعدالخطبه قال لمارایت تقاصرالهمم عن ادراك‌الحکم

پایان : فما نحن بمهدین‌الیک ذنبک فی‌عنقک وان‌لم تفطن فبالله‌المستعان یهدی من یشاءمن عباده بارادته

۳- ارجوزه‌فی‌الجفر (ص۷-۱۳) **(عربی)**

منظومه‌ایست باشرح آن ازشیخ شهاب‌الدین فیومی

آغاز : ارجوزه الشیخ شهاب الدین لتلمیذه اوله و اوضح السر للتلمیذ فی الکتب

پس از متن منظومه جداولی است و پس از آن شرح ارجوزه چنین آغاز میگردد :

صفة الکلام فی تفسیر هذه الابیات و شرح العمل کله قال الشیخ شهاب الدین سألت عن التلمیذ

این منظومه و شرح با اغلاط و سقطات بسیار نوشته شده وجدا کردن آن در مجموعه دشوار است .

پایان : الاوتاد الاربعه و تجمعهم وتثبتهم تحت الدور

٤- رساله درعلم زایرجه (ص ۱۳-۱۹) **(عربی)**

آغاز : بسمله القول علی طریق الساعیه من علم الزایرجه وهی الحروف المستخرجه منها جواب کل سؤال

پایان : ثم نطق ذلک یحصل میزان نظم الجواب باسهل ما یکون

٥- شرح زایرجه (ص ۱۹-۲۸) **(عربی)**

از شیخ شهاب الدین احمد بن محمد مراکشی فیومی معروف به علام . رساله ایست با عنوان بالا وظاهراً بخشی است از رساله ای در جفر.

آغاز : بسمله. قال الشیخ شهاب الدین احمد المعروف بالعلام القسم الرابع فی معرفة القواعد الستة عشریه والدخول فی الجدول و قد ضربنا لذلک ستین مثالا علی اسئله قدوفقت من غیر افراض وهی نظم و نثر

٦- قصیده تسعیه (ص ۲۸-۳۲) **(عربی)**

= زایرجه قصیده ایست بلند در قواعد جفر باقافیه لام از امام ابوالعباس سبتی. از محیی الدین نیز زایرجه ای بلند با همین وزن و قافیه در دست است که به همت استاد عبدالفتاح طوحی باشرح و تحقیق به چاپ رسیده است .

آغاز : هذا القصیدة التسعیه للامام ابی العباس السبتی

یقول (یک کلمه خوانده نمیشود) یحمد ربه

یصلی علی هادالی الناس مرسلا

٧- زایرجه (ص ۳۳-٤۲) **(عربی)**

قصیده بلند دیگریست با همان قافیه و وزن قصیده سبتی از شهاب الدین احمد

مراکشی علام و به‌منزلت شرح است برآن قصیده

آغاز: بدأت باسم‌الله و الحمداولا

لرب عظیم قــــد تفرد و اعتـــــلا . . .

و بعد یقول العبدانی کاشنی

لزایرجةالشیخ الامام المجللا ..

ویعرف بسبتی لمولده بهـــــــا

واحمدابوالعباس کشفی وما صلا

فقدر ان الشیخ یوماقداطلع

علی لوح صخرکان فی‌الضمر مهملا

علیه سطور کالجواهرنظمت

و فیها کلام مجمل و مفصـــــلا

۸- رساله در شرایط دعوت وذکر (ص ۴۳-۴۶) **(فارسی)**

رساله‌ایست در دو باب یا باب ۱ و ۲ از کتابی است که از اول و آخر آن افتاده است. باب اول در شرائط دعوت دارای ۱۲ فصل

باب دوم در شرایط و آداب تلاوت و کتابت (۱۲ فصل)

آغاز: طریق دعوت فصل اول طلب استاد کامل عالم عامل باشد وگرفتن اجازت و تلقین از وی . . . فصل ۲ در اتخاذ ریاضت شاقه و اتصاف به‌صفات حسنه

پایان: فصل ۱۲ درضبط مکتوب‌بعداز اتمام به‌یکی از سه‌وجه تواند بود اول‌آن که نوشته را در جزوه ای پاك پیچیده‌یابه‌بعضی روغنهای خوش بوی سرشته به‌جبهه و جبین بمالند (این نسخه به چلیپا و باقلم دیگر است).

۹- فائده در نسبت تألیفی (ص ۴۸) **(فارسی)**

آغاز: فائده مناسبت تألیفی عبارت از نسبت فضل بین‌الاعظمین به فضل بین الاصغرین

۱۰- نوادرالاسرارغیاث شاهی (ص ۵۰-۱۰۸) **(فارسی)**

از خادم المرشدی در جفر و خواص و طبایع حروف .مؤلف این رساله رادر ۲۹ باب و یک خاتمه برای غیاث الدین محمد شاه نوشته و در دیباچه از آن پادشاه

و نیز از استاد خویش شیخ مسعود یاد میکند.

آغاز: بسم‌الله عالم الغیب و الشهاده .. شکر و سپاس عالم‌السروالخفیات را که قبضه خاك مرآت جمال کنت کنزا .. ساخت .. اما بعد براصحاب‌بصیرت واضح ولایح است که حضرت واهب‌العطایا ... بنابرین براقل خلائق خادم المرشدی .. فرمان شد که در حروف تهجی و قواعد مراکز و موازین وطبایع و خواص حروف رساله‌ای مرقوم باید داشت

پایان موجود: ودراسان خدای عزوجل بوده باشد بعون‌الله‌تعالی‌تمت‌المیزان للحروف فی‌یوم‌السبت پس‌از رساله نوادرالاسرار تا ص ۱۳۲ فوائد و گفتار های مختلف در حروف وطلسمات است به‌نقل از پیشوایان معروف این فن

۱۱- **پیدا شدن حروف و خواص آن** (ص۱۳۳-۱۴۳) **(فارسی)**

دارای مقدمه وفصل

آغاز: بسمله. بدان‌که این کلمات از مقالات ارسطو در پیدا شدن حروف و خواص او. بلیناس حکیم‌گوید

پس‌از این تا ص ۱۵۸ نیز یادداشتهای متفرقه درحروف‌و طلسمات است.

۱۲- **خواص اسماء الهی** (ص ۱۵۸ - ۱۶۲) **(فارسی)**

رساله‌ایست در آثار و خواص اسماء که در آغاز دیباچه آن نام شیخ بهاءالدین عاملی آمده است.

آغاز: بسمله. الحمدلله‌الذی جعل خزائنه بین‌الکاف والنون ... اما بعد این مختصریست در بیان اعجاز تأثیرات اسماء الهی در معرفت عمل قرطاس بنابر استحقاق فرزند ارجمند .. محمد امین کلمه‌ای چند به‌رسم یادگاری از اسرار ظاهر می‌نماید احقرخلق‌الله ..... بهاءالدین محمدالعاملی ..... باوجود آن که مرموز و پاره‌ای از تصریح دوراست اما به‌قبلهٔ قابلیت ادراك آن توان کردن

پایان: در جمیع مهمات ومطالب که رجوع افتد به‌کارت آید و بهرنیت که بخوانی اثر کند.

۱۳- رساله در علوم غریبه (ص۱۶۳- ۱۶۸) **(فارسی)**

رساله‌ایست در شرح پاره‌ای از اسرار طلسمات وبیان ۱۴ نوع عمل از اعمال غریب

آغاز : بسمله بدان ارشدك الله تعالی که این نسخه‌ایست از اسرار علوم‌الهیه ... و علم بازداشتن طیور و در سخن آوردن اموات و مطلع شدن برکارهای پوشیده

پایان : برپای باشد مادام که آن با وی باشد و این از اعمال عجیبه است .

۱۴- شرح حمدمعکوس (ص ۱۶۹-۱۷۲) **(فارسی)**

آغاز : منقول است از رسول(ص) و ایشان فرمودند که این سوره تمام علم را برپای دارد و این فاتحه چهارده اسم دارد اول نیما

پایان : اگرکسی خواهد که قل هوالله معکوس بخواند به‌این طریق .... وهلق

پس‌از این رساله (ص ۱۷۲-۲۲۰) فوائد مختلف است در ابطال سحر، انواع طلسمات ، احضار جن تستر اعمال و خواص اسماء

۱۵- رساله در علم کف (ص۲۲۱-۲۲۷) **(فارسی)**

= کف شناسی. رساله‌ایست منقح که دربارۀ خطوط کف به‌روشنی سخن‌میگوید جای اشکال خطهای کف که مؤلف رسم کرده بوده است کاتب سفیدگذارده‌است.

آغاز : بسمله.اما بعد این مختصر یست در علم کف منقول از علماء مغرب . اولاشروع نماییم از بندگاه دست . هرگاه که این خط درست باشد و گسیخته‌نباشد..

پایان : اگر هم شکل صلیبی بود بدین‌شکل این مرد بددماغ باشد .

۳۱۹

مجموعه‌ایست بخط نسخ قرن ۱۱-۱۲ . آغاز و انجام ندارد اشکال وجدولها دراغلب صفحات در متن و حاشیه شنگرف است .

بربرگ الحاقی اول دفتر دو بیت نوشته و در حاشیه صفحه نخست یک تملک و دو مهر چهارگوش کوچک است که سجع یکی ازآنها «سلام علی‌ابراهیم» است .

قطع : رقعی : ۱۸/۵×۱۲. جلد: تیماج مشکی باترنج . صفحات : ۲۳۸ .

سطور : ۲۰ . کاغذ : اصفهانی شکری . شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۸۳ . ثبت‌جدید: ۵۴۴۶ .

مجموعه : **(فارسی)**

۱- **کبری** (گ ۱-۱۳ ر)

از میر سید شریف گرگانی

۲- **نامه وحید** (گ ۱۳ پ - ۱۴ پ)

نامه‌ایست از میرزا طاهر وحید « خالی از لفظ عربی » به میرزا رفیع واعظ قزوینی

۳- **غزلیات** (گ ۱۵ ر ۱۶ پ)

از امید، میرزا جلال اسیر و میرزا ابراهیم ادهم ، محمد قلی‌سلیم ، فدوی‌خان صاحب .

۴- **پاسخ نامه میرزا براری** (گ ۱۷)

= تقریظ کتاب عقول عشره و مجمل مفصل، در تاریخ نامه میرزا برای (محمد براری امی پسر محمد....) که کتاب عقول عشره و کتاب مجمل مفصل از تألیفات خویش را برای نویسنده این نامه فرستاده است. دنباله نامه از این مجموعه افتاده و نام نویسنده‌را ندارد

دراین نامه آمده است: « کتاب مستطابی که مسمی به‌عقول عشره گردیده صادریست‌نادر ... جلد دوم که موسوم به مجمل مفصل شد مفصل مجمل این مجمل است » .

این دو بیت را که میگوید «مناسب مقام به‌خاطر مستهام رسیده بود» درباره کتاب عقول عشره آورده است:

از توآباد شد جهـــــان سخن به سر معنی و به‌جان سخن

زادۀ طبـــع عیسوی نفســـت خلف‌الصـــدق خانـــدان سخن

جز خیال تو در صف معنی کـــه توانـــد کشد کمان سخن

آغاز نامه : جواب نامه میرزا براری بعداز تمهید قوافل اخلاص ... گرامی نامه عطوفت‌شمامه با دو جلد کتاب حکمت‌آمیز

۵- **احسن‌القصص** (برگ ۱۸-۳۸)

گزیده تاریخ الفی است از مؤلف آن کتاب احمدبن نصرالله تتوی. دراین نسخه (برخلاف نسخه شماره ۵٦۰۳) تصرفات و تغییرات احمد شریف دیده نمیشود (رجوع کنید به فهرست ۱۷ : ۵۸ منزوی ٦ : ۴۰۹۱ — ۴۰۹۳ ذریعه ۱ : ۲۸۸)
نسخه حاضر گزیده وقایع ـ سیصد ویکم است تا سیصدو نودویکم .

آغاز موجود : بسمله . از جمله وقایع سال سیصدو یکم از رحلت، فوت زجاج نحوی است که یکی از مصنفات او کتاب معانی القرآن است که مقبول جمیع علماست.

٦- تاریخ حکما (برگ ۳۸- پ ٤٦ و ۱۱۰ پ - ۱۱٦ دفتر)

بخشی است از کتابی در تاریخ که درآن در ذیل تاریخ اسکندر ترجمه عده‌ای ازحکما و فیلسوفان باستانی آمده است و مؤلف در پایان شرح حال اسکندر گوید:

« برضمائر ارباب بصائر پوشیده نماند که جامع این کلمات پریشان و متردد می‌بود که حالات اصحاب حکمت را در چه محل ازاین اوراق ثبت نماید تادرنظر مقیمان خطه بلاغت نامناسب ننماید ..... صورت حال بررای آفتاب.... معروض گردانید برزبان گوهر افشانش جریان یافت که چون اکثر . . . حکما مثل افلاطون وارسطو و غیرهما معاصر اسکندربودند و بعضی از ایشان نیز ملازمت اومی‌نمودند..... در ذیل قضایای این سعادتمند شمه‌ای از صادرات اقوال و افعال ایشان در سلک تحریردرآیدشاید ..... قلم‌مشکین رقم برموجب اشارت درآن باب شروع نمود و از روی جرأت برایراد دو بیتی که ازنتایج فکر این بنده کم بضاعت است.... اقدام نمود.

در سکه گر چه‌نیست ولی‌نقش نام‌تو	برلوح خاطر همه چون سکه‌برزراست
ذکر جمیل تست براطراف برو بحر	بی منت خطیب که برچوب‌منبراست

این فیلسوفان شرح حالشان دراین نسخه یاد شده است : سقراط ، دیوجانس، فلاطون ، بقراط ، ارسطو،سلیوس ، بطلمیوس ، جالینوس

۷- منشآت (گ ٤۷-۱۰۹ و ۱۱۸-۱٤۳ و ۱٦۷-۱۷۹)

نامه‌ها و انشائها است غالباً به‌شیوه منشیان مقیم هند

۹- اشعار (گ ۲٤٤-۲٦٦)

(غزلیات و رباعیات و مثنوی) از مکتوبی ، طاهر و وقار . از جمله اشعارطاهر

یک مثنوی است که در پایان آن سوگند نامه ایست که بااین دو بیت پایان می‌یابد :

به‌گـــوش تشنه آوازهـــایی به‌آمد آمد بانگ درایـــــــی
که یارب مهربان با طاهرش کن الهی باطنش چون ظاهرش کن

۳۲۸

دفتریست با چند قلم نستعلیق سیدعلی و شکسته نستعلیق از حدود قرن ۱۲ پاره‌ای از برگها جا به‌جا صحافی شده وبرگهای بسیار نیز از مجموعه افتاده است . در پایان چند برگ ناقص پراکنده .

قطع :بیاض ۱۲×۲٤ جلد: تیماج سیاه یک لابرگ: ۱۹۱ شماره ثبت قدیم ٤٤٦۹۲ جدید:٥٤٥٥

مجموعه **(عربی‌وفارسی)**

۱- **منتخب حدیقه** (ص ٤-٤۲) **(فارسی)**

= الهی نامه انتخاب است از حدیقه حکیم سنایی غزنوی (منزوی ج٤ : ۲٦٤٦ فهرست ۳ (چاپ ۲) : ۱۳۳-۱۳٤)دراین فهرست دو انتخاب دیگر از حدیقهٔ سنائی جز این منتخب که معروف است و به‌چاپ رسیده شناسانده شد. (فهرست حاضر : ۱۸۲ و ۲۸۸)

۲- **رساله جام جهان نما** (ص ٤۲-٥۱) **(فارسی)**

تألیف شمس‌الدین محمد شیرین مغربی (م ۷۰۰) درتوحید و مراتب وجود.دارای دو دائره هریک مشتمل بر دو قوس دائرهٔ اول دراحدیت و واحدیت و وحدت.... دائرهٔ دوم درظاهر موجودات که وجود وصف خاص اوست

نسخه‌های فارسی ازمنزوی ۲ : ۱۱۰۷

آغاز : حمد بی حد و ثنای بی‌عد سزای‌ذاتی که وحدتش منشی احدیت و واحدیت شد . . . . ازاین فقیر التماس کردند که رساله‌ای جامع کلیات علم توحید و مراتب وجود بسازد و از برای هر مرتبه دائره‌ای بپردازد . . . وبه‌مفاتیح محسوسات در خزانه معقولات گشاید

پایان : . . . وکاری مهم‌تراز این در پیش‌واللهیقول‌الحق ویهدی‌السبیل

پس از پایان رساله جام جهان‌نما گفتاریست از جنید در حقیقت تصوف و نیز فائدتی در فوائد عزلت .

۳- اصطلاحات صوفیه (ص ۵۲-۵۶) **(فارسی)**

از عبدالرزاق کاشانی (م -۷۳۰) و یا نجم‌الدین کبری. درنسخه‌های شماره ۳۳۲۱/۱۲ و۶۱۷/۳۹ نام مؤلف کاشانی یادشده و در نسخه شماره ۴۰۷۹/۳ نجم‌الدین کبری . رساله شماره ۴۳۹۰/۳ دانشگاه بانام حروف مشکله حافظ نیز همین‌است.نسخه حاضرناتمام است و کاتب شرح تعدادی از اصطلاحات را از آخررساله نیاورده‌است .

۴- رساله در تحقیق عشق ومحبت (ص۵۶-۶۲) **(فارسی)**

این رساله دارای یک مقدمه و سه‌اشاره و یک خاتمه شامل دو فصل فصل اول «در ذکر تفصیل این علم برسایر علوم» فصل دوم «دراثبات جواز محبت بنده مرخالق خود را»

«اشارت اول درآنچه براهل ریاضت و مجاهده دراول مرتبه ظاهر شود» «اشارت دوم درسکینه» «اشارت سوم درفنا»

محمدبن شیخ علی بیدوازی عبداللهی رساله‌ای دارد در «عشق و محبت» در یک مقدمه وهفت‌اشاره که نسخه آن درکتابخانه ملک باشماره ۴۱۱۶/۱ موجود است (منزوی : ۱۲۸۴)

آغاز : زهی معشوقی که شب تار عاشقان پیدارااز پرتو آفتاب جمال چنان‌خویش سنور سازد . . . اما بعد این کلمه‌ای چند است در مراتب عشق و محبت بروفق مشرب زمرهٔ ارباب ولایت و فتوت . . . از آثار تربیت عام بانی مبانی جهان حامی حوزهٔ مسلمانی اعنی صاحب قرانی

پایان : ازمنصور حلاج پرسیدند که ماالتصوف گفت‌اوله‌الله و آخره‌لانهایه‌له

۵- علوم الحقایق و حکم الدقائق(ص ۶۳-۶۴) **(عربی)**

تألیف محیی‌الدین العربی در معرفت حق تعالی

در هشت فصل.درعنوان رساله باهمان خط رساله دیده میشود:

هذه‌الرساله لقطب‌الاقطاب محیی‌الملة والدین ابوعبدالله محمدالعربی

فهرست مصنفات‌محیی‌الدین تصحیح و تحقیق گورگیس عواد درمجله مجمع‌العلمی

العربی دمشق سال ۳۰ : ۳۹۸ هدیه العارفین ۲ : ۱۱۶

آغاز: الحمدلله رب العالمین الذی جعل الموجودات علی وجوده دلیلا

پایان: فلایتحقق الحقایق من الاعداد فقس معنی الحقیقی علیها

۶- مثنوی درشطح (ص ٦٥) **(فارسی)**

از سید محمد نوربخش در شطح عارفانه. دراواخر این مثنوی نام چند تن از سلسله مشایخ نوربخش : مانند شیخ محمود ، سید علی همدانی وشیخ محمدبن قاضی آمده است

در عنوان نسخه آمده : « واردات غوث اعظم سید محمد نوربخش »

آغاز: مائیم خلاصهٔ دو عـــالم مائیـــم بجـــای نوح و آدم

مائیـــم خلیل وقت و موسی داود و محمدیـــم و عیسی

پایان: از شیخ محمدبن قـــاضی در کشف حقایقیم راضی

او رفت بقای دیگران بـــاد زاقطاب و مقربـــان و اوتـــاد

۷- اصطلاحات صوفیه (ص ٦٦-٦٩) **(فارسی)**

= اصطلاحات اهل تحقیق . . . . .

آغاز: برطالبان حقایق نهفته نماند که سرخپوشان وپیمانه کشان انوارلم یزلی برمقتضای و یضرب الله الامثال . . . هرحقیقتی را بەدقیقهٔ مناسبتی که بایک از محسوسات دارد. پس متفطن صاحب ذوق را معلوم شود که بیان مناسبات میانه سایر متداولات بەاطناب می انجامد ولی باشد که دراختصار کوشند . . . این طایفه «می» گویند وغلبات عشق میخواهند . . . شراب خام گویند وعشق مجروح خواهند

درپایان رساله یک مثنویست که بااین بیت پایان می یابد

نشانی داده اند اهل خرابات که التوحید اسقاط الاضافات

۸ — شرح حورائیه (ص ٦٩ — ٧٢) **(فارسی)**

شرح از شاه نعمه الله ولی کرمانی بررباعی «حورائیه» ازخواجه ابوسعید ابوالخیر این یکی ازسه شرح کرمانی است بررباعی خواجه ودرمجموعه رسائل اوبه چاپ رسیده است . (فهرست . ۱ : ۱۱٤—۱۱٥) .

آغاز (پس از خطبه و رباعی خواجه) : حوراعبارتاست ازارواح که مستعد شهودجمال وجلال حضرت حق

۹—**شرح حورائیه** (ص ۷۲ — ۷۵) . (فارسی)

شرح رباعی خواجه ابوسعید است از خواجه عبدالله‌احرارچاچی (م—۸۹۵)وچند بار به چاپ رسیده است (منزوی ج ۲ ص ۱۱۳٤) .

آغاز : الحمدلله‌الفیاض للحکم والمواهب‌امابعد بدان که این‌فقیررابسی‌شعف می‌بود

مؤلف پس از مقدمات شرح،از خویش چنین یاد میکند : «یقول‌العبدالضعیف عبدالله‌المحمودالشاشی که مراداز حوران‌جماعتی‌اند که برسر بیمار حاضر میشوند...» در دیباجه از امیربایزید نام می برد .

۱۰ —**شرح حورائیه** (ص ۷۵— ۸٦) . (فارسی)

شرح رباعی شیخ ابوسعیدابی‌الخیر.

آغاز : حورابنظاره نگارم صف زد .... حورااشارتست به‌صبورلطیفه ارواح مجردات.... ومصحح این تاویل اشتراك انسانیست‌ودیگرآن که حور قلب روح‌است .

پایان : واین اشاره به تلاوةسورةالشافیه فاتحه الکتاب بود .بیت:

بیابه جانب دارالشفای خالق خویش

گزین طبیب ندارد گـریز بیماری

پس از این منقولاتی است به عربی و فارسی از کتابهای‌اخلاق و عرفان واز آن جمله از تذکره‌شیخ روزبهان .

۱۱ — **فضائل کلمه توحید**(ص ۸۰—۸۱) (فارسی)

آغاز : بسمله ، باید دانست‌که افضل اذکارکلمه طیبهٔ مبارکه بچند وجه

پایان :....... دیگر این‌که هرطاعتی را وقتی و عددی‌میباشد مگر این کلمه را که عددومقداری معین نه .

۱۲— **رسالة فی‌المبداوالمعاد** (ص ۸۲—۹٤) . (عربی)

از محمدامین شیروانی ملازاده (ظاهراً همان‌محمدالامین‌شیروانی پسرصدرالدین

(درگذشته در ۱۰۳۶) ومؤلف حاشیه دیباجه الفوائد الفناریه شماره ۳۸۰۴/۳ (فهرست ۱۸۱۸:۱۰) که در ترجمهٔ حال اواز رسالةفی المبدأوالمعاد یادشده (خلاصةالاثرهدیة العارفین ۲ :۱۵۵) .

مؤلف دراین رساله ازطریقه اهل استدلال و اهل ریاضت‌وازفرق عالم مثال‌با مثل افلاطونی‌سخن‌میگوید ومعادرا عودروح در عالم‌مثال به بدن مثالی می‌داند .

آغاز : الحمدلله‌الذی فضل العالمین علی‌العالمین .... وکرمهم بسلوك‌النجاة فی‌معرفةالمبدء والمعاد

پایان : وارزقنا اتباع الاوامر والنواهی

در دنبال این رساله کلمات قصار حضرت علی به‌نقل ازکتاب‌الغرروالدرر با قلم دیگر نقل شده .

۱۳ — **دربیان‌فضیلت امت‌اسلامی** (ص۹۶) **(فارسی)**

گفتاریست یا بخشی از کتابی «دربیان فضیلت امت‌مرحومه» .

آغاز : بسمله.دربیان فضیلت .....ای‌عزیز آنچه پیغمبران‌مکرم(ع) ازخدای تعالی درخواستند حضرت عزت جل شأنه می خواست مراین امت را عطافرمود

پایان:چنان که عارف رومی فرماید ......

وصف حسن تو به‌اندازهٔ این‌طایفه‌نیست عارف‌وعالم و عاسی همه سرگردانند

۱٤— **جام جم** (ص ۹۷) . **(فارسی)**

بخشی است ازمثنوی اوحدی مراغه‌ای با قلم شکسته نستعلیق .

۱۵ —**وصایای علی(ع)** (ص۹۸) **(عربی)**

ازوصایای حضرت علی به امام حسین .

آغاز: بسمله.عن سیدالشهداءحسین‌بن‌علی(ع) قال‌لماحضرت ابی الوفاةاقبل یوصی فقال

۱٦ —**مشواق** (ص ۱۰۰ — ۱۱۳) (فارسی)

= دیباجهٔالاشواق الاربعه از فیض کاشانی (مولی محسن). شرح پاره‌ای از الفاظ و اصطلاحات مستعمل در اشعار عارفانه وبه منزلت مقدمه‌ایست بر مجموعه اشعار او . فیض کاشانی در دیباجهٔ این رساله (دیباجهٔ نسخه جای سخن که با

دیباجهٔ دیگر نسخه‌های آن — که تا کنون شناخته‌ایم — جدایی کامل دارد) میگوید: «در زمان شباب... گاه‌گاه...فیضی که وارد میشد به قدر استطاعت در لباس تمثیل و استعارت به ضابط نظم و خازن تألیف می‌سپردم وهرچند طبع راترقی در اطوار کمال رومیداد شوق افزون‌تر و سخن آبدارتر میشد ... پس آن سخنان منظوم را فراهم آورده ودر صحیفه ترتیب دادم..» در اینجا مضامین اشعارخود را به چهارنوع تقسیم میکند ومیگوید :

«لاجرم‌انسب چنان نمود که هرنوعی از این انواع چهارگونه به‌ترتیبی علیحده بیاید و مسمی باسمی خاص شود که دال باشد برمضمون قصاید وغزلیات‌ورباعیاتی که‌مندرجست در تحت آن پس از آن که مجموع در صحیفه منتظم شده بودآنچه از قبیل اول بود مسمی بشوق‌العشق‌گردانیده وآنچه از قبیل ثانی بودبشوق‌الحق‌و آنچه از قبیل ثالث شوق‌الجمال و آنچه از قبیل رابع شوق‌الکمال وچون اقلیم‌معارف و حقایق وعالم معانی ودقایق ....و چون اقلیم معارف وحقائق... از آن وسیع‌تر است... لاجرم بی‌دست یاری امثال واشباه‌ای مکنت... در میدان ابراز سرنتواند نمود لاجرم در اظهار مخدرات معانی به صور حرفی هرحقیقتی که به دقیقه‌مناسبتی که با یکی از محسوسات دارد به اسم او از آن تعبیرمی‌کنند ... وما هریک از الفاظ مجازیه متداوله‌که به منزله اصول است... بیان کنیم که اشاره به کدام معنی است... تا کسی را که آشنا به اصطلاح قوم نباشد فی‌الجمله‌آشنائی.. حاصل گردد ... و از(۱) برای هریک استشهادی از گلشن راز بیاورم..».

فیض در فهرست مصنفات نیزبرای اشعارخویش تقسیماتی با عنوان‌شوق‌الجمال و شوق‌الکمال‌می‌آورد اما رساله مشواق را به استقلال — نه عنوان دیباجهٔ‌اشعار خویش — یاد میکند. دور نیست که فیض مطالبی راکه نخست برای‌دیباجه مجموعه اشعار خویش فراهم کرده بعدها رساله‌ای جدا کرده و نام آن رامشواق نهاده باشد.

---

۱ — از این‌جا به بعد میان نسخه جای سخن ودیگر نسخه‌ها تفاوتی وجود ندارد .

رساله مشواق در فهرست ۱۰ : ۸۷۰— ۸۷۲ معرفی شده) رجوع شود به فهرست منزوی ۲ : ۱۳۸۷ فهرست مصنفات فیض (اواخر رساله) وذریعه ۲۱ : ۶۷۶۸ ونیز ۱۹ : شوق الجمال و شوق الکمال .

آغاز دیباجه نسخه حاضر :

دیباجهٔ «اشواق اربعه المسمی بالمشواق من مولانا محمد محسن حفظه الله. بسمله بعد از حمد پروردگار.... چنین گوید مؤلف این کلمات ...... که دراوان صبا که هنوز طبع لطیف به تکرار لغت می فرسودم

پایان نسخه : تم ما اردنا ذکره فی دیباجة الاشواق وبالحری ان یسمی بالمشواق و قانا الله من شرانکارا هل النفاق فما للناس من دون الله من واق. تم الرساله فی شهر ذی حجه سنه ۱۰۸۸

۱۷ — نفایس الفنون (ص ۱۱۴—۲۱۱) **(فارسی)**

مقاله سیم از قسم اول از کتاب نفایس الفنون فی عرایس العیون تألیف شمس الدین محمد فرزند محمود آملی در علوم تصوف و توابع آن مشتمل بر پنج فن.

۱۸ — لوایح (ص ۲۱۲ — ۲۳۱)

از مولانا عبدالرحمان جامی (فهرست منزوی ۲ : ۱۳۵۰)

۱۹ — نی نامه (ص ۲۳۲— ۲۳۷)

= نائیه تألیف عبدالرحمان جامی (فهرست منزوی ۲ : ۱۴۷۵)

آغاز : عشق جزنائی و ماجزنی نییم........ این سطری چند است بعضی منثور و بعضی منظوم به قلم صدق..... دربیان معنی نی و حکایت و شکایت وی

۲۰ — شرح حدیث عما (ص ۲۳۷—۲۳۸) **(فارسی)**

از مولانا عبدالرحمن جامی در شرح حدیثی به نقل ابورزین عقیلی از پیغمبر اسلام (ص) : «این کان ربنا قبل ان یخلق خلقه قال کان فی عماء تحته هواء و مافوقه ماء» .(منزوی ۲ : ۱۲۲۸) .

آغاز : ای پاك زحیز و مبرا ز مکان
خالی ز تو من درون وبیرون جهان
از کنه تو کس نه نام یابد نه نشان
در سر عماست دیده و عقل وگمان

عن ابی رزین العقیلی (رض) قال قلت یا رسول‌الله‌این کان ربنا....صدور این کلمه جامعه از مشکوة نبوت به صحت پیوسته است‌اما معنی‌آن به حسب ظاهر از اشکالی خالی نیست.

پایان : هرحرف خطا که حقه باشد زقلم
شویند به آب عفو و باران کرم

۲۱ — شرح یک بیت شعر (ص ۲۳۸— ۲٤۰) **(فارسی)**

ازعبدالرحمان جامی در شرح یک بیت شعر از امیر خسرو دهلوی :

ز دریای شهادت چون نهنگ لا برآرد سر
تیمم فرض گردد نوح را در روزطوفانش

(فهرست ۹: ٤۳۱ ومنزوی ۲: ۱۲۲۰)

آغاز : یامن لارب غیره و لاآله سواء و فقنابالقول والعمل لما تحبه‌وترضاه

پایان : مرغ غم اوبحیله شد با مارام
خاموش که مرغ رام را رم‌ندهی

پس ازاین رساله در ص ۲٤۱ چند رباعی است از سید محمودنوربخش‌و میرزا عبدالله مشهور .

۲۲ —لمعات (ص ۲٤۲ — ۲٦٥) **(فارسی)**

تألیف:شیخ فخرالدین ابراهیم عراقی در ۲۸لمعه(منزوی‌ج ۲ ص ۱۳٤٥).
در حواشی صفحات این نسخه توضیح پاره‌ای از مطالب متن بدون‌نشانی آمده‌است . در حاشیه‌صفحه‌آخرسه بیت‌شعر ازحکیم اوحدی با قلم شکسته نستعلیق.

۲۳— سعادتنامه ص ۲٦٦ — ۳۱۸)

مثنوی از شیخ محمود شبستری در هشت باب :

«هشت با بست هریکی‌در فصل کرده تفصیل فصلها چار اصل »

(فهرست منزوی ج ٤ ص ۲۹۱۰)

۲٤ — گلشن راز (ص ۳۱۸ — ۳۰۳) **(فارسی)**

مثنوی از شیخ محمود شبستری .

پس از گلشن راز در ص ۳۰۴ — ۳۰۰ مستزاد معروف مولوی با اغلاط وحذف و تغییر بسیار با قلم دیگر و نیز غزلی از جامی با قلم نستعلیق خوش نقل شده است.

۲۰ — **عروجیه = عروج دل** (ص ۳۰۶—۳۰۹)

از آذری (این تخلص در منظومه آمده) شاید همان شیخ آذری محمدبن عبدالملک یا حمزة بن علی ملک اسفراینی صاحب جواهرالاسرار وعجائب الدنیا. سیرها و پرسش وپا سخهایی است که در مکاشفت انجام یافته. دراواخر منظومه آمده :

چو سیر دائره من به انتها برسید — شدم زخواب سلوك عروج دل بیدار
درون عالم ناسوت یافتم خود را — چوبحر نور درخشان میانه شب تار
همان مقام وهمان منزل وهمان مسکن — چو کوه بر کمر خود نشسته خوش به وقار
درون گنبد دل دیده بودم این همه را — به این طریق یکایک گذشته براطوار

نسخه‌ای ازمنظومه عروجیه در فهرست الهیات معرفی شده که تاریخ کتابت آن ۹۸۶ و دوبیت نخستین آن — که درفهرست آمده — در نسخه حاضرنیست اما در همین وزن است . این منظومه در نسخه حاضر ۱۱۱ بیت است .

منزوی ۱ : ۳۰۰۲

آغاز: شدم به بحر تحیر من ازقضا وقدر — فکنده در ته دریای بیخودی لنگر
ز فکر عالم محسوس چون شدم غائب — حجاب عالم صورت بشد زپیش نظر

پایان : بزرگوار خدایا چومیهمان توأم — وظایف کرمت میرسد به ما هموار
تونیزخاطرمهمان خویشتن مشکن — به لطف خودحق همسایگان فرومگذار

پس ازعروجیه در ص ۳۶۰ — ۳۶۱ حدیثی است از کافی به نقل عدة الداعی مشتمل بر حکایت پادشاهی از بنی اسرائیل .

۲۶ — **مقالات انصاری** (ص ۳٦٤ — ۳٦٦) .

در آغاز، ابیات صدر رسالهٔ انوارالتحقیق گزیدهٔ بسطامی ازآثارخواجه وپس از آن پارهٔ سخنان منظوم ومنثور او است درمناجات از مکالمهٔ اول از مقاله نخست آن رساله ودیگر رساله های او .

۲۷ — **مفاتیح الاعجاز** (ص ۳٦٤ — ۹۰۷)

شرح بر گلشن راز شبستری تألیف محمدبن یحیی لاهیجی نوربخشی متخلص به

اسیری پس از این در ص ۹۰۸ — ۹۱۰ نوشته‌هایی است به شعر ونثربه قلم شکسته نستعلیق و از آن جمله پنج بیت‌در تفسیر حدیث «الحزم‌مسائةالظن » .

۳۲۹

دفتریست به خط نستعلیق محمدرضا پسر علی‌جان طرشتی مورخ ۱۰۸۹ پاره‌ای از صفحات که پس از این‌تاریخ به‌دفتراضافه شده با قلمهای دیگر است‌بر برك‌اضافی اول و پشت نخستین صفحه رساله نخست نوشتهای‌پراکنده است و نیز فهرست‌مندرجات. کنارسه‌برك آخر دفتر وصالی شده. عناوین شنگرف

قطع: وزیری ۵/۱۰×۲۰جلد: مقوا باروکش‌مشمع سبز عطف وگوشه‌میشن‌سیاه .
کاغذ: کاهی‌آهارمهره‌صفحات: ۱۰۹ سطور: ۱۲ شماره‌ثبت‌قدیم: ۴۶۹۳ جدید: ۵۴۰۶

مجموعه **(فارسی)**

۱ — اسرارالنکاح (گ — ۱۲ ر)

ازاحمدبن جلال‌الدین خواجگی‌کاشانی (ازکاشان فرغانه) ازبزرگان‌مشایخ صوفیه‌نقشبندیه‌درگذشته در ۹۴۹. مرحوم نفیسی نسب اورا تاعبدالله‌بن طالب‌بن امام علی‌بن‌موسی‌الرضا (ع) یاد میکند و شرح حال و فهرست مؤلفات‌اورا می‌آورد. در تذکرهٔ نثاری‌نام‌اوبه تکرار آمده است.در فهرست آصفیه رساله مقصودالسالکین از خواجگی درویش یاد شده وگویا از همین خواجگی کاشانی است .

تاریخ نظم و نثر فارسی : ۴۰۰—۴۰۱ تذکره‌نثاری : ص۲۶—۵۰۷

در مجموعه حاضر یازده رساله از مؤلفات‌خواجگی گردآوری شده که به‌ترتیب یاد میگردد .

آغاز : بسم‌الله . الحمدلله الذی جعل النکاح سنة ... اما بعد سبب تألیف این نسخه آن بود که این ضعیف‌کم بضاعت نظر کردم درمردمان‌دیدم اکثرمردمان را ازسر جهل و بی‌معرفتی درامر شریف کدخدائی مسلمانان راعیب و ملامت میکنند این ضعیف‌خواست آن چه از خاکبوسی آستانه این طایفه علیه به‌اورسیده‌است شمه‌ای از اسرار آن نوشته شود تا بعد از دیدن این نسخه‌هیچ کس هیچ‌مسلمانی را علی‌الخصوص این طایفه علیه‌را ملامت نکند

انجام : پس‌زیادتی شهوة درین طایفه علیه از فیض‌مالانهایه است این بود

شمه ازاسرار نکاح که گفته آمد و اختصار کرده شد برین تا که خواننده وشنونده را ملالت نیفزاید ازاین جهت نیز نامیده شد اسرارالنکاح .

۲— سماعیه(گ۱۳ چ— ۳۳ر)

از: همان احمد خواجگی کاشانی .دراین رساله اشعاری از مؤلف ودیگران است . درپایان چند غزلی است ازقاسمی عارف(شاه‌قاسم‌انوار) .

آغاز: بسم‌الله . الحمدلله الذی‌خلق‌الانسان.... اما بعد سبب تألیف این نسخه‌آن‌بود که...علمائنا کذبالةالنبراس هی‌للحریق‌وضوءهاللناس یعنی علماءاین زمان که ایشانرانصیبی‌ازنشئهٔ این طایفه نبوده و بوی‌ذوق این طایفه بمشام جان ایشان‌نرسیده...ازاین‌جهت‌منکر طریقه و حالات واذواق ایشان بوده‌اند

انجام: زشرب تو مستیم هم چو آتش تیز
زهی حرارت باده زهی حلاوت جان
ز سکر آب شدم بس ، شراب‌ناب شدم
شرابخانه شدم هرچه خوانیم میخوان
ز قاسمی نظر لطف‌خویش بازمگیر
که‌قاسمی ز تو دارد حیات جاویدان

۳— رساله در بیان ذکر (گ ۳٤چ — ٤٤ر۷)

از خواجگی کاشانی فرغانی در ذکر وآداب سلوك برای مبتدی‌ومتوسط و منتهی. وی‌دراین رساله ازچندرساله‌دیگر خود :

تنبیه السلاطین ، آداب‌السالکین ، شرح کنت کنزامخفیا یادمیکند. هم‌چنین از عبیداله خان اوزبك ویک رباعی او به ترکی‌ونیز از امیر سید شریف ،امیر قاسم و خواجه علاءالدین عطار و عبیدالله‌احرار(۱) .

۱ —«نقلست از خواجه احرار خواجه عبیدالله قدس سره العزیز که روزی به‌صحبت‌شریف امیرقاسم قدس سره درآمدم فرمودند بابوهیچ میدانی که دراین زمان معارف و حقایق الهی در میان مردم چراکمست‌خودعنایت کرده فرمودند که بنای کار بر تصفیه وجه استعداد است و بنای تصفیه وجه استعدادبرلقمه حلالست دراین زمان لقمه حلال کم یابست تازمانی که دست ما کار میکرد طاقیه هزار بخیه میدوختیم و از آن وجه میخوردیم ومیپوشیدیم کتابخانه‌ای از آباء ما مانده بود این زمان اورا فروخته‌ایم ووجه تجارتی ازآن‌جا میخوریم‌می‌پوشیم»

آغاز: بسمله . الحمدلله‌الذی‌اظهرعیون الحکمه...فامابعد قوله تعالی واذکر ربک اذانسیت ای‌اذانسیت غیرك ثم نسیت نفسک ثم نسیت وصفک‌یعنی فراموش کردن‌وصفی را که آن بیخودی و غیبت است

انجام: شربت الحب کا سا بعد کاس
فما نفد الشراب و ما رویـــت
بندهٔ حلقه بگوش ار ننوازی بـــرود
لطف کن لطف که بیگانه‌شود حلقه بگوش

٤ — آداب‌السالکین (گ ٤٤ چ — ۷٥ چ) **(فارسی)**

از همان کاشانی خواجگی.مؤلف دررسالهٔ قبل از کتاب آداب‌السالکین‌خویش نام‌برده است‌ودرین رساله نیز از چندتن از متصوفه مانند: نظام‌الدین‌خاموش علاءالدین عطار ، خواجه‌محمد بابای‌سماسی، شمس‌الائمه کردری،حافظ‌الدین محمود،خواجه عبدالخالق، خواجه احمد صدیق، خواجه عارف ریوگری ، خواجه اولیا کلان وخواجه محمود انجیرفغنوی وخواجه علی رامیتنی وشیخ‌امیر حسین سوزه‌فروش، خواجه عبدالله برقی،خواجه حسن اندقی، خواجه‌احمدیسوی ، امیر عبدالاول وخواجه مکاس یاد میکند .

آغاز: بسمله الحمدلله‌الذی‌خلق‌الانسان... بدان‌ای‌طالب‌صادق که‌پیغامبرصلی‌الله علیه وسلم چنین می‌فرمایند که هرکه شناخت نفس خود را بدرستی که شناخت پروردگار خود را.. بدان ای درویش که نفس بردو قسم‌است...نفس انسانی که عبارت از آن قطره‌ایست که از دریای حقیقت خود در قالب آدم دمید

انجام: هرچگونه که‌خواهداو آن‌شو هرسوی که دواندت می رو
هرکه کشتنش غلام شاه شود ملک وانس را پناه شود

نسخه‌ای از این رساله در فهرست مشهد بدون نام مؤلف معرفی شده است (منزوی ۲ : ۱۰۱۱) .

٥ — رساله نفحات‌السالکین (گ ۷٦ چ — ۸۸ چ). **(فارسی)**

از همان‌احمد کاشانی‌خواجکی وی دراین‌رساله نیزازتنی چند از بزرگان صوفیه مانندعلاءالدین عطار نظام‌الدین‌خاموش نام برده است .

آغاز: بسم‌الله. الحمدلله‌الذی‌اطهرنفوس‌السالکین... امابعدفقال النبی (ع) ان لربکم‌فی‌ایام‌دهرکم نفحات الا فتعرضوا لها بدان ای طالب صادق که مرادازاین نفحها که گفته است حضرت (ص) فیوض مالا نهایةالهیست...

انجام: بس کنم خود زیرکان را این بس است
بانگ در کردم اگردر ده کس است
قائله احمدالمشتهر بخواجگی بن‌مولاناجلال‌الدین کاشانی غفرالله‌له‌ولوالدیه.

۶ — **رساله در فقر حقیقی** (گ ۸۹ چ — ۹۵ ر)

شرح‌الفقر سوادالوجه فی‌الدارین از همان احمد کاشانی خواجگی.

در این رساله ازخواجه‌احرار ناصرالدین‌عبیدالله و میرزابابرکلان ونظام‌الدین خاموش نام برده است (۱).

آغاز: بسم‌الله. الحمدلله الذی نورقلوب‌العارفین اما بعد ... قال‌النبی (ص) الفقرسوادالوجه فی‌الدارین وکادالفقران یکون کفرا بیت:

اگر عشقم نیاوردی وجودم ازعدم‌بیرون زاقلیم‌عدم‌ننهادمی‌هرگز قدم بیرون

انجام: وندانسته‌اند که‌آن‌همت که درین زمان از ایشان ظاهر میشود ازایشان نیست همه از آن جناب است سبحانه وتعالی.

۷ — **شرح‌حال باباآدم** (گ ۹۵ چ — ۱۰۴ چ)

از احمد خواجگی کاشانی. نخست از داستان خلقت آدم وسپس درباره‌طریقت و مشائخ نقشبندیه سخن می‌دارد. مرحوم نفیسی رساله‌ای با این نام‌از این‌خواجگی یاد میکند. این نسخه ناتمام است وگویا کاتب دنباله آن را نانوشته گذارده است.

آغاز: واذقال ربک .. بدان ای‌طالب‌صادق که‌حق‌سبحانه‌وتعالی‌دنیا را خلق کرد... بعد از آن خواست که دنیا را معمور سازد حضرت آدم را خلق کرد آلات و اسباب عمارت را در وجود او تعبیه کرد وبه بهشت فرستاد

---

۱ — مؤلف در این رساله درباره مقامات مشایخ نقشبندیه سخنان دارد واین ابیات را نیز می‌آورد:

نقشبندیه عجب قافله سالارانند که برند از ره پنهان‌به‌حرم قافله‌را
از دل سالک ره جاذبه صحبتشان می‌برد وسوسه‌خلوت و فکر چله را

انجام موجود: سه‌چیز می‌باید تا سالک ورزش این نسبت شریف تواند کرد اخوان ومکان وزمان.

۸ — **رساله‌وجود** (گ ۱۰۵ چ — ۱۲۳ چ) .

ـ در اسرار سلوك از کاشانی خواجگی

مؤلف دراین رساله ازامیر سیدشریف(۱)،سعدالدین تفتازانی ودیگرمشائخ نام برده است .

آغاز : بسم‌الله. الحمدلله‌الذی اعطی‌الانسان... بدان ای درویش صادق که وجود چه‌چیز است بدانکه‌وجود بردونوعست‌وجود حقیقی باقی سرمدی وجود حق‌است سبحانه و تعالی و وجود عارضی مجازی فانی وجودمخلوقات است

انجام: گر ندارم از شکر جز نام بهر این بسی‌خوشتر که‌اندر کام زهر

۹—**رساله‌درشرح‌الولدسرابیه** (گ۱۲٤ چ—۱۲۷چ) .

از: احمد کاشانی‌خواجگی

این رساله ناتمام مانده است‌و یا پایان آن ازاین‌مجموعه‌افتاده است .

آغاز : بسمله .الحمدلله الذی‌خلق‌آدم علی صورته... اما بعد فقال‌النبی(ع) الولدسرابیه صدق رسول‌الله‌سؤال بحکم این آیت که‌یخرج الحی‌من‌المیت و...... تخلف میکند دربعضی ماده هم چنان که در بعضی حی‌که انبیاء واولیاءاند فرزند مرده در وجود آمده است

انجام : پس می‌باید که به این مقدار از سرابوت بیرون نیایند که به‌برکت همت و صحبت دوستان حق سبحانه و تعالی و به عنایت

---

۱ — در این رساله آمده که: «و طریقه حضرت ایشان (یعنی خواجه علاءالدین عطار) آن بوده که یکی از خلفا خود رامولانا ابوسعیدنام‌بر درگذاشته بودند تا هر که آید با او صحبت دارد اگر قابل باشد درآید...اتفاقاً حضرت امیر (سید شریف) را درد طلب به غایت قوی شده خواسته‌اند به‌صحبت شریف حضرت خواجه مشرف شوند، همین که بر در رسیده‌اند نظرمولانا سعید برایشان که افتاد گفته‌اند حضرت امیر به غایت پاکیزه‌می‌نمایدتوانید که‌ازاین‌پاکیزه‌گیهادرگذرید.»

۱۰ — **نصیحت السالکین** (گ۱۲۸چ — ۱۴۱چ)

از: احمد کاشانی خواجکی. نام مؤلف در دیباجه این رساله دیده میشود. در تاریخ نظم و نثر فارسی «رساله النصیحه» ازخواجگی کاشانی یاد شده و گویا همین است .

آغاز : بسمله . حمد بی‌حد و ثنای بی‌عد خدائی را که .... بعد ازحمد خدا و درودرسول مجتبی وصیت این ضعیف کم بضاعت و کمترین ازخادمان احمدبن مولاناجلال‌الدین الکاشانی .... به نسبت طالبان طریق آن که بعد ازپیدا شدن دردطلب در دلها ی ایشان

انجام : اتصالی بی‌تکیف بی قیاس   هست رب الناس را با جان ناس

تمت هذه‌الرساله نصیحة السالکین بعون الله رب‌العالمین.

۱۱ — **رساله مقامات فنا** (گ ۱۴۲چ—۱۴۷چ)

از : کاشانی‌خواجکی. وی‌درآغازاین‌رساله‌فهرست‌مؤلفات خودراذکر کرده: تنبیه‌السلاطین وشرح‌الفقر سوادالوجه فی‌الدارین وشرح چهارکلمهٔ حضرت خواجگان قدس‌الله ارواحهم (هوش دردم ، نظر درقدم ، سفر در وطن ، خلوت در انجمن) ؛ رسالهٔ ذکر و مرآت الصفا،شرح الولد سرابیه و سلسلة‌الصدیقین و شرح دوازده رباعی فارسی .

آغاز : الحمدلله رب العالمین... بعد از حمد خداو درود رسول مجتبی جناب جنت مآب حضرة پادشاه پادشاهان اعلی خاقان‌خان مخلص و معتقد درویشان‌بل محبوب قلوب ایشان .....چنین می‌فرماید

پایان : بانک درکردم اگر درده کس است .

۳۳۵

دفتریست بخط نستعلیق (شیوهٔ هندی) محمد جمیل بن عبدالرحمن حدود قرن ۱۲ دارای یک سرلوح زرین است. دربعضی از صفحات لکه‌های چرکین دیده میشود. در قسمت بالای صفحات آخر کتاب آثار رطوبت وجوددارد. حاشیه چند برگ ازآخر رساله ۱۰ وصالی شده وکناره برخی از سطور برگ ۱۴۱ از میان رفته و درپشت این برگ لکه سیاه و درص ۱۱ آثار سوختگی‌دیده میشود .دوصفحه آغاز

هرساله دارای جداول طلائی و لاجوردیست و بقیه صفحات دارای جداول شنگرف ولاجوردیست . عناوین و عبارات عربی باقرمز نوشته شده است درآغاز ووسط وآخر کتاب ۱۰ صفحه سفید است .

قطع: وزیری ۱۰/۵×۲۶ ج : تیماج زرشکی با یک ترنج. ۱۴۹ گ . سطور: ۱۹ کاغذ: فرنگی آهارمهره . شمارهٔ ثبت قدیم: ۴۴۶۹۹. شمارهٔ ثبت جدید: ۵۴۶۲.

مجموعه فرمانها ونامه‌ها (فارسی و عربی)

فرمانها ونامه‌هایی است از نادرشاه افشار (به عربی وفارسی)، کریم‌خان زند آقا محمدشاه قاجار، فتحعلی‌شاه، عباس‌میرزا نایب‌السلطنه، بهرام میرزا(فرزندعباس میرزا) ، کلب علی‌خان کنگرلو (نامه به عباس میرزا وفتح علی‌شاه) ، احمد سرباز اردوبادی به طهماسب پسیان، ورثهٔ رستم‌خان به عباس‌میرزا ، محمدحسین خان بیگلربیگی، محمدصادق اصفهانی به کریم‌خان،فرمان امیرزاده ابوالفتح‌خان و محمدعلی‌خان، صادق‌خان (پس‌از کریم‌خان چندی‌داعیه حکومت داشت)،نامه الله‌یارخان ، میرزا محمدخان قاجار، میرزارضاقلی (منشی‌باشی فتح‌علی شاه)، ابوالفتح‌خان‌قراباغی، ملاجعفر قره‌داغی (ندیم‌ابوالفتح‌خان)، احمدخان‌ایروانی ، جعفرقلی‌خان، یحیی‌خان‌تبریزی، کلب‌علی‌خان دنبلی، محمدبک قره‌باغی،حسن‌خان ایروانی، پاشاخان ایروانی، کریم‌خان بیک‌شروری، حاکم نخجوان(درخصوص کدخدائی‌آقا رمضان اردوبادی)، خدادادبیک، محمدسلیم‌فیروزآبادی به شاه قلی بیک‌یزدی ، میرزا مقیم، میرزارضای مشرف، میرزاتقی‌مستوفی، گراوگودویچ (سر—کرده قشون روسیه— دعوت نامه‌ایست از او خطاب به اهالی نخجوان پس از شکست عباس‌میرزا) ، میرزاهاشم (به نظرعلی‌خان کنگرلو وجز او)محمدباقرخان به(احسان خان)، اهالی نخجوان به‌عباس میرزا، کریم‌خان کنگرلو (به احمدخان ساکن نروژ) ، میرزاشریف ایروانی، میرزا رحیم، میرزا کریم دیوان بیگی(به‌احسان خان)،ابوالفتح‌خان قراباغی(به فتاح‌خان سرهنگ‌وجز او)، جمال بک قراباغی، نجف‌قلی‌خان‌ایروانی به(بسکاویچ و جزاو) احسان‌خان کنگرلو(به‌بسکاویچ‌سردار روس) ، مردم نخجوان (در تهنیت به‌بسکاویچ)قائم‌مقام —میرزا ابوالقاسم(به کریم‌خان کنگرلو) ، میرزا محمدعلی مستوفی (به کریم‌خان حاکم نخجوان)

میرزا مقیم‌مستوفی، محمدخان امیرنظام، شیخ‌علی بک، حسن‌خان ایروانی، میرزا امبورکر بالیوز دولت روس(به‌احسان خان)، ینارال انجازوف(به‌احسان‌خان).

نامه‌هایی نیز برای‌نمونه نامه‌نگاری درموضوعات وبه مناسبات‌مختلف به صورت پراکنده در دفتر آمده است. وهمچنین‌نامه‌هایی دیگر بدون‌ذکر نام نویسنده: «در خصوص قریه شلناب به دیوان‌خانه ایروان نوشته‌شده» ، قطعه‌ای به نثر در مدح ناصرالدین‌شاه قاجار، سرسلامتی دروفات مادر احسان‌خان از ماکو، درخصوص خلعت به احسان‌خان وحسین‌خان سوسی، جواب عریضه فضلعلی‌بیک‌نخجوانی،در مورد کورشدن کلب‌علی‌خان به دست آقا محمدشاه ودر پایان چند نسخه مرکب (از آن‌جمله نسخه مرکبی که بسیار سیاه میشود وبه شیخ عرب در مراغه‌داده‌اند) و نسخه‌مرکب یاقوت کاتب ونسخه‌ای به‌نقل ازنصاب ابونصرفراهی درص ۲۲۶— ۲۳۱ چند تاریخ ضبط گردیده‌وازآن از جمله‌است :

تاریخ تعمیر وبنای قلعهٔ عباس‌آباد به‌سرکاری حسنعلی سلطان کنگرلو (در غرهٔ شهرمحرم‌الحرام ۱۲۲۰) تاریخ وفات زینب‌بیگم خانم دختر حسینعلی‌خان قاجار ایروانی والدهٔ احسان‌خان ولد کلب‌علی‌خان کنگرلو — در شب جمعه ۲۴ شهر رجب‌المرجب سنه ۱۲۳۹. درذیل تاریخ تولد اضافه شده: «روز سیم باتفاق کربلای نوری‌بک عمله روانهٔ‌عتبات عالیات عرش درجات نمودند»- . تاریخ تولد کلب‌علی‌خان پسراحسان‌خان ثانی‌یوم چهارشنبه بیست وپنجم شهر شوال چهار ساعت به‌غروب‌مانده از عدم بوجود آمد سنه ۱۲۳۹ تاریخ وفات کلب‌علی‌خان در شهر تبریز بعد از مراجعت از مکه معظمه روز دوشنبه نزدیک به ظهربیست‌وهفتم شهر رجب المرجب سنه ۱۲۳۶ تاریخ آمدن اشپخرور سرکردهٔ روسی برسرقلعه ایروان (در ربیع‌الاول ۱۲۱۹) و آمدن گراف‌گودویچ در دفعه دوم به قلعه ایروان، تاریخ آمدن لگزی با همای خان وابراهیم‌خان قراباغی بر سر قلعه‌نخجوان تاریخ زلزله (در ۱۲۰۶ ق پنجشنبه دوم‌جمادی‌الاول) ، وفات نادرشاه در منزل فتح آباد خبوشان در ۱۱۶۰، تاریخ ورود امپراتور اعظم به ایروان به تاریخ ۱۸۳۷ — ۱۲۵۳، درذیل ص ۲۳۰ چند تاریخ با مداد افزوده‌اند از آن جمله تاریخ وارد شدن ناصرالدین‌شاه به نخجوان در راه سفر به فرنگ (در ۱۲۹۰) .

۳۳۱

دفتریست به‌خط نستعلیق که درقرن ۱۲ نوشته شده است و در حواشی اغلب صفحات لکه های سیاه وزردی و همچنین در چند صفحه آغاز آثار سوختگی دیده میشود . عناوین به شنگرف است . درداخل جلد راست و پشت برگ نخست دونامه خصوصی است که بخشهایی از آنها خوانده نمیشود .برپشت برگ آخر غزلی از سعدی نوشته‌اند .

قطع :خشتی ۱۶۲۱/٥ جلد: تیماج‌مشگی. ۱۱٦گ . سطور:مختلف . کاغذ: فرنگی . شماره ثبت قدیم :٤٤٦۹٥. جدید: ٥٤٥۸ .

مدارج‌البلاغه **(فارسی)**

از رضاقلی خان هدایت (م—۱۲۸۰) فرهنگ الفبایی صنایع‌وبدایع شعری‌است دارای یک مقدمه و یک فصل و خاتمه . خاتمه در معایب شعر است به ترتیب الفبا. این کتاب به چاپ رسیده است .

۸۷

دفتریست به خطشکسته‌نستعلیق مورخ ۱۲٥۷ صفحات دفتر تانیمه دارای جدول‌شنگرف‌است .اکثر صفحات دارای‌لکه های‌زرد وسیاه‌وعناوین‌شنگرف است‌درص ۷.مقداری ازمتن کتاب درحاشیه رفته است .درحاشیه برگ ۸٥تا ۹۰ یک‌قصیده درمدح خاندان نبوت نوشته شده است .

آغازقصیده: بیهوده چند در ره‌حرص و هوا روم
درآن‌رهی که این دو بود رهنما روم
چون خاکبوسی در موسی جعفرم
اندر سراست ساخته از فرق‌پاروم
سیراب تاز جام ولایش شوم به‌حشر
در حق خویش تاکه نمایم دعا روم

پایان : غیر ازدعاچونیست مرا مدعاکنون
بر قتلگاه تشنه لب کربلا روم
مدحت سرائیش بنما پیشه یاربم
تادر سرای آخرت از این سرا روم

قطع: رقعی به‌اندازه ۲۱×۱۴/۵ جلد: تیماج قهوه‌ای با ترنج تعداد برگ: ۵۰ کاغذ: فرنگی تعداد سطور: ۱۵و۱۷ شماره ثبت قدیم: ۴۴۴۰۱ شماره ثبت جدید: ۵۲۱۵۰.

مدائح **(فارسی)**

دوقصیده و چند قطعه دوبیتی و یک نامه است از سلطانی کرمانشاهی (حسین قلی‌خان کلهر) خطاب به نصیرالدوله و زیرتجارت و فلاحت و در مدح او. درنامه ازنصیرالدوله استمداد کرده و ازستمی که براو وبرادرانش در مدت اقامت او در تهران وغیبت از کرمانشاهان رفته شکایت کرده است. نثر او مانند شعرش استوار وسلیس است.

آغاز قصیده نخست:

سپری گشته بر افزون زمهی چند ایام
که نیاید زبر دوست مرا پیک وپیام

آغاز قصیده دوم:

ای گرفته جود و مردی ازوجود تو قوام
وی تورا بوسیده گردون خاك پا از احترام(۱)

ویکی از رباعیها:

اوصاف مآثر تو با خامهٔ خام
تعداد هنرهای تو در طی کلام

---

۱ — هم در این قصیده گوید:

سالها زحمت کشیدم تامسلم آمدم
درفنون شعروانشاءوخط و ربط وکلام
مسند انشاء سلطانی مرا دیدند جای
شخص اول در همه دانش مرابردندنام
شخص اول را نزیبد تا پی تحصیل قوت
پیش این اندر قعود ونزد آن اندر قیام

آوردن کودک است سیمرغ به دام
پیمودن فالج است دریا با جام

۱۰۳

نسخه‌ایست با چند قلم نستعلیق و شکسته (گویا از خود سلطانی) قصیده نخست ونامه بانستعلیق است وبقیه شکسته. درفاصله بین نامه و قصیده دوم ۵ برگ سفید است.

قطع: نیم خشتی ۲۱×۱۵ ج: تیماجی سبز صفحات: ٤٤ (بابرگهای سفید وسط) سطور: مختلف. کاغذ: فرنگی سفید ونخودی شماره ثبت قدیم: ٤٤٤٦۷ جدید: ۵۲۳۱

مرآة الحق (فارسی)

از محمد جعفر بن حاجی صفر خان قراگزلو در شانزده فصل.

این کتاب به همت مرحوم ذوالریاستین حاج میرزا عبدالحسین مونس‌علی در ۱۳۱۵ ودیگربار با مقدمه وتصحیح دکترجواد نوربخش در ۱۳۵۳ به چاپ رسیده.

۱۵۸

نسخه بخط نسخ زیبای محمد موسوی مشهور به «هندی» مورخ ۱۲۹۷. عناوین وآیات و روایات مورد استدلال بشنگرف. این نسخه از اوایل فصل هشتم است تا پایان فصل ۱۶.

کاتب در پایان رساله چنین رقم کرده:

«تمت هذه النسخه الشریفه فی یوم الاثنین التاسع و العشرین من الشهر الحرام شهرالله الاعظم محرم الحرام حسب الامر سرکار عظمت مدار شوکت اقتدار مقرب الخاقان معتمدالسلطان ملجاءالانام و اب الایتام آقائی آقای صاحب جمع دام اقباله العالی سمت تحریر یافت کتبه العبدالمذنب تراب اقدام المؤمنین والزائرین اقل الحاج و السادات محمدالموسوی الشهیر به بهندی سنه سبع وتسعین ومأتین بعدالالف من الهجره النبویه علی هاجرها الف تحیه والثناء».

قطع: نیم خشتی ۲۳/۵×۱۵/۵ ج: تیماجی عنابی صفحات: ۷۰ سطور: ۱۹ کاغذ: فرنگی خاکی رنگ آهارمهره شده شماره ثبت قدیم: ٤٤۵۲۲ جدید: ۵۲۸٦

مرآة الخواتین **(فارسی)**

از محسن مدعوبه‌آقا بابای همدانی .وی این کتاب را به نام مهد علیاخدیجه سلطان خانم در دوازده‌باب فراهم کرده وفهرست ابواب را خود در دیباجه چنین میاورد :

باب اول : در بیان خلقت ابوالبشر حضرت آدم و حوا .

باب دویم : در بیان احوال حضرت آدم بعدازبیرون‌آمدن‌ازبهشت وبیان‌خلقت اولاد اوست .

باب سوم : در بیان ثواب تزویج و نکاح کردن و متعه نمودن و آداب‌شب زفاف و دعاهای آنست .

باب چهارم : در بیان اختیارات‌ساعات‌واوقات ومکان نیک و بد از برای‌جماع وآداب آنست .

باب‌پنجم : در بیان قوهای‌باطنی‌وادویه و معاجین از برای باه و لذت‌جماع و بیان عجایب صنع‌الله است .

باب ششم : در بیان آداب‌حمام و نوره‌کشیدن‌وزیر بغل را تراشیدن وادعیهٔ آنهاست .

باب‌هفتم : دربیان اقسام سفر و ساعات و استخارات و ادعیهٔ آن و آداب‌سواری است .

باب هشتم : در بیان ذکر تعقیبات مطلق نماز و استغفار است .

باب نهم : در بیان ذکر تعقیبات هریک از نمازهای یومیه پنجگانه‌است .

باب دهم : در بیان ذکرادعیه وارده در خصوص علل و اسقام است .

باب یازدهم : در بیان ذکر ادعیهٔ وارده در خصوص گریخته و گم شده‌است .

باب دوازدهم : در بیان ذکر ادعیه و آیات وارده در خصوص امن از شیطان رجیم و حجب و هیاکل است .

آغاز : بسم‌الله . الحمدلله الذی خلق..... وبعد چنین گوید بنده عاصی جانی محسن مدعوبه‌آقابابای همدانی و این مجموعه را آراسته در طبق تمکین

بمرآت الخواتین مسمی ساخته و نامزدنمودیم به‌نام نامی خدام‌آستانه ....نواب مهد علیا خدیجه سلطان خانم

انجام : ان لاتشوه خلقی بالنار. در دقیقه سیم از ساعت سوم از روز سوم از ماه سوم ازسال اول ازعشر ششم ازمائه سوم از الف دوم به‌قلم مؤلف عاصی و منشی‌جانی محسن مدعو بآقای بابای همدانی به‌اتمام رسید .

۱۹۵

نسخه‌ایست به‌خط نستعلیق مؤلف از قرن ۱۳. دارای یک سرلوح زرین است. در بعضی از صفحات لکه‌های چرکین دیده میشود و در ص ۳۷ لکه‌جوهر دیده میشود . ص ۱-۲ دارای تذهیب بین سطور است . و صفحات دارای جداول شنگرف و لاجوردی و آب طلایی است . عناوین فهرست ابواب در سر سوره های نقاشی و مذهب باقرمز نوشته شده . عناوین به‌شنگرف است.

قطع : وزیری ۱٤/٥+۲٥/٥ ج : روغنی مذهب دراندرون جلد (هردوطرف) آیةالکرسی به‌قلم ثلث استادانه در دوترنج ۲۱۲گ . سطور هر صفحه : ۱٤ . کاغذ : فرنگی آهارمهره شمارهٔ ثبت قدیم : ٤٤٥٥۹. جدید : ۵۳۲۳

مرآة الملوك وارشاد الولاة

ازمحمد اسماعیل بن سیدمهدی‌حسین حسینی مدرس یزدی درآداب‌سلطنت ، شرح‌است بر عهدنامه حضرت علی(ع) به مالک اشتر مشتمل بر «عنوان‌ودومقدمه ومطالب و خاتمه» ومؤلف آن را به نام ناصرالدین شاه کرده است.

شیوهٔ این شرح چنین است که نخست‌یک فراز از متن عهدنامه را نقل وپس از آن به ترجمه وتفصیل مطالب آن دریک نمایش و چند بینش می‌پردازد (فهرست عناوین مطالب کتاب مؤلف خوددردیباجه یادمیکند) .

درآغاز کتاب (نسخه حاضر) دوبخش دیگرهست که به‌وسیله‌سیدابوالحسن مدرس یزدی شاگردوخویشاوندمؤلف — برآن افزوده شده:

نخست(ص ۲—۲٦) دیباجه ایست در سه «عنوان»: عنوان‌اول شرح‌حال ظل‌السلطان است که نویسنده دیباجه کتاب را به اوهدیه کرده است) ونیز

تاریخچه شهر یزد است در روزگار حکومت ظل السلطان(۱) .

عنوان دوم در بیان موضوع وپاره‌ای از «محسنات» کتاب مرآة الملوك. عنوان سوم ترجمه اجمالی و شرح تحصیلات وتألیفات مؤلف کتاب (میرزامحمداسماعیل مدرس) و تاریخچه تالیف این کتاب .

میگوید :مؤلف نخست برآن بود که کتاب را درتهران به ناصرالدین‌شاه تقدیم داردوچون‌یزد درقلمرو حکومت ظل‌السلطان در آمدبر آن‌نیت شد که نسخه تألیف خویش‌رابه‌اوهدیه‌کنداماچند سال‌پیش ازسفرنخستین‌ظل‌السلطان‌به یزد درگذشت و من به هنگامی که سرمن رأی در محضر حجةالاسلام میرزای شیرازی استفاضه میکردم... دردل‌گذرانیدم که اگر در یزدمی‌بودم این کتاب را به نام مبارك بندگان حضرت والامزین مینمودم.... ودراین ایام....بازموکب همایون به یزد نزول اجلال فرمود و این داعی به عزم سابق... این کتاب را به به نام...حضرت والامزین نمود .....)

دربارهٔمؤلف می‌گوید: «سن‌ایشان مابین شصت و هفتاد رسید و کتب ایشان مختصری دررجال‌بسیاربافائده وشرح‌طهارت وسائل شیخ حر عاملی‌وشرح‌منهاج‌مرحوم کلباسی‌وشواهد سیوطی و غیر آنها لکن از حوادث روزگار.....تمام آنها مفقود است‌وکتاب‌موجودایشان‌همین کتاب مرآة‌الملوك است......»

رساله آفاق و انفس رساله دیگریست از سید اسماعیل مدرس (مؤلف مرآة الملوك)که سیدابولحسن‌مدرس دراول کتاب مرآة الملوك افزوده (ص۲۶–۸۶ نسخه حاضر) و در عنوان دوم دیباجه چنین‌میگوید :«رسالهٔ آفاق وانفس ضم‌به این کتاب شده ومشتمل‌است بالاستطراد برمطالب‌مختلف بافائده‌از علم کلام‌وحکمت وطب و تشریح و غیر آن که دلالت دارد برفضیلت سرکار مؤلف و ازاین‌جهت نظرکنندگان را اطمینان‌به‌فرمایشات ایشان‌زیاده شود ». ازپایان رساله صفحاتی

۱– نویسنده دیباجه در عنوان اول از اقدامات واصلاحات ملی ومذهبی ظل‌السلطان در یزد واز جمله قلع وقمع بابیه خاصه اعدام‌هشت‌تن از نامداران ایشان –که یکی از آنان ابراهیم مسئله گو بود – ونیز ازنابسامانی‌هایی که در مدت سفرظل‌السلطان ازیزد به تهران رخ نمود سخن میگوید .

افتاده وبه جای آنها یک برگ سفید گذارده‌اند .

آغاز رساله نخست (دیباجه=تاریخچه کتاب) : الحمدلله‌رب‌العالمین..... وبعد خادم خدام شریعت.....ابوالحسن الحسینی المدرس الیزدی معروض....میدارد که این رساله مختصر تاریخی است به منزلهٔ دیباجه کتاب مرآة‌الملوك و به آن ملحق شده است دراین ایام تا شمه‌ای از شیم مرضیه آن که این کتاب به نام مبارك اوست.....وجمله ای ازاحوال خیرمآل مصنف....پدیدار گرددومجملی از سبب تدوین کتاب ووضع و ترتیب آن....واین رساله مشتمل است برسه عنوان .

اغاز رساله‌آفاق‌وانفس: بسمله والحمدلله‌رب‌العالمین و بعدبرانظارذوی‌الافکار پوشیده نیست که‌منطویست‌در صورت نوعیه انسانیه نظیر آن چه‌موجوداست در درعالم کبیر و توضیح این کلام... مقتضی است اموری چند را اول موجوداتی که‌محسوس‌ماست یا معلوم ماست یعنی به حواس ظاهره آن را درك میکنیم

پایان موجود: و عمال خراج و ارباب صناعات و تجارات و زراعات

آغازمرآة الملوك بسمله. الحمدلله‌رب‌العالمین... مرآة‌الملوك ممالك عدل و انصاف... ستایش و سپاس ملك‌الملوکی‌است که سلطنت عامه و قدرت تامه‌اش برعامه ما سوی از شائبه... منزه و مبراست... خادم خدام شریعت.. ابن‌السید مهدی محمد اسماعیل‌الحسنی‌الحسینی... مینگارد که این ملخصی است کافی...در آداب سلطنت و رسول امارت... متبرك به کلام...امیرالمؤمنین(ع) ... و مندرج ساختم درآن بعضی از اخبار ائمه (ع)... و کلمات حکما.

پایان موجود: پس فرمود نه‌نیستم که بترسم بر تو فراموشی و جهل را

۱٦۲

نسخه‌ایست به خط نسخ قرن ۱۳—۱٤. ص۲—۸٤ با قلم دیگر و تازه‌تراست عناوین شنگرف

قطع:وزیری کوچک ۲۳×۱۵ جلد: تیماجی قهوه‌ای برگ ۲۷۳ سطور- صفحه: ۱۷—۱۹ کاغذ: فرنگی سفید شمارهٔ ثبت قدیم: ٤٤٥۲٦ جدید: ۵۲۹۰

مشجر تاریخ انبیاء وپادشاهان

ترجمه به‌قلم صفی قلی حاکم ایروان از اصل ترکی تألیف که یوسف‌بن عبداللطیف برای سلطان سلیمان بن سلیم عثمانی متن ترکی در ۱۷ از ترکیه به ایروان آورده شد وصفی قلیخان آن را به‌نام شاه سلیمان صفوی به‌فارسی ترجمه

کرد و به‌گفته خود در دیباچه : « یگان یگان الفاظ و عبارت ترکیهٔ آن را پیروی کرده یک سرموی دخل و تصرف ننموده » .

نسخه‌های این کتابخانه (نسخه حاضر و نسخه شماره ۲۲۷۲)دارای‌افزودگی هایی است و تا فتحعلی شاه قاجار را دارد و تاریخچه او را نویسنده از جهان آرا نقل کرده است . در هر دو نسخه نام کسانی که نه‌پاد شاهنده و نه‌پیغمبر مانند شافعی و ابوحنیفه گنجانیده شده و نیز هر دو نسخه خالی از مطلب غلط‌نیست

۲۳۲

نسخه‌ایست بخط نسخ و نستعلیق قرن ۱۳. دوائر و جداول و مشجرات‌انساب شنگرف

قطع : رحلی ۲۱×۲۹/۵. جلد: تیماج زرد یک‌لا . صفحات:۸۶.سطور :مختلف. کاغذ: فرنگی شکری رنگ. شمارهٔ ثبت قدیم : ۴۴۵۹۶. ثبت جدید: ۵۳۶۰.

مصباح **عربی**

= جنة‌الامان‌الواقیه تألیف ابراهیم بن علی بن حسن بن مهربن صالح کفعمی(م-۹۰۵)

ر ک: ذریعه۵:۱۵۶ و۲۱:۱۱۶

۲۱۶

نسخه‌ایست بخط نسخ مهرعلی مورخ ۱۲۳۶ و۱۲۳۸ هجری. دارای دو سرلوح مذهب (در آغاز نسخه وملحق) صفحات مجدول بزر و لاجورد اغلب صفحات‌محشی بخط نستعلیق و شکسته عنوانها شنگرف صفحه آخر وصالی شده ولی به متن آسیب نرسیده.

قطع: رحلی ۱۸×۲۸/۵ سانتیمتر. جلد: روغنی‌گل و ترمه‌دار در متن وحاشیه دارای غلاف تیماج قرمز. صفحات: ۸۷۰. سطور: ۲۰. کاغذ: فرنگی‌آهار مهره شمارهٔ ثبت قدیم: ۴۴۵۸۰. ثبت جدید: ۵۳۴۴.

المعجم فی‌آثار ملوک العجم **(فارسی)**

از فضل الله بن عبدالله یزدی ملقب به وصاف

۳۰۴

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ۱۳ هجری. عناوین قرمز. پشت صفحه اول دو یادداشت مورخ ۱۲۸۵ و ۱۲۹۶ هجری با مهر اعتضادالسلطنه دیده میشود

یادداشت نخست دربارهٔ ورود این نسخه به کتابخانه اعتضادالسلطنه و یادداشت دوم (که گویا خط خود اعتضادالسلطنه است) چنین است : « به‌تاریخ شهر رمضان المبارك تاریخ معجم‌از کتابخانه موضوع و به‌جناب جلالت مآب فخرالدوله بخشیده شد سنه ۱۲۹۶ » برگ اول و آخر پارگی دارد .

قطع : نیم خشتی: ۱۳×۲۱ سانتیمتر . جلد : تیماج زرد یک لا باترنج و نیم ترنج . صفحات : ۳۱٤ . سطور: ۱٤ . کاغذ : اصفهانی نازك . شمارهٔ ثبت قدیم: ٤٤٦٦٨ . ثبت جدید : ٥٤٣١ .

معمیات ـ مجمع الاسماء (فارسی)

تألیف عباسقلی پسرحسن‌خان شاملو . متن نسخه جای سخن تنها ابیات‌معماست و حل آنها در حواشی بااجمال یاد شده است .

شاملو سالها از جانب شاه صفی حاکم هرات بود و نصرآبادی از او وپدرش یاد میکند و اشعاری میآورد . در خاتمه تذکره نیز از معمیات عباس قلی‌خان‌شاملو چند فقره نقل‌میکند ـ که ابیاتی‌ازآن در نسخه حاضر دیده میشود- (نصرآبادی ص۲۲ و ۵۳۹) . دراین کتابخانه نسخه‌ای دیگر از رساله مجمع الاسماء داریم (شماره ۹/ ۶۲۱) که دیباجهٔ آن بانسخه حاضر یکی است (جزاین که نسخه حاضر دو سطر نخست را ندارد) اما معمیات یاد شده درآن نسخه ـ که باحل و شرح همراه است بجز معمیات یاد شده دراین نسخه است

آغاز نسخه حاضر : محجوب نماند که صاحب ذوق سخن خوش رنگ و بو عباسقلی‌بن حسن بن شاملو چون از وقتی که طفل سلوکش نردبان نه‌پایه آحادرا طی نمود به‌لب‌بام‌عشرات‌رسیده‌تااین زمان که‌سنهٔ‌سنش باخامس‌عشره‌پنجم درپنجه

آغازنسخه دیگر : بسمله بعدازگشایش معمای مجمع الاسماء توحید باری ... که به‌نام خاتم‌انبیا (ص) و اسم اعظم اولیا (ع) ترکیب یافته شکفته خیالات دقائق را از تحقیق غنچه این مقصود محجوب نماند

۵۳

نسخه‌ایست به خط نستعلیق قرن ۱۱ عناوین شنگرف است . در ص ٤۸ — ۵۱ معمیات متفرقه (با همان خط‌رساله) و در ص ۵۲ — ٥٤ معمیاتی است از ملاجامی با خط تازه درحواشی صفحات توضیحاتی‌است‌به خط نویسندهٔ سه صفحه

آخر نسخه بدون نشان‌وبانشان‌های: عبدالجواد ، عبدالوهاب‌عفی‌عنه، محمدحسین شمس‌المعالی ، میرزا مهدی .

قطع: رقعی ۱۲ ×۱۹ جلد : تیماج قرمزبدون مقوا ، کاغذ: اصفهانی آهارمهره برك: ۲۷ سطورهرصفحه مختلف‌ثبت قدیم: ۴۴۴۱۷ جدید: ۵۱۸۱

مفاتیح غیوب (فارسی)

ـ سؤال وجواب از محمود پسیخانی گیلانی عجم (قرن ۷ — ه)این رساله به وسیله آقای دکتر صادق کیا در ایران کوده شماره ۱۳ (ص ۷۳ به بعد) به چاپ رسیده است .

رجوع شود به: «نقطویان یا پسیخانیان» در همان ایران کوده ونیز فهرست ۶: ۶۲ و ۷۴ وفهرست منزوی ۲ : ۱۴۰۱.

آغاز: استعین به‌نفسک الذی لااله‌الا. الحمدلله‌الذی اظهر قیام نفسه.

پایان: ام‌لهم ارجل یمشون بها ام‌لهم‌ایدیبطشون بها ام لهم‌اعین یبصرون بها ام‌لهم آذان یسمعون بها قل‌ادعو شرکائکم ثم کیدونی فلاتنظرون‌ان‌ولیی‌الله

۱۰

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ۱۱ـ‍ـه که نویسندهٔ آن معلوم نیست و صفحه آخرآن پاره شده فقط جمله تاریخ شهر جمادی‌الاولی‌ازآن صفحه باقی مانده است.

قطع: رقعی ۸×۱۳ س جلد: تیماجی قرمز. صفحات: ۳۷۴.سطور: ۱۶. کاغذ اصفهانی شکری روشن.

شمارهٔ ثبت: ۴۴۳۷۴.

مفاتیح المغالیق (فارسی و عربی)

تألیف : محمودبن محمد دهدار (عیانی)دارای یک مقدمه و دوازده فصل و خاتمه درخواص اعداد و جفر.

فهرست ۶: ۱۲۷—۱۲۸ ذریعه ۲۱: ۳۰۷

۲۹۶

نسخه‌ایست بخط نسخ‌مورخ ۱۲۵۰ ه.عبارات عربی وعنوانها و اشکال هندسی و اعداد و جداول به‌شنگرف از صفحه ۱۰۴ تا آخر سفید است.

قطع: خشتی: ۱٤/٥×۲۱. جلد: تیماج قرمز مجدول و دور منگنه. صفحات : ۲٥۰. سطور: ۲۷. کاغذ : فرنگی

شمارهٔ ثبت قدیم : ٤٤٦٦۰. ثبت جدید: ٥٤۲۳.

مقالات (فارسی)

مقاله ۲و۳ کتاب انوارالتحقیق خواجه عبدالله انصاری است که در نسخه باعنوان «مناجات» آمده رجوع شود به فهرست حاضر. ۳۰٥:

آغاز: ای ز درت خستکانرا بوی درمان آمده

یاد تو مر عاشقان را مونس جان آمده

۲٦

نسخه‌ایست بخط نستعلیق حدود قرن ۱۳ صفحه اول دارای کتیبه مذهب صفحات همه دارای جدول بچند قلم طلائی و لاجوردی صفحه ۱—۲ تذهیب بین سطور دارد عنوانها با قلم شنگرف است.

قطع: رقعی ۱۱/٥×۱٦ ج: تیماچی قرمز برگ: ۳۸ سطور هرصفحه ۱۰ کاغذ: فرنگی آهار مهره شکری رنگ شمارهٔ ثبت قدیم. ٤٤۳٦۰

مقبول السلاطین (فارسی)

ـ دیوان نجیب اصفهانی. این بخشی از دیوان شعر او است که شاعر بدون رعایت ترتیب الفبایی فراهم آورده و از نظر شاه‌سلیمان و شاه‌سلطان‌حسین صفوی گذرانیده. بیشتر اشعار قصائدی است در مدح آن دوپادشاه (وبیشترشاه‌سلطان‌حسین) به مناسبتهای مختلف چندرباعی وغزل ومثنوی نیز دارد ویکی ازمثنویهای اوحکایت دیباباف است و دیگری مثنوی درفضیلت اخلاص به عبادت وکارها به خداگذاشتن که اوخودمیگوید «یک حکایت است ازجمله دوهزار بیت مثنوی تعویذ العارفین کمترین» (ص۱۳۳) .

این ابیات از مثنوی تعویذ العارفین اواست :

زارعی در ولایت کاشان

از پی کشت وزرع داشت مکان

صبح و پیشین و عصر وخفتن وشام
به نماز به وقت داشت قیام
هرشب جمعه آمدی از ده
از برای نماز تا شنبه
اتفاقا شبی به‌او دوسه کار
شدبه غیراز نمازجمعه دچار
هم الاغش گریخت در صحرا
همه شد وقت آب مزرعها.....
گفت هرکار را دهم انجام
از سه کار دگر شوم ناکام
پس همان به که رو کنم به‌نماز
به خدا کارها گذارم باز

پاره‌ای از ابیات این مثنوی (تعویذالعارفین) نیز ترکی‌است‌نجیب درپایان این دیوان می‌نویسد:«کلیات اشعار...این خاکسار بی‌مقدار ازمثنوی‌وقصیده وقطعه وتواریخ و غزل و رباعی قریب ده‌هزار بیت است و این‌ثناخوان.....همواره این آرزوداشته که چه گوهر از دریای خیال به کف آورد که درعتبه بارگاه‌خلافتش آبرویی‌باشد تاآن که محرر سطورلیل‌ونهار به رهنمائی این قدر اشعارچراغ افروز سراپرده‌خیال گردید وتتمه‌آن چون شرح‌حال بنده‌درپردهٔ‌خفا ماندهرگاه مقرر شود که بقیه دیوان کمترین درسلک تحریر درآید‌استحقاق این‌خاکسار به خاك‌بوسی آن آستان‌بیشتر جلوه خواهد کرد.....مجلدی ازآن‌اشعارکه‌فی‌الحقیقه شورابه‌به درگاه خلیفه بردنست‌خواهد پرداخت و چون این اشعار از نظر ....دوپادشاه...... گذشته....به شرف قبول مشرف شده‌لهذابه مقبول‌السلاطین‌موسومش‌نمود ....»

آغاز: ای درکمندحکم تو مالك رقابها
چون مهر درکشاکش زرین رکابها

پایان: به‌این دودولت جاوید چشم بدنرسد
که آسمان وزمین است‌درمبارك باد

۲٦٥

نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ۱۲ (گویا از خود شاعر) دارای یک سرلوح زرین و در صفحه ۱ — ۲ تذهیب بین سطور همه صفحات دارای منطقه و جدول بزر ولاجورد وشنگرف عنوانها نیز بشنگرف در اکثر برگها خاصه چند برگ نخست آثار رطوبت و در چند برگ‌آخر نیز لکه‌های مختلف دیده میشود .

قطع : رحلی ۳۱×۱۸/٥ سانتیمتر جلد : تیماج قهوه‌ای مندرس ترنج‌دار . با سجاف عطف وحاشیه تیماج سیاه صفحات: ۱٤۲. سطور: ۱٥ . کاغذ: چینی‌ضخیم شکری رنگ . شماره‌ثبت قدیم: ٤٤٦۲۹ . ثبت جدید: ٥۳۹۳ .

مقدس فیضی **(فارسی)**

هفت غزل از فیضی در مدح حضرت حجت (ع) با تخلص فیض(وگاه فیضی) با تقلید وتضمین اشعار حافظ

آغاز : بسمله . مقدس فیضی رقم سیدحسین احمدی

الا یا ایهاالمهدی مدام الوصل ناولها که دردوران هجرانت بسی افتاده‌مشکلها

صبا ازنکهت کویت‌نسیمی‌سوی‌ماآورد زسوز شعله عشقت‌چه سوزافتاده در دلها

چونور مهرتوتابید بردلهای مشتاقان زخود آهنگ حق کردندوبربستندمحملها

چو بینی‌حجت‌خود رابه‌پایش‌جان‌فشان‌ای‌فیض

متی ماتلق من‌تهوی دع الدنیا و اهملها

۳۱۳

نسخه‌ایست بخط نستعلیق سیدحسین احمدی مورخ ۱۳۰۸(رقم کاتب‌بالای صفحه اول است)اشعار بریک روی اوراقی با علامت: (قشون دولت علیه ایران — لشکر شمال غرب) نوشته شده .

قطع : رقعی ۱۳×۱۲ سانتیمتر. جلد: تیماج مشکی. ٦ برك. سطور مختلف کاغذ: فرنگی‌ضخیم‌شماره ثبت قدیم: ٤٤٦۷۷ جدید . ٥٤٤ .

مقصد اقصی **(فارسی)**

از شیخ عزیزالدین نسفی .

فهرست منزوی ۲ : ۱٤۱۲ .

۱۵

نسخه‌ایست بخط شکسته نستعلیق نویسنده سیدمهدی شیرازی مورخ ۱۲۸٤ در شیراز. همه صفحات دارای جدول ومنطقه بچند قلم طلایی ولاجوردی پشت صفحه اول تملکی است ازمحمدبن عبدالله نوری مشهوربه رئیس دفترخانه وزارت خارجه به تاریخ شوال المکرم ۱۲۸٦ که این نسخه را بفرزندش میرزا جعفرخان تملیک کرده است.

قطع : ۱۵/۵×۹/۵ س جلد تیماجی قرمز. شمارۀ صفحه ۱۷۸. سطور : ۱۱. کاغذ فرنگی آبی رنگ .

شماره ثبت قدیم ٤٤۳۷۹ .

مکاتیب **(فارسی)**

از عبدالله قطب بن محیی. مجلد ثانی شامل ۳۸۰ نامه

رجوع به فهرست منزوی ج ۲ ص ۱٤٤۵ .

آغاز : هذا هوالمجلدالثانی من مکاتیب القطب الخرقانی، من عبدالله قطب بن یحیی الی‌ولیی من‌الله وجیبی الامیر شمس‌الملة‌والدین ابی سعید اما بعد در زمان مرگ یاروياوری نیست جزایمان شخص آنگاه میدارد از مرگ...

پایان : از بندگان شاکر وعباد ذاکر خویش گردانا دو ازناسپاسی وغفلت نگاه دارادانه ولی ذلک وهوحسبی ونعم‌الوکیل وصلی‌الله وسلم وبارك علی محمد و آله اجمعین .

۷۲

دفتریست به خط نسخ قرن ٤۱ درپشت ص ۱ تملک «محمدالشهیر بفریدالنهاوندی ۱۲۷۵» به چشم میخورد عناوین به شنگرف .

قطع: رقعی جلد: تیماج عنابی کاغذ: فرنگی خط دار ص ٥٤٤ تعداد سطور هر ص: ۱۹ شماره ثبت قدیم: ٤٤٤٣٦ شماره ثبت جدید: ٥٢٠٠.

مجموعه رباعیات **(فارسی)**

۱۶ رباعی است (گویا منسوب است به ابوسعید ابوالخیر) وبالای هر رباعی خاصیتی برای آن یاد شده است .

۷

نسخه‌ایست بخط نسخ رضاقلی ادیب شیرازی مورخ ۱۳۰۹ همه صفحات دارای جدول ومنطقه بچند قلم طلائی وآبی برپشت برگ نخست تملک معتضدالدوله وبا امضاء مخصوص او دیده میشود عناوین با سفید آب نوشته شده .

آغاز : بجهت رسیدن بمردان خدا مجرب است

بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم . مردان خدا زخاکدان دگرند.

قطع ۱۰×۱۵ س جلد تیماج منات: ۱۶. سطور: ٦. کاغذ: آبی . شماره ثبت قدیم ٤٤٣٧۱ . جدید: ٥۱۳٥

مناسک العاشقین ومشارب العارفین **(فارسی)**

منظومه از میرزا ابوالقاسم متخلص به «راز» شیرازی رجوع شود به فهرست حاضر : ۲۲۰ .

۸۱

نسخه‌ایست به خط نسخ قرن ۱٤. درپایان نسخه تملک است ازعلی اصغربن ابراهیم (اتابک) عناوین شنگرف. قطع خشتی ۱۵×۲۱ ج تیماجی سرمه‌ای برگ: ٥٤ سطور هرصفحه ۱۷ کاغذفرنگی شکری شماره ثبت قدیم ٤٤٤٤٥ جدید ٥۲۰۹

مناهج الاحکام **(عربی)**

تألیف مولی احمد نراقی در اصول فقه. این کتاب به نام مناهج‌الاصول در تهران به چاپ رسیده است. نام کتاب در پایان نسخه «منافع الحائر» یاد شده است. ذریعه ۲۲ : ۳٤۱ .

۲۶۲
نسخه‌ایست بخط نسخ زین‌العابدین بن محمدتقی خوانساری‌مورخ ۱۲۶۵
عنوانها بشنگرف صفحات از ۸۶ تا ۹۶ سفید است .
این نسخه‌مجلد اول است از کتاب
قطع : رحلی ۳۱×۲۱/۵ سانتیمتر . جلد : تیماج قرمز. صفحات : ۶۲۸ .
سطور: ۳۱ . کاغذ : فرنگی سفید . شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۲۶ . ثبت‌جدید :
۵۳۹۰ .

منتخب دیوان یغما (فارسی)

مجموعه‌ایست از اشعار یغمای جندقی

۳۱۱
نسخه‌ایست بخط نسخ قرن ۱۳ هجری . تعدادی اوراق سفید در نسخه هست
پشت صفحه نخست یادداشت تملک مورخ ۱۳۱۱ وصفحات بعد از انجام رباعیاتی
نوشته شده است .
قطع : رقعی ۱۳×۱۹ سانتیمتر . جلد . تیماج قهوه‌ای ترنج‌دارمندرس .
صفحات : ۳۱۴ . سطور: ۹ . کاغذ : فرنگی .
شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۷۵ . ثبت جدید : ۵۴۳۸ .

منتخب اللغات (فارسی)

از عبدالرشید تتوی مدنی. فرهنگ‌عربی به فارسی به‌ترتیب‌الفبائی درحرف
اول‌وآخر

۲۰۳
نسخه‌ایست بخط نستعلیق قرن ۱۲ دارای یک سرلوحه ساده‌باآب زر و لاجورد در
درآغازبرخی از اعلام که در دیباجه از آنها نام برده شده و آیاتی ازقران مجید و
همچنین آغاز ابواب و فصول و لغات عربی را بقلم شنگرف نوشته‌اند. برگهای
نخستین و هم‌چنین چند برگ از پایان نسخه مندرس و وصالی شده و قسمتی از دو
برگ‌نخستین رادوباره‌نویسی کرده‌اند.برگهادارای جدول‌ومنطقه‌شنگرف‌ولاجورداست
و در جدول دوبرگ نخست آب طلا نیز بکاربرده‌اند پشت نخستین برگ نشان مهر

بیضی بعبارت « داخل کتابخانه حاجی محتشم‌السلطنه شد » و هم‌چنین چند بیت عربی و فارسی و دویادداشت‌وصورت طلاق خلعی بچشم میخورد وتملک عبدالله بن‌محمد.

قطع‌وزیری:۲۶+۱۶/۵ ج:تیماجی عنابی باترنج و نیم‌ترنج و لچکی سوخته و عطف چرم قهوه‌ای روشن گ۱۷۰سطور هر صفحه:۱۷ کاغذ : فرنگی شکری‌شماره ثبت‌قدیم ۴۴۵۶۷ جدید : ۵۳۳۱

منتهی‌المقال فی‌احوال الرجال **(عربی)**

تألیف: ابوعلی محمدبن اسماعیل حائری (م ۱۲۱۵ یا ۱۲۱۶)

ذریعه ۲۳ : ۱۳-۱۴ مصفی‌المقال : ۳۹۴

۲۵۸

نسخه‌ایست بخط نسخ محمدعلی بن حاج ملامحمد حسن کاشانی ارانی مورخ ۱۲۰۱ هجری درون هر دو جلد بوته‌گل نرگس نقاشی شده عنوانها شنگرف در پایان بخطسرخ یادداشتی درباره جلوس و مرگ فتحعلیشاه و نیزنوشته کاتب درباره دیارشهر خود دیده میشود.

قطع : رحلی ۲۰×۳۰ سانتیمتر . جلد : روغنی ترنج دار حاشیه‌دار . صفحات: ۵۶۶ . سطور: ۲۶ . کاغذ : فرنگی آهار دار سفید . شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۲۲ . ثبت جدید : ۵۳۸۶ .

منشآت **(فارسی)**

نامه‌هاایست ازحسنعلی خان گروسی امیرنظام . درآغاز آن گردآورنده مجید فیروز (ناصرالدوله) چنین نگاشته است . :

« این مرقع بخط مرحوم حسن علی‌خان گروسی‌امیرنظام‌است که‌دومراسله اولیه به‌مرحوم مغفورعبدالحسین‌فیروزی فرمانفرما عموی این بنده مجیدفیروز (ناصرالدوله) نوشته و مراسلات بعدی به‌مرحوم نظر آقا سفیر ایران در پاریس مرقوم فرموده‌اند و دوورقه‌اخیر خط‌خوداین بنده است که نزد مرحوم عمادالکتاب برای تعلیم فرستاده‌ام

نامه‌نخست خطاب به‌نصرت خانم است و نامه دوم به‌عبدالحسین فیروزی ، نامه ۳-۲۲ به‌نظر آقا .

۳۲۴

نسخه‌ایست بخط شکسته امیرنظام مورخ ۱۳۰۵ هجری پشت تمام‌نامه‌هامهر حسنعلی نقش است .

قطع: نیم‌خشتی ۱۴×۲۱ سانتیمتر. جلد : تیماج یشمی. صفحات: ۶۶ . سطور: گوناگون. کاغذ : فرنگی .

شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۸۸ . ثبت جدید: ۵۴۵۱ .

منشآت یغما (فارسی)

نامه‌هاایست از میرزابوالحسن جندقی متخلص به یغما (م — ۱۲۷۶) به میرزااحمد صفائی ودیگران .

۱۶۴

نسخه‌ایست به خط شکسته نستعلیق زیبا وریز قرن ۱۳ در صدر صفحه‌نخست این نوشته دیده میشود «نوشتجات فارسی مؤبد آموزگار میرزا یغما آقا باقر کاشی که در فین کاشان کوی‌دارد » درآغاز۶ برك ودرانجام ۸ برك سفید است. عناوین‌قرمز قطع وزیری ۲۳×۱۴/۵ ج تیماج قهوه‌ای یک‌لا برك : ۳۲ سطور هرصفحه : ۲۱ کاغذ:فرنگی آهار مهره شده شماره ثبت قدیم ۴۴۵۲۸ جدید :۵۲۹۲

نامه‌ها (مجموعه) (فارسی)

نامه‌هایست از فرمانفرما ناصرالدوله

در زمان حکومت بختیاری خود به محمدحسن میرزا معتضدالدوله

۱۳۹

نسخه‌ایست به خط نستعلیق تحریری در پایان دفتر یادداشتی است به‌امضاء محمدتقی‌بن معتضدالدوله در تأییدمضمون نامه‌ها .

قطع : نیم‌خشتی ۱۴×۲۱ سانتیمتر ج:تیماج سبز برگها :۵۷۴ سطور:گوناگون کاغذ : فرنگی الوان شماره ثبت قدیم:۴۴۵۰۳ جدید: ۵۲۶۷

نامه‌ها (مجموعه) (فارسی)

صورت نامه‌های اداری ودولتی است که وزارت امورخارجه ایران بشاهزاده

عمادالدوله حاکم کرمانشاهان فرستاده وجوابهائی که مشارالیه برای آن وزارتخانه ارسال داشته است .

آغاز : کاغذیکه‌به‌نواب مستطاب والاعمادالدوله نوشته شده است‌شهرشوال ۱۲۶۹ ازقراریکه مقرب‌الخاقان .

پایان : هنوز جواب نواب مستطاب والا نرسیده است درین باب چه قراری داده‌اند .

۱٤۱

نسخه‌ایست به خط شکسته نستعلیق مورخ ۱۲۶۹ .

قطع:خشتی ۲۱×۲٦ ج:تیماج یک لای نارنجی رنگ برك: ۲۷ سطور هر صفحه‌مختلف کاغذ:فرنگی شکری‌رنگ آهار مهره ضخیم شماره ثبت قدیم:٤٤٥٠٥ جدید :

نان وخرما **(فارسی)**

مثنویست از پروانه دارای دوهزار وپانصد بیت در بیان‌سوانح سفر حجاز آمیخته با پند واندرز .

در پایان مثنوی چیستانی است منظوم باوززنی دیگر ازسرایندهٔ نان وخرما که در عنوان آن آمده «خاتمه‌الکتاب‌لامتحان اذهان الاحباب.»

چند بیت از آن چیستان :

چیست ای صاحب شعور نکته سنج — آن چه باشد پنج وهم پنجا و پنج

آن یکی کمتر ز اثنین زائدست — زین عجب‌ترآن که نصفش واحدست

گاه بانه گاه باده متحد — میتوانی یافتن اما به جد

آغاز :

حمد بیحد و سپاس بی قیاس — هم ستایش کان بود محکم اساس

انجام مثنوی :

طاعتم گررد نمایی یا قبول — دست ما و دامن آل رسول

انجام چیستان :

نسبتی چون دیدمش باسیختن — خوشنما آمد برآن ختم سخن

فهرست نسخه‌های فارسی از احمد منزوی ٤ : ۳۳٦۸ :

۸۶

نسخه‌ایست به خط نستعلیق قرن ۱۳ (ظاهراً ۱۲۴۴)
در بعضی از برگها لکه های چرکین و در صفحات ۱۳۳ تا ۱۴۲ آثارسوختگی دیده میشود. در حاشیه صفحه ۱۳۲ آثارکرم خوردگی وص ۱ وص ۱۸۱ پارگی‌دارد در پایان مثنوی اشعاری به عربی در توسل به معصومین.
قطع: رقعی ج تیماج ماشی با سه ترنج برگ ۹۱. سطور ۱۳—۱۴—۱۵
کاغذ: فرنگی‌آهارمهر شده، شمارهٔ ثبت قدیم: ۴۴۴۵۰. شمارهٔ ثبت‌جدید:

۵۲۱۴.

نجم‌الهدایه **(فارسی)**

از محمد تقی‌بن محمدحسین کاشانی. پرسشها و پاسخهایی است در نجوم و هیئت. در هفت فصل مؤلف در ۱۳۰۰ آن را به انجام رسانیده است نسخه‌ای‌دیگر از این کتاب به شمارهٔ ۱۴۹۶ در دانشگاه موجود است(فهرست دانشگاه: ۱۴۲)
ا. ستوری ازاین کتاب یادنمی‌کند و در فهرست‌منزوی تنها همان نسخه دانشگاه‌آمده است

آغاز: بسم‌الله، الحمدلله‌رب‌العالمین... و بعد چنین‌گوید بنده خاطی محمد تقی بن محمد حسین کاشانی الاصل بلدطهران که چون بعضی از اجله و اشراف چند سؤالی که متعلق به علم نجوم و هیئت بود از حقیر سراپا تقصیر نموده بودند و اجابت ایشان لازم بود لهذا درمقام بیان جواب برآمدیم...

انجام: وباین سبب این ایام را بردالعجوز نامیدند. رقم کاتب است:تمام‌شد تصنیف رساله نجم‌الهدایه بتوفیق خداوند عالم در شب پنجشنبه چهارم شهر جمادی‌الثانیه سنه ۱۳۰۰ هزاروسیصد هجری حرره‌الخاطی میرزا حسن.

۱۴۶

نسخه‌ایست به خط نسخ میرزا حسن مورخ ۱۳۰۰ در بعضی از صفحات لکه های چرکین با آبی دیده میشود عنوانها و بعضی ازعلائم به شنگرف. در حاشیه برخی

از صفحات توضیحاتی است از مؤلف نامه نقل از کتب لغت.

قطع: وزیری. ج: تیماج حنایی.گ ۷٦. سطور: ۱۵ کاغذ: فرنگی آهار مهره.
شمارهٔ ثبت قدیم: ۱۰۰٤٤٥۱. جدید: ۵۲۷٤.

نزهت‌الارواح **(فارسی)**

تألیف:حسین‌بن عالم‌بن ابی‌الحسن الحسینی (م—حدود۷۱۸) بتاریخ ۷۱۱ به‌نگارش‌آن آغاز کرده است.

رجوع شود به «کشف‌الظنون جلد دو» ص ۵۹۲ فهرست ۳: ۲۲۰ و۲۹: ۳۸۰ و۱۰: ۵۸٤ ، ۹۱۰، ۹۸۰، ۱۱۸۰، ۱۷۵ و۱۵۱۳

آغاز: بتوفیقش چو طبعم شد نواساز سخن راهم بنامش کـــردم آغاز

۱٤

نسخه‌ایست بخط نستعلیق صفحه اول دارای کتیبه مذهب و حاشیه نقاشی شده صفحات همه دارای جدول و منطقه بچند قلم طلائی و لاجوردی عنوانهاشنگرف است.سقطات درکنار صفحات نوشته شده پشت صفحه اول شرح فصول (از فصل ۱۸ تا فصل ۲۸) داده شده کنار بسیاری از برگها وصالی شده ولی بسطورآسیبی نرسیده. درآخر نسخه یک رباعی راکه برلوح مزار مؤلف نقش شده نوشته است.

قطع ۱۰×۱۷س جلد روغنی. بشمارهٔگ ۱۱٦. سطر: ۱۳. کاغذ اصفهانی برنگهای مختلف شمارهٔ ثبت ٤٤۳۷۸

نصایح الملوك **(فارسی)**

درپند و اندرزهایی است از زبان پادشاهان سلف.

آغاز: بسمله. الحمدلله رب‌العالمین امابعد این رساله‌ایست مشتمل بر مواعظ و اندرزسلاطین عجم و مشعربرکیفیت مماشات با بنی‌آدم.

پایان: و میفرماید اندك از دنیا با کمی اندوه‌گواراترست از بسیاری با محبت و صواب چنان نمود تمام شدکتاب نصایح الملوك کتبه مجیدبن حمید فی‌غره رجب المرجب سنه ۱۳۱۹ هجری.

۳٤

نسخه‌ایست بخط نستعلیق ناصرالدوله فیروز و تاریخ کتابت‌آن غره رجب

۱۳۱۹ ه است صفحه اول دارای کتیبه بزرگ مذهب و مرصع بین سطور صفحه اول و دوم طلا کاری شده همه صفحات دارای جدول و منطقه بچند قلم طلائی و لاجوردی و شنگرف، در حواشی لغات و معانی آنها ذکرشده

قطع: رقعی ۱۱×۱۸س . جلد مخمل آبی. شمارهٔ برگ: ۸سطر: ۹. کاغذ فرنگی ضخیم شکری رنگ شمارهٔ دفتر ثبت: ۴۴۳۹۸

نظام التواریخ **(فارسی)**

تألیف: قاضی بیضاوی (م ۶۷۴) . تاریخ عمومی است از زمان آدم تا زمان ابا قاخان است به‌اختصار و ایجاز . این کتاب دارای چهار قسم است که مؤلف خود در دیباجه فهرست آنرا چنین میاورد .

«قسم اول دربیان احوال انبیاء و اوصیا»

«قسم دوم اندر تعداد ملکوک فرس و شرح احوال ایشان باضحاك علوانی و افراسیاب تورانی و اسکندر یونانی

«قسم سوم درشرح حال خلفا و ائمه اسلام»

«قسم چهارم اندر اخبارسلاطین عظام وملوك کرام که درایام خلفای بنی‌عباس به‌استقلال و استبداد وممالك ایران که پادشاهی کرده‌اند»

فهرست منزوی ج ۶ ص ۴۲۰۶

آغاز : حمد بی‌نهایت و شکر بی‌غایت مبدعی چنین گفت مولانا الاعظم . . صدرالدین (کذا چنین است در نسخه) ابوالحسن علی بیضاوی . . .

۷۵

پایان : اهل اسلام را درگاه او مقصد و معنی .

نسخه دفتریست به‌خط نسخ در قرن ۱۲ که در برگ‌اضافی‌اول آن یادداشتهایی است کنار برگ اول وصالی دارد و حاشیه صفحات و بیشتر در قسمت‌های بالائی آن اثر رطوبت دیده می‌شود . علامات و عناوین به‌شنگرف

قطع: رقعی ۲۹×۱۳/۵ جلد: تیماج قهوه‌ای یک‌لا صفحات: ۱۲۶ سطور هرص ۱۴ کاغذ: فرنگی شماره ثبت قدیم ۴۴۴۳۹ شماره ثبت جدید: ۵۰۳۰۳

نغمه داود

از: علی تهرانی فرزند محمد حسین ناظم‌دفتر وزارت خارجه (دیباجه)

کتابی است در نقد اوضاع سیاسی ایران در عصر مشروطیت ایران باشیوه‌ای تخیلی و از زبان ارواح پادشاهان و وزراء و وکلاء و علماء وسفیران که وارد صحنه این سیاستها بودند که مؤلف خود آن را « افسانه » و « رمان » می‌خواند .

مؤلف ، چنان که از مقدمه برمیآید درنظر داشته که کتاب خود را در شش جلد و چهل و دو فصل (هرجلد درهفت فصل) ترتیب دهد اما نسخه حاضر - که باید جلد اول باشد تنها تا قسمتی از فصل پنجم است و تا کنون نسخه‌ای دیگر ازاین کتاب را نمی‌شناسم .

درآغاز نسخه - برپشت برگ نخست چنین میخوانیم:

این کتاب مسمی به‌نغمهٔ دآود چهل و دوفصل است درشش جلد آفریننده این این جهان و جهانهای غیر محدود را پرستنده‌ایم ازآنجائیکه حکمای نامدار واطبای عالیمقدار هرکدام بفراخور دانش و سلیقهٔ خود تجویزی علیحده برای معالجه امراض مزمنه‌صعب‌العلاج‌وطن‌مقدس‌ما ایرانیان فرموده‌اند لهذا محض بصیرت‌اولیای مریض فهرستی از عقاید متباینه عموم حکماء بطور افسانه مرتب نموده از لحاظ انور خوانندگان محترم بگذرد ومخصوصاً مطالعه این رمان . . . اثر قلم این بنده علی طهرانی ابن مرحوم محمد حسین ناظم دفتر وزارت خارجه ایران در شیراز مینوطراز تحریر یافت .

اینک نمونه‌هایی از مطالب کتاب:

«چیزی که هست مدت مدیدی بایدکه مشغول این کار بود زیرا که ارواح کسانیکه شرکت در امور سیاسی ایران داشته‌اند ازقبیل مورخین خارجه و داخله و نگارندگان جراید و مؤلفین و متنفذین روحانی وجسمانی و حکام ولایات و طبقه وزراء و پادشاهان وشاهزادگان و سفرای خارجه و داخله که هرطبقه از آنها را بایستی در شب مخصوص استنطاق نمود اقلا چند ماه عمر ما را مشغول خواهد داشت فردا شب نوبت مورخین و مؤلفین و سیاسیون است......

پس‌ازلمحه‌ای روی خود را بطرف یسار کرده فرمودند پرنس ملکم‌خان شما مأمورید سرگذشت اقدامات خودتانرا در هنگام حیات عاریتی در مسئله سیاست ایران بیان نمایید. شخص ضعیف اندامی از روی کرسی خود برخاسته.....بیان‌نمود

این بنده ملکم ایام حیاتم صحیحاً بسه دوره تقسیم میشود روی هم رفته درامور سیاسی ایران متفکر و دخالت داشته‌ام... این مطلب ممکن نبود مگر بواسطه نفوذ در خیالات شخص پادشاه این بود که با چند نفر از دوستان صمیمی شب‌وروز مشغول این خیال‌بودیم.... چیزی نگذشت که مقدرات ایران با مساعی جمیله ما موافق آمد خاطر همایون شاهنشاهی بطرف میرزا حسین خان سپهسالار معطوف و چون شهباز سفید از سفارت‌استانبول پرواز و مستقیماً در تهران سباه اعلیحضرت‌شاه رانشیمن‌گاه خود قرارداد....» نقل از فصل اول — جلد اول

آغاز: به‌نام‌خداوند بخشندهٔ مهربان. چندی قبل‌ازاین یعنی مورخه ۲۲ شهر ربیع‌المولود سنهٔ یکهزار و سیصد و سی ۱۳۳۰ هجری نبوی‌ص یکی از فحول دانشمندان ایران که سالهای دراز در ممالک اروپا مشغول سیاحت بوده درتحصیل علوم متداوله امروزه سعیها کرده و رنجها کشیده...

انجام: اگرچه (لرد کالرندن) وزیر امور خارجه انگلیس اولیای دولت راملامت کرد وگفت من همچو می‌فهمم که کلیه افغانستانرا بایستی بایران واگذارکرد دخالت ما در امور افغانستان عاقبت وخیمی خواهد داشت ولی عقیدهٔ این پیرمرد آزموده را

۲۰۴

نسخه‌ایست به خط نستعلیق مؤلف. از قرن ۱٤ درآغازوپایان‌چند برگ سفید است. در صفحات ۳۷—٤٤—٤۸—۵۷—۶۵ لکه های چرکین دیده میشود .

قطع: وزیری. ج: تیماج قهوه‌ای روشن. ۱٤گ. سطور: ۱۷.

کاغذ: فرنگی‌آهار مهره. شمارهٔ ثبت قدیم :٤٤۵۶۸ شمارهٔ ثبت جدید: ۵۳۳۲

نفایس الفنون‌فی‌عرایس العیون (فارسی)

تألیف: شمس‌الدین محمدبن محمودآملی

۲۷۷

نسخه‌ایست بخط نسخ عبدالجوادابن‌مولی مؤمن‌اردبیلی مورخ ۱۲۷۵ وجلد نخست کتاب است صفحه اول و۱۵و۱۵۰و۲۷۲ دارای سرلوح مرصع و مذهب صفحات همه مجدول به‌زر و لاجورد و دارای کمند و منطقه شنگرف بعضی صفحات

محشی فصول و عنوانها در متن و حاشیه و تاریخ کتابت و نام کاتب نیز شنگرف صفحات قبل از هر بخش سفید است.

قطع: رحلی ۱۹/۵ × ۳۳/۵ سانتیمتر. جلد: تیماج مشکی باترنج دور منگنه. صفحات: ۳۹۶. سطور: ۲۱. کاغذ: فرنگی نازك. شمارهٔ ثبت قدیم: ۴۴۶۴۱. ثبت جدید: ۵۴۰۴.

۲۷۸

این نسخه جلد دوم نفائس‌الفنون است باهمان خط و تاریخ .

صفحات اول و ۵۴ و ۱۱۴ و ۱۷۸ دارای سرلوح مرصع ومذهب بقیه‌صفحات مجدول بزر ولاجورد ودارای کمند ومنطقه قرمز. عنوانها وابواب و اشکال‌هندسی بشنگرف چند صفحه در وسط آثار آبدیدگی دارد .

قطع : رحلی: ۱۹×۳۳/۵ سانتیمتر. جلد: تیماج مشکی با ترنج‌دورمنگنه . صفحات : ۳۹۶ . سطور: ۲۱ . کاغذ: اصفهانی. شماره‌ثبت قدیم :۴۴۶۴۲. ثبت جدید: ۵۴۰۵ .

نفحات‌الانس **(فارسی)**

تألیف مولانا نورالدین عبدالرحمن‌بن احمدجامی (م — ۸۹۱)متخلص به جامی .

آغاز: الحمدلله‌الذی جعل مرائی قلوب اولیاء مجالی وجهه .

۱۷۵

نسخه‌ایست به خط‌نستعلیق . دارای یک سرلوح تمام صفحات دارای جدول آب طلا ولاجورد . دوبرك نخست فرسوده وصحافی شده این نسخه از پایان افتاده دارد . عناوین شنگرف

قطع وزیری: ۱۴×۲۴/۵ ج تیماجی قهوه‌ای رنگ‌برگها .. سطور:صفحات ۲۱ کاغذ شکری رنگ شماره ثبت قدیم: ۴۴۵۳۹ جدید :

نگارستان **(فارسی)**

تألیف : احمدبن محمدبن عبدالغفار غفاری قزوینی .

فهرست ۱۷: ۱۵۸، ۱۸۸ و ۳۰۳

آغاز: ای طرازنده بهارستان وی نگارنده نگارستان

۱۶۷

نسخه‌ایست به خط نستعلیق قرن ۱۳ این نسخه بنا بریادداشت صدر نسخه درکتابخانه خانلر میرزاحتشام‌الدوله بوده است برك نخست یادداشت فرهادمیرزا قطع:نیم وزیری ۱۴×۲۴ ج تیماجی قهوه‌ای‌برك ۴-۳ سطور هرصفحه ۱۹ کاغذ فرنگی الوان شماره ثبت قدیم:۴۴۰۳۱ جدید: ۵۲۹۵ .

۲۴۲

نسخه دیگریست بخطنستعلیق محمدتقی بن‌محمد علی دوذالی است مورخ ۱۰۸۵ در قریه دوزالی.بریک‌برك قبل از آغاز وصفحه‌آخر یادداشتهائی بامضای حسینقلی‌خان صدرالسلطنه مورخ ۱۳۱۱ هجری دیده میشود صفحات ۳۲۷ تا ۳۳۲ و۳۹۷ تا ۴۰۰ و ۴۲۵ تا ۴۲۸ سفید است حاشیه صفحات وصالی واغلب صفحات آثار آبدیدگی دارد عنوانها وابیات بشنگرف .

قطع : رحلی : ۱۹×۲۹ سانتیمتر. جلد : تیماج مشکی ترنج‌دار دور منگنه .
صفحات : ۴۴۸ . سطور : ۲۳ . کاغذ: اصفهانی .
شماره ثبت قدیم : ۴۴۶۰۶ . ثبت جدید: ۵۳۷۰ .

نه سپهر **(فارسی)**

از مثنویات امیر خسرو دهلوی (منزوی ۴ : ۳۲۸۸

۲۲۷

نسخه‌ایست بخط نستعلیق میرعلی (قرن ۱۰ — ۱۱) دارای کتیبه مرصع و مذهب صفحات مجدول بزر ولاجورد وشنگرف چند صفحه آخر بطرز چلیپا نوشته شده .

قطع رحلی اندازه : ۱۸/۵×۳۰ سانتیمتر، جلد: تیماج نیلی با ترنج سوخته صفحات : ۲۹۸ ، سطور : ۱۵ ، کاغذ : سمرقندی ضخیم متن وحاشیه‌شکری رنگ ، شماره ثبت‌قدیم: ۴۳۵۹۲ ، ثبت جدید : ۵۳۵۶ .

هداية‌الطالبين **(فارسی)**

تألیف : حاج محمد کریم خان کرمانی در پاسخ سه سؤال و ایراد که از برخی

از علماء یزد رسیده . فهرست سؤالها در فهرست کتب مشایخ (ص ٤٧٠ - ٤٧١).
آورده شده است .

این کتاب در ۱۲٦۱ دریزد به چاپ رسیده است .

آغاز: بسمله ثنای بی‌منتها خداوندی را.....

پایان: درخانه اگر کس است یک حرف بس است .

۳۱٦

نسخه‌ایست بخط نستعلیق از قرن ۱۳ .

قطع: رقعی‌ه ۱ × ۲۱٤/ ۲ جلدتیماج قرمزبا شیه حامشکی. برگ : ۹۲. سطور: ۱٤.

شماره ثبت‌قدیم : ٤٤٦۸۰ . ثبت جدید : ٥٤٤۳ .

هفت اورنگ

ازعبدالرحمان جامی (م - ۸۹۸) دارای هفت مثنوی اواست بانام‌های:
۱- سلسلة‌الذهب (تنهادفتریک‌ودوسلسله‌الذهب دراین‌نسخه‌است) ۲ - سلامان وابسال ۳ - تحفة‌الاحرار ٤ - سبحه‌الابراره-یوسف وزلیخا ٦ - لیلی و مجنون ۷ - خردنامه اسکندری

آغاز دیباجه : حمداًرب جلیل من عبدذلیل .

آغاز سلسلة‌الذهب: لله‌الحمد قبل کل کلام بصفات الجلال و الا کرام

پایان: هم برین‌حرف‌این‌خجسته کل ختم‌شد والسلام‌والا کرام

آغاز سلامان وابسال :

ای به‌یادت تازه‌جان عاشقان زآب لطفت تر زبان عاشقان
هردمش جاه‌وجلال تازه باد مدت ملکش برون زاندازه باد

پس از پایان مثنوی سلامان و ابسال دیباجه کوتاهی است در توصیف پنج‌مثنوی‌دیگروچنین‌آغاز میشود .

«قبله همت خدای شناس - هست برنعمت خدای سپاس - خاصه برنعمتی که دیربقاست - درجهان تا جهان بجاست بجاست »

...اما بعد این پنج مثنویست نمودار از پنج گنج نی‌نی پنجه‌ایست ازگنجینه‌های اسرار گوهر سنج

آغاز تحفة‌الاحرار :

بسم‌الله الـرحمن الـرحیم هست صلای سرخوان کریم

پایان : مهرنه خاتمه این خطاب شد رقم خاتم تم‌الکتاب

درپایان این کتاب رقمی است که از کاتب این نسخه بنظر نمیرسد .

« بسرحد تمام رسیده شد و در رشته انتظام کشیدآمد این مهره‌های تراشیده از صدف واتمام انتظام این نسخه در ماه تسبیح و شهر تراویح منتظم در سلک شهور سنه سته وثمانین و ثمانمائه

آغاز سبحةالابرار :

ابتدای بسم‌الله‌الرحمن الرحیم المتوالی الاحسان

پایان : ختم‌الله‌لنا بالحسنی و هو مولانـا نعم‌المولـی

آغاز یوسف و زلیخا :

الهی غنچه امید بگشای گلی از روضه جاویـد بنمای

پایان : زبان را گوشمال خامشی‌ده که هست از هرچه گوئی خامشی‌به

آغاز لیلی و مجنون :

ای خاك توتاج سربلندان مجنون توعقل هوشمنـدان

پایان : پاکان به‌نیاز صبح‌گاهان آمرزشم از خدای خواهـان

آغاز خردنامه اسکندری :

الهی کمال الهی تراست جمال جهان پادشاهی تراست

پایان : که تا پنبه ازگوش دل برکشیم همه‌گوش گردیم و دم درکشیم

۱۸۷

دفتریست به‌خط نستعلیق مورخ ۸۹۷ در تربت جام نوشته شده دارای سرلوح زرین که‌درپشت‌برگ اول یک‌شمسه وجود دارد وصفحات دارای جداول شنگرف و آب طلا و لاجوردی درحاشیه بالای ص ۱ تا ۱۱٤ اثر رطوبت است دراکثر صفحات لکه‌های زرد وجود دارد برگ ۱ و۲ وصالی شده درپائین صفحه ۲۱ تا ۳۰ بریدگی و در ص ۵۸ و ۵۹ اثر سوختگی وجود دارد. درص آخر تملک از میرزا علی اصغر خان اتابک بامهر او به‌نقش علی‌اصغر ابراهیم دیده میشود عناوین و علامات باشنگرف و لاجوردی قهوه‌ای و سبز وآبی

قطع:وزیری ۲۴/۵×۱۶/۵ جلد تیماج عنابی فرسوده سجاف عطف‌و حاشیه تیماج‌مشگی‌داخل جلدسوخت‌باترنج‌ولچکی‌گ . . ۵ تعدادسطورهرص ۲۳ درچهار ستون کاغذ سمرقندی شکری رنگ آهار مهره شماره ثبت قدیم: ۱۵۵۴۴ شماره ثبت جدید: ۵۳۱۵

همای و همایون **(فارسی)**

از:خواجوی کرمانی

۳۱۷

نسخه‌ایست بخط نستعلیق اواخر قرن ۱۱ یا اوایل قرن ۱۲.آغاز و انجام نسخه افتاده دوبرگ اول وآخر وصالی دارد صفحات مجدول بزر و لاجورد و زنگار عنوانها وگفتارها در ابتداء هرفصل به‌شنگرف جداول بین ابیات با قلم زرین.

قطع:وزیری‌اندازه: ۱۳/۵×۲۲ سانتیمتر. جلد: تیماج قهوه‌ای با عطف وگوشه. صفحات: ۲۰۲. سطور:۱۴. کاغذ: متن و حاشیه دولت‌آبادی‌آهار دار. شمارهٔ ثبت قدیم: ۴۴۶۸۱. ثبت جدید: ۵۴۴۴.

هیأت **(فارسی)**

از:علاءالدین قوشچی دارای یک مقدمه و دومقاله و یک خاتمه

آغاز: بسمله، الحمدلله‌رب‌العالمین والصلوة علی خیرخلقه محمد وآله‌اجمعین اما بعد این کتاب مشتمل است بر مقدمه دو مقاله و خاتمه

پایان: و اصغر ثوابت مرصوده بیست ونه برابر روی زمین است.

۴۶

نسخه‌ایست به خط شکسته نستعلیق سیف‌الدین محمود ولد محمد باقرمشهدی مورخ ۱۰۸۳ دارای ۲۲ رسم هندسی ونجومی است که برای ترسیم اشکال از رنگ‌های‌سیاه و قرمز استفاده شده است.

برپشت برگ نخست وآخر یادداشتها و اشکال متفرقه وجود دارد و ازآن جمله تملکی است از محمد طاهربن محمد جعفر مشهدی و تملک دیگری از اتابک با سهر او به نقش علی‌اصغر ابراهیم. عناوین : به‌شنگرف .

در حاشیهٔ صفحات نوشته‌هایی است به نقل از بیرجندی و لاری و قاسم علی

قاینی که گویا فقراتی است ازشرح مستقل اوبررسالهٔ هیئت قوشچی . اولین فقره حواشی قاسم علی قاینی چنین آغاز می گردد:

مبین است بر مدققان دقایق... که هیئت علمی است که درآن بحث کنند از افلاك کلی و جزوی و کواکب....

قطع: رقعی ۱۲×۱۸ جلد: تیماج قهوه‌ای رنگ با ترنج و نیم ترنج عطف وحاشیه تیماج قرمز. برگ: ۸۹ سطور هرصفحه: ۱۰ کاغذ: اصفهانی آهار مهر شده.

شمارهٔ ثبت قدیم: ٤٤٤۱۰ جدید: ٥۱۷٤

مجموعه یادداشتهای بصیرالممالک **(فارسی)**

= روزنامه بصیرالممالک. یادداشتهای روزانه میرزا محمد طاهر مستوفی ملقب به بصیرالممالک است (شرح حال رجال ایران ازبامداد ۲:۱۸٥) این یادداشتها در سه مجلد است به این ترتیب:

جلد اول: یادداشتهای روزانه سال ۱۳۰۷—۱۳۱۲

جلد دوم: یادداشتهای روزانه سال ۱۳۱۳ —۱۳۱۸

جلد سوم : یادداشتهای روزانه سال ۱۳۱۹—۱۳۲٥

از جمله یادداشتهای بصیرالمالک. (در دفتردوم):

«روز دو شنبه ۹ ذیحجه ۳۱۷، امروز بر حسب وعده با میرزا اسعد خان رفتم منزل مصدق‌السلطنه شاهزاده محمدحسن میرزا هم‌آمدند سه ساعت از دسته گذشته رفتیم به قلعه تازهٔ که در زیر اراضی خانی‌آباد است می‌سازند آنجا ناهار خوردیم محمد حسین بیک آدم وزیر دربار بود یک نفر هم مأمور از جانب آصف‌الدوله مأمور دیوانخانه رفته بود....»

و نیز از همان دفتر

«روزسه‌شنبه ۱۳ ربیع‌الاول امروز عصر رفتم صاحب‌قرانیه منزل نظام‌السلطنه، دربار بودند، معلوم شد امروز فوق‌العاده مجلس بوده است برای تلگراف حسام‌السلطنه که ازلرستان کرده بوده‌اند در باب تفاوت دستورالعمل آنجا و اغتشاش لرستان، دیدم ماندن آنجا فایده ندارد...»

و در دفتر سوم:

«روز سه‌شنبه ۲۱ ذیحجه امروز برحسب وعده صبح یکساعت از روزگذشته با سهام‌السلطنه رفتم منزل مهندس‌الممالک بعداز چای و غلیان با ایشان رفتیم.... سه ساعت به غروب مانده صحبت خالصه در میان‌آوردند کسانی که بودند ازاینقرار ناصرالملک، مهندس‌الممالک، میرزا محمدحسین سررشته‌دار، میرزا محمدعلیخان مستوفی فارسی،معاون‌الدوله،معتضدالسلطنه معاون‌الملک مستوفی تهران و دونفر که نشناختم. قرار مالیات‌گرفتن همان طرز که سابق صحبت از عشر بعدازمخارج قرار بدهند و از طهران شروع کنند پنج بلوك است نه دستگاه ممیز هردستگاهی درماه هزار وپانصد تومان بدهند که تقریباً شصت هزار تومان خرج ممیزی بلوکات تهران در ششماه خواهدشد...»

۳۰۵

نسخه‌ایست بخط شکسته نستعلیق مؤلف دفتر اول یادداشتهای بصیرالممالک است از ۱۳۰۷ تا ۱۳۱۲ ﻫ.

قطع: رقعی: ۱۳×۲۲ سانتیمتر. جلد: تیماج قرمزیک‌لا.صفحات: ۷۹۸.سطور: مختلف. کاغذ: فرنگی خطدار الوان. شمارهٔ ثبت قدیم:٤٤٦٦٩. ثبت جدید : ٥٤۳۲.

٦۹

این نسخه دفتر دوم یادداشت روزانهٔ بصیرالممالک است و به خط شکسته نستعلیق خود او ودرسال ۱۳۱۲— ۱۳۱۷ درصفحات‌اضافی‌اول تاریخ شروع وختم این جلد را نوشته است.

پشت برگ مستدرك یادداشتهای ۱۳۱۹ نوشته شده

قطع: رقعی ۱۲/٥×۲۰/٥ جلد: تیماج قرمز بدون مقوا برگ ٤٠٥. سطورمختلف کاغذ مختلف. شمارهٔ ثبت قدیم: ٤٤٤۳۳ جدید: ٥۱۹۷.

۷۱

دفتر سوم یادداشت‌های روزانه ٦ ساله‌بصیرالممالک است به خطشکسته نستعلیق خود او (سال ۱۳۱۹ — ۱۳۲٥)

قطع: رقعی ۱۳×۲۱ جلدتیماج قرمز با مقوا برك ۳٦۱: سطور مختلف. کاغذ،

فرنگی‌خطدار وشطرنجی .شمارهٔ ثبت قدیم:۴۴۴۳۳جدید:۵۱۹۹

یادگاریها **(فارسی)**

گردآوری محمدباقر. یادداشتهائی است که بردیوار مسجد مدرسه مادرشاه اصفهان نوشته‌بوده است ومحمدباقر به اشارت نواب شاهزاده (ظاهرأظل‌السلطان) آن‌هارا در این دفترفراهم آورده است . این یادگاریها که بصورت شعر ونثروبا تاریخهای مختلف است از خامهٔ رهگذرانی است که‌در میان آنها پادشاه وامیر و وزیر تا جاهل وعامی وفقیر وجود داشته است . مثال : «این نوشتم تابماند یادگارسن نمانم خط بماند یادگار. شهر شوال‌المکرم ۱۲۹۰ قهرمان ظل‌اللهی آقا محمدخان بود در دارالسلطنه‌اصفهان دوازده‌نفر حاکم و صاحب اختیار قرارداده بودند که هر یک اوباش وقلاش روزگار بودند ومحمد حسینخان وباقرخان را از حکومت عزل فرمودند ازیکصدهزار نفر خلق‌فقیرصفهان گذشت آنها را با زن‌وبچه وسیرت وعصمت‌بآن دوازده نفر واگذاشت‌وهمه‌را فراری نمودند واصفهان را خراب نمودند جناب اقدس‌الهی همشانرا تلف کند که اصفهان را خراب کردند» .

نمونه دیگر :

ای دوست اسیر یک نگاه تو شوم قربان سر زلف سیاه تـــو شوم
گاهی به نـــگاه‌دلخوشم میداری قربـــان نگاه گاه گاه تو شوم

آغاز : الحمدلله‌رب‌العالمین.. مخفی نماناد که باعث بر تحریر این ارقام خجسته فرجام ستوده انجام اشاره حضور مبارك جلالت دستور نواب مستطاب‌مالک رقاب ملک جناب خورشید احتجاب ...

پایان: واستدعای دیگر این‌جان‌نثار ازمراحم‌بیکران اشرف محمد حضرت‌والا... آنستکه همواره مادام‌العمر در رکاب همایون مشغول خدمتگذاری وجان‌نثاری‌باشم والسلام .

۳۱۵

نسخه‌ایست بخط گردآورنده (محمدباقر) سورخ ۱۲۹۱ هجری‌عنوانها واسامی و خط بالای‌بعضی مطالب‌بشنگرف در حاشیه ۱۳۱ — ۱۳۲حدیثی از امام جعفر صادق ع ۲۲ با قلم شنگرف نقل شده‌است .

قطع: رقعی ۱۲/٥×۲۰ سانتیمتر. جلد : تیماج قرمز یک‌لا .صفحات: ۱٤۰.
سطور: ۱٤ . کاغذ : فرنگی . شماره ثبت قدیم : ٤٤٦۷۹ . ثبت جدید: ٥٤٤۲

یوسف وزلیخا **(فارسی)**

تألیف از: مولانا عبدالرحمن جامی (ازمثنویات هفت اورنگ)

فهرست کتابخانه مجلس : ۲ : ۲۷۰ و ۸: ۲٤۲ و ۱۰ : ٦٤۹ و فهرست نسخه‌های خطی ازمنزوی ٤ : ۳۳۳۱ — ۳۳٤

۷٤

نسخه‌ایست به خط نستعلیق زیبای کمال‌الدین حسین زره مورخ رجب ۹٦۷ ه. برگ اول تازه نویسی شده است و صفحه دوم دارای تذهیب بین سطور است. نسخه متن و حاشیه است و اثر رطوبت در برگ ۲و۳ وجود دارد و بعضی از کلمات آن خوانده نمی‌شود. تمام برگ‌ها مجدول به لاجورد و سیاه وطلائی است.

عناوین: شنگرف برپشت برگ اول این یادداشت دیده میشود

«کتاب یوسف و زلیخا که تاریخ تحریرآن ۹٦۷—است که دراین تاریخ درحدود چهارصدسال ازکتابت آن میگذرد از حیث قطع و متن و حاشیه و جدول کشی مخصوصاً جداول طلای اشرفی آن کمال امتیازرا داردخطش هم پخته واستادانه نوشته شده ولی از همه مهمتر صحت نسخه آنست که میتوان یکی از نسخه‌های درجه‌اول بشمار آورد حقیر بیش از صد نسخه خطی این کتاب را دیده و باین صحت و درستی ندیده است وبهای آن بپول امروزه هر صفحه پنج ریال است و دراین صورت برد با خریدار و فروشنده مغبون خواهد بود — علی بن یوسف»

آغاز: بسم‌الله‌الرحمن الرحیم — الهی غنچه امید بگشای

پایان: تمت‌الکتاب بعون‌الملک‌الوهاب تحریرآفی تاریخ شهرالرجب‌المرجب سنه ۹٦۷ کتبه‌العبد کمال‌الدین حسین زره

قطع: ۱۳/٥×۲۰ س. جلد روغنی گل وبوته‌دار پشت هر دوجلد در متن قرمز یک شاخه گل.

۳۰۹

این نسخه بخط شکسته مورخ ۱۲۲۱ عنوانها وآغاز قصائد شنگرف کاتب در در پایان بجای ذکر اسم خود کلمه (فلان) نوشته است.

قطع: رقعی: ۱۲/۵×۲۰ سانتیمتر . جلد : تیماج قرمز ترنج دار دورمنگنه. صفحات: ۳۴۰. سطور: ۱۲: کاغذ: فرنگی نازك. شمارهٔ ثبت قدیم: ۴۴۶۷۳ . ثبت جدید: ۵۴۳۶.

۳۱۲

نسخه دیگریست بخط نستعلیق بشیوه هندی قرن ۱۳ بالا و پائین صفحه اول و دوم دو کتیبه بابرگ سیاه و قرمز است. صفحات همه مجدول عنوانها برخی در صفحات ۸۳—۱۲۵—۱۴۵—۱۶۲—۱۷۸—۲۰۶—۲۶۴—۲۶۸ اشکال رنگین مشاهده میشود. و نسخه ناتمام است در حاشیه آخرین برگ موجود یادداشتهایی است تاریخی (از تاریخ ۹۹۳ تا ۱۰۴۵) ازآن جمله است «رفتن قزلباش به‌تبریز سنه ۱۰۱۲» و جز این.

قطع: رقعی: ۱۳×۱۶سانتیمتر.جلد: تیماج قرمز باترنج مقوائی. صفحات :۳۰۴. سطور:۱۴. کاغذ: هندی نازك و ضخیم. کم رنگ وپررنگ. شمارهٔ ثبت قدیم: ۴۴۶۷۶. ثبت جدید: ۵۴۳۹.

یوسف‌وزلیخا (فارسی)

منسوب به حکیم ابوالقاسم فردوسی (که بنابرتحقیق در زمان طغان شاه وبه وسیله شاعری شمس تخلص سروده‌شده است)

آغاز: بنام خداوند هردو سرای — که جاوید ماند همیشه بجای

پایان: گرا ینها که گفتم بجاآوری — ز دادار یابی همه داوری

۱۱۹

نسخه ایست به خط نستعلیق محمد باقربن میرزا بابا مسیح مستوفی از قرن۱۳ کاتب در پایان نسخه اشاره می کند که کتاب را از روی نسخه‌ای نادر ومغلوط که متعلق به اعتضادالسلطنه علیقلی میرزا بوده نوشته است در اواخر کتاب مصرع دوم حدود بیست بیت را ننوشته یا ناقص نوشته است. برپشت برگ اول یادداشتی است از ابوالقاسم ابن‌عباسقلی‌عناوین‌شنگرف:

قطع:رقعی ۱۳/۵×۲۱ جلد تیماج قهوه‌ای با مقوا برگ: ۲۱۸ سطور: ۱۴ کاغذ فرنگی شیری رنگ شمارهٔ ثبت قدیم:۴۴۴۸۳ جدید:۵۲۴۷

استدراك

نسخه‌هایی که درجای خود دراین فهرست نیامده در این‌جا شناسانده میشود

مرقع ۱۳

چهارده قطعه است به‌خط شکسته سیدعلی‌اکبر گلستانه مورخ ۱۳۱٤ تمام صفحات مذهب و دارای جدول ومنطقه بچند قلم طلائی و رنگ‌سبز بین سطور نقاشی شده . بیشتر اشعار حافظ است و در صفحه ۱ نوشته « به‌جهت تقدیم‌حضور امین‌الدوله وزیر اعظم یادآور شد »

آغاز: درازل پرتو حسنش ز تجلی دم زد

قطع رقعی ۹/٥×۱٥/٥ س. جلدروغنی سطور مختلف‌شماره‌ثبت‌قدیم ٤٤۳۷۷ . ثبت‌جدید: ٥۱٤۱

مرقع ٤۲

۲۹ قطعه شامل چهار مینیاتور سه‌عکس چاپی و خطهای شکسته و نسخ و نستعلیق از قرن ۱۰ به‌بعد لابلای خطوط‌طلا کاری شده صفحات دارای جدولهای ساده و گل و بوته‌دار حاشیه‌ها تماماً مذهب و رنگ آمیزی شده .

مینیاتورهاسه‌تصویرزن ویک‌تصویر مرغ است‌ویک‌تصویرزن پاره‌ریخته شده‌در برگ . . خط نسخ برقم محمد هاشم‌الحسینی مورخ ۱۲۱۰ (یا ۱۲۰۱) دیده میشود که برای میرزا ابوالحسن نوشته است .

قطع ۱۱×۱۸ س . جلد تیماجی دارای ترنج و گوشه شماره دفتر ثبت ٤٤٤۰٦ قفسه ٤۲ .

مرقع ٥۱

شامل سی و دو قطعه به‌خط‌شکسته نستعلیق که قطعه اول دارای یک سرلوح مذهب و مرصع همه‌برگها دارای حاشیه طلائی و لاجوردی و شنگرف بین سطور طلا کاری شده مقوائی که نوشته‌ها برآن الصاق شده‌برنگ شنگرف و سفید ودارای جدول بچند قلم طلائی و لاجوردی میباشد .

قطع: ۱۲×۱۹ س . جلد مقوائی رنگ طلائی دارای حاشیه مذهب . شماره دفتر ثبت ٤٤٤۱٥ . قفسه : ٥۱ .

مرقع ۱۸٤

شامل بیست قطعه عکس خیالی خط نسخ و نستعلیق و تعلیق و شکسته

محمد حسین عمادالکتاب باتاریخ ۱۳۱۶ - ۱۳۱۷ . بر دو برگ پایان دفتر انواع و اشکال گوناگون خط کوفی را نوشته و توضیحاتی‌میدهد.

قطع وزیری ۱۷×۲۵ ج مخمل قرمز شمارهٔثبت قدیم:۴۴۰۴۹ جدید: ۰۳۱۲

مرقع ۲۱۱

مرقعی است مشتمل بر ۱۵ برگ بخط نستعلیق از غزلیات بابافغانی . برگها از متن کاغذی شکری رنگ و حاشیه مقوائی صورتی دارای دو ردیف جدول ومنطقه طلائی و لاجوردی متون برگها غالباً مندرس و برخی‌پاك شده و وصالی گردیده است درپایان یک برگ مقوای آبی رنگ نوشته است .

قطع : نیم خشتی ۲۷/۵×۱۸ . جلد مخمل‌عنابی عطف حاشیه تیماج مشکی سطور هربرگ ۱۲ است شماره ثبت قدیم ۴۴۰۷۵ جدید ۰۳۳۹

مرقع ۲۸۰

۲۸ قطعه مرقع است به‌خط نستعلیق و شکسته نستعلیق میرعماد ، درویش ، کلهرو استادان خوشنویس دیگر، تاریخ کتابت همه‌آن‌هامشخص‌نیست‌امانخستین قطعه دارای تاریخ ۱۱۲۸ هجری است .

همهٔ قطعات مجدول به‌طلا وشنگرف و لاجوردی و نقاشی است و بیشتر اغلب دارای تذهیب بین سطور است . آخرین قطعه دارای زمینه مشکی است . وهرقطعه روی یک برگ مقوای قرمز حاشیه‌دار چسبانیده شده است .

قطع رحلی ۲۲×۳۴ سانتیمتر جلد روغنی زرین حاشیه دار سطور مختلف شمارهٔ ثبت قدیم: ۴۶۶۴۴ جدید: ۰۵۴۰۷ .

مرقع ۳۳۰

این مرقع دارای ۳۴ برگ است به خط نستعلیق داوری پسر وصال شیرازی قسمتی از اربعین حدیث‌شیخ بهائی است. برگ نخست دارای سرلوح است و تمام برگ ها و جداول قرمز وطلائی و سبز و شنگرف و نقاشی دارد.

هربرگ روی یک مقوای قرمز رنگ چسبانده شده و تمام صفحات دارای‌طلا کاری بین سطور می‌باشد.

این نسخه در ماه صفر ۱۳۲۳ از طرف اورنگ پسر فرهنگ پسر وصال به

نصیرالشریعه پسر امام جمعه هدیه شده است و یادداشت اورنگ دراین باره برپشت برگ آخر دیده میشود.

قطع رقعی ۱۶×۲۴ جلد تیماج قرمز منگنه شده عناوین شنگرف و لاجورد وسبز سطور: ۱۴ شمارهٔ ثبت قدیم: ۴۴۶۹۴ جدید: ۵۴۵۷

مرقع **۳۳۹**

ده‌قطعه کوچک و یک قطعه بزرگ مرقع شکسته نستعلیق است که‌در تکیه میرفندرسکی اصفهان در ۱۰۸۶ تحریرشده است.

۶ برگ ازآن دارای تذهیب بین سطور است و همهٔ برگ ها دارای جداول شنگرف و بنفش و طلائی و نقاشی است.

هرصفحه روی یک ورق مقوای قرمز ضخیم چسبانیده شده است. بعضی از قطعات دارای یک پارگی و وصالی است.

قطع :رقعی ۱۶×۲۵/۵ سانتیمتر. جلد: مقوائی سبز، سطور: مختلف.شمارهٔ ثبت قدیم: ۴۴۷۰۳ جدید: ۵۴۶۶

مرقع **۳۴۲**

این مرقع دارای ۱۰ برگ است به خط‌نستعلیق، و در حاشیه برگ نخست‌نوشته که خط باباشاه از قرن دوازدهم هجری است.

تمام برگها دارای جداول شنگرف و طلائی و لاجورد و بنفش و تذهیب بین سطور است.

هربرگ روی یک برگ مقوای شیری یا قرمز و یا بنفش چسبانیده شده است.

قطع وزیری ۱۸×۲۶ سانتیمتر. جلد تیماج مشکی ترنج دار. سطور: ۱۴ شمارهٔ ثبت قدیم ۴۴۷۰۶ جدید: ۴۵۶۹

مرقع **۳۴۳**

دارای ۳۶ قطعه است. ۶ مینیاتور و ۳۰ قطعه خطوط مختلف از قرن ۱۲—۱۳ با دو سرلوح در برگ....و....

مینیاتورها تصویر شیخ مصلح الدین سعدی، محمدعلی خان ایلخانی قشقائی، خواجه حافظ شیرازی، شیخ صنعان عارف، حرم محمد علی‌خان ایلخانی قشقائی و یک زن که زیرآن نوشته«از مخدرات محترمهٔ قدیم» . ۱ قطعه از نوشته ها

سیاه مشق است، ۱۱ قطعه‌آن از اشعارحافظ ۲ قطعه‌آن از الهی‌نامه خواجه عبدالله انصاری یک قطعه آیت‌الکرسی یک قطعه ازرباعیات خیام وبقیه ابیاتی است‌پراکنده

قطع رحلی کوچک ۱۹×۲۹ سانتیمتر جلد تیماج قهوه‌ای با مقوا و دور منگنه‌دار

شمارهٔ ثبت قدیم: ۴۴۷۰۷ ، جدید: ۵۴۷۰

مرقع ۳۵۱

۴۰ قطعه مرقع است به خط بسیار نستعلیق خوش از قرن ۱۲—۱۳ کتابی است در تاریخ عالم ازآدم تا اواخر سلجوقیان و درآن از نگارستان قاضی احمد غفاری یادشده.

تمام برگ‌ها هریک بریک قطعه مقوای قرمز رنگ با جدول طلائی چسبانیده شده است و هربرگ دارای حاشیه‌های مشکی و طلائی ولاجورد وگل کاری‌وتذهیب بین سطور است دربرگ نخست سرلوح مذهب و مرصع و زیبائی بچشم می‌خورد

قطع : رحلی ۲۰×۳۰ سانتیمتر، جلد تیماج مشکی حاشیه‌دار متن شکری ویا مقوا. شمارهٔ ثبت قدیم: ۴۴۷۱۵ جدید: ۵۴۷۸

مرقع ۳۵۲

این مرقع دارای ۳۸ قطعه نوشته به قلمهای مختلف است ازکلهر، احمدنیریزی عمادالکتاب (محمدحسین) وعبدالله‌ریاضی، رقم‌آنان در ذیل قطعات ۲۲و۲۶و۲۹و۳۱ یاد شده و در حاشیه و پشت چند قطعه یادداشتهائی ازعلی اکبربن‌محمدآذربایجانی و ابراهیم بوذری در معرفی کاتب دیده‌میشود. نخستین‌قطعه‌شجره‌نامهٔ‌محمدصادق طباطبائی است که به سال ۱۳۰۹ تحریر شده

قطعات ۷و۸و۹و۱۸و۱۹و۲۲ چاپی است. تمام قطعات مجدول به سیاه وشنگرف و طلائی است و دو قطعه دارای تذهیب بین سطور است.

قطع: رحلی ۲۰×۳۲س.م. جلد تیماج یشمی دارای کمند زرین شمارهٔ ثبت قدیم: ۴۴۷۱۶ جدید ۵۴۷۹

مرقع ۳۵۳

این مرقع دارای ۲۸ قطعه است به خطوط مختلف از قرن ۱۳ در زیر نخستین قطعهٔ‌آن تاریخ ۱۲۴۴ و نیز مهر با نقش«عبده‌الراجی عباس» بچشم می‌خورد.

قطعات ۲و۳(که دو بیت عربی است) عکس است. و قطعات ۱۱ تا ۲۸هم سیاه مشق است دارای جداول سیاه و لاجورد و شنگرف و طلائی در حاشیهٔ قطعات ۱۶و۱۷ تذهیب بین سطور وگل وبوته‌کاری دیده میشود. هربرگ روی یک قطعه مقوای ضخیم الوان چسبانیده شده است.

قطع: رحلی ۲۰/۵×۳۲/۵ سانتیمتر جلد تیماج مشکی مقوا دار و یک ترنج طلائی و حاشیه مذهب شمارهٔ ثبت قدیم۴۴۷۱۷جدید ۵۴۸۰

مرقع ۳۵۴

۴۸ نامه ویادداشت است از قائم‌مقام ودیگران‌درحاشیه برگ نخست‌یادداشتی است ازمحمدغفاری که این‌مجموعه رادرتاریخ ۱۳۲۳ به‌عین الدوله‌اهداء کرده است دراین یادداشت اشاره‌ایست به‌اینکه تمام پنجاه قطعه این مرقع به خط و انشاء قائم مقام است. پید است که نخست پنجاه قطعه بوده و بعدها دو برگ‌آن برداشته شده همه قطعات مجدول به شنگرف، سیاه ولاجورد است

قطع: رحلی ۲۱×۳۱ سانتیمتر جلد مخمل‌آبی یامقوا، سطور: مختلف. شمارهٔ ثبت قدیم ۴۴۷۱۸ جدید: ۵۴۸۱

مرقع ۳۵۷

قصیده برده = الکواکب الدریه بوصیری است به‌خط نسخ بر ۱۵ قطعه نسخه‌ایست بخط نسخ قرن ۱۰ یا اوائل ۱۱ هجری قطعات دارای جدول زرین‌ولاجورد .

قطع : رحلی ۲۴/۵×۳۵ سانتیمتر . جلد : تیماج قرمز ، برگ : ۳۰ . سطور: مختلف . شمارهٔ ثبت قدیم : ۴۴۷۲۱ . ثبت جدید : ۵۴۸۴ .

سرگذشت مادموازل مونت‌پانسیر **(فارسی)**

ترجمه اعتمادالسلطنه محمد حسن مراغی .

۲۹۴

نسخه‌ایست بخط نستعلیق درشت اسماعیل بن‌محمداصفهانی . مورخ ۱۳۱۳ هجری عنوانها شنگرف چندصفحه اول وصالی شده ولی به‌سطورآسیب نرسیده‌قبل‌از آغاز یادداشتی بخط نسخ نوشته شده چند صفحه از شمارهٔ ۳۴۶ به‌بعد وسطاوراق پاره شده و وصالی میباشد صفحه قبل‌از آغاز هرقسمت سفید است .

قطع : رحلی ۲۲×۳٦ سانتیمتر جلد : مقوائی قرمز باعطف و گوشه‌تیماج قهوه‌ای ص ٤۰۹ ، سطور : ١٤ ، کاغذ : فرنگی . شماره ثبت قدیم : ۳۳٦۵۸ ، ثبت جدید : ۵۳۲۱ .

مکاتیب

از : قطب‌محیی . جلد دوم این نسخه در صفحه ۳۲۷ معرفی شد

۱۸۳

نسخه‌ای است به خط نستعلیق محمد معصوم سلطانپوری مورخ ۱۰۵٦ دوصفحه آخر وصالی‌شده.

قطع : وزیری ٢٤/٥×١٥ جلدتیماجی قرمز کاغذ ، اصفهانی ضخیم‌شکری برگ ، ۲۷٦ سطور ، ۲۱ شماره ثبت قدیم ٤٤٥٤٧ جدید ، ۵۳۱۱ .

روضة الصفا (فارسی)

ازمحمد بن خاوند شاه میرخواند (ص ۱۰۸ فهرست حاضر)

۲۳۰

نسخه‌ایست به‌خط نستعلیق خوب فخرالدین تفرشی مورخ ۱۳۵٦ دارای سه سرلوح ص ۱-۲ دارای تذهیب بین سطور و حواشی صفحات مجدول قطع : رحلی ۲۱×۳۰ ج روغنی گ ٦٤٨ سطور ۱۹ کاغذ فرنگی شمارهٔ ثبت قدیم ٤٤٥٩٤ جدید ۵۳۵۸

منیة اللبیب (عربی)

شرح ازسید عمیدالدین برتهذیب علامه حلی در اصول‌فقه.

۱۸۲

این نسخه به‌خط نستعلیق قرن ۱۲-۱۳ کنار برخی از برگهای وسطوصالی شده عناوین قرمز قطع وزیری ٢٤×١٥/٥ ج تیماجی مشکی برگ ۲۷۵ سطور ۲۰ کاغذ فرنگی شماره ثبت قدیم ٤٤٥٤٦ جدید ۵۳۱۰

بخش دوم: فهرستها

۱— فهرست کتابها ورساله‌های معرفی شده.

۲— فهرست کتابهایی که‌به‌مناسبت دراین فهرست یادشده ومآخذ.

۳— فهرست اعلام مؤلفین ودیگر نامهای یادشده دراین فهرست.

فهرست یکم

کتابها ورساله های معرفی‌شده

فهرست دوم

اعلامِ مؤلفان و کسانی که به‌مناسبت ازآنان یادشده وپاره‌ای از نامهای جغرافیائی

فهرست سوم

کتابهایی که به‌مناسبت ازآنها یادشده ونیزپاره‌ای از مآخذ

چاپخانه مجلس شورای ملی